

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ

Ἐκ τῆς ἐνδεκάτης ἐκδόσεως τῆς ἱστορίας

τοῦ Καθηγητοῦ

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΥ ΠΥΤΤΙΟΥ

καὶ

ΔΙΑΣΚΕΥΑΣΘΕΙΣΑ

Πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι Γυμνασίων

ΥΠΟ

Γ. Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Α' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου,

ἀποτελοῦσα τὸ

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΤΕΥΧΟΣ

ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

(ιδὲ πρόλογον τοῦ πρώτου τεύχους).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΙΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

(Ὀδὸς Ἀδριακοῦ ἀριθ. 214).

1866.

«Καλλίστην παιδείαν ἡγήτεον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ
τῆς πραγματικῆς ἱστορίας παραγιγνομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ
αὕτη χωρὶς βλάβης ἐπὶ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κρι-
τὰ ἀληθινὸς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος.» Πολύβ. βιβλ. Α' §. 35.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος. (*)

§. 1. Δύο φυλῆ, ἀποσπασθεῖσαι ἐκ τῆς μεγάλης Ἰνδογερμανικῆς, ἐπορεύθησαν πρὸς Δ., αἱ δὲ ἄλλαι (Ἰράνιοι ἢ Ἀριανοί, Ἰνδοί, Μῆδοι καὶ Πέρσαι) κατώκησαν τὴν ἐνδοτέρω Ἀσίαν. Ἐκ τῶν δύο πρώτων ἡ μὲν μία ἀποτελεῖ τὸν κορμὸν τῶν λαῶν τῆς Βορείας Εὐρώπης, ὑποδιαιρουμένη εἰς Κέλτας, Γερμανοὺς καὶ Σλαύους, ἡ δὲ ἄλλη, ἣτις ἐπίσης διεκλαδώθη ὕστερον, κατώκησε τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ φαίνεται ὅτι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπετέλει ἓνα μόνον λαὸν (τοὺς Πελασγοὺς), ὅστις ὕστερον ἐχωρίσθη εἰς Ἑλληνας καὶ Ἰταλοὺς. Τῶν λαῶν τούτων ἡ προτέρα ἐνότης τεκμηριούται ἐκ τῆς στενῆς συγγενείας τῶν γλωσσῶν (Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς), αἱ ἐλάλουν. Οἱ Ἑλληνες ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω ἀναφαίνονται ὑποδιηρημένοι εἰς τέσσαρας φυλάς, Ἰωνας, Δωριεῖς, Αἰολεῖς καὶ Ἀχαιοὺς.

Οἱ Πελασγοὶ δὲν ἦσαν νομαδικὸς, ποιμενικὸς ἢ κυνηγετικὸς λαὸς, ἀλλὰ γεωργικὸς, ἔχων μονίμους κατοικίας· ἴδρουν δὲ πόλεις εἰς εὐφορα λεκανοπέδια (οἷον τὸ Ἄργος, ἡ Τίρυνς, ὁ Ὀρχομενὸς) μετὰ ὄχυρων ἀκροπόλεων καὶ τειχῶν, τὰ ὅποια ὡς εἶπεν κατασκευασμένα ὑπὸ Κυκλώπων διὰ τὸ μέγεθος τῶν λίθων ὀνομάσθησαν κυκλώπεια.

• Ἡ μνήμη τῶν ὅσα ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς ὀφείλει εἰς τὴν Ἀνατολὴν διετηρήθη κυρίως εἰς τοὺς περὶ μεταναστάσεων ἐξ Ἀ-

(*) Περὶ τῆς Γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος ἰδὲ τὸχος πρῶτον Βιβλίον Β. §. 66—71.

σίας και Αιγύπτου μύθους. Ούτως υπό τὸ ὄνομα τοῦ Κάδμου προσωποποιεῖται ἡ ἐπὶ τῆς ἐκπολιτίσεως τῆς Ἑλλάδος Φοινικὴ ἐπιβρόχῃ, παριστανομένη διὰ τοῦ μύθου τῆς ὑπὸ τοῦ Διὸς ἀρπασθείσης καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀναζητηθείσης ἀδελφῆς του Εὐρώπης· κατὰ δὲ τὴν περιπλάνησιν του ταύτην ὁ Κάδμος θεμελιοῖ πόλεις, τὰς ὁποίας προικίζει μὲ πάσας τὰς τέχνας τοῦ τε πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης. Ἡ δὲ ἐξ Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπιβρόχῃ ἀναφαίνεται ἀργότερον (ἀπὸ τοῦ ζ' αἰῶνος;) ὅτε οἱ Ἕλληνες ἦλθον εἰς στενὴν μετὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐπαφὴν καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν ἱερέων αὐτῶν τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κατάγεται ἐξ Αἰγύπτου· ἔκτοτε δὲ οἱ ἀρχικῶς ἐγχώριοι βασιλεῖς Κέκροψ καὶ Δαναὸς ἤρχισαν νὰ θεωρῶνται ὅτι μετέδωκαν τὸν Αἰγυπτιακὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐντεῦθεν ἐμορφώθησαν οἱ περὶ μεταναστάσεως αὐτῶν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὸ Ἄργος μῦθοι.

Αἱ ἀρχαιόταται Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι.

§ 2. α) Ἐπὶ τῆς Κρήτης. Ἡ κατὰ θάλασσαν μεταξὺ νήσων καὶ παραλίων ἐπιμιξία, μὲ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, κατήντησε ταχέως ἀγρία πειρατεία· διότι ἰδίως Ἕλληνες τῶν Ἀσιατικῶν παραλίων ἀναμεμιγμένοι μετὰ Φοινίκων, Κᾶρες καλούμενοι, ἐδήρουν τὰ ΒΑ. παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καθὼς οἱ Νορμανδοὶ τὸν μεσαιῶνα τὰ τῆς ΒΑ. Εὐρώπης. Κατὰ τῆς πειρατείας ταύτης αἱ ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως διεσκορπισμένοι νῆσοι, μὴ δυνάμενοι ἀπὸ κοινοῦ ν' ἀντιτάξωσιν ἰσχυρὰν δύναμιν, ἐπὶ πολὺν χρόνον κατεπιέζοντο δεινῶς. Καταστάντος ὅμως κατὰ τὸν μῦθον τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μίνωος νυκτικοῦ, ἤρχισαν τὰ παράλια νὰ γίνωνται πλωμότερα· διότι οὗτος, εἴτε ἐκδιώξας τοὺς Κᾶρες, εἴτε ἀναγκάσας αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς εἰρηνικὰ ἔργα, ἵδρυσεν τὸ πρῶτον τακτικῶς ὀργανισμένον Ἑλληνικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ταχέως ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν Κυκλάδων, πρὸς Β. μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ πρὸς Δ. μέχρι τῆς Σικελίας. Οὕτω τὸ νησιωτικὸν καὶ θαλάσσιον τῆς Κρήτης κράτος ἔδωκε τὴν πρῶτην ὄψιν εἰς ἐντελέστερον πολιτισμὸν καὶ μετὰ τοῦ ὀνόμα-

τος τοῦ Μίλωος, ὅστις παρίσταται μᾶλλον ὡς ἀντιπροσώπευσις ὀλοκλήρου ἐποχῆς ἐκπολιτίσεως ἢ ἱστορικὸν πρόσωπον, συνδέονται καὶ πολλαὶ κοινωνικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ διατάξεις. Οὐχὶ δὲ μετὰ πολὺ ἤρχισαν νὰ σχηματίζωνται καὶ ἄλλα κράτη ἐπίτε τῆς Ἀσιατικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου.

β) Ἐπὶ μὲν τῆς δυτικῆς παραλλῆλῆς τῆς Ἑλλάσσορος Ἀσίας ἰδρύθη τὸ βασίλειον τῶν Δαρδάνων μὲ πρῶτους Ἰλίον ἢ Τροίαν, ἐκτεινόμενον ἐπὶ τῆς πρὸς Β. χερσονήσου τῆς μεταξὺ Αἰγαίου πελάγους, Ἑλλησπόντου καὶ Προποντίδος· ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς Ν. εὐλιμένου καὶ ὑπὸ πολλῶν νήσων περικυκλουμένης χερσονήσου ἰδρύθη τὸ βασίλειον τῶν Ἀνκίων, οἵτινες διεκρίνοντο εἰς τὰς τέχνας, ὡς ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τοῦ πρώτου ἐν Πατάρσις κατασκευασθέντος μεγάλου ναοῦ τοῦ Παταρέως Ἀπόλλωνος καὶ ἐκ τῶν πλησίον μακρῶν τειχῶν ἀνευρεθέντων τάφων τῶν πλουσίων κεκοσμημένων δι' ἀναγλύφων καὶ χρωματισμῶν, ὧν ἡ ἐποχὴ δὲν δύναται ἔτι νὰ ὀρισθῇ.

γ) Εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα ἀναφαίνονται κατὰ πρῶτον παρὰ τὸν Παγασσητικὸν κόλπον ὡς χωριστὴ φυλὴ οἱ Μυρναῖοι, Αἰολικῆς καταγωγῆς, ἐκταθέντες καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· οὗτοι δηλ. ἐκ Θεσσαλίας μετέβησαν κατὰ ξηρὰν πρὸς Μ. καὶ κατόκησαν τὴν μετὰ ταῦτα Βοιωτίαν, ἔνθα ἀνοίξαντες τοὺς ὑπογεῖους ὄχετοὺς τῆς Κωπαίδος λίμνης, εἰς ἣν χύνεται ὁ Κηρισὸς, μετέβαλον τὴν ἐλώδη χώραν εἰς γόνιμον καὶ πολιτισμένην καὶ ἔκτισαν τὴν πόλιν Ὀρχομενὸν, ἣτις εἶνε ἡ ἀρχαιοτάτη ὠχυρωμένη καθέδρα Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Δευτέρα πολιτεία ἐν Βοιωτίᾳ (ἐπίσης παρὰ λίμνην) ἰδρύθη ἐν Θήβαις καὶ τὸ ἡγεμονεῖον αὐτῆς γένος εἶλε τὴν καταγωγὴν ἀπὸ Κάδμου. Ἡ δὲ παρακμὴ τῆς πολιτείας ταύτης ἔνεκα τῶν ἀνομημάτων τῶν ἡγεμόνων τῆς ἔδωκε τὴν ἕλλην εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν τραγικῶν διασκευασθεῖσαν παράδοσιν τοῦ Οἰδίποδος (περὶ ἧς ἰδὲ κατωτέρω).

Οὐδαμοῦ ὅμως ἐπὶ τοσοῦτον περιορισμένης ἐκτάσεως ἰδρύθησαν τοσαῦτα παρ' ἀλλήλας πολιτεῖαι, ὅσαι ἐν Ἀργολίδι, τῆς ὁποίας ἡ προτέρα ἀνάπτυξις διὰ τῆς εἰς αὐτὴν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μεταναστάσεως ἀποδίδεται εἰς τὸν Δα-

ταόρ. Ἀντικρὺ δὲ τοῦ ἀρχαίου Ἄργου καὶ πέραν τοῦ Ἰνά-
 χου ἐθεμελίωσεν ὁ Δαναΐδης Περσεύς (1) ἡγεμονικὸν οἶκον ἐν
 Τίρυνθι καὶ ἔκτισε τὰς Μυκήνας, αἵτινες ὑπὸ τὸν δεῦτερον
 υἱὸν αὐτοῦ (Ἡλεκτρώνα) κατέστησαν ἴδιον βασίλειον. Ὁ Ἀμφι-
 τρώων νυμφευθεὶς τὴν Ἀλκμήνην ἔλαβε μὲν καὶ τὸ βασίλειον
 τῶν Μυκηναίων, ἐδιώχθη ὅμως αὐτόθεν ὑπὸ τοῦ Σθενέλου. Τού-
 του δ' ὁ υἱὸς Εὐρυσεύς ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ ὁ
 Ἀμφιτρώων ἔφυγεν εἰς τὰς Θήβας, διότι ἐφόνευσε τὸν θῆιον αὐ-
 τοῦ Ἡλεκτρώνα. Τὴν χηρεύουσαν ἀρχὴν κατέλαβε τὸ ἐξ Ἀσίας
 (Λυδίας) μεταναστὰν ἡγεμονικὸν γένος τῶν Πελοπιδῶν (2),
 βοηθούμενον ὑπὸ Ἀχαιῶν (ἐκ τῆς Φθιώτιδος). Ἐπειδὴ δὲ καὶ

(1) Περσεύς υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δανάης νυμφεύεται τὴν Ἀνδρομέδαν

Ἀλκαῖος βασιλ. τῆς Τίρυνθος. Ἡλεκτρώων βασιλ. τῶν Μυκηναίων. Σθένελος

Ἀμφιτρώων συζευγνόμενος τὴν Ἀλκμήνην. Εὐρυσεύς
 Ἀλκμήνην λαμβάνει καὶ τὰς Μυκήνας

Ἡρακλῆς

Ἰλλος

Τῆμενος, Κρεσφόντης, Ἀριστόδημος

Προκλῆς. Εὐρυσθένης

(2)

Τάνταλος

Πέλοψ.

Ἄτρεϋς

Θυέστης

Ἀγαμέμνων. Μενέλαος
 νυμφ. τὴν Κλυ- νυμφεύεται
 ταμνῆστραν τὴν Ἑλένην

Ἀΐγιθος

Ἴφιγένεια. Ἡλέκτρα. Ἐρμιόνη

Ὀρέστης

εἰς τὸ Ἄργος μετὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἐπιγόων (ἰδὲ ἐν σελ. 9) οἱ τρεῖς ἀπὸ κοινοῦ βασιλεύοντες κλάδοι ἐξέλιπον ἢ μετηνάστευσαν, ὁ Ἀγαμέμνων ἦνωτε πᾶσαν τὴν Ἀργολίδα ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀτρειδῶν, ἥτις ταχέως ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τῆς Λακωνικῆς (διὰ τοῦ Μενελάου) καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεος τῆς Μεσσηνίας.

Ἡρωικοὶ χρόνοι.

§. 3. Πάντων δὲ τῶν ἐν Ἑλλάδι λαῶν τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων ἐπιστημότερος εἶνε ὁ τῶν Ἀχαιῶν, ὅστις κατόκει εἰς τὰ ΝΑ τῆς Θεσσαλίας τὴν ἐφ' ἑκατέρας τὰς κλιτύας τῆς Ὀθρυος Φθίας καὶ τὰς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου χώρας τῆς Λακωνικῆς καὶ Ἀργολίδος· διὰ δὲ τὴν ἐπιστημότητά του πολλάκις τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐμφαίνει πάντας τοὺς Ἕλληνας τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων· αἱ δὲ ἄλλαι φυλαὶ, ὧν οἱ ἐν τῇ μέσῃ Θεσσαλίᾳ Βοιωτοὶ κατέστησαν ἐπίσημοι κατὰ τοὺς ἠρωϊκοὺς χρόνους διὰ τῶν τολμηρῶν θαλασσοποριῶν τῶν παρὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον, τῆς Ἰωλκοῦ καὶ τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ Ὀρχομενοῦ Μινυῶν, περιελήφθησαν ὕστερον ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα τῶν Αἰολέων. Αἱ δὲ φυλαὶ τῶν Δωριέων καὶ Ἰώνων μόνον μετὰ τὴν μετανάστασιν τῶν Δωριέων ἤρχισαν νὰ καθίστανται ἐπίσημοι· τούτων δὲ οἱ μὲν Ἴωνες κατόκουν τὰ Β. παράλια τῆς Πελοποννήσου, τὸν Ἰσθμὸν, τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν, οἱ δὲ Δωριεῖς, ὄντες τότε μικροὶ μὲν, ἀλλ' ἐμπειροπόλεμοι λαοὶ, κατόκουν τὰ ὄρη τῆς Β. Θεσσαλίας. Ἀργότερον δὲ, ὅτε μετὰ τὴν μετανάστασιν τῶν Δωριέων ἐσυστήθησαν διάφοροι πολιτεῖαι καὶ ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται τὸ αἶσθημα τῆς ἐνότητος διὰ τῶν ἀμφικτυονιῶν, κτλ., ἐγεννήθη μυθικὴ γενεαλογία πάντων τῶν Ἑλλήνων ὡς καταγομένων ἀπὸ Δευκαλίωνος, υἱοῦ τοῦ ἡμιθέου Προμηθέως, καὶ ἰδρυτοῦ τοῦ ἐν Δωδώνῃ ἱεροῦ. Οὗτος διασωθεὶς ἐντὸς λάρνακος μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Πύρρας ἀπὸ τὸν ἐπ' αὐτοῦ συμβάντα πρὸς ἐξολόθρευσιν τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατακλυσμὸν, παρήγαγεν ἔπειτα τὸ ἀνθρώπινον γένος, μεταμορφωθέντων εἰς ἀνθρώπους τῶν ὑπ' αὐτοῦ ριφθέντων λίθων καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ ἀρχηγέτης πασῶν τῶν Ἑλ. φυλῶν, τῶν

ὁποίων τὰ ὀνόματα παρελήφθησαν ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ (1). Ἐκ τοῦ Ἑλλήνος ἐγεννήθησαν ὁ *Αἴολος*, ὁ *Δῶρος* καὶ ὁ *Ξοῦθος*, ὅστις διωχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν καὶ γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀττικῆς Ἐρεχθέως, ἀπογόνου τοῦ Κέκροπος, καὶ λαβὼν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἐρεχθέως Κρέουσαν ἐγέννησε τὸν *Ἴωνα* καὶ *Ἀγαιόν*.

Κατὰ τοὺς ἥρωικούς χρόνους τῶν Ἑλλήνων ἔτχχε τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ μόνον κατὰ καιροὺς ἀναφαίνονται προστάται τῶν ἀδυνάτων, ἥρωες καλούμενοι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ πολέμους κλίνουσιν εἰς τὴν ἀρπαγὴν. Οἱ ἥρωες οὗτοι, ἐξοχοὶ κατὰ τὴν ῥώμην, τὸ κάλλος καὶ τὴν δόξαν, κατὰγονται ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν ἐχρησίμευσαν ὡς ὕλη τῆς ἐπικῆς καὶ δραματικῆς ποιήσεως τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων, καθ' οὓς καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῆ ὕλη μετεμορφώθη πολυτρόπως. Ἐπισημότεροι τῶν Ἡρώων τούτων εἶνε (ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαναοῦ) ὁ *Περσεὺς* καὶ ὁ δασημότατος πάντων *Ἡρακλῆς*, περὶ οὗ ἰδὲ ἐν σελ. 116 τοῦ πρώτου τεύχους.

Ἐπισημότερος δὲ μετὰ τούτων εἶνε ὁ *Θησεὺς* ὁ υἱὸς τοῦ *Αἰγέως*, ὅστις, γεννηθεὶς ἐν Τροϊζῆνι καὶ διαδεχθεὶς τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς τὸ βασίλειον τῶν Ἀθηνῶν, ἐξωρίσθη ἐπὶ τέλους εἰς Σκύρον καὶ κατεκρημνίσθη αὐτόθι ὑπὸ τοῦ Λυκομήδους. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀνακομισθέντων τῶν λειψάνων αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ *Κεῖμωνος*, ἰδρύθη τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ παρωνυμιούμενον ἥρῳον *Θησεῖον*, ἄστυλον τῶν δούλων, εἰς ὃ ἐωρτάζοντο εἰς τιμὴν αὐτοῦ τὰ *Θησεῖα* (πλεῖονα ἰδὲ ἐν σελ. 117 τοῦ πρώτου τεύχους). Ἡ δὲ Ἀττικὴ παράδοσις συνδέει τὸν *Θητέα* μετὰ τοῦ φοβεροῦ πολέμου, τοῦ ὁποίου θέατρον κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἰγ' αἰῶνος ὑπῆρξαν αἱ *Θῆβαι*. Καθ' ὃν δηλ. χρόνον ὁ *Θησεὺς* ἐτακτοποίησε τὰ τῶν Ἀθηνῶν, αἱ γειτονικαὶ *Θῆβαι* ἐσπαράχθησαν ὑπὸ τοῦ

(1)

Προμηθεὺς

Δευκαλίων Πύρρα σύζυγος αὐτοῦ

Ἑλλήν, Ἀμφικτύων

Αἴολος, Δῶρος, Ξοῦθος

Ἴων, Ἀγαιός.

ἔξῃς φοβεροῦ συμβεβηκότος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Λαίιος, δι-
σέγγονος τοῦ Κάδμου, μαθὼν ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ ὅτι ὁ ἐκ τῆς Ἰο-
κάστῃς γεννηθεὶς υἱὸς αὐτοῦ ἔμελλε νὰ πράξῃ τὰ φρικωδέστατα ἀνο-
σιουργήματα, παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τινα τῶν ποιμένων του ἐπ’
ὀλέθρῳ. Οὗτος τρήσας αὐτὸν ἐκ τῶν ποδῶν τὸν ἐκρέμασεν ἀπὸ
τινος δένδρου ἐπὶ τοῦ Κιθαιρώνος. Ὁ Οἰδίπους ὅμως σωθεὶς, ἀνε-
τρέφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Πολύβου καὶ ἐν ἀγνοίᾳ δια-
τελῶν ἐφόνευσεν εἰς ἔριδα τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὃν ἀπῆντησε καθ’
ὄδον ἐρχόμενος εἰς Δελφούς. Νυμφευθεὶς δὲ ὡσαύτως ἐν ἀγνοίᾳ τὴν
ιδίαν αὐτοῦ μητέρα Ἰοκάστην μετὰ τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος
τῆς Σφιγγὸς κατέστη βασιλεὺς τῶν Θηβῶν. Μαθὼν ὅμως μετὰ
ταῦτα τὴν διπλῆν αὐτοῦ ἀνομίαν, ἐξώρουξεν ὁ ἴδιος τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς του καὶ καταρασθεὶς τοὺς υἱοὺς καὶ συγχρόνως ἀδελφοὺς
αὐτοῦ περιπλανᾶται ἀγόμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀντιγό-
νης ὡς ἐπαίτης, μεχριστοῦ, ἔλθων εἰς τὸν Κολωνὸν τῆς Ἀττι-
κῆς, ἐκάθησεν εἰς τὸν βωμὸν τῶν Εὐμενίδων καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ
τοῦ Θησέως ἐτελεύτησε μετ’ ὀλίγον ἢ δ’ Ἰοκάστη ἀπηγχόνησεν
ἑαυτήν. Οἱ δίδυμοι δὲ υἱοὶ αὐτοῦ Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης
περιῆλθον εἰς ἔριδας περὶ τῆς ἀρχῆς, ἣν εἶχον πρότερον συμ-
φωνήσας νὰ κατέχωσιν ἐναλλάξ. Ἀλλ’ ἀποκλεισθεὶς τοῦ θρό-
νου ὁ Πολυνείκης ἐκίνησε τὴν κατὰ τῶν Θηβῶν ἐκστρατείαν
τῶν ἐπτὰ ἡρώων (Ἀδράστου, Πολυνείκου, Τυδέως, Ἀμφιαράου,
Καπανέως, Ἰππομέδοντος καὶ Παρθενοπαίου). Ἄν δε καὶ τὰ
δοθέντα ὑπὸ τοῦ Διὸς σημεῖα κατὰ τὰς θυσίας ἦσαν ἐναντία,
οὐχ ἦττον οὗτοι ἐπεχείρησαν τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον, δια-
μοιρασθέντες κατὰ τὰς ἐπτὰ πύλας αὐτῆς. Οἱ δύο ἀδελφοὶ μο-
νομαχήσαντες ἐφονεύθησαν, οἱ πολιορκοῦντες ἡγεμόνες ἔπεσον
πάντες πλὴν τοῦ Ἀδράστου, διαφυγόντος τὸν θάνατον ἐκ τῆς
ταχύτητος τοῦ ἵππου του, καὶ ὁ Κρέων, ἀδελφὸς τῆς Ἰοκά-
στῃς, ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου ἔτι υἱοῦ τοῦ Ἐτεο-
κλέους Λαοδάμαντος.

Μετὰ δέκα δὲ ἔτη οἱ υἱοὶ τῶν πεσόντων ἡρώων (ἐπίγονοι),
ἵνα ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τῶν πατέρων των, πολιορκήσαν-
τες ἐκ νέου τὰς Θήβας καὶ κυριεύσαντες αὐτὰς, τὰς παρέδω-
καν εἰς τὸν Θέρσανδρον, υἱὸν τοῦ Πολυνείκου.

Ἐνῷ δὲ ὁ κατὰ τῶν Θηβῶν πόλεμος ἤχθη μόνον ὑπὸ τινῶν ἡρώων τῆς Πελοποννήσου ἐναντίον Ἑλληνικῆς πόλεως, οἱ ἐπόμενοι ἐγένοντο ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Πρῶτος τούτων, γινόμενος κατὰ τὴν μυθικὴν χρονολογίαν πρὸ τοῦ Θηβαϊκοῦ πολέμου (περὶ τὰ 1263 ἢ 1250), ἦτον ὁ Ἀργοαυτικός. Ἀθάμας δηλ. ὁ βασιλεὺς τῶν Μινυῶν, ἀποβαλὼν τὴν πρώτην σύζυγον αὐτοῦ Νεφέλην, ἐνυμφεύθη Ἰνὸν τὴν θυγατέρα τοῦ Κἀδμου, ἣτις παρεκίνησε τὸν σύζυγον αὐτῆς νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς θεοὺς τὰ δύο ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τέκνα αὐτοῦ, τὸν Φρίξον καὶ τὴν Ἑλλην. Ἡ ἀποβληθεῖσα ὁμῶς μήτηρ αὐτῶν ἔσωσε ταῦτα, δοῦσα αὐτοῖς χρυσόμαλλον κριὸν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔφυγον· ἀλλ' ἡ μὲν Ἑλλη ἐπνίγη εἰς τὰ κύματα τοῦ ἐξ αὐτῆς ἔκτοτε κληθέντος Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ Φρίξος ἤλθεν εἰς τὴν Αἴαν (Κολχίδα;), ἐνθα ἐθυσίασε τὸν κριὸν καὶ τὸ χρυσοῦν δέρας αὐτοῦ (σύμβολον εὐλογίας καὶ ἀφθονίας;) ἐδώρησεν εἰς τὸν βασιλέα Αἰήτην, ὅστις ἀφιερῶσας αὐτὸ εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ἄρως, τὸ ἐφύλαττε διὰ δράκοντος καὶ δύο πυριπνῶων ταύρων.

Ὅτε δ' ὁ Ἰάσων, βασιλόπαις τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Ἰωλκοῦ, ἀπῆτει παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ κηδεμόνος αὐτοῦ Πελίου τὴν ἀπόδοσιν τῆς εἰς αὐτὸν ἀνηκούσης ἀρχῆς τῶν Μινυῶν, οὗτος ἔθηκεν ὡς ὄρον τῆς ἀποδόσεως τὴν ὑφαίρεσιν τοῦ ἐν Αἴᾳ χρυσοῦ δέρας. Οὕτως ὁ Ἰάσων μετὰ τῶν περιφημοτάτων ἡρώων τῆς ἐποχῆς του, οἷον τοῦ Ἡρακλέους, Θησέως καὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ Πειρίθου, τοῦ Κάστορος καὶ Πολυδεύκου, τοῦ αἰδοῦ Ὀρφέως καὶ τῶν πατέρων τῶν πρὸ τοῦ Ἰλίου πολεμησάντων ἡρώων, τοῦ Πηλέως, Τελαμῶνος, Οἰλέως, Νηλέως καὶ Μενoitίου, ἐπεχείρησε τὴν Ἀργοαυτικὴν ἐκστρατείαν ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς καὶ προσορμισθεὶς μετὰ πολλὰς περιπετείας εἰς τὴν Αἴαν ἐξεπλήρωσεν (ὡς ὁ Θεσεὺς ἐν Κρήτῃ βοηθεῖα τῆς Ἀριάδνης) πάντα τὰ εἰς αὐτὸν ἐπιβληθέντα βοηθεῖα τῆς Μηδείας, θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου, ἣν καὶ ἀπήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὅτε δ' ὁ πατὴρ κατεδίωξεν αὐτοὺς, ἡ Μῆδεια φονεύσασα καὶ διαμελίσασα τὸν μικρότερον αὐτῆς ἀδελφὸν Ἀψυρτον, ἐνεῖχε συμπαραλάβει, ἔρριπτε τὰ μέλη αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα ἀναγκάζῃ τὸν διώκοντα πατέρα Αἰήτην νὰ βραδυπορῇ, συλλέγων τὰ μέλη τοῦ υἱοῦ του.

Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος (1194-1184:). Ἡ ἰδιαιτέρα ἔχθρα μεταξὺ τῶν Τρώων βασιλέων καὶ τῶν Πελοπιδῶν, ἥτις προήρ-
 χετο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Πέλοψ ἠναγκάσθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ Τρωῶς βα-
 σιλέως Δαρδάνου νὰ μεταναστεύσῃ, ἐξερράγη, ὅτε Πάρις ὁ υἱὸς
 τοῦ Τρωῶς βασιλέως Πριάμου ἤρπασεν ἐκ τῆς Σπάρτης τὴν Ἑ-
 λένην σύζυγον τοῦ βασιλέως Μενελάου (ἐγγόνου τοῦ Πέλοπος)
 μετὰ πολλῶν θησαυρῶν. Ὁ Μενέλαος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἄ-
 γαμέμνων, ὁ δυνατὸς βασιλεὺς τῶν Μυκηθῶν, παρεκίνησαν τοὺς
 πλείστους Ἕλληνας ἡγεμόνας νὰ ἐπιχειρήσωσι κοινὴν ἐκστρα-
 τεῖαν κατὰ τῆς Τροίας. Ὅτε δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος (ἐκ 1186
 ὡς λέγεται πλοίων) συνήχθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Αὐλίδος, ἡ Ἄρ-
 τεμις, παρωργισμένη κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος διὰ τὸν φόνον
 ἐλάφου τινὸς αὐτῆς, ἔπεμψε νημεῖαν εἰς τὰ πλοῖα, μεχριστοῦ
 κατὰ συμβουλήν τοῦ Κάλχαντος ὁ Ἀγαμέμνων προσήνεγκεν εἰς
 θυσίαν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἰφιγένειαν ταύτην ὁμῶς ἡ θεὰ, ἀν-
 τικαταστήσασα δι' ἐλάφου. ἀπήγαγεν ἐν νεφέλῃ εἰς τὴν Ταυρι-
 δα. Ἀποῦ δὲ ἔπεσον ἐκατέρωθεν οἱ ἀνδρείοτατοι, οἷον ὁ πρῶ-
 τος στρατηγὸς τῶν Τρώων Ἔκτωρ, φονευεῖς ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως,
 οὗτος δὲ διὰ βέλους ἐκτοξευθέντος μὲν ὑπὸ τοῦ Πάριδος, κατευ-
 θυνθέντος δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου
 ἡ πανουργία τοῦ Ὀδυσσεῶς ἤνεγκε τὸν πόλεμον εἰς πέρας.
 Ὀδυσσεὺς δηλ. μετὰ τοῦ Διομήδους ἔκλεψαν ἐκ τῆς πόλεως τὸ
 καλούμενον Παλλάδιον καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ πρώτου κατε-
 σκευάσθη ζύλινος ἵππος (δούρειος), ἐντὸς τοῦ ὀποίου ἤχθη αὐτὸς
 καὶ ἄλλοι Ἕλληνες εἰς τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν τῶν Τρώων. Ὅτε
 δὲ τὴν νύκτα ἐξήλθον ἐξ αὐτοῦ οἱ ἥρωες καὶ ἐκάλεσαν ἐντὸς
 τῶν πυλῶν τὸν κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον ἀποχωρήσαντα στρα-
 τὸν, ἡ πόλις μετετρέπη εἰς σποδὸν καὶ κοινορτόν. Ὁ γέ-
 ρων Πριάμος ἐφονεύθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὑπὸ τοῦ Νεο-
 πτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, τινὲς τῶν Τρώων ἐσώθησαν
 φεύγοντες, ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰνεΐας, ὅστις ἔφερε ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν
 πατέρα αὐτοῦ Ἀγχίσην διὰ μέσου τῶν φλογῶν, οἱ πλείστοι ὁμῶς
 ἐξηνδραποδίσθησαν.

Τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἄδει διὰ τῶν ἀθα-
 νάτων αὐτοῦ ἐπῶν ὁ πρῶτος ποιητὴς τοῦ κόσμου Ὁμηρος. Καὶ ἐν

μὲν τῇ Ἰλίου ἀδὶ ἐξυμνοῦνται οἱ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἰλίου ἀγῶνες τῶν ἡρώων, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐα αἱ κατὰ τὸν νόστον περιπέτειαι μόνου τοῦ Ὀδυσσεύς.

Μεταναστάσεις Ἑλληνικῶν φυλῶν.

§. 4. Πολλὰ τῶν ἀρχαιοτάτων πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος ἐνωρὶς κτεστράφησαν ἐκ τῶν πολλῶν μεταναστάσεων Ἑλληνικῶν φυλῶν, τῶν ὁποίων συνέπεια ἦτον ἡ ἐντελής σχεδὸν μεταρρύθμισις τῆς δικιρέσεως τῆς χώρας.

α) *Μετανάστασις τῶν Θεσσαλῶν καὶ Βοιωτῶν.* Ἡ ἀφορμὴ τῶν μεταναστάσεων τούτων ἐδόθη ἐκ τῆς Ἡπείρου, τῆς ὁποίας ἰδίως οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι, Γραικοί, ἐκαλλιέργησαν καὶ ἔδωκαν ἐθνικὴν σημασίαν εἰς τὰ πανάρχαια ἱερά τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (τὸ ἐν Δωδώνῃ μαντεῖον τοῦ Πελασγικοῦ Διός). Ἐκ ταύτης τῆς ἐξαισίως ἀρδευομένης καὶ ἐντεῦθεν πυκνὰ κατοικοιουμένης λειμώδους χώρας ματηνάστευσαν οἱ Θεσσαλοὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πενειοῦ, τῆς ὁποίας οἱ πλεῖστοι τῶν πρότερον κατοίκων ὑπετάγησαν, καὶ μόνον ὀλίγοι αὐτῶν μετέβησαν πρὸς Ν, ἐνθα ἀπαντήσαντες ὅμοιον πρὸς τὸ ἐγκατελειφθὲν βαθύπεδον τῆς πατρίδος των (τὸ τῆς Κοπιαίδος) κατώκησαν καὶ ἔλαβον ἐκ τῆς νέας κατοικίας των τὸ ὄνομα Βοιωτοί. Τὰ δ' αὐτόθι ὑπάρχοντα ἀρχαιότερα βραχίλια τῶν Καδμείων, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις εἶχε καταστραφῆ κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἐπιγόνων καὶ τῶν Μινυῶν ὑπετάγησαν εἰς αὐτούς.

β) *Μετανάστασις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Δωρίδα καὶ τὴν Πελοπόννησον.* Ἡ μετανάστευσις τῶν Θεσσαλῶν ἐκ τῆς ἐν Ἡπείρῳ Θεσπρωτίας εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομαζομένην χώραν Θεσσαλίαν, ἔθηκάν εἰς κινήσιν ἐκτὸς τῶν Βοιωτῶν καὶ ἄλλας φυλὰς, οἷον τοὺς παρὰ τὸν Ὀλυμπον Δωριεῖς, οἵτινες μετανάστευσαντες ἐπίσης πρὸς Ν. ἀποκατεστάθησαν μεταξὺ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνατοῦ καὶ ὑποτάξαντες τοὺς ἀρχαιότερους κατοίκους (Δρύοπας) μετήνεγκον τὸ εἶδος τῶν Θεσσαλικῶν ὁμοσπονδιῶν εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα· διότι οὗτοι μετὰ πασῶν τῶν συγγενῶν φυλῶν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπέτελεσαν ἀμφικτυονίαν, τῆς ὁποίας οἱ Δελφοὶ ἦσαν τὸ κέντρον τοῦ δεσμοῦ, ἔχοντος ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν αὐτόθι ναόν.

Ἐκ τῆς ὀρεινῆς χώρας τοῦ Παρνασοῦ νέα στίφη μετινάστεισαν οὐχὶ μετὰ πολὺ (1104;) πρὸς Ν. Εἰς τὴν κίνησιν ταύτην, ἥτις ὑπὸ τῶν ποιητῶν παρίσταται ὡς γενομένη πρὸς πραγματοποίησιν ἀρχαίων ἀξιώσεων τῶν ἀπογόνων τοῦ ἐκ τῆς Τίρυνθος ἐκβληθέντος Ἑρακλέους (ιδεὲ τὸν πίνακα ἐν § 2) μετέσχον οὐ μόνον οἱ Δωριεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ (ὑπὸ τὸν Ὄξυλον). Ἐκ τῆς Ναυπάκτου διαβάντες τὸν Κορινθιακὸν κόλπον μετέβησαν εἰς τὴν Αἰγιαλίαν (τὴν μετὰ ταῦτα Ἀχαιάν), ἥτις τότε κατοικεῖτο ὑπὸ τῶν Ἰώνων. Χωρὶς δὲ νὰ διατρίψωσιν ἐν αὐτῇ, προβάντες περαιτέρω κατὰ μῆκος τῶν Δ. παραλίων τῆς χερσονήσου, καθυπέταξαν τοὺς Ἐπειοὺς ἐν Ἡλιδι, ἔνθα ἔμειαν οἱ Αἰτωλοὶ· οἱ δὲ Δωριεῖς, προβάντες περαιτέρω εἰς τὰς πρὸς Ν. καὶ Α. ὑπὸ ποταμῶν διαρρέομενας πεδιάδας, τοῦ Παμίσου, Εὐρώτα καὶ Ἰνάχου, κατέκτησαν αὐτὰς βαθυμηδόν· διότι, ἂν καὶ ἐνίκησαν οἱ Δωριεῖς εἰς τινὰς μάχας, οὐχ' ἤττον ὅμως οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι ἀντέτασσαν κατ' αὐτῶν ἀπὸ τῶν κυκλωπέϊων τειχῶν τῶν ἡκροπόλεων των μακρὰν ἀντίστασιν.

Ἡ εἰς τρεῖς στρατοὺς διαίρεσις αὐτῶν παρίσταται ὑπὸ τῆς παραδόσεως ὡς κλήρωσις τῆς κατακτηθείσης χώρας μεταξὺ τῶν τριῶν ἀδελφῶν Ἑρακλειδῶν, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτερος Τήμενος ἔλαβε τὴν προγονικὴν χώραν, τὸ Ἄργος, τὰ δὲ εἶναι τοῦ Ἀριστοδήμου, Προκλῆς καὶ Εὐρυσθένης, τὴν Λακωνικὴν, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν.

Ἐκ τῶν μετὰ τῶν Πελοπιδῶν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Πελοπόννησον ἐλθόντων Ἀχαιῶν τινὲς μὲν ὑπετάγησαν, τινὲς δὲ ἐξεδιώχθησαν, οἱ δ' ἐναπομείναντες κατέλαβον τὴν ὑπὸ Ἰώνων κατοικουμένην βορείαν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἔκτοτε ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἀχαιά. Αὐτόθεν δὲ οἱ Ἴωνες κατέφυγον πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀττικῇ ὀμοφύλους των. Οἱ Δωριεῖς ὅμως, παρακωλουθήσαντες μετ' ὀλίγον τοὺς Ἀχαιοὺς πρὸς Β, δὲν προσέβαλον μὲν αὐτοὺς εἰς τὰς νέας κατοικίας των, διαβάντες ὅμως τὸν Ἰσθμὸν ἠτοιμάζοντο νὰ ἐνώσωσι τὴν ἀρχαίαν βορείαν κατοικίαν αὐτῶν μετὰ τῆς νέας μεσημβρινῆς καὶ οὕτω νὰ μεταβάλωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς Δωρικὴν χώραν. Ἀλλὰ μικρὸν μόνον μέρος τῆς Ἀττικῆς κατόρθωσαν νὰ κατακτήσωσι, τὴν Μεγαρίδα, αἱ δὲ Ἀθηναὶ ἐτήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των διὰ τοῦ κατὰ τὴν

παράδοσιν ἐκουσίῳ θανάτῳ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Κόδρου. Οὗτος μαθὼν τὸν εἰς τοὺς Δωριεῖς δοθέντα χρησμὸν, ὅτι δηλ. ἔμελλον νὰ νικήσωσιν, ἐὰν δὲν ἐφόνευον τὸν βασιλέα τῶν πολεμίων των, ἄγνωτος μετέβη εἰς τὸ Δωρικὸν στρατόπεδον. Προσελθόντων δ' αὐτῷ δύο ἀνδρῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων καὶ πυνθανομένων τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἐφόνευσε τὸν ἕτερον τῷ δρεπάνῳ· ὁ δὲ περιλειτουργημένος, παροξυνθεὶς κατὰ τοῦ Κόδρου καὶ νομίσας ὅτι αὐτὸς εἶνε πτωχός, ἔσυρε τὸ ξίφος καὶ τὸν ἐφόνευσε (1068 ;)

Ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα οἱ Δωριεῖς, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς Ἀργολίδος, κατέλαβον καὶ τὸν Φλιοῦντα, τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Κόρινθον, πᾶσαι αἱ παράλια χῶραι τῆς Πελοποννήτου ἠλλάξαν τοὺς κατοίκους αὐτῶν καὶ οὕτω τὰ Ν. καὶ Α., ἂν οὐχὶ καθ' ὅλοκληρίαν, κατέστησαν Δωρικά, ἐπὶ δὲ τῶν Δ. οἱ Αἰτωλοὶ ἱδρυσαν νέα κράτη (ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Αἰπειῶν καὶ Πυλίων), τὰ δὲ Β. κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν φυγάδων Ἀχαιῶν. Μόνη δὲ ἡ ὄρεινὴ καὶ δυσπρόσιτος μεσογαία Ἀρκαδία ἔμεινεν ἀκλόνητος κατὰ τὴν γενικὴν ταύτην κίνησιν.

γ) Αἱ τρεῖς εἰς τὴν Ἑλλάσσορα Ἀσίαν μεταναστάσεις. Ἀφοῦ ἡ μετανάστasis τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν, ἧτις μετεκίνησε ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν Μαλεῶν πάντα τὰ κράτη τῆς στερεᾶς ἐκτὸς τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς ἐπίσης μεμονωμένης Ἀττικῆς, ἔρθητε μέχρι τῶν νοτιωτάτων μερῶν, ἐστράφη τότε εἰς Α. πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάσσονι Ἀσίᾳ ὁμοφύλους.

1) Ἐνωρίτερον πάντων φαίνεται ὅτι μετηνάστευσαν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν ἐκδιωχθέντων ἡγεμόνων τῶν Ἀχαιῶν (τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀγαμέμνονος) οἱ Αἰολεῖς ἐκ τῆς Βοιωτίας, ἐνθα συνεκρούσθησαν αἱ ἐκ Β. καὶ Ν. ἐκδιωχθεῖσαι φυλαί. Ἐντεῦθεν οἱ μετανάσται ἀπέπλευσαν πρὸς τὰ ΒΔ. παράλια τῆς Ἑλλάσσορος Ἀσίας, ἐνθα κατόκησαν ἐπὶ τῆς Λέσβου καὶ ἐν Κύμῃ.

2) Ἡ μετανάστasis τῶν Ἰώνων εἰς τὴν Ἑλλάσσορα Ἀσίαν ἐγένετο κυρίως ἐκ τῆς Ἀττικῆς· εἰς τὴν μικρὰν δηλ. ταύτην χώραν, ἧτις ἐτήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της κατὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐρχομένων Αἰολέων καὶ κατὰ τῶν ἀπὸ Ν. Δωριέων, εἶχον συναθροισθῆ οἱ ἐκ τῆς Ἀχαιῆς καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος

φυγόντες ἀρχαῖοι Ἴωνες κάτοικοι καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀττικῇ ἐπελ-
θούσης πολυανθρωπίας, τὰ εὐγενέστερα καὶ ἐπιχειρηματικώτε-
ρα γένη μετηνάστευσαν τινὰ μὲν εἰς τὰς Κυκλάδας, τὰ πλεί-
στα δὲ εἰς τὴν Ἑλλάσσονα Ἀσίαν, ἔνθα ταχέως ὑπερέβησαν
πάντας τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυ-
ξιν. Αὐτόθι ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης κατέστη ὁ ναὸς
τοῦ Ποσειδῶνος ἢ ἔδρα Ἴωνικῆς ἀμφικτυονίας (Πανιώνιον).

3) Καὶ οἱ Δωριεῖς, οἵτινες διὰ τῆς εἰς τὴν Πελοπόννητον εἰς-
βολῆς αὐτῶν ἠνάγκασαν τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ Ἴωνας νὰ μετανα-
στεύσωσι πέραν τῆς θαλάσσης, ἠκολούθησαν τὴν γενικὴν ῥοπὴν
καὶ ἴδρυσαν ἐπὶ τῆς στερεᾶς καὶ τῶν νήσων τῆς ΝΔ. Ἑλλάσσονος
Ἀσίας συμμαχίαν ἐξ πόλεων (τὴν Δωρικὴν ἐξάπολιν). Ἐπίσης
μετηνάστευσαν ἐξ Ἀργους καὶ Λακωνικῆς πολυάριθμοι Δωριεῖς
εἰς τὴν Κρήτην, ἔνθα δὲν ἴδρυσαν νέα κράτη, ἀλλ' ἐγένοντο
μόνον δεκτοὶ εἰς τὰ ὑπάρχοντα ὡς πολεμισταί.

Αἱ διάφοροι αὗται Ἑλληνικαὶ φυλαὶ καὶ μάλιστα οἱ Ἴωνες καὶ Αἰο-
λεῖς, οἵτινες ἐν Εὐρώπῃ δὲν εἶχον οὐδεμίαν πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίαν, ἐν
Ἀσίᾳ, ὡς γείτονες, ἤλθον εἰς ποικίλας πρὸς ἀλλήλους σχέσεις καὶ ἰδίως
εἰς τὰ μεθόρια τῶν χωρῶν αὐτῶν (ἐν Σμύρῃ συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν
κοινότητα).

Μορφὴ τοῦ πολιτεύματος κατὰ τοὺς ἥρωικούς χρόνους.

§. 5. Ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσι, τὰ ὁποῖα εἶνε ἡ μόνη πηγὴ
τῶν ἡμετέρων γνώσεων περὶ τοῦ βίου πάντων τῶν Ἑλλήνων
εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὁ λαὸς φαίνεται οὐχὶ ἄνευ συν-
δέσμου, ἀλλὰ διηρημένος εἰς τάξεις, αἵτινες συνδέονται εἰς ἓν
κράτος, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως αὐτῶν. Οὗτος, ἔχων τὴν ἀρ-
χὴν αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Διός, εἶνε ἀρχιστρά-
τηγος, ἀνώτατος δικαστῆς καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ παρὰ
τῷ Θεῷ εἰς τὰς προσευχὰς καὶ θυσίας. Ἡ δύναμις ὁμως αὐτοῦ
εἶνε περιορισμένη ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθίμων, διότι ἐκ τῶν
ἀρχηγῶν (γερόντων) τῶν εὐγενῶν γενῶν ἐκλέγει τοὺς συμβού-
λους αὐτοῦ, εἰς οὓς ἰδίως εἶνε ἀνατεθειμένη ἡ ἀπονομὴ τῆς
δικαιοσύνης (συγχρόνως ὁμως ὑφίσταται ἡ ἐκδίκησις τοῦ αἵ-
ματος). Ὑπάρχουσι δὲ καὶ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ἀγο-
ραῖς (ὅθεν ἀγοραὶ) οὐχὶ διὰ ν' ἀποφασίζωσιν, ἀλλὰ διὰ ν' ἀκού-

ἴωσι τὰ παρὰ τῶν γερόντων ἀποφασισθέντα. Βαθμηδὸν ὅμως ἢ κοινὴ γνώμη καθίσταται δύναμις, ἣν ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ παραβλέπη. Αἱ βασιλικαὶ πρόσδοι συνίστανται κυρίως ἀπὸ κτήματα (τέμενος), τὸ μεγαλειότερον μέρος τῶν λαφύρων, τὰ δειπνα τῶν θυσιῶν καὶ ἀπὸ ἐκουσίας προσφοράς (γέρα) τῆς κοινότητος. Κατοικεῖ δ' ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς ἀμέσου θεραπείας αὐτοῦ (τῶν υἱῶν εὐγενῶν οἰκῶν) εἰς ὄχυράν ἀκρόπολιν περιβαλλομένην ὑπὸ κυκλωπέων τειχῶν, ἐνῶ ὁ λαὸς ζῆ κατοικῶν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἢ εἰς χωρία.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(*Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν μεταρραστάσεων μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων 900—500 π. Χ.*)

Ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ τυραννίς.

§. 6. Τὰ ἡγεμονικὰ γένη τῶν ἠρωικῶν χρόνων δὲν διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν αὐτῶν ἐν ταῖς νέαις κατοικίαις, καὶ μάλιστα εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, εἰς τὰ ὁποῖα ταχέως ἕτεραι οἰκογένειαι ὀλίγον διέφερον αὐτῶν κατὰ τὴν ἐν τῷ πολέμῳ ἀνδρίαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μόρφωσιν. Ἐξ αὐτῶν κατὰ πρῶτον ἐγένετο ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τῆς βασιλείας, εἰς τῆς ὁποίας τὴν θέσιν ταχέως ἀνήρχετο συνήθως ὀλιγαρχία, καθόσον ὀλίγαι οἰκογένειαι οἰκαιοποιοῦντο τὴν ἐξουσίαν. Οὕτως ἐγεννήθη ἡ ἀντίθεσις μετὰ τῆς ἀρχούσης ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ λαοῦ, ἥτις τοσοῦτον τάχιον ἤγεν εἰς ἀγῶνα, ὅσον ὀλιγώτερον ἡ ἀριστοκρατία ἐσκέπτετο, ὡς οἱ βασιλεῖς, νὰ φέρεται ἐξίσου πρὸς πάσας τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ. Ὁ κατὰ τῶν εὐγενῶν ἐξεγειρόμενος λαὸς εὗρισκε ταχέως ἀρχηγὸν εἴτε ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ, εἴτε ἐκ τῶν φιλοδόξων μελῶν αὐτῆς τῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος βοηθούμενος ὑπὸ σωματοφυλακῆς ἤρπαζε τὴν ἐξουσίαν, ἣν μετεχειρίζετο πρὸς στερῶσιν τῆς δυναστείας αὐτοῦ μᾶλλον ἢ πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ. Οὗτοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες τυράννοι, οἵτινες πρὸ τῶν Περσικῶν ἀπαντῶνται εἰς πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς ἀποικίας αὐτῆς. Τοιαύτη ὅμως ἀρπασθεῖσα δύναμις συνήθως διήρκει ὀλί-

γον, καθόσον ἢ κατάχρησις τῆς δυνάμεως, εἰς ἣν συνήθως ὑπέπιπτον οὐχὶ οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ τῆς τυραννίδος, ἀλλ' οἱ ἦττον φρόνιμοι διάδοχοι αὐτῶν, ἐπέφερε τὴν πτώσιν καὶ οὕτως εἴτε ἀνελάμβανον τὴν ἐξουσίαν οἱ ὀλιγαρχικῆ, κάμνοντες παραχωρήσεις τινὰς εἰς τὸν λαόν, εἴτε εἰσήγετο ἡ δημοκρατία.

Παράδειγμα τῆς τοιαύτης τοῦ πολιτεύματος ἀναπτύξεως παρέχει ἡ Κόρινθος. Ὑπὸ τὴν βασιλείαν, ἣτις εἶχε περιέλθει κατὰ τὸν θ' αἰῶνα εἰς τοὺς Βακχιάδας, κλάδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ἤκμασεν ἡ πόλις καὶ κατέστη σημαντικὴ θαλασσία δύναμις, συγχρόνως δὲ καὶ ἐστία τῶν ὠραίων τεχνῶν (χάλκινα ἀγάλματα, ἄλλα ἔργα, ποίησις). Περὶ τὰ μῆσα τοῦ θ' αἰῶνος 200 οἰκογένειαι, αἵτινες ἐπίσης εἶλκον τὸ γένος αὐτῶν ἐκ τοῦ Βάκχιδος, ἤρπασαν τὴν ἐξουσίαν καὶ εἰσήγαγον τὴν ὀλιγαρχίαν, θέτοντες κατ' ἔτος ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας (πρῶτανις). Ἐτεραι οἰκογένειαι, τινὲς μὲν ἐκοῦσαι, τινὲς δ' ἄκουσαι, μετηνάστευσαν καὶ ἔδρυσαν περὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος σημαντικωτάτας ἀποικίας (Κέρκυρα, Συρακοῦσαι, κτλ.). Ἄλλ' ὁ διηνεκῶς ἐλαττούμενος ἀριθμὸς τῶν Βακχιαδῶν καὶ αἱ ἀδικίαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτουν νὰ τηρῶσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ἐπήνεγκον τὴν πτώσιν αὐτῶν εἰς δηλ. συγγενῆς τῶν Βακχιαδῶν, ὁ Κόψελος, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ κατέστη ἀπόλυτος κύριος καὶ κατώρθωσεν οὐ μόνον αὐτὸς νὰ μείνῃ ἐπὶ 30 ἔτη (658—628) τύραννος, ἀλλὰ καὶ νὰ καταλίπη τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱόν του Περύανδρον. Οὗτος κατὰ τὸ ἔθετόν διαστήμαμα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐζήτησε νὰ στερεώσῃ τὴν δυναστείαν τοῦ οἴκου του, ἣτις ὅμως ἐπὶ τέλους κατήντησε δεσποτικῆ. Ἐκ τούτου ὁ ἀνγλικὸς ἀνεψιὸς καὶ κληρονόμος αὐτοῦ Ψαμμπίχως ἐξεδιώχθη μετ' ὀλίγα ἔτη καὶ ἀνδρόβη ἡ ὀλιγαρχία, στηριζομένη ὅμως ἔκτοτε μᾶλλον ἐπὶ τοῦ πλοῦτου, ἢ ἐπὶ τῆς εὐγενοῦς καταγωγῆς.

Ἡ Ἑλλάς διηρέθη εἰς τόσα σχεδὸν ἀνεξάρτητα κράτη, ὅσαι ὑπῆρχον αἱ πόλεις μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῶν, καὶ μόνον ὀλίγαι πόλεις, οἷον ἡ Δακωνικὴ, ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Μεγαρίς, ἀπετέλουν ἐκάστη ἐν ὅλον κράτος. Ὡς σύνδεσμος δὲ τῶν πολλῶν αὐτῶν μικρῶν κρατῶν ἐχρησίμευσον αἱ ἀμφικτυονίαι, ἐταιρίαι δηλ. ἐν ἀρχῇ γειτονικῶν φυλῶν, συσταθεῖσαι πρὸς κανονισμόν τῶν ἀμοιβαίων αὐτῶν σχέσεων καὶ εἰς προστασίαν κοινοῦ αὐταῖς ναοῦ ἢ ἱεροῦ τινος, εἰς δ' συνήρχαντο οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν τῆν Ἀμφι-

κτιονίαν συγκροτουσῶν φυλῶν πρὸς τέλεσιν ἐορτῶν καὶ ἀγῶνων καὶ ἐνέργειαν πολιτικῶν ὑποθέσεων, οἷον κήρυξιν πολέμου, συνομολόγησιν εἰρήνης ἢ συμμαχίας, κατάπαυσιν ἐρίδων, κτλ. Ἐπιστημοτέρα τῶν ἀμφικτιονιῶν ἦτον ἡ ἐν Δελφοῖς (ιδεὲ §. 3, 6), λεγομένη κατ' ἐξοχὴν Ἀμφικτιονικὸν Συνέδριον. Αὕτη ἐνωρὶς περιελάμβανε 12 λαοὺς τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος, ὧν οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκαλοῦντο ἱερομνήμονες καὶ πυλαγόραι, καὶ εἶχε δύο τόπους συνεντευξέως καὶ δύο θεοτήτων ἱερά, τὰ ὅποια ἦσαν ὁ ἐν τῇ κώμῃ Ἀνθήλῃ παρὰ τὰς Θερμοπύλας ναὸς τῆς Δήμητρος, ἔνθα οἱ Ἀμφικτύονες συνεδρίαζον ἐν φθινοπώρῳ, καὶ ὁ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔνθα συνήρχοντο τὸ ἔαρ. Ἡ ἀμφικτιονία αὕτη ἐλέγετο καὶ Πυλαία, ὡς παρὰ τὰς Πύλας (Θερμοπύλας) συνερχομένη φαίνεται ὁμως ὅτι ὠνομάζετο μὲ τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ ἡ εἰς Δελφούς συνερχομένη. Ἀνέλαβε πρὸς τούτοις αὕτη μετὰ ταῦτα τὴν διάταξιν καὶ διεύθυνσιν τῶν *Πυθίων ἀγῶνων*, οἵτινες μετὰ τῶν λοιπῶν τριῶν περιοδικῶν ἐθνικῶν ἐορτῶν, τῶν *Ὀλυμπίων* (§ 7), *Νεμείων* καὶ *Ισθμίων* (§. 17) συνέτεινον τὰ μέγιστα πρὸς ἀναζωπύρησιν τοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν αἰσθήματος τῆς ἐνότητος.

Σπάρτη.

§. 7. Οἱ Δωριεῖς ἡγεμόνες τῆς Λακωνικῆς κατ' ἀρχὰς ἤθελον, ὡς ἐν Μεσσηνίᾳ, νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς χώρας ἴσα δικαιώματα, καὶ οὕτως οἱ πρότερον εὐπατρίδαι ἔμελλον νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς Ἡρακλείδας, ὅπως πρότερον εἰς τοὺς Ἀτρεΐδας. Ἄλλ' ἡ διάταξις αὕτη ἀπήρσκειν εἰς τοὺς Δωριεῖς πολεμιστὰς καὶ οὕτω μετὰ μακρὰς καὶ αἱματηρᾶς διαμάχας οἱ ἀρχαῖοι μὴ Δωριεῖς κάτοικοι ὑπετάγησαν ἐντελῶς, ἢ ἐξεδιώχθησαν, καὶ ἅπασα ἡ χώρα διενεμήθη ὡς δημόσιον κτῆμα εἰς τοὺς κατακτητὰς. Ἡ δευτέρα αὕτη κατάκτησις τῆς Λακωνικῆς ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δύο ἡγεμονικῶν οἰκῶν, τῶν *Ἀγιδῶν* καὶ *Εὐρυπυργιδῶν*, οἵτινες ἔκτοτε συνεβασίλευον ἐν Σπάρτῃ.

Ἀργότερον οἱ δίδυμοὶ υἱοὶ τοῦ Ἀριστοδήμου Προκλῆς καὶ Εὐρυσθέ-

νης έθεωρήθησαν ως προκάτοχοι τοῦ Ἁγίδος καὶ Εὐρυπῶντος, ἵνα οὕτω συνδεθῇ μετὰ τοῦ Ἡρακλείους ἡ διπλῆ βασιλεία καὶ ἡ κλήρωσις τῆς χώρας, οὐδέποτε ὅμως ἐτόλμησαν ἐναντίον τῆς ἀληθείας νὰ ὀνομάσωσι τοὺς βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Προκλείδας καὶ Εὐρυσθενίδας.

Ἡ νέα κατάκτησις κατωρθώθη κατ' ὀλίγον καὶ οὐχὶ ἀνευ πολυειδῶν διχονοιῶν μεταξύ τῶν κατακτητῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν πολεμιστῶν αὐτῶν Δωριέων. Τὰς δὲ διχονοίας ταύτας, αἵτινες ἰστέλλουν νὰ καταστρέψωσι τὸ σχηματιζόμενον κράτος, κατέπαυσεν

ἡ νομοθεσία τοῦ Λυκούργου, ὅστις οὐχὶ ὡς βασιλεὺς, ἀλλ' ὡς κληδεμὼν ἀνηλίκου κληρονόμου τοῦ θρόνου (τοῦ Χαριλάου), λαθῶν πρότερον τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ἔδωκεν εἰς τὴν Σπάρτην πολίτευμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰ κυριώτερα αὐτοῦ μέρη ἐστηρίζετο εἰς τὰς πολιτικὰς διατάξεις τῆς Κρήτης. Τὰς δὲ διαφόρους ἀξιώσεις τῶν διαφόρων τάξεων καὶ φυλῶν κατάρθωσε νὰ διαλύσῃ διὰ τοῦ μονίμου κινονισμοῦ τῶν ἀμοιβαίων δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων αὐτῶν.

Ἡ διπλῆ βασιλεία ἐτηρήθη ὡς ἐγγύησις κατὰ τῆς τυραννικῆς υπερβάσεως τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τὰ αὐτὰ σχεδὸν μὲ τὰ τῶν ἡρωικῶν χρόνων, δηλ. ἡ ἀντιπροσώπευσις τοῦ λαοῦ εἰς τὰς κοινὰς θυσίας καὶ ἡ ἀπεριόριστος ἀρχηγία ἐν τῷ πολέμῳ. Ἡ δὲ Γερουσία, ἥτις παρήδρευεν, καθὼς εἰς τοὺς Ὀμηρικὸς χρόνους, παρὰ τοὺς βασιλεῖς τῆς Σπάρτης, ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ὠρισμένον ὄργανισμὸν, καθ' ὃν ὁ σχηματισμὸς αὐτῆς δὲν ἀπέκειτο εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν βασιλέων, ἀλλ' εἰς τὴν χειροτονίαν τοῦ λαοῦ, ὅστις ὠρίζεν 28 τὸ ἐξηκοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτῶν υπερβάντας ἰσοβίους Γερουσιαστάς, οἵτινες πιθανῶς ἦταν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὑποδικαιρέσεων τῶν διαφόρων φυλῶν (ὠβῶν). Οὗτοι εἶχον ἴσην ψῆφον μὲ τοὺς βασιλεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκε μόνον ἡ τιμὴ τῆς προεδρείας. Ἡ Γερουσία, μετὰ τῶν δύο βασιλέων ἐκ 30 μελῶν συγκαίμενη, ἐβουλεύετο περὶ πᾶσων τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων τοῦ κράτους καὶ περὶ τῶν μελλουσῶν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ λαοῦ, ἀποτελοῦσα συγχρόνως καὶ τὸ ἀνώτατον δικαστήριον.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ (ἀλία), εἰς ἣν ἐλάμβανον μέρος μόνον Σπαρτιάται (ιδεὲ παρακατιῶν), συνεκαλεῖτο τακτικῶς ἀνά πᾶσαν πανσέληνον ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ συνεδέετο μετὰ στρατιωτικῆς ἐπιθεωρήσεως. Ἀπεφάσιζε δ' αὕτη ἄνευ συζητήσεως δι' ἐπιφωνήσεως περὶ τῶν ὑπὸ τῆς Γερουσίας προτεινομένων καὶ ἰδίως περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, περὶ συνθηκῶν καὶ νέων νόμων καὶ ἐξέλεγε τοὺς Γερουσιαστὰς καὶ ἄλλους λειτουργοὺς.

Οἱ κάτοικοι διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, 1) εἰς τοὺς ἄρχοντας Δωριεῖς ἢ Σπαρτιάτας, οἵτινες κατόικουν οὐ μόνον εἰς τὴν ἀτείχιστον Σπάρτην, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα.

Μεταξὺ τούτων ἡ χώρα, ἣτις μετὰ τὴν κατάκτησιν εἶχε καταληφθῆ ὡς δημόσιον κτῆμα (πρότερον κτῆμα τῶν Πελοπιδῶν), διηρέθη εἰς 9000 ἴσους κλήρους (300 εἰς ἑκάστην ὠδάν), οὐχὶ ὅμως ὡς κτῆμα ἐλεύθερον, ἀλλὰ μετὰ τοῦ περιορισμοῦ νὰ μὴ πωλῆται, δωρῆται ἢ κατὰ βούλησιν κληροδοτῆται. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἀπέφευγον οἱ Σπαρτιάται τὴν εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς διαίρεσιν, ὡς πηγὴν διχονοιῶν. Πάντες εἶχον ἴσα δικαιώματα καὶ ἴσα βάρη καὶ ὁ κλῆρος, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο ἡ ὑποχρέωσις τοῦ στρατεύεσθαι, μετέβαιεν ἀδιαίρετος ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν καὶ ἐν ἑλλείψει ἀρρένων κληρονόμων ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ κράτους, μετ' ὃ οἱ βασιλεῖς διέθετον αὐτὸν ἐκ νέου.

2) εἰς τοὺς ἀρχαιότερους κατοίκους, οἵτινες κατόικουν ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ περὶ τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν, ἐξ οὗ ἐκαλοῦντο *περλοικοί*, ἔμειναν ἀπόλυτοι κύριοι τῶν κτημάτων αὐτῶν, ὑποχρεούμενοι νὰ τελῶσι φόρους καὶ νὰ στρατεύωνται, χωρὶς ὅμως νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν. καὶ 3) τοὺς εἰς *ἔλλατας*, οἵτινες ἦσαν οἱ εἰς τοὺς κλήρους τῶν Σπαρτιατῶν οἰκοῦντες δουλοπάραικοι τοῦ κράτους καὶ ἐκαλοῦντο οὕτως ἐκ τῆς παραθαλασσίας πόλεως Ἐλους, ἣτις ἴσως ὑπῆρξε κέντρον ἐπαναστάσεως τῶν ὑποδουλωθέντων καὶ τῆς προσωπικῆς των ἐλευθερίας στερηθέντων μετὰ τὴν ἐκ νέου καθυπόταξιν τῶν ἀρχαίων κατοίκων. Εἶχον δὲ οὗτοι δοθῆ μετὰ τῶν κλήρων εἰς τὰς διαφόρους Σπαρτιατικὰς οἰκογενεῖας ὡς δούλοι καὶ ἐθεωροῦντο, καθὼς καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένη γῆ, ὡς ἰδιοκτησία τοῦ κράτους, χωρὶς νὰ πωλῶνται ἢ δωρῶνται. Ὄρισμένον ἦτον ὑπὸ τοῦ νόμου τὸ ποσόν

τοῦ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου, τὸ ὅποιον ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδωσιν εἰς τὸν κτήτορα τοῦ κλήρου, τηροῦντες δι' ἑαυτοὺς τὸ ὑπόλοιπον.

Αἱ περὶ τοῦ κατ' οἶκον βίου διατάξεις τοῦ Λυκούργου κύριον σκοπὸν εἶχον τὴν διαμόρφωσιν καὶ συντήρησιν τῆς πολεμικῆς ἰκανότητος. Ἡ πολιτεία εἶχε τηρήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκθέτῃ τὰ ἀσθενῆ ἢ δύσμορφα τέκνα ἐπὶ τοῦ Ταυγέτου, ἐνθα ἠδύναντο νὰ ἠλικιωθῶσι μετὰ τῶν τέκνων τῶν περιοίκων. Τὸ ἔβδομον ἦδη ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὁ παῖς, λαμβανόμενος ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, παρεδίδοτο εἰς τὴν ὠδάν, ἵνα ἀρχίσῃ τὰς πρὸς τὴν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἀποσκήρουνσιν τοῦ σώματος προασκήσεις. Ὡσαύτως ὁ βίος τῶν νεανιῶν καὶ ἀνδρῶν ἕνεκα τῶν κοινῶν περὶ τὰ ὄπλα ἀσκήσεων καὶ τῶν συσσιτίων ὠμοίαζε διαρκῆ ἐν τῷ στρατοπέδῳ διαμονήν, ἣτις ἐνίοτε διεκόπτετο μόνον δι' ἄγρας εἰς τὰς χαράδρας καὶ τὰ δάση τοῦ πολλῆν ἀφθονίαν θήρας ἔχοντος Ταυγέτου. Ἴνα δὲ μὴ δυσανασχετῶσιν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τοῦ ἑαυτῶν βίου, βλέποντες ἄλλους ζῶντας ἀνετώτερον, κατέστησαν τὴν μετὰ τῶν ξένων συκοινωνίαν δύσκολον (σιδηρᾶ νομίσματα)· ὡσαύτως ἐθεώρουν τὴν μετανάστασιν ὡς λειποταξίαν καὶ τὴν ἐτιμῶρουν μὲ θάνατον, φυλάττοντες πάσας τὰς ἐξόδους τῆς ἐκ φύσως κεκλεισμένης κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα. *Οἱ δύο πρῶτοι Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι.* α) Ὁ πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (743—724;). Ἐν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Λυκούργου ὄφειλον νὰ περιοριζῶνται ἐντὸς τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτῶν, οὐχ ἦττον ἢ διηνεκῆς ἐξάσκησις περὶ τὰ πολεμικὰ διήγειρε τὴν πρὸς κατακτήσεις ὄρεξιν αὐτῶν τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ, αὐξωντος τοῦ πληθυσμοῦ, πολλοὶ ἀδελφοὶ ἔζων ἐξ ἐνὸς κλήρου. Ἡ καλῶς καλλιεργημένη γείτων χώρα Μεσσηνία, ἣτις μάλιστα κατὰ τοὺς Ἀχαιϊκοὺς χρόνους ἀνῆκεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἠρέθισε τὴν πολεμικὴν τάξιν τῶν Σπαρτιατῶν, τὴν γινώσκουσιν τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς, πρὸς ἀνάκτησιν. Τυχalaίαν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν ἔδωκαν ἔριδες γεννηθεῖσαι εἰς κοινήν τινα ἐορτὴν τῶν δύο γειτονικῶν λαῶν ἐορταζομένην εἰς τὸ ἐπὶ τινος κορυφῆς τοῦ Ταυγέτου ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ἰδρυθὲν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων αὐτῶν. Οἱ Μεσσηνιοὶ παρέσχον διὰ τῶν ἐσωτερικῶν τῶν διχονοιῶν εὐκολίαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ κατακτήσωσι τὴν πλησίον αὐτῶν πεδιάδα. Φατρία τις, ἣτις

ἤθελε νὰ δοθῆ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἢ αἰτουμένη ἱκανοποίησις, μετηνάστευσεν, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἀντέταξαν ἐκ τοῦ ὄρους τῆς Ἰθώμης ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν. Τὸ εἰκοστὸν μόλις ἔτος τοῦ πολέμου, πεπόντος τοῦ προπυργίου τούτου τοῦ Ἀριστοδήμου, ἠνώθη ἡ Μεσσηνία μετὰ τῆς Λακωνικῆς, μέρος τῶν ἀγρῶν αὐτῆς ἐδημεύθη καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀπετελέσθησαν νέοι Σπαρτιατικοὶ κλῆροι, ἐνῶ ἐκ τῶν ἀγρῶν, τοὺς ὁποίους ἐκράτησαν οἱ Μεσσηνιοὶ, ὑπεχρεοῦντο νὰ δίδωσι τὸ ἡμισυ τοῦ καρποῦ· μόνον δ' αἰδουκαὶ παράλαι πόλεις τῆς Μεσσηνίας ἔμειναν ἐλεύθεραι.

6) Ὁ δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος ἢ τοῦ Ἀριστομένους (685—668;). Ἐκ τῆς ἄνω Μεσσηνίας, ἧτις πιθανῶς ἔμεινεν ἐλεύθερα, ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ, ἦν διχύθυνον οἱ υἱοὶ καὶ ἔγγονοι τῶν ἡρώων τῆς Ἰθώμης, ἰδίως δὲ ὁ νέος Ἀριστομένης ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μεσσηνίας. Καὶ οὐ μόνον οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ὑποπτεύωσι τὴν γειννίασιν τῆς Σπάρτης, συνεμάχησαν μετὰ τῶν Μεσσηνίων, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν χερσόνησον ἐγεννήθη ἀντισπαρτιατικὴ φατρία· ἀλλὰ καὶ ἡ Σπάρτη ἐκλονίζετο ὑπὸ ἐσωτερικῶν ταραχῶν (μετανάστασις τῶν Παρθενιῶν). Ἡ δυσαρέσκεια τῶν Σπαρτιατῶν τῶν ἀπολεσάντων κτήματα ἐν Μεσσηνίᾳ ἐστράφη κατὰ τῶν ἰδίων ἐαυτῶν βασιλέων, οἵτινες ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι βοήθειαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι δ' ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν ἐλεγειοποιὸν Τυρταῖον, ὅστις διὰ τῶν ἐλεγείων του, καθησυχάσας καὶ ἐμφυχώσας τὰ ἠρεθισμένα πνεύματα, κατῴρθωσεν ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ νὰ γείνωσι δεκτοὶ ἐν Σπάρτῃ νέοι πολῖται. Μεταξὺ δὲ τῶν κεχωρισμένων συμμάχων τῶν Μεσσηνίων οὐχὶ μόνον ὁμοφροσύνη δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἦσαν τοσοῦτον διάφορα, ὥστε ἐν ἀποφασιστικῇ μάχῃ κατῴρθωσαν οἱ Σπαρτιάται νὰ διαφθείρωσι τὸν βασιλέα τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτην, ἵνα τοῖς προδώσῃ τοὺς συμμάχους. Καθὼς κατὰ τὸν πρῶτον πόλεμον, οὕτω καὶ νῦν οἱ Μεσσηνιοὶ, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιστῶσιν εἰς μάχην ἐκ τοῦ συστάδην, ἠναγκάσθησαν νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ὄρειοῦ φρουρίου τῆς Εἰρας, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀριστομένης ἐπεχειρεῖ τολμηρὰς ἐπιδρο-

μάς κατὰ τῆς Λακωνικῆς, ἃς ἡ παράδοσις περιεκόσμησε μὲ παράδοξα πολλά (φυγὴ ἐκ τοῦ βαράθρου τοῦ Καϊάδα). Ὅτε δὲ μετὰ 11 ἔτη ἔπεσε διὰ προδοσίας, ὡς λέγεται, καὶ ἡ Εἴρα, οἱ πρόμαχοι αὐτῆς ἀπεσύρθησαν εἰς Ἄρκαδικὸν ἔδαφος, οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων μετηνάστευσαν πέραν τῆς θαλάσσης (τινὲς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ῥόδον) καὶ οἱ κάτοικοι τῶν μεσογείων κατέστησαν εἰλωτες καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ καλλιεργῶσιν ὡς δούλοι τῶν Σπαρτιατῶν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν χώραν. Ἐκτότε ἡ Μεσσηνία κατέστη ἡ ἀτυχεστάτη καὶ ὀλίγιστα κατοικουμένη χώρα τῆς χερσονήσου.

Μεταρρύθμισις τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Σπάρτης, φοβούμενοι μήπως οἱ βασιλεῖς, δυσανασχετοῦντες ἐκ τοῦ πολλοῦ περιορισμοῦ τῶν παραχωρηθέντων αὐτοῖς δικαιωμάτων διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου, ἐπιχειρήσωσι, παραχωροῦντες εἰς τοὺς περιοίκους καὶ εἰλωτας τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας δικιώματα καὶ βοηθούμενοι ὑπ' αὐτῶν, τὴν κατάλυσιν τῆς ἀριστοκρατίας αὐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ περιορίσωσιν ἔτι μᾶλλον τὴν βασιλικὴν δύναμιν καὶ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἰδίαν. Πρὸς τοῦτο ὁ Χεῖλων τὸ 580 πρὸς περαιτέρω περιορισμὸν ἰδίως τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων (τῆς νομοθετικῆς ἤδη ἀρκούντως περιορισμένης διὰ τῆς Γερουσίας καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν Σπαρτιατῶν) ἐπρότεινε τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀρχῆς τῶν πέντε ἐφόρων. Οὗτοι, ἔχοντες δικαστικὰ καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἐφ' ἐκάστης τῶν πέντε διαιρέσεων τῆς πόλεως, τῶν τεσσάρων δηλ. κωμῶν, Λιμνῶν, Μεσόας, Πιτάνης, Κυνοσοῦρας καὶ τῆς κυρίας πόλεως, εἰσῆχθησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου καὶ ἐξελέγοντο κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τῶν βασιλέων, μετὰ ταῦτα δὲ ἐτρίως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀφ' ὧν καὶ ἐξηρτῶντο. Ὁ Χεῖλων λοιπὸν συνεργεῖα τοῦ ἐκ Κρήτης Ἐπιμενίδου ἴδρυσεν τὴν ἀρχὴν τῶν ἐφόρων, οἵτινες ἐπετήρουν τοὺς βασιλεῖς, ἐπέπληττον αὐτοὺς παρεκτρεπομένους, τοὺς ἐτιμῶρουν μὲ πρόστιμον (ζημίαν) καὶ διὰ μεγάλα ἐγκλήματα, ἀπειλοῦντα τὴν ὑπαρξιν τῆς πολιτείας, τοὺς ἐφυλάκιζον καὶ τοὺς κατηγόρουν, μεθ' ὃ οὗτοι ἐδικάζοντο εἰς μικτὸν δικαστήριον, οὗ μετεῖχον καὶ γέροντες (γερουσιασταί) καὶ

ὕφ' οὗ ἠδύναντο καὶ εἰς θάνατον νὰ καταδικασθῶσιν. Ἐπὶ τέλους οἱ ἔφοροι, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον γραπτοὶ νόμοι κανονίζοντες τὰ χρέη αὐτῶν, ἐξέτειναν τὴν ἀρχὴν των ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐ μόνον συνεκάλουν κατὰ βούλησιν τὴν γερουσίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἐρωτῶσιν αὐτοὺς ἐνέργουν ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ καὶ ὡς πληρεξούσιοι αὐτοῦ πολὺς ὑποθέσεις καὶ ἰδίως ἐξωτερικὰς καὶ πολεμικὰς.

Ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης αἱ δημόσιοι πράξεις δὲν ἠριθμοῦντο μὲ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τῶν βασιλείων, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἐφόρου τοῦ ἔτους. Ἡ ἐφορεία ἔσωσε μόνον κατ' ὄνομα τὴν βασιλείαν τῶν Σπαρτιατῶν, τῆς ὁποίας ἡ ἀξία ἐμυθενίσθη, ἐνῶ εἰς τὰς πλείστας Ἑλληνικὰς πολιτείας τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα κατηργήθη ὡσαύτως ἐτήρησε καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν, ἐνῶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα αὕτη κατέπεσεν, ἢ τοῦλάχιστον ἔπαυσε σημαίνουσα.

Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Μετὰ τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους οἱ Σπαρτιατῆται ἐζήτησαν νὰ κάμωσι καὶ παραιτέρω κατακτήσεις (ἰδίως πρὸς Ζημίαν τῶν Ἀργείων) καὶ νὰ τιμωρήσωσι τοὺς Ἀρκάδας διὰ τὴν δοθείσαν παρ' αὐτῶν εἰς τοὺς Μεσσηνίους βοήθειαν, ἀλλ' ἡ ἀνδρία ἀντίστασις τῆς Τεγέας ἔσωσε τὴν Ἀρκადίαν καὶ δὲν ἔλαβε τὴν τύχην τῆς Μεσσηνίας. Ἐκ τούτου ἡ Σπάρτη, καταλιπούσα τὴν ὁδὸν τῶν κατακτίσεων, αἵτινες συγχρόνως ἐξήντλουι τὰς δυνάμεις αὐτῆς, κατόρθωσε διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν *συμμαχιῶν* νὰ καταστῇ ἡ πρώτη δύναμις τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Τεγέας ἔκαμον αἱ πλείσται κοιλάδες τῆς Ἀρκαδίας συμμαχίαν μετὰ τῆς Σπάρτης, δι' ἧς ὑπεχρεοῦντο νὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθροὺς μετὰ τοὺς Σπαρτιατάς. Βαθυηδὸν δὲ προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης ἡ Κόρινθος, τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Αἴγινα καὶ οὕτως ἡ συμμαχία ἀπέκτησε σημαντικὴν θαλασσίαν δύναμιν. Ἀφοῦ δὲ μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐπιχείρησιν τῶν Ἀργείων τοῦ ν' ἀνακτήσωσι τὸ ὑπὸ τῆς Σπάρτης κυριευθὲν μέρος τῆς χώρας των αἱ ἐπισημότεραι πόλεις τῆς Ἀργολίδος προσῆλθον εἰς τὴν Σπαρτιατικὴν συμμαχίαν, ἢ ὑπόληψις τῆς Σπάρτης ὡς πρώτης πολιτείας τῆς Ἑλλάδος ἐξετάθη περὶ τὰ μέσα τοῦ σ' αἰῶνος πέραν τῶν ὁρίων

τῆς χερσονήσου καὶ οὕτως οἱ πολῖται τῆς ἄνευ ἀκροπόλεως καὶ μεγάλων κτιρίων πόλεως κατέστησαν διαιτηταὶ ἐπὶ ξένων ὑποθέσεων (οἷον τῆς περὶ Σαλαμίνοσ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Μεγάρων ἔριδος) καὶ προσεκαλοῦντο εἰς βοήθειαν ὑπὸ μεμακρυσμένων κρατῶν (οἷον τῆς Λυδίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ ὕστερον τῶν Σκυθῶν). Ἐνῶ δ' ἡ Σπάρτη εἶχε τὴν πολιτικὴν διεύθυνσιν (ἡγεμονίαν) τῆς συμμαχίας μόνη καὶ μετεχειρίζετο τὴν θέσιν ταύτην ἰδίως πρὸς καταπολέμησιν τῆς τυρρανίδος (οἷον τοῦ Πολυκράτους, τοῦ Ἴππιου), ἀφῆκε πρὸς διατήρησιν τῆς ἀριστοκρατίας τὰ θρησκευτικὰ τῆς νέας Ἀμφικτυονίας εἰς τοὺς Ἡλείους. Οὗτοι κατῴρθωσαν διὰ καταλλήλου διαμορφώσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων νὰ δώσωσιν εἰς ἑαυτοὺς ἀνωτέραν ἐθνικὴν σημασίαν. Ἐκ τινος τῶν Ἡλείων θυσίας, εἰς ἣν συνηνώθησαν κατὰ πρῶτον οἱ Σπαρτιᾶται (κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λυκούργου), τὰ Ὀλύμπια εἰς διάστημα μιᾶς καὶ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ἀνυψωθέντα κατέστησαν κοινὴ ἑορτὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτοῦ, συνιστάμενα κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς γυμναστικούς, ὕστερον δὲ καὶ εἰς ἵππικούς ἀγῶνας. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 776 (Ὀλυμ. ἀ. 1) ἀνεγράφοντο οἱ νικηταὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἐτελοῦντο ἐπὶ πέντε συνεχεῖς ἡμέρας καθ' ἃς ἐπεκράτει γενικὴ εἰρήνη.

Οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες τῶν ἀνδρῶν (μετὰ ταῦτα καὶ τῶν παιδῶν) συνίσταντο κατ' ἀρχὰς μόνον ἐκ τοῦ εἰς τὸ στάδιον δρόμου, βαθμηδὸν ὅμως ἐξετάθησαν εἰς τὸ πένταθλον (τὸ ἄλμα, τὸν δίσκον, τὸ σίγνον ἢ ἀκόντιον, τὸν δρόμον καὶ τὴν πάλην) καὶ τὸ παγκράτιον, συνιστάμενον ἐκ πυγμαῖης καὶ πάλης. Νέα ἐποχὴ αὐτῶν ἤρχισε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἵππικῶν ἀγῶνων, τῆς ἵπποδρομίας δηλ. καὶ τῆς ἀρματοδρομίας ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ οὐχ ἥττον τὸ πρῶτον ἄθλον ἀνῆκεν εἰς τὸν δρόμον. Μεγάλῃ ἦτον ἡ τιμὴ τῶν νικητῶν καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια (στέφανος ἐκ κλάδων ἀγρίας ἐλαίας καὶ ἄγαλμα ἐν τῷ δάσει τῆς Ἀλτεῶς), ἀλλ' ἔτι μεγαλειτέρα ἦτον ἡ τιμὴ τοῦ νικητοῦ κατὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπάνοδον (θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ, κτλ.) Ἡ παρουσία πολλῶν Ἑλλήνων ἐκ πάντων τῶν μερῶν καὶ αἱ δυσκολίαι, μετὰ τῶν ὁποίων τότε συνεδέοντο γενικαὶ γνωριμίαι ἔδωκαν ἀφορμὴν, ἵνα ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ πανήγυρις χρησιμεύη καὶ εἰς ἐκθεσιν διαφορῶν ἔργων, λόγου καὶ εἰκαστικῶν τεχνῶν.

Ἀθῆναι

§. 8. Ἔνεκα τῆς κεχωρισμένης θέσεως καὶ τῆς μὴ γονιμότητος τῆς χώρας ἡ Ἀττικὴ ἔμεινε σχεδὸν ἀπρόσβλητος ἐκ τῶν μεταναστάσεων Ἑλληνικῶν λαῶν· μόνον δ' οἱ Πελασγοὶ ἐγένοντο σύνοικοι τοῖς Ἀθηναίοις, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐξεδιώχθησαν (Ἡρόδοτος Β. στ'. §. 137). Ἐκ τῆς θαλάσσης ὁμως προσῆλθον εἰς τὴν πολυλίμενον καὶ ἀπὸ αὐτῆς εὐεπίβατον χώραν ξένοι τινὲς κάτοικοι, δι' ὧν ἠϋξήθη ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς. Τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Ἀττικῆς παριστᾷ ἡ κατὰ τὴν παράδοσιν μετανάστασις τοῦ Κέκροπος (§ 1). Ὁ συνοικισμὸς τῶν κατοικῶν τῆς Ἀττικῆς εἰς *μίαν* πολιτείαν, τῆς ὁποίας κέντρον ἦταν αἱ Ἀθῆναι, ἀποδίδεται εἰς τὸν Θησέα, καθὼς καὶ ἡ διαίρεσις τοῦ διὰ διηνεκῶν διὰ θαλάσσης μεταναστάσεων αὔξοντος πληθυσμοῦ εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς εὐπατρίδας, γεωμόρους καὶ δημιουργοὺς. Οἱ εὐπατρίδαι συνεκρότουσιν συμπαγῆ τάξιν εὐγενῶν συνηνωμένων διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν συμφερόντων, δικαιωμάτων καὶ προνομίων, κατεῖχον ἀποκλειστικῶς πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως, ἐκανόνιζον τὰ τῆς θρησκείας καὶ διηρημῆνευον τοὺς τε ἀνθρωπίνους καὶ θεῖους νόμους. Ὁ πρῶτος μεταξὺ αὐτῶν, καλούμενος βασιλεὺς, διεκρίνετο μόνον ἐκ τῆς διαρκείας τοῦ ἀξιώματος, οἱ δὲ τέσσαρες τῶν φυλῶν βασιλεῖς (φυλοβασιλεῖς), ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν εὐπατρίδων, ἦταν μᾶλλον κοινωνοὶ αὐτοῦ ἢ σύμβουλοι.

α) Ἰσόβιοι ἄρχοντες (1068—752). Ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας, ἣτις ἐκ τῶν Θησιδῶν μετέβη εἰς τὸν ἐκ Πύλου μεταναστάντα Νηλεΐδην Μέλανθον, παρίσταται ἐκ τῆς παραδόσεως, ὅτι ἐγένετο μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ Κόδρου (υἱοῦ τοῦ Μελάνθου), οὗτινος τὸ φιλόπατρι, ὡς θυσιάσαντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἐκτιμήσαντες οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπέφασιν νὰ μὴ διαδεχθῆ οὐδεὶς αὐτὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα βασιλέως. Φαίνεται ὁμως, ὅτι ὠφεληθέντες ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης οἱ εὐπατρίδαι κατέλυσαν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων των τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, συστήσαντες τὴν τῶν ἀρχόντων. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἐλαμβάνοντο ἐπὶ τινα χρόνον, καθὼς καὶ οἱ βασιλεῖς, ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κόδρου καὶ διωρίζοντο διὰ βίου. Ἡ μετάβασις

τῆς βασιλείας εἰς ἀριστοκρατίαν ἐγένετο βαθμηδόν· μόνον τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα φαίνεται ὅτι ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς· ὅθεν τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος.

β') Ἄρχοντες ἐπὶ δέκα ἔτη (752—682). Μόλις μετὰ τρεῖς αἰῶνας νέος περιορισμὸς τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, καθόσον τὸ κληρονομικὸν καὶ ἰσόδιον αὐτῆς κατηργήθη καὶ ἀντικατέστη δι' ἐκλογῆς ἐπὶ δεκαετίαν, ἣτις ὅμως καὶ πάλιν ἐπιπτε κατ' ἀρχάς εἰς ἀπύγονον τοῦ Κόδρου.

γ') Ἐννέα ἄρχοντες ἐπὶ ἓν ἔτος ἀπὸ τοῦ 682. Μετὰ τὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ ἄρχοντος Εὐρυζίου, τελευταίου ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδοντιδῶν, ἐγένετο ἔτι μεγαλειτέρα μεταβολή. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος ὠρίσθη ἐτήσιον καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἄλλοτε ἐνὸς μόνου διηρέθησαν ἡδὴ μεταξὺ ἐννέα τοιούτων, αἰρουμένων διὰ χειροτονίας ἐκ τῶν εὐπατριδῶν καὶ οὐχὶ πλέον ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν Μεδοντιδῶν. Ἡ τάξις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς συσταθείσης τιμοκρατίας ὑπὸ τοῦ Σόλωνος. Ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων οἱ τρεῖς πρῶτοι εἶχον τὰ κυριώτερα καθήκοντα τῆς βασιλείας. Ὁ πρῶτος, ἦτοι ὁ πρόεδρος τοῦ σώματος τούτου, ὠνομάζετο κυρίως ἄρχων ἢ ἄρχων ἐπάγγυμος, διότι τὸ ἔτος ὠνομάζετο καὶ ἐσημειοῦτο εἰς τὰ ἀρχαῖα διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· εἶχε δ' οὗτος τὴν ἐπὶ τῆς διοικήσεως ἐπίβλεψιν καὶ ἐδίκαζε πάσας τὰς ὑποθέσεις τὰς ἀφορώσας τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον· ὁ δεῦτερος ὠνομάζετο ἄρχων βασιλεὺς, καὶ εἶχε τὰ κύρια ἱερατικὰ καθήκοντα τῆς ἀρχαίας βασιλείας· ὁ τρίτος ἐκαλεῖτο πολέμαρχος, διότι εἰς αὐτὸν, τοῦλάχιστον κατ' ἀρχάς, ἦτον ἀνατεθειμένη ἡ διεύθυνσις τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἡ ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ· οἱ λοιποὶ ἐξ ἐκαλοῦντο θεσμοθέται καὶ ἀπετέλουν ἴδιον συμβούλιον, εἰς ὃ ἀνῆκεν ἡ ἐκδίκασις πάσης ὑποθέσεως, ἣτις δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς τρεῖς πρῶτους, ἢ εἰς ἄλλην τινὰ ἀρχήν.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ πολιτεύματος εἶχε γεῖναι πρὸς ὄφελος μόνον τῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες δι' αὐτῆς κατέλαβον τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ, ἐλλειπόντων γραπτῶν νόμων, μετεχειρίζοντο τὴν δικαστικὴν ἐξου-

σίαν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς φατρίας των καὶ διὰ τῆς αὐθαιρεσίας των ἐπέιζον τὰς λοιπὰς τάξεις καὶ μάλιστα διὰ σκληροῦ περι χρεῶν νόμου, ἐγεννήθη ἀπειλητικὴ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ. Ἴνα δὲ προλάβῃσι τὰς συνεπείας ταύτας οἱ εὐπατρίδαι, διώρισαν τὸν ἄρχοντα Δράκοντα (624) νὰ ἀναγράψῃ τοὺς τέως ἐκ παραδόσεως μόνον γνωστοὺς θεσμοὺς, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν σκληρότητα αὐτῶν.

Ἀπόπειρα τοῦ Κύλωνος πρὸς ἀπόκτησιν τῆς τυραννίδος (612). Τὴν ἐπικρατοῦσαν δυσαρέστειαν τοῦ λαοῦ ὁ γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων Θεαγένης Κύλων ἐζήτησε νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἀρπαγὴν τῆς τυραννίδος τῶν Ἀθηνῶν. Κατέλαβε λοιπὸν πρὸς τοῦτο μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν τοῦ Θεαγέτους ἐν ἑορτῇ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (612)· ἐπειδὴ ὅμως οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἦσαν ὀλίγοι, ὁ μὲν Κύλων ἔφυγεν, οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐκπολιορκηθέντες ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος Μεγακλέους, καταγομένου ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, ὅτε κατέφυγον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, οἱ μὲν πολλοὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶσι, τινὲς δὲ ἐθανατώθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν βωμὸν τῶν Εὐμενιδῶν. Ὅτε δὲ ὁ λαὸς, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κύλωνος, ἀπῆται τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων τῆς πράξεως ταύτης (Κυλώνιον ἄγος), οἱ δὲ εὐπατρίδαι ἀμφεταλαντεύοντο εἰς τοῦτο, ὁ Σόλων, καταγόμενος ἐξ ἐπιφανοῦς ἐν Ἀθήναις γένους (τοῦ τῶν Μεδοντιδῶν), ἐπρότεινε εἰς τοὺς ὀμοτίμους αὐτοῦ νὰ ἐξορισθῶσιν ὡς ἐναγεῖς οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, οἵτινες ἔφυγον ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ταύτην κατὰ πρότασιν τοῦ Σόλωνος ἐκαθάρισεν ὁ ἐκ Κρήτης μετακληθεὶς Ἐπιμενίδης.

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἀποπείρας τοῦ Κύλωνος περιέπλεξε τὰς Ἀθήνας εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Μεγαρέων, οἵτινες κατέλαβον τὴν Σαλαμίνα. Πᾶσαι αἱ ἐπανειλημμένοι ἀπόπειραι τῶν Ἀθηναίων ν' ἀνακτήσωσι τὴν νῆσον ἀπέτυχον. Διὸ ἀπηγορεύθη πᾶσα πρότασις περὶ ἐπαναλήψεως τοῦ πολέμου. Ὁ Σόλων ὅμως, προσποιούμενος ὅτι εἶνε παράφρων, κατώρθωσε δι' ἐλεγεῖου νὰ ἐνθουσιάσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς νέαν ἀπόπειραν. Ὅθεν διορισθεὶς αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας, ἐφόρευσε τοὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰσβαλόντας Μεγαρεῖς διὰ τῶν γυναικεῖα μεταμφισθέντων στρατιωτῶν αὐτοῦ. Εἶτα δ', ὡς λέγεται, διὰ τῆς παρεισαγωγῆς ἐνὸς στίχου εἰς τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου (B. 538) κατώρθωσεν, ἵνα οἱ Σπαρ-

τιάται, οἵτινες εἶχον διορισθῆ διαιτηταί, δώσωσι δίκαιον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Πάντα ταῦτα ἠῤῥήσαν τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόληψιν τοῦ λαοῦ.

Διὰ τὰ τηρήσῃ ὁ Σόλων τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν δι' ἐξωτερικῶν ἐπιχειρήσεων, παρεκίνησε τοὺς Ἀθηναίους νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῆς Σικυῶνος καὶ κινήσωσι τὸν Ἰερὸν ἢ Δελφικὸν πόλεμον (594—584) πρὸς τιμωρίαν τῶν Κρισαίων διὰ τὴν δυσσέβειαν αὐτῶν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, τοῦ ὁποῦ ἡ λατρεία εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν ἀγνισμὸν αὐτῆς· οἱ Κρισαῖοι δηλ. φθονοῦντες τὴν πλουσίαν θυγατέρα αὐτῶν πόλιν τῶν Δελφῶν, οὐ μόνον ἐπαχθεῖς φόρους ἐπέβαλλον εἰς τοὺς διερχομένους διὰ τῆς χώρας αὐτῶν ἐμπόρους, ἢ τοὺς τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν ἐπισκεπτομένους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ναὸν ἐσύλησαν καὶ τοὺς ἐκεῖ τυχόντας ξένους ἐφόνευσαν. Ὁ Σόλων τότε παρεκίνησε τοὺς Ἀμφικτύονας νὰ πολεμήσωσι τὴν Κρίσαν, ἣτις ἐκυριεύθη, καθὼς καὶ ὁ λιμὴν αὐτῆς Κίρρα, ὅστις ὅμως, ὡς λαμβάνων τὰ ἐφόδια διὰ τῆς ἐλευθέρας θαλάσσης, ἀντέστη ἐπὶ μακρότερον. Μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῆς ἡ μὲν πόλις ἀνεσκάφη, οἱ δὲ κάτοικοι ἐξηγδραποδίσθησαν· ἡ χώρα ἀφιερῶθη κατὰ χρησμόν τινα εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα. Τὰ Πύθια ἔκτοτε ἐτελοῦντο ἀνά 4 ἔτη ἀντὶ τῶν πρότερον ὀκτὼ καὶ ἐκοσμήθησαν ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς προσθήκης τῆς πάλης καὶ τοῦ δρόμου.

Ὁ Σόλων, ὅστις ἤδη ἦτον ἡ ψυχὴ πάσης κοινῆς ἐπιχειρήσεως, παρηγγέλθη νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ νόμων τὴν μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων εἰρήνην, δηλ. μεταξὺ τῶν πλουσίων εὐπατρίδων, τῶν πτωχευσάντων γεωμόρων καὶ τῶν φίλων τῶν νεωτερισμῶν δημιουργῶν.

Τὸ ἔργον αὐτοῦ ἤρχισεν ὁ Σόλων, βελτιώσας τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν διὰ τῆς σεῖσαχθείας, δι' ἧς κατήργησε τὴν προσωπικὴν ἐγγύτησιν τοῦ ὀφειλέτου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐκάνονισε τὰ τοῦ τόκου καὶ ὥρισε τὴν ἀπόσβεσιν τῶν χρεῶν, εἰσαγαγὼν νέον νομισματικὸν σύστημα, καθ' ὃ ἡ δραχμὴ ἦτον ἐλαφροτέρα κατὰ 27 0/0.

• Πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος τὰ δίκαια τοῦ πολίτου καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ὠρίζοντο αἰεὶ ἐκ τῆς γεννήσεως, ὁ δὲ Σόλων ἀντικαταστήσας ταύτην διὰ τῆς περιουσίας, κατέστησε δυνατὴν εἰς πάντας τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τὴν εἰς τὰ κοινὰ συμμετοχὴν. Κατὰ τὸ εἰσαχθὲν ὑπ' αὐτοῦ τμήμα οἱ πολῖται διηροῦντο εἰς τέσσαρας τάξεις, 1) εἰς τοὺς πεντακοσιομεδί-

μινους, ὧν ἡ ἀκίνητος περιουσία ἔδιδεν ἑτησίαν πρόσοδον τοῦλάχιστον πεντακοσίου μεδίμνου ζηρῶν ἢ ὑγρῶν προϊόντων, 2) εἰς τοὺς ἰππεῖς, τουτέστι τοὺς δυναμένους νὰ συντηρῶσι πολεμικὸν ἵππον, ὧν ἡ ἑτησία πρόσοδος ἦτον τοῦλάχιστον τριακοσίων μεδίμνων· διὸ ἐλέγοντο καὶ τριακοσιομεδίμνοι, 3) εἰς τοὺς ζευγίτας, ἤγουν δυναμένους νὰ ἔχωσι ζεῦγος βοῶν, ὧν ἡ ἑτησία πρόσοδος ἦτον τοῦλάχιστον 150 μεδίμνων καὶ 4) εἰς τοὺς Θῆτας, εἰς οὓς ἔχοντας πρόσοδον ὀλιγωτέραν τῶν 150 μεδίμνων οὐδεμίαν ἀρχὴν ἔδωκεν, ἀλλὰ μετεῖχον οὗτοι τῆς πολιτείας μόνον τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν. Αἱ τάξεις αὗται ἐλέγοντο τιμήματα, τὸ δὲ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ὧσφ ἐθεμελιόυτο εἰς ταῦτα, ἦτο τιμοκρατία (ἀπὸ τιμημάτων πολιτεία). Αἱ τρεῖς πρῶται τάξεις ἀπετέλουν τὴν πολεμικὴν δύναμιν καὶ αὗται ἐτέλουν τὰ πρὸς διατήρησιν τῆς δημοκρατίας· διὸ οἱ ἀνήκοντες εἰς ταῦτας μόνον ἠδύναντο νὰ ἐκλεχθῶσιν εἰς τὰς δημοσίας λειτουργίας καὶ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν βουλὴν τῶν τετρακοσίων (περὶ ἧς ἰδὲ παρακατιῶν) ἐκτὸς τοῦ ἀνωτάτου ἀξιώματος τῶν 9 ἀρχόντων τὸ ὅποῖον ἀποκλειστικῶς ἀνήκεν εἰς τὴν πρώτην τάξιν. Πάντες δ' οἱ ἀποτελοῦντες τὰς τάξεις ταύτας, ἔχοντες ἡλικίαν οὐχὶ ἐλάττονα τῶν 18 ἐτῶν, μὲ ἴσῃν ψῆφον ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ἧτις ἦτον ἡ κυρία ἐξουσία τῆς πολιτείας, διότι οὐ μόνον ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς πόλεως (περὶ εἰρήνης, πολέμου, κτλ.) καὶ πάντα τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν διάταξιν καὶ χρῆσιν τῶν φόρων καὶ τῶν προσόδων ὠρίζοντο ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκκλησιάζοντος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ οἰκονομία αὐτῆς διετέλει ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπιτήρησιν, οἷον τὰ περὶ ἱερατείας, ναῶν τῶν Θεῶν, ὁ δημόσιος θησαυρὸς, αἱ τοῦ κοινοῦ γαῖαι καὶ καθόλου πᾶσα δημοσία περιουσία, αἱ ἀρχαί, τὰ δικαστήρια, οἱ νόμοι καὶ τὰ διάφρα κατασκευάσματα τῆς πολιτείας καὶ τέλος αὐτὴ ἡ πολιτεία. Προτέτι ἀπεφάσιζεν ὁ δῆμος ἐκκλησιάζων καὶ περὶ τοῦ ἀρμοδίου τρόπου τοῦ προσφέρειν ἀμοιβὰς καὶ τιμὰς εἰς πολίτας ἢ ξένους ἢ καὶ πόλεις ἄλλας διὰ σπουδαίας εὐεργεσίας πρὸς τὴν δημοκρατίαν. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου δὲν εἰσήγετο κατὰ νόμον οὐδὲν μὴ πρότερον ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν τετρακοσίων ἐξετασθὲν καὶ

ψηφισθέν ψήφισμα· ἐλέγετο δὲ τοῦτο οὕτως ἔχον προβούλευμα. Ἡδύνατο ὅμως ἡ ἐκκλησία νὰ μεταβάλλῃ τὸ εἰσαγόμενον προβούλευμα ἢ καὶ ν' ἀπορρίπτῃ αὐτό. Ὁ Σόλων ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ συστήσῃ πρὸς τὰ ἀλλάσσοντα κατ' ἔτος μέλη τῆς βουλῆς, ἧτις οὐδὲν ἄλλο ἦτον ἢ ἐπιτροπὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ συντηρητικὸν στοιχεῖον, τὸν Ἄρειον Πάγον, ὅστις ὑπῆρχε μὲν καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος, ἀλλ' οὕτως ἐτροποποιήθη ὑπ' αὐοῦ, ὥστε οὗτος δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ θεμελιωτὴς αὐτοῦ. Τὸ πρωτότυπον τοῦτο δικαστήριον ἦτον ἀριστοκρατικόν, ἐκλεγομένων τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀριστίνδην. Κατὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν μεταβολὴν παρὰ τοῦ Σόλωνος εἰς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων, δὲν ἐθεωρεῖτο τὸ γένος, ἀλλ' ἡ περιουσία εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων. Ὁθεν οἱ 9 ἄρχοντες μετὰ ἀνεπίληπτον πολιτείαν προσετίθεντο εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, διὸ ἔκτοτε ἔπαυσεν ἡ ἀριστοκρατικὴ σύστασις.

Πρὸ τοῦ Σόλωνος ὁ Ἄρειος Πάγος ἦτον ἐγκληματικὸν δικαστήριον, δικάζον αὐτῶν καὶ τραύματος ἐκ προνοίας καὶ πυρκαϊῆς καὶ φαρμάκων» οὗτος ὅμως ἔδωκεν εἰς αὐτὸ μεγάλην ἐξουσίαν ἐπιτιμητικὴν καὶ πολιτικὴν. Οὕτω κατεστάθη ὁ Ἄρειος Πάγος ἔφορος πάντων καὶ φύλαξ τῶν νόμων, εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐξετάζῃ πόθεν πορίζεται τις τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς ὀκνηροὺς, ἐπετῆρει τὴν εὐταξίαν καὶ οἰκονομίαν, ἐπέβλεπε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τῶν δημοσίων λειτουργῶν, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐμποδίξῃ διὰ τῆς ψήφου του καθυποβολὴν εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου νόμων ἐπιβλαβῶν ἢ διατάξεως παρανόμου, ἢ καὶ νὰ ἀναστέλλῃ τὴν ἐκτέλεσιν ψηφισθέντος ἤδη νόμου, ἐκάλει εἰς ἀπολογία τὸς ἀσώτως διαιτωμένους, ἀντήμειβε τοὺς ἐπὶ φιλοπονίᾳ διακρινομένους, ἐπέβλεπεν, ἂν ἐτηροῦντο καλῶς καὶ καθαρῶς αἱ δημόσιοι ὁδοὶ καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως, ἐπηγγύρει ἐπὶ τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς, εἰσῆγαγεν εἰς δίκην τοὺς βλάπτοντας τὰς πέριξ τῶν Ἀθηναίων φουρένας ἱεράς ἐλαίας καὶ ἐτιμῶρει τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀθηράσκους.

Ἴνα δὲ οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος λάβωσι κῦρος, ὠνομάσθη οὗτος τὸ 594 ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν ἀρχῶν, ἔχων συγχρόνως καὶ ἔκτακτον νομοθετικὴν πληρεξουσιότητα. Ὁ Σόλων, ἵνα λάβωσι γνῶσιν πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, ἀνέγραψε τοὺς νέους αὐτοῦ νόμους ἐπὶ

τῆς ἀκροπόλεως καὶ συγχρόνως ὑπεχρέωσε τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ δέκα ἔτη παντάπασι νὰ μὴ μεταβάλωσιν αὐτούς. Ἀφοῦ δ' ἐπεσφράγισε τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ γενικῆς ἀμνηστίας, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ ἐπανεέλθωσι καὶ οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, κατέλιπε τὰς Ἀθήνας διὰ ν' ἀποφύγη πᾶσαν ὑποψίαν ἰδιοτελείας καὶ συγχρόνως βλέπη μακρόθεν πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν τῶν νομοθετημάτων αὐτοῦ. Τὰς πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἐλλάσσονα Ἀσίαν περιηγήσεις αὐτοῦ ἢ παράδοσις ἐκόσμησε καὶ διὰ τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κροίσου ἀντιθέσεως.

Ἡ τοῦ Πεισιστράτου τρις τυραννίς (560—527). Οἱ ἀπορώτεροι τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς οἱ κατοικοῦντες τὰ βόρεια ὄρεινά μέρη αὐτῆς (διάκριοι), οἵτινες διὰ τῆς νέας νομοθεσίας ἤλπιζον τὴν ἐξίσωσιν τῶν κτημάτων, διεψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων. Ὅθεν, ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς δυσαρρεσκείας αὐτῶν ὁ εὐπατρίδης Πεισίστρατος ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Νηλεϊδῶν, ἐσχημάτισεν ἐκ τούτων φατρίαν καὶ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς κορυνηφόρου σωματοφυλακῆς του (κατ' ἀρχὰς ὑπὸ 50 συγκειμένης καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ 400 ἀνδρῶν) κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν. Πρὶν ὅμως στερεώσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἐνωθεισῶν φατριῶν τῶν πλουσίων γεωμόρων (πεδιεῖς) τῶν ὑπὸ Λυκοῦργον τὸν Ἀριστολαΐδην καὶ τῶν κατοίκων τῶν ΝΑ. τῆς Ἀττικῆς παρῳαλίων (πάραλοι) τῶν ὑπὸ τὸν Ἀλκμαιωνίδην Μεγακλέα. Στασιασῶν δ' ἐκ νέου τῶν δύο φατριῶν, ὁ Μεγακλῆς πρόετεινεν εἰς τὸν Πεισίστρατον ὅτι θὰ τὸν συντρέξῃ εἰς τὴν τυραννίαν, εἰάν λάβῃ γυναῖκα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν ἐπανελθὼν ὁ Πεισίστρατος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνέκτησε τὴν τυραννίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀρμονία αὐτῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ καὶ ὁ Μεγακλῆς συνδιηλλάγη μετὰ τῶν ἀντιστασιαστῶν του, ὁ Πεισίστρατος ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ οὐ μόνον τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀττικὴν. Μετὰ δὲ δεκαετῇ ἐν Ἐρετρίᾳ διατριβὴν ἀπέβη ὁ Πεισίστρατος εἰς τὸν Μαραθῶνα μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἴππίου καὶ Ἰππάρχου, στηριζόμενος ἐπὶ ξένων μισθοφόρων. Ἐντεῦθεν ἐνδυναμωθείς καὶ ὑπὸ τῶν στασιαστῶν αὐτοῦ, τῶν συρρέουσάντων ἐκ τε τοῦ ἄστεος καὶ τῶν δήμων, ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ἀντιστρατοπεδευσάντων καθ' ὁδὸν Ἀθηναίων καὶ τρέφας

αὐτοὺς εἰς φυγὴν, κατέστη τὸ τρίτον τύραννος τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐρρίζωσε τὴν τυραννίδα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐκ τῶν πολλῶν στάσεων κεκμηκίας χώρας δι' εὐεργετικωτάτων διατάξεων.

Ὁ Πεισίστρατος ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ στόλου καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἐμπορίου, συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μετὰ ξένων κρατῶν, ἐκάνοισε τὰς Ἀττικὰς θρησκευτικὰς ἑορτάς, ἐξέτεινε τὴν πόλιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης, λαβὼν καὶ αὐτὸς μέρος εἰς τὴν διασκευὴν τῶν ἑπῶν τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου,

Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος δὲν ἐβασίλευσαν (ἀπὸ τοῦ 527) συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἑαυτῶν πατρὸς, ἀλλ' ἐρείδόμενοι εἰς τὴν δύναμιν αὐτῶν πολυειδεῖς μετῆρχοντο αὐθαιρεσίας καὶ ἀδικίας. Ἐκ τούτου καὶ ἰδίως ἐξ ἀτομικοῦ πάθους κινούμενος ὁ Ἀρμόδιος, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν Ἰππαρχον, διότι εἶχεν ἀποκλείσει τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Παναθηναίων, συνώμοσε μετὰ τοῦ Ἀριστογείτονος νὰ φονεύσῃ τὸν τύραννον εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ὅθεν ὁ μὲν νεώτερος τῶν δύο ἀδελφῶν ἔπεσεν ὑπὸ τὰς πληγὰς τῶν συνωμοστῶν, ὁ δὲ Ἰππίας μετὰ ταῦτα διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δυναστείαν του κατέφυγεν εἰς τὰς ἐξορίας καὶ τὰς θανατικὰς ποινὰς, μεχριστοῦ οἱ Ἀλκμαιωνίδαι ὑπὸ τὸν Κλεισθένην, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν πᾶσαν τυραννίαν καταπολεμούντων Σπαρτιατῶν (ὑπὸ τὸν φιλοπόλεμον αὐτῶν βασιλέα Κλεομένην), ἐξεδίωξαν αὐτὸν (510). Ὁ Ἰππίας ἔφυγε μετὰ τῶν θησαυρῶν του κατὰ πρῶτον μὲν εἰς τὸ παρά τὸν Ἑλλήσποντον Σίγειον, καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Δαρεῖον τὸν Α'.

Αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Κ. Κλεισθέους. Μόλις ἡ φατρία τῶν Πεισιστρατιδῶν κατέπεσε καὶ ἀμέσως αἱ δύο ἄλλαι αἰ ἐνωθεῖσαι πρὸς τοῦτο διέστησαν· διότι οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Ἰσαγόραν ἀριστοκρατικοὶ ἐζήτουν τὴν κατάργησιν τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Κλεισθένην δημοκρατικοὶ Ἀλκμαιωνίδαι ἀνέλαβον οὐ μόνον τὴν υπεράσπισιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν περαιτέρω διαμόρφωσιν, ἐξισοῦντες τὰς διαφορὰς τάξεις. Ματαίως ἐπροσπάθησεν ὁ Ἰσαγόρας ἡγούμενος τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν Ἀθή-

ναις διαρκῆ ἐπιβρόη, νὰ ἐπαναγάγῃ διὰ τῆς βίαις τὰ πράγματα εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν κατάστασιν. Κατὰ τὴν ἀπόπειραν καταδιωχθέντες, αὐτὸς μὲν ἀποκλεισθεὶς εἰς τὴν ἀκρόπολιν διέφυγε τὸν κίνδυνον, οἱ δὲ ὀπαδοὶ του κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς θάνατον ὡς προδοταί. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλειομένης, ἐπανειλημμένως προσπαθῆσας νὰ ταπεινώσῃ τὰς Ἀθήνας, συνετέλεσε μόνον πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Ἴνα δ' ἐμποδίσῃ ὁ Κλεισθένης τὰς κατὰ τὰς ἐκλογὰς ῥαδιουργίας τῶν πατριῶν, κατήργησε τὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλων τῆς πολιτείας λειτουργῶν, ἀντικαταστήσας αὐτὴν διὰ τοῦ κλήρου μεταξὺ τῶν ἀπαιτητῶν. Μετὰ δὲ τὴν κλήρωσιν εἶπετο ἡ περὶ τῆς ἱκανότητος δοκιμασία τοῦ κληρωθέντος· κατέταξε δὲ καὶ πολλοὺς μετοίκους (ξένους ἐν Ἀττικῇ ἀποκαταστημένους) εἰς τὰς νέας φυλάς. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς ἀποφυγὴν ἰδρύσεως τυραννίας, πιθανῶς κατὰ προτροπὴν τοῦ Κλεισθένου, εἰσήγαγον τὸν ἐξοστρακισμόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἄνδρες ἐπιφοβοὶ εἰς τὴν πολιτείαν ἕνεκα τῆς ἐπιβροῆς καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἠδύναντο νὰ ἐξορισθῶσιν ἐπὶ δέκα ἔτη.

Ἡ πρώτη τῆς βουλῆς σύστασις ἀποδίδεται μὲν εἰς τὸν Σόλωνα, ὑπάρχουσιν ὅμως ἰσχυραὶ ἐνδείξεις, ὅτι προϋπάρχουσαν οὗτος τὴν ἀναδιωργάνωσιν, καθὼς καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον. Εἶνε δὲ κοινῶς παραδεκτὸν, ὅτι ὁ Σόλων συνέστησε τὴν βουλήν ἐκ τετρακοσίων πολιτῶν, ἀνὰ ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης τῶν τεσσάρων φυλῶν, ἐκ τῶν τριῶν ὅμως πρώτων τάξεων λαμβανομένων. Ὅτε δὲ ὁ Κλεισθένης ἔκαμε δέκα τὰς φυλάς, ἠὔξησε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς βουλῆς εἰς 500, ἀνὰ 50 ἐξ ἑκάστης φυλῆς, οὐχὶ ἐκλεγομένων ὡς πρότερον, ἀλλὰ κληρουμένων (ἀπὸ κυάμου βουλευτάς). Οἱ οὕτως ὅμως κληρούμενοι ὑπεβάλλοντο εἰς δοκιμασίας, ἵνα ἀποδείξωσιν ὅτι καὶ πατρώθεν καὶ μητρῶθεν ἦσαν πολῖται (γνήσιοι ἐξ ἀμφοῖν), ὅτι δὲν ὑπέστησαν τὴν ποινὴν τῆς ἀτιμίας καὶ ὅτι ἦσαν ὑπὲρ τὰ τριᾶκοντα ἔτη γεγονότες.

Οἱ βουλευταὶ εἶχον τὸ ἀξίωμα ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ἐλάμβανον διὰ πᾶσαν συνεδρίασιν δραχμὴν (μισθὸς βουλευτικός). Πᾶσα δ' ἡ βουλή ἦτον ἀρχὴ ὑπεύθυνος, οἶδουσα ἐν τέλει τοῦ ἔτους λόγον (εὐθύνας), οἱ δὲ κακῶς πολιτευόμενοι βουλευταὶ ἐξεφυλλοροοῦντο ὑπὸ τῶν ἰδίων συναδέλφων των

(ἐκφυλλοφορία). Ἡ ὑπὸ Κλεισθένους συστηθεῖσα βουλή τῶν πεντακοσίων διηρεῖτο εἰς δέκα μερίδας καὶ ἐκάστη αὐτῶν μὴ συγκροτουμένη ἐκ δήμων συνεχομένων, ἵνα οὕτως ἦττον ἐπιδιώκωσι τοπικὰ συμφέροντα, συνέκειτο ἐκ πεντήκοντα τῆς αὐτῆς φυλῆς βουλευτῶν. Πᾶσα μερίς εἶχε τὴν προεδρείαν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐπὶ 35 ἡμέρας καὶ ἡ μὲν περίοδος αὕτη ἐλέγετο πρυτανεία, οἱ δὲ συγκροτοῦντες τὴν προεδρεύουσαν μερίδα βουλευταὶ πρυτάνεις. Ἡ πρυτανεία ὠρίζετο ἐκάστοτε διὰ κλήρου καὶ εἰς τὴν τὸ ἔσχατον πρυτανεύουσαν φυλὴν ἐδίδοντο αἱ τέσσαρες ὑπεράριθμοι ἡμέραι εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἐκ 354 ἡμερῶν Ἀττικοῦ σεληνιακοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἐκάστη πρυτανεία πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τῶν πολλῶν προεδρείας ὑποδιηρεῖτο εἰς πέντε δεκάδας, ὧν ἐκάστη προήδρευε τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας ἑπτὰ ἡμέρας, καθ' ἃς ὠνομάζοντο οἱ δέκα πρόεδροι· ἐκ τῶν δέκα πάλιν τούτων προέδρων ἐκλήρουτο εἰς κατὰ πᾶσαν ἡμέραν, ὅστις ὠνομάζετο ἐπιστάτης, καὶ εἰς αὐτὸν διεπιστεύοντο κατὰ ταύτην μόνον τὴν ἡμέραν τὰ δημόσια ἔγγραφα καὶ αἱ κλεῖς τοῦ θησαυροῦ.

Οἱ πρυτάνεις συνῆγον τὴν βουλήν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, οἱ δὲ πρόεδροι καὶ ὁ ἐπιστάτης εἰσήγον εἰς τὴν βουλήν καὶ τὸν δῆμον τὰς συζητητέας ὑποθέσεις καὶ διέλεγον τὰς ψήφους ἀμφοτέρων. Συγκαλουμένης τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἐπιστάτης ἐκλήρου ἐξ ἐκάστης τῶν μὴ προεδρευουσῶν φυλῶν ἑνέα ἄλλους, οἵτινες καλούμενοι ὁμοίως πρόεδροι, ἐκλήρου ἕνα ἐξ αὐτῶν προϊστάμενον. Καθήκοντα τῆς βουλῆς ἔσσαν ἢ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγωγῆς συζήτησις καὶ ψήφισις πάσης ὑποθέσεως. Ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τῆς βουλῆς οἴκοθεν γενομένων προβουλευμάτων εἰσήγοντο τοιαῦτα προβουλευματα ἀδεία τῆς βουλῆς καὶ ὑπὸ ἰδιωτῶν (πρόσδοον γράψασθαι), ἅπερ ἰδίᾳ περιστρέφοντο εἰς ἀπονεμὴν τιμῶν ἢ προνομίων πολίτη τινὶ τὴν πατρίδα εὖ ποιήσαντι. Ὁ τύπος τῆς γραφῆς ψηφισμάτων διέφερε κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους· πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου (403 π. X.) ἐτίθετο ἐν ἀρχῇ τοῦ ψηφίσματος «ἐδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ» καὶ εἶτα ἐμνημονεύετο ἡ φυλὴ, ἧς πρυτανεύουσης, ἐψηφίζετο τὸ ψήφισμα· ἀπὸ δὲ τοῦ Εὐκλείδου μέχρι τοῦ 325 τὰ ψηφίσματα ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος, ἔπεται ἡ ἡμέρα τοῦ μηνός, εἶτα ἡ πρυτανεύουσα φυλὴ, ἔσχατον τὸ ὄνομα τοῦ προτείναντος, μετὰ ταῦτα οἱ λόγοι τῆς παραδοχῆς τοῦ ψηφίσματος καὶ ὑστερον αὐτὸ τοῦτο, προηγουμένου τοῦ τύπου «δεδοχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ

δήμῳ» μετὰ δὲ τὸ 325 ἔτος εἰσῆχθη νέος τύπος, ὅστις ἦτον ἐν χρήσει μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων. Ὁ ἐν ἀρχῇ τῶν ψηφισμάτων μνημονευόμενος γραμματεὺς ἐκκληροῦτο ὑπὸ τῆς βουλῆς κατὰ πᾶσαν πρυτανείαν διὰ τὴν φυλάττειν τὰ δημόσια ἔγγραφα (γράμματα) καὶ τὰ ψηφίσματα. Εἰς τὰ ψηφίσματα ὠνομάζετο ὁ κατὰ πρυτανείαν γραμματεὺς καὶ ἐνίοτε ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ τῆς πρώτης πρυτανείας γραμματέως ἐπωνομάζετο τὸ ἔτος.

Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

§. 9. Καθὼς εἰς τὴν μικρὰν Φοινίκην, οὕτω καὶ εἰς τὰς περιωρισμένας ἐκτάσεις τῶν Ἑλληνικῶν παραθαλασσίων πολιτειῶν ἐγένετο ταχέως ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀραιώσεως τοῦ πληθυσμοῦ διὰ συστάσεως ἀποικιῶν. Διὰ τούτων οἱ Ἕλληνες ἀπέφευγον τὰς πολιτικὰς ταραχὰς καὶ ἐξέτεινον τὰς κτήσεις καὶ τὴν δύναμιν τῆς μητροπόλεως, ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἐμπόριον αὐτῆς. Καὶ καθὼς οἱ Φοίνικες, παρὰ τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες ἔμαθον τὴν θαλασσοπλοίαν καὶ τοὺς τόπους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ πλέωσιν, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες, διαγωνιζόμενοι πρὸς αὐτοὺς, κατέλαβον διὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν πάντα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ οὕτως ὤθουν διηνεκῶς τοὺς Φοίνικας πρὸς Δ. Πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἴωνες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς παραλίους χώρας τῶν βαρβάρων, ὀρμηθέντες οἱ μὲν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης κατοικοῦντες ἐκ τῆς Χαλκίδος, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐκ τῆς Μιλήτου, πρὸς Β, καὶ ἐκ τῆς Φωκαίας πρὸς Δ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ὑπὸ Ἀχαιῶν καὶ Δωριέων γενομένας ἀποικήσεις Ἴωνες ἀπετέλουν συνήθως τὸν πυρῆνα αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς ἀποικήσεις αὐτῶν ἐκτὸς τῶν βαρβαρικῶν ἐξέλεγον καὶ χώρας, ἐνθα ἤδη ὑπῆρχε συγγενὴς Πελασγικὸς πληθυσμὸς, καθὼς λ. χ. ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Σικελίᾳ. Αὐτόθι διὰ τῶν Ἴωνικῶν, Ἀχαιῶν καὶ Δωρικῶν ἀποικιῶν ἐγεννήθη ἐντελῶς Ἑλληνικὴ ἐθνικότης, προλαβοῦσα καὶ αὐτὴν τὴν μητρόπολιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ μεταξὺ μητροπόλεως καὶ τῶν ἀποικιῶν σχέσις ἦτον κατὰ τοὺς διαφόρους τόπους διάφορος, συνήθως ὅμως αἱ ἀποικίαι ἐτήρουν τὴν λατρείαν τῶν μητροπόλεων καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτὰς

ιδιαιτέρον σεβασμόν, ἐνῶ ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ ἦσαν αἱ πλείσται ἀνεξάρτητοι καὶ δὲν ἐβοήθουν τὴν μητρόπολιν κατὰ ἐχθρικῶν προσβολῶν, ὅπως γίνεται τοῦτο δῆλον κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. Ἔνεκα δὲ τῆς ποικιλίας τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀποικιῶν ἐγένετο μᾶλλον ἐπαισθητὴ αὐτόθι ἢ ἐν τῇ μητροπόλει ἡ ἀνάγκη γραπτῶν νόμων.

Οὕτως ἀνεφάνησαν παρὰ τοῖς Λοκροῖς τῆς Κάτω Ἰταλίας οἱ ἀρχαιότατοι γραπτοὶ νόμοι οἱ ὑπὸ Ζαλσεύκου, καὶ συγχρόνως σχεδὸν ἐν Καντάνῃ τῆς Σικελίας οἱ ὑπὸ Χαιρώνδα, ἀμφότεροι στηριζόμενοι ἐπὶ τιμοκρατικῆς βάσεως· οἱ νόμοι τοῦ τελευταίου βαθμηδὸν ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὰς πλείστας Χαλκιδικὰς πόλεις.

Ἐποφίσει τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. 1) Οἱ ἐν τῇ Ἐλλάσσοι Ἄσια Ἴωνες ἐγίνωσκον ὅτι ἡ ἕδρα αἰ ἀποικιῶν εἶνε προσφορωτάτη, ἔνθα δὲν ὑπάρχει διαγωνισμὸς πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν προϊόντων. Ἐκ τούτου πρῶτοι οἱ Μιλήσιοι ἀνεζήτησαν τοὺς βορείους βαρβάρους λαοὺς καὶ ἐπροχώρησαν καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἀσσυριακὸν λιμένα τῆς Σινώπης ἔδρυσαν οἱ Ἴωνες τῆς Μιλήτου τὴν πρώτην αὐτῶν ἀποικίαν καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὡς σταθμὸν ἐπὶ νήσου τῆς Προποντίδος διὰ τὸν πρὸς τὸν οὐχὶ πλέον ἄξενον Πόντον πλοῦν τὴν Κύζικον, καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ταύτην εἰσόδου τὴν Ἀβυδὸν καὶ Λάμψακον. Πρὸς Δ. καὶ Β. τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐθεώρησαν προσφόρους θέσεις πρὸς ἔδρυσιν σταθμῶν τοῦ μετὰ τῶν Σκυθῶν ἐπικερδοῦς ἐμπορίου τὰς ἐκβολὰς τῶν μεγάλων ποταμῶν· οὕτως ἰδρύθησαν ἡ Ἴστρος πρὸς Ν. τοῦ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως, ὁ Τύρας εἰς τὸν σχηματιζόμενον κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὀμωνύμου ποταμοῦ λιμένα, ἡ Ὀλβία παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βορυσθένου, τὸ Παναξικάπειον καὶ ἡ Φαναγορία εἰς τὴν εἰσόδον τῆς Μαιώτιδος, ἡ Τάναϊς εἰς τὸ Δέλτα τοῦ ὀμωνύμου ποταμοῦ πρὸς Α. δὲ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἰδρύθησαν ἐμπορεῖα διὰ τὸ μετὰ τῆς μεσογείου Ἀσίας ἐμπόριον ἡ Φάσις καὶ ἡ Διοσκουριάς εἰς τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ χώραν, καὶ πρὸς Ν. ἡ Τραπεζοῦς, ἥτις οὕσα ἀποικία Σινωπέων, ἔκλειε τὸν στέφανον 80 Μιλησίων ἀποικιῶν, αἵτινες ἐνήργουν ζωηρότατον διὰ καρθανίων ἐμπόριον καὶ εἶχον πρὸς ἀλλήλας ζωρὰν ἐπιμιξίαν. Ἰδρυσαν πρὸς τούτοις οἱ Ἴωνες ἀποικίας καὶ ἐν τῇ Κάτω Αἰγύπτῳ διὸ ὁ βασιλεὺς Ψαμμήτι-

χος (654—616) θέλων νὰ σπερεώσῃ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ δυναστείαν του, παρεχώρησεν εἰς τοὺς Κᾶρας καὶ Ἴωνας, οἵτινες ἐδοθήσαν αὐτὸν πρὸς ἴδρυσιν τῆς μοναρχίας του, πλουσίας χώρας ἐφ' ἑκατέρας τὰς ὄχθας τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ Νείλου καὶ ἤνοιξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ Φοίνικας πάντας τοὺς τέως κεκλεισμένους λιμένας τῆς Αἰγύπτου.

Ἐκτὸς τῆς μεσημβρινωτάτης πόλεως τῆς Ἴωνίας Μιλήτου καὶ ἡ βορειοτάτη αὐτῆς Φώκεια συμμετέσχε καὶ τῆς πρὸς Β. ἀποικίσεως καὶ τοῦ ἐμπορίου μετὰ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Φωκαεῖς ὅμως, στενοχωρούμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ὑπερτέρων Μιλησίων, ἐζήτησαν ἄλλην ὁδόν· διὸ μιμούμενοι τοὺς Χαλκιδεῖς (ιδεὲ κατωτέρω) ἐστράφησαν πρὸς τὴν δυτικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου καὶ ἴδρυσαν ἀποικίας εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας, ἐξ ὧν ἡ Μασσαλία ἔλαβε τὴν μεγαλειέταν ἀνάπτυξιν.

2) Οἱ ἐπὶ τῆς Εὐβοίας Ἴωνες κατέστησαν τὴν πόλιν αὐτῶν Χαλκίδα τὴν παρὰ τὸν Εὐριπον μετὰξὺ δύο θαλασσῶν κειμένην ὀρηγίτηριον πολλῶν ἀποικιῶν, πρῶτον πρὸς Β. καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Δ. Οἱ Χαλκιδεῖς δηλ. στραφέντες πρὸς τὰ παράλια τῆς Θράκης τὰ μόνα ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου, τὰ ὅποια δὲν εἶχον ἔτι λάβει Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ἴδρυσαν αὐτόθι ἐπὶ τῆς λίαν τετμημένης χερσονήσου τῆς μετὰξὺ Θερμαϊκοῦ καὶ Στρυμονίου κόλπου 32 πόλεις, ἐξ οὗ καὶ ἡ χερσονήσος ὠνομάσθη Χ α λ κ ι δ ι κ ή. Στραφέντες ἔπειτα πρὸς Δ. ἔφθασαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος, ἀλλὰ καταλιπόντες αὐτὸ εἰς τοὺς Κορινθίους καὶ Κερκυραίους τοὺς θεμελιώσαντας ἐπὶ τῶν Ἰλλυρικῶν παραλίων τὴν Ἀπολωνίαν καὶ Ἐπίδαμον, προέβησαν περαιτέρω καὶ ἐκλέξαντες τὴν μᾶλλον πολυλίμενον παραλίαν τῆς Ἰταλίας, τὴν Καμπανίαν, ἐσύστησαν ἐπ' αὐτῆς τὴν ἀρχαιοτέραν ἀποικίαν αὐτῶν Κύμην τὴν ὁμώνυμον τῆς Εὐβοικῆς πόλεως· πρὸς δὲ τὸν πρὸς τὴν Ἰταλίαν πλοῦν ἴδρυσαν παρὰ τὸν ἐπικίνδυνον Σικελικὸν Εὐριπον δύο εὐλιμένους πόλεις, τὸ Πήγιον ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς στερεᾶς καὶ τὴν Ζάγκλην ἀπέναντι ἐπὶ τῆς ΒΑ. ἄκρας τῆς Σικελίας, ἐνθα μετὰ ταῦτα μετήνεγκον διὰ τῶν πλοίων τῶν φυγάδας Μεσσηνίους, ἐξ οὗ ἡ τελευταία ὠνομάσθη Μεσσήνη. Τὰ δὲ βόρεια τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Σικελίας τὰ παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Αἵτνης κατέλαβον διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Νάξου τῆς μετὰ ταῦτα κληθείσης Ταυρομίμιον, τῆς Κατάνης καὶ τῶν Λεοντινῶν, ἐνῶ τὰ ΝΑ. ἀφῆκαν εἰς τοὺς Κορινθίους, οἵτινες ἴδρυσαν αὐτόθι τὰς Συρακούσας.

3) Ἀχαϊκαὶ ἀποικίαι. Μᾶλλον πάσης ἄλλης χώρας ἔπασχεν ἐκ τοῦ πυκνοῦ πληθυσμοῦ ἢ στενῆ παραλία χώρα τῆς Ἀχαιας, ἐν ἣ ἔχον συσσωρευθῆ Ἀχαιοὶ καὶ Ἴωνες. Ἐκ τούτου ἔπλευσαν οὗτοι κατ' εὐθείαν εἰς τὴν εὐφορον ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Οἰνωτρίας, ἐνθα ἴδρυσαν τὴν Σύβαριν καὶ τὴν Κροτώνα, καὶ ἐξηκολούθησαν ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν πατρίδι· τὸν ἐν τῇ μητροπόλει ἀγῶνα τῶν ἰδίων φυλῶν. Οἱ Συβαρίται ὑπερβάντες τὸ Ἀπέννινο ἴδρυσαν εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Λευκανίας σειρὰν 25 θυγατέρων πόλεων, τῶν ὁποίων ἡ βορειοτάτη ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ τῆς θαλάσσης Ποσειδωνία (Παιστος)· ἡ Σύβαρις ὁμως κατεστράφη (§10) ὑπὸ τῶν Κροτωνιάτων.

Αἱ Ἀχαϊκαὶ αὐταὶ ἀποικίαι μετὰ τῶν Ἴωνικῶν, τῶν νέων Λοκρῶν (Λοκροὶ Ἐπιζεφύριοι), ἐλθόντων ἐκ τῶν Β. ἀκτῶν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ τῆς Τάραντος, ἰδρυθείσης (§. 7 ἐν τῷ δευτέρῳ Μεσσηνιακῷ πολέμῳ) ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Φάλανθον ἐκ Λακεδαίμονος φυγαδευθέντων Παρθενιῶν ἀπετέλουν νέαν Ἑλλάδα, ἣτις ἔνεκα τοῦ πλῆθους καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως σκοπίμως ἐκτισμένων πόλεων ὠνομάσθη μετὰ ταῦτα Μεγάλη Ἑλλάς.

4) Αἱ ἐπὶ τῆς Σικελίας Δωρικαὶ ἀποικίαι. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Κορινθίων ἴδρυσιν τῶν Συρακουσῶν, ὄριον τῶν πρὸς Δ. πλῶν τῶν Ἑλλήνων, ἔμενεν ἐπὶ τινα χρόνον τὸ παρακείμενον Πάχυνον ἀκρωτήριον· ἀλλ' οἱ Ῥόδιοι πρῶτοι, ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη τῶν Φοινίκων, προέβησαν εἰς τὴν Σικελικὴν θάλασσαν καὶ ἴδρυσαν ἐπὶ τῆς ἀποτόμου μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Σικελίας τὴν Γέλαν παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμόν· ἐξ αὐτῆς δὲ πάλιν μετὰ ἓνα αἰῶνα ἰδρύθη ὁ Ἀκράγας, ὅστις ταχέως ὑπερέβη τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ κατὰ τὴν δύναμιν. Πρὸς τούτοις καὶ οἱ Μεγαρεῖς, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν Ῥοδίων, ἴδρυσαν περαιτέρω πρὸς Δ. τὴν Σελινούντα. Ἡ δυτικὴ ἄκρα τῆς Σικελίας ἦτον ἡ μόνη χώρα, ἐν ἣ οἱ Φοίνικες δὲν ὑπεχώρησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, εἰ καὶ οὗτοι καὶ ἐκ μεσημβρίας καὶ ἐκ βορρᾶ προχωρήσαντες πρὸς Δ, ἴδρυσαν αὐτόθι, οἱ μὲν Ζάγκλιοι τὴν Ἰμέραν, ἐν δὲ τῷ Πανόρμῳ κατῴκουν ἀνάμικτοι Ἕλληνας καὶ Φοίνικες.

Ἐπὶ τέλους καὶ τὰ ὀλίγον ἐπαγωγὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Μεσογείου ἐδέχθησαν Ἑλληνικὰς ἀποικίας· διότι ἐπ' αὐτῶν ἰδρύθη ὑπὸ κατοίκων τῆς πυκνῶς κατοικουμένης ἡφαιστείου νήσου Θήρας ἡ Κυρήνη ὡς τόπος ἐξαγωγῆς τοῦ διὰ καρabanίων ἐμπορίου τῆς μεσογείου Ἀφρι-

κῆς· αὐτῆ δ' ἐγένετο μετὰ ταῦτα, καθὼς καὶ ἡ Μασσαλία, κέντρον συστάματος Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τῆς καθυποτάξεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας (500—338).

Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι (500—449).

§. 10. Ἐπαράστασις τῶν Ἴωνων (500—494). Ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος ἔλαβε παρὰ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, βασιλέως τῶν Περσῶν, χώραν παρὰ τὸν Στρυμόνα πλουσίαν εἰς εὐγενῆ μέταλλα, ξυλείαν καὶ καλοὺς λιμένας εἰς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὁποίαν παρέσχεν αὐτῷ τε καὶ τῷ στρατῷ αὐτοῦ εὐεργεσίαν εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν του, σώσας τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰστρου γέφυραν. Ὅτε ὅμως ὁ Ἰστιαῖος, κτίσας αὐτόθι Μύρκινον τὴν Ἡδωνίδα, ἐζήτησε νὰ ἐκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, διήγειρε τὰς ὑποψίας τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὅστις μετακαλέσας αὐτὸν εἰς τὴν αὐλήν του εἰς τὰ Σοῦσα ἐπὶ πολὺ τὸν ἐκράτει αὐτόθι. Ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Ἰστιαίου Ἀρισταγόρα, ὅστις εἶχε διαδεχθῆ αὐτὸν εἰς τὴν τυρηνίδα τῆς Μιλήτου, κατεπίεσθη ὁ Πέρσης σατράπης τῶν Σάρδεων Ἀρταφέρνης (ἀδελφὸς τοῦ Δαρείου) νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Νάξου, λόγῳ μὲν διὰ νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς ἐκδιωχθέντας ἀριστοκρατικούς, ἔργῳ δὲ διὰ νὰ κάμῃ ἀρχὴν κατακτήσεων ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Διαφωνήσαντος ὅμως τοῦ Πέρσου στολάρχου Μεγαβάτου ἐξαδέλφου τοῦ Δαρείου πρὸς τὸν Ἀρισταγόραν καὶ προδώσαντος αὐτὸν εἰς τοὺς Ναξίους, ἡ πολιορκία τῆς ἀποτόμου νήσου ἔμεινεν ἀπραγματοποίητος καὶ οὕτως ὁ Ἀρισταγόρας ὄφειλε νὰ πληρώσῃ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου ζημίας. Ἐκ τούτου ἐζήτησεν οὗτος τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν κατὰ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἐπαράστασιν τῶν Ἴωνων. Ἐνισχυθεὶς δὲ εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Ἰστιαίου, μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐζήτησε βοήθειαν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὰς Ἴωνικὰς καὶ δημοκρατομένας πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς

Ἐρετρίας ἔλαβεν ὀλίγα πλοῖα. Κατώρθωσαν μὲν οἱ Ἴωνες νὰ κυριεύσωσιν ἐξαίφνης τὰς Σάρδεϊς, ὁ ἐμπρησμός ὅμως τῆς πόλεως ταύτης ἠρέθισε τοὺς Λυδοὺς καὶ Πέρσας πρὸς ταχεῖαν καὶ ἔντονον ἀντίστασιν, καθ' ἣν ὁ ὑποχωρῶν Ἴωνικὸς στρατὸς καταληφθεὶς ἠττήθη παρὰ τὴν Ἐφεσον. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἀρισταγόρας, ἐγκαταλιπὼν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὑποκινηθέντας Ἴωνας, μετέβη εἰς τὰς παρὰ τὸν Στρυμόνα κτήσεις τοῦ πενθεροῦ του, ἵνα ἀναλάβῃ ἐκεῖθεν τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἀλλ' ἔπεσεν ἀδόξως εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν Θρακῶν. Καταστραφέντος δὲ καὶ τοῦ τελευταίου στόλου, ὃν οἱ Ἴωνες ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξωσι, τῶν μὲν τῶν νεῶν κατασκευασθεισῶν, τῶν δὲ καταναυμαχηθεισῶν πρὸς τὴν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Μιλήτου Λάδην νῆσον, ἡ μὲν Μίλητος ἠλώθη καὶ πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν Σάρδεων ἀπετεφρώθη, τῶν δὲ κατοίκων αὐτῆς ἄλλοι μὲν ἐρονεύθησαν, ἄλλοι δὲ μετωκίσθησαν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγριδος, ἡ δὲ Ἰωνία ὑπετάγη ἐντελῶς.

Ἀμυρτικὸς πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν (493—479). Πρώτη ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαρδόκιον (493). Ὁ Δαρεῖος πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἐρετριέων διὰ τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰώνων ἀνέθηκεν εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μαρδόκιον τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐν Ἐλλάσσονι Ἀσίᾳ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς βαδιζῶν τὴν ἤδη γνωστὴν τοῖς Πέρσαις ὁδὸν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Μακεδονίας· ἐπιπεσούσης ὅμως κατ' αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ αἰφνιδίως πλησιοχώρου Θρακικῆς φυλῆς, ὑπέστη σημαντικὴν ζημίαν· συγχρόνως δὲ καὶ ὁ τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς συνοδεύων στόλος, παραπλέων τὴν Θράκην, ἐναυάγησε παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθω. Αἱ ἀτυχαὶ αὗται ἔκαμον τὸν Μαρδόκιον νὰ παραιτήσῃ τὰ περὶ ἰδρύσεως Περσικῆς σατραπείας ἐν Εὐρώπῃ σχέδια καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀσίαν.

Δεύτερα ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Δάτιν καὶ Ἀρταφέρνην, υἱὸν τοῦ ὁμωνύμου σατράπου τῶν Σάρδεων (490), ἥτις κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεπε τὴν καθυπόταξιν τῆς Μέσης Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἐρετρίας. Αὕτη ἐγένετο πρῶτον μὲν κατὰ τῆς ματαίως πρότερον πολιορκηθείσης Νάξου καὶ ἐκεῖθεν κατὰ τῆς

Ἐρετρίας. Οἱ Ἕλληνες, ἀπησχολημένοι ἔνεκα ἐσωτερικῶν πολέμων, δὲν ἠτοιμάσθησαν παντάπασι πρὸς κοινὴν ἀμυναν καὶ οὕτως οὐ μόνον αἱ νῆσοι ἐκτὸς τῆς Νάξου, ἀλλὰ καὶ αἱ μικραὶ πολιτεῖαι τῆς στερεᾶς ἔδωκαν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν τὸ σημεῖον τῆς ὑποταγῆς, γῆν καὶ ὕδωρ. Μόνον αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη οὐ μόνον ἠρνήθησαν καὶ ἐχλεύασαν τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀπεσταλμένους, ῥίψαντες αὐτοὺς ἐν μὲν τῇ Σπάρτῃ εἰς φρέαρ, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις εἰς βαθὺν λάκκον.

Ὁ Ἀρταφέρνης μετὰ στόλου 600 πλοίων κυριεύσας τὴν Νάξον ἀνευ ἀντιστάσεως, ἔλαβε παρὰ τῶν λοιπῶν νήσων ὀμήρους καὶ πολεμικὰ πλοῖα. Ἀποβάς ὕστερον εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐκυρίευσεν μετὰ πολλὰς ἐφόδους καὶ διὰ προδοσίας τὴν Ἐρέτριαν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέκαυσεν. Ἐκεῖθεν ὁ Περσικὸς στρατὸς, συγκείμενος ἐξ 100000 πεζῶν τοῦλάχιστον καὶ 10000 ἵππεων, ἀποβάς εἰς τὴν Ἀττικὴν, παρετάχθη κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἴππίου, τὸν ὁποῖον ἐσκόπει νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν τυραννίαν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ *Μαραθῶνος*. Ἐπειδὴ δ' οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέβαλον ν' ἀποστείλωσι τὴν ὑποσχεθεῖσαν ἐπικουρίαν, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῆς πανσελήνου, οἱ Ἀθηναῖοι (40000 ὀπλίται), βοηθούμενοι ὑπὸ μόνον 1000 Πλαταιέων, ἀνέλαβον μόνοι τῶν ἀγῶνα. Ἡ μάχη, καθ' ἣν ἐστρατήγει ὁ Μιλτιάδης καὶ ἐπολέμουν μετὰ τῶν πρώτων ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀπεφασίσθη ἰδίως διὰ τῆς ταχύτητος τῆς προσβολῆς, καὶ οὕτως οἱ ἠττηθέντες Πέρσαι, διωχθέντες, ἐπέβησαν ἐπὶ τοῦ στόλου. Ἐκαμον δὲ ἀπόπειραν νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς ἐρήμου πολιτῶν πόλεως, ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐπρόλαβεν αὐτοὺς διὰ ξηρᾶς, καὶ οὕτως ὁ Περσικὸς στόλος ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Ἴππίας ἀπέθανεν ἐν Λήμνῳ.

Ὁ Μιλτιάδης, λαθὼν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τὸν στόλον καὶ τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον τῶν Ἀθηναίων, ἐπεχείρησεν ἐστρατεῖαν κατὰ τῶν Κυκλάδων, ἵνα λόγῳ μὲν τιμωρῆσῃ αὐτὰς διὰ τὴν εἰς τοὺς Πέρσας ὑποταγήν, ἔργῳ δὲ ὑποτάξῃ αὐτὰς εἰς τὰς Ἀθῆνας. Ἀλλὰ μετὰ ματαίας ἐπὶ τῆς Πάρου ἐπιδρομᾶς, πληγωμένοι ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθῆνας, ἔνθα κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον 50 ταλάντων (300000 περίπου δρ.) καὶ ἀπέθανε πρὶν πληρώσῃ αὐτό.

Μετὰ τὸν θάτατον τοῦ Μιλτιάδου ὁ Θεμιστοκλῆς, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς Ἀθήνας κατὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προβλεπομένης ἐκδικήσεως τῶν Περσῶν, ἐζήτησε τὴν ἰδρῶσαι στόλου, εἰς ὃν ἔμελλον νὰ ὑπηρετῶσιν οἱ Θῆτες, ἀπολαμβάνοντες μᾶλλον ἐκτεταμένα πολιτικά δικαιώματα ἢ πρότερον. Ἄλλ' ὁ Ἀριστείδης ὑποπτεύων ὅτι εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους ὑπεκρύπτοντο φιλόδοξοι σκοποὶ, ἀντέστη, καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀγὼν ἔληξε διὰ τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τοῦ Ἀριστείδου. Οὕτως ἠδυνήθη μετὰ ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ ἐκτελέσῃ ἀνενοχλήτως τὸ μεγαλουργὸν αὐτοῦ σχέδιον.

Συμφώνως πρὸς τὴν πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους ἐναυπηγοῦντο κατ' ἔτος ἕκ τῶν προσόδων τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου 20 τριήρεις, οἱ λιμένες τοῦ Πειραιῶς ὠχυροῦντο καὶ κατεσκευάζοντο ἐν αὐτοῖς νεώρια πρὸς τούτοις καὶ οἱ ἐκ τῆς τάξεως τῶν Θηρῶν νέοι ναῦται ἐξησχίθησαν εἰς τὰ ναυτικά εἰς νικηφόρον κατὰ τῆς Αἰγίνης ἀγῶνα, καθ' ὃν ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνεδείχθη θαυμάσιος στρατηγός.

Τρίτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν (480). Μόλις ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἀποπερατώσει τὰς τριετεῖς προπαρασκευάς αὐτοῦ διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὸν ἐν Μαραθῶνι ῥύπον καὶ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ βασιλείου του, καὶ ἐπανάστασις τῶν Αἰγυπτίων καὶ ὁ μετ' ὀλίγον θάνατος αὐτοῦ ἀνέτρεψαν τὰ σχέδιά του. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ξέρξης, καθυποτάξας ταχέως τὴν Αἴγυπτον, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἀρχαῖον σχέδιον τοῦ Μαρδονίου, νὰ προσβάλλῃ δηλ. συγχρόνως κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἐνῶ κατεσκευάζοντο ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου δύο γέφυραι ἐκ πλοίων ὑπὸ τῶν Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων καὶ διωρύσσετο ὁ ἰσθμὸς τοῦ Ἄθω, συνθηροῦντο οἱ στρατοὶ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τοῦ Περσικοῦ κράτους τὸ φθινόπωρον τοῦ 481 εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ὁ δὲ Ξέρξης διεχείμασεν εἰς τὰς Σάρδεις. Τὸ προσεχὲς ἔαρ ὁ στρατὸς ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας διέβη τὸν Ἑλλησπόντον διὰ τῶν γεφυρῶν, ἐνθα εὕρισκοντο καὶ οἱ στόλοι τῶν ὑποτελῶν παραλίων ἐθνῶν, καὶ ἐν Δορίσκῳ, πεδιάδι τῆς Θράκης, ἐγένετο ἐπιθεώρησις καὶ ἀπαρίθμησις τοῦ στρατοῦ, ὅστις εὕρεθη κατ' ἀρίθμησιν οὐχὶ λίαν ἀκριβῆ ὅτι ἦτον 4700000 ἄν-

δρες, ὧν μᾶλλον τοῦ ἡμίσεος ἀπετέλει ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς. Μετὰ ταῦτα ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ παραπλέοντος στόλου, προέβη διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, οἱ δ' ὑποτελεῖς λαοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐνισχύωσι τὸν τε κατὰ γῆν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Τὸ πλεῖστον τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἠλπίζεν ὅτι θὰ σωθῆ διὰ τῆς ὑποταγῆς, ἀλλ' ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἠνώθησαν διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς κοινὴν ἄμυναν, τὸ παράδειγμα δ' αὐτῶν ἠκολούθησαν αἱ Πλαταιαὶ καὶ ὕστερον αἱ Θεσπιαί. Οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν κατὰ πρῶτον νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸ βορειότατον προπύργιον τῆς Ἑλλάδος, τὸν Ὀλύμπον· ἐπειδὴ ὅμως οἱ πλεῖστοι Θεσσαλοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Περσῶν, δόντες εἰς αὐτοὺς γῆν καὶ ὕδωρ, οἱ διὰ θαλάσσης ἀποσταλέντες δεκακισχίλιοι ὀπλίται εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἰσθμόν. Νέον σχέδιον τοῦ πολέμου ἐξέλεξε τὴν δευτέραν φυσικὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν τῆς Ἑλλάδος, τὴν Οἶτην, ἔνθα καὶ ὁ στόλος ἠδύνατο νὰ ὑπερασπισθῆ ἐπιτυχῶς τὰς στενάς διόδους καὶ βοηθήσει ἀποτελεσματικῶς τὸν κατὰ γῆν στρατὸν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Λεωνίδας ἀνέλαβε μετὰ 7000 ὀπλιτῶν, ἐξ ὧν 300 μόνον ἦσαν Σπαρτιάται, τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ στενοῦ τῶν *Θερμοπυλῶν*, ἐνῶ ὁ στόλος ἐτοποθετήθη ἀπέναντι αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου παρὰ τὴν βορείαν ἄκραν τῆς Εὐβοίας, τὸ Ἀρτεμίσιον. Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐπολέμει ὁ Ξέρξης εἰς τὸ στενὸν τῶν *Θερμοπυλῶν* ἀνευ ἀποτελέσματος, εἶτα ὅμως διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Ἑλλήνος Ἐριάλτου, διαβάς διὰ στενωποῦ, κατέλαβε τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας πρὸς ἀποφυγὴν ματαίας αἱματοχυσίας, ἀποστείλας ὀπίσω τοὺς συμμάχους ἐκτὸς τῶν ὡς ὁμῆρων ληφθέντων τετρακοσίων Θηβαίων, μετὰ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἐκουσίως μεινάντων Θεσπιέων ὑπερασπίσθη ἥρωικῶς τὴν διάβασιν, μεχριστοῦ ἔπeson πάντες. Ἡ κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ναυμαχία ἦτον ἀμχιρρῆπής, ὅμως οἱ Ἕλληνες, μαθόντες ὅτι ἔπeson ὁ Λεωνίδας, ὑπεχώρησαν διὰ τοῦ Εὐρίπου, ἵνα ὑπερασπισθῶσι τὰς φκτὰς τῆς πατρίδος αὐτῶν. Οὕτω καὶ τοῦ δευτέρου σχε-

δίου τοῦ πολέμου ἀποτυχόντος, ἡ Μέση Ἑλλάς κατελήφθη ὑπὸ τῶν Περσῶν. Μετὰ ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς κατέπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν καὶ ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ τὴν Τροιζῆνα. Διὰ ν' ἀναγκάσῃ δὲ τοὺς Ἑλληνας εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην ἐμήνυσεν εἰς τὸν Ξέρξην κρύφα, ὅτι οὗτοι σκοποῦσι νὰ φύγωσι καὶ τὸν προέτρεψε νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ παρέλθῃ ἀνωφελῶς ἡ τοσοῦτον καλὴ εὐκαιρία τοῦ νὰ συλλάβῃ αὐτόθι διὰ μιᾶς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν στόλον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ βάρβαροὶ ἐπολέμουν εἰς τὸν κόλπον τῆς Σαλαμίνας ἄνευ τάξεως καὶ σχεδίου, οἱ Ἕλληνες ἐκέρδησαν λαμπροτάτην νίκην, ἣν ἀπεπεράτωσεν ἡ ἐσπευσμένη φυγὴ τοῦ Ξέρξου· ὁ Θεμιστοκλῆς δηλ. ἐκφοβίσας τὸν Ξέρξην, ὅτι δῆθεν οἱ Ἕλληνες ἐσκόπουν νὰ καταστρέψωσι τὰς ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γεφύρας, ἔκαμεν αὐτὸν νὰ φυγῇ ἐσπευσμένως μετὰ τοῦ πλείστου τοῦ στρατοῦ εἰς Ἀσίαν· κατέλιπεν ὅμως τὸν Μαρδόνιον, αἰτήσαντα τοῦτο, μετὰ τοῦ ἐκλεκτοτέρου στρατοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς καθυποτάξεως τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἔτος 479. Ὁ Μαρδόνιος ἀπεπειράθη κατ' ἀρχὰς διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Πελοποννησίων τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες τὰ μάλιστα εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν νίκην τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ὅτε ὅμως ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε καὶ αὐτὸς ἐπροχώρησεν ἄνευ ἀντιστάσεως μετὰ 350000 ἀνδρ. μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἡ ἐκ δευτέρου ἐρήμωσις ὑπὸ τῶν Περσῶν τῆς Ἀττικῆς ἠνάγκασε τέλος τοὺς Σπαρτιάτας νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ οὕτως ὁ Μαρδόνιος ὑπεχώρησεν ἀπὸ τῆς ἐρημωθείσης Ἀττικῆς εἰς τὴν σύμμαχον αὐτοῦ Βοιωτίαν. Αὐτόθι ὅμως οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Πausανίαν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην, ἐνίκησαν παρὰ τὰς Πλαταιὰς τὸν στρατὸν τῶν βερβάρων, ὅστις, πληγωθέντος τοῦ Μαρδονίου θανατηφόρως, διελύθη καὶ ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ὁ Πausανίας ἐπολιόρθησε τὰς μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος συμμαχισάσας Θήβας.

χριστοῦ παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν οἱ κορυφαῖοι τῆς μηδίζουσας φα-
τρίας, οὓς ἐφόνευσεν εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τῶν
Σπαρτιατῶν Λεωτυχίδου, μὴ ὄν κατ' ἀρχὰς ἀξιόμαχος, περιω-
ρίσθη τὸ ἔτος τοῦτο νὰ ἐμποδίσῃ μόνον τὸν Περσικὸν τοῦ νὰ παρέ-
χῃ βοήθειαν εἰς τὸν Μαρδόνιον. Ὅτε ὅμως ὁ στόλαρχος ἐπλη-
ροφορήθη παρὰ πρεσβείας ἐλθούσης ἐκ Σάμου, ὅτι πᾶσα ἡ Ἰωνία
περιμένει μόνον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου διὰ νὰ
ἀποστατήσῃ ἀπὸ τῶν Περσῶν, ἐπλευσεν ἐκ τῆς Δήλου εἰς τὴν
Σάμον, ἀντικρὺ τῆς ὁποίας παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Μυκάλης
οἱ Πέρσαι εἶχον σύρει εἰς τὴν ξηρὰν τὸν στόλον των καὶ περι-
βάλλει αὐτὸν μὲ ὕψυρον περίβολον. Κατὰ τὴν ἡμέραν ὅμως τῆς
ἐν Πλαταιαῖς μάχης, ἀποβὰς ὁ Λεωτυχίδης ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ
παρατεταγμένου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, προσέβαλεν αὐτὸν καὶ τὸν
κατετρόπωσεν, ἰδίως διὰ τῆς ἀνδρίας τῶν ὑπὸ τὸν Ἐάνθιππον
Ἀθηναίων καὶ τῆς ἐν τῇ μάχῃ αὐτομολήσεως τῶν Ἰώνων, ὅτε
καὶ κατέκαυσε τὸν αὐτόθι περιγεγραφακόμενον Περσικὸν στόλον.

Αἱ Ἀθῆναι ὠκοδομήθησαν (478) ἐκ νέου ἔτι μεγαλειότεραι
ὑπὸ τὸν Θεμιστοκλῆ, καὶ, ἀντιπρῆκτόντων τῶν ζηλοτύπων
Σπαρτιατῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ ἐξα-
πατήσῃ διὰ πρεσβειῶν, περιτειχίσθησαν μετὰ μεγάλης ταχύτη-
τος· συγχρόνως δ' ἀπεπερατώθη καὶ ἡ περιτείχισις τοῦ Πειραιῶς.
Εἰς δὲ τοὺς πολίτας τῆς τετάρτης τάξεως προτάσει τοῦ Ἀρι-
στείδου (ιδὲ ἀνωτέρω) ἐδόθησαν ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς
ἀμοιβὴν τῆς ἀνδρίας, ἣν κατὰ τοὺς πολέμους ἔδειξαν.

Β. Ἐπιθετικὸς κατὰ θάλασσαν πόλεμος κατὰ τῶν Περ-
σῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων (477—449). Συγχρό-
νως σχεδὸν ἐκλείσθη ἡ μὲν κατὰ γῆν πρὸς τὴν Εὐρώπην ὁδὸς
τῶν Περσῶν διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Σηστοῦ καὶ τοῦ Βυζαντίου,
ἡ δὲ κατὰ θάλασσαν διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Κύπρου, καθό-
σον ἐντεῦθεν ἠδύνατο νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ἐν Κιλικίᾳ, Φοινίκῃ καὶ
Αἰγύπτῳ ναυπήγησις μεγάλου στόλου, ἰκνουῦ νὰ ἀντιπαρατα-
χθῇ εἰς τὸν τῶν Ἀθηναίων. Οὕτως ἡ Ἑλλὰς ἐξησφαλίσθη διαρ-
κῶς ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Σπάρτη ἀπὸ τῆς
ἐν Μυκάλῃ μάχης ἠγεῖτο συμμαχίας, ἥτις ἐκτὸς τῶν πλείστων

πολιτειῶν τῆς ἰδίως Ἑλλάδος περιελάμβανε καὶ τὰς ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάσσονος Ἀσίας ἀποικίας· ἡ ἀλαζονικὴ ὁμῶς συμπεριφορὰ τοῦ Πausανίου, ἀφότου εἶχε γείνει ἀρχηγὸς τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, παρεκίνησε τοὺς συμμαχοὺς καὶ ἰδίως τοὺς Ἴωνας ν' ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀναλαβόντων δὲ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἡγεμονίαν, ὁ Ἀριστείδης διέταξε τὰ τῆς νέας συμμαχίας οὕτως, ὥστε αἱ διάφοροι πολιτεῖαι αἱ ἀποτελοῦσαι αὐτὴν παρεῖχον ἢ πλοῖα καὶ ἄνδρας πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, ἢ χρήματα, τὰ ὅποια κατετίθεντο εἰς τὸ ἐπὶ τῆς νήσου Δήλου, τῆς ἑδρας τοῦ συμμαχικοῦ συνεδρίου, ταμεῖον, τὸ διευθυνόμενον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· ἔκτοτε ὁμῶς οἱ Σπαρτιαῖται ἀπέσχον ἀπὸ πάσης συμμετοχῆς τοῦ πολέμου.

Ἡ ἀριστοκρατικὴ ἐν Ἀθήναις μερίς, ἥς προΐστατο ὁ Κίμων, παραστήσασα τὸν Θεμιστοκλῆα ὡς ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πολιτείας ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν μεγάλης τοῦ δήμου ὑπολήψεως, κατώρθωσε ὑποκινήσει τῶν Σπαρτιατῶν (472;) νὰ ἐξοστρακισθῇ. Οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲν ἔφυγεν εἰς τὸ Ἄργος, εἶτα δὲ, κατηγορηθεὶς ὡς συμμετοχὸς τῆς προδοσίας τοῦ Πausανίου καὶ καταδιωχθεὶς διὰ τοῦτο κατέφυγεν εἰς τὰ Σούσα πρὸς Ἀρταξέρξην τὸν Α', πρὸς τοῦ ὁποίου ἔλαβεν εἰς κατοικίαν τὴν ἐπὶ Μαιάνδρῳ Μαγνησίαν καὶ ψώμισμα τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς καὶ δύο ἐτέρων παρακειμένων πόλεων. Ὁ δὲ Πausanίας, ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Περσῶν πρὸς κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τῶν ἐν Σπάρτῃ ἐφόρων καὶ ἀνδρῶσιν ἀπολύτου βασιλείας, ἀνακαλυφθεὶς διέφυγε τὴν φυλάκισιν, καταφυγὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ἐνθα ὁμῶς οἱ Σπαρτιαῖται ἀνοικοδομήσαντες τὴν θύραν αὐτοῦ καὶ ἀποσκευάσαντες τὴν ὄροφὴν καὶ κύκλῳ περιστρατοπεδεύσαντες ἀπέκτειναν αὐτὸν τῷ λιμῷ. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον (468;) ἀπέθανε καὶ ὁ Ἀριστείδης ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ.

Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὅστις εἶχε λάβει τὴν ἡγεμονίαν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἐδίωξε τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς Θράκης, τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας καὶ κατώρθωσε τὴν ἐν τῇ Ἑ-

λάσσοι Ἀσία κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς λαμπρᾶς ἐν Παμφυλίᾳ νίκης κατὰ τοῦ Περσικοῦ στόλου καὶ στρατοῦ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ *Εὐφρομέδοτος*, κυθωράϊσε διὰ τῆς λείας τὰς Ἀθήνας καὶ συνήνωσε διὰ τῶν Μακρῶν τειχῶν τὸν Πειραιᾶ μετὰ τῆς πόλεως.

Τὸ πέρας τῶν Μηδικῶν πολέμων ἰδὲ ἐν § 12, Β, 3.

Ὁ τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος 455 (464).--456 (455).

§. 11. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐσκόπουσι ἤδη νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατακτήσωσι τὴν ἀπὸ τῆς συμμαχίας αὐτῶν ἀποστατήσασαν Θάσον, ὅτε φοβερὸς σεισμὸς κατέστρεψε τὴν πόλιν αὐτῶν, ἐξ οὗ ἀπέθανον καὶ εἴκοσι χιλιάδες ἀνθρώπων. Ἐκ τούτου ἐνθαρρυνθέντες οἱ βαρέως καταπιεζόμενοι ὑπ' αὐτῶν Εἰλωτες καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Μεσσηνίων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, κατέλαβον τὴν Ἰθώμην. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη ἔλαβεν ἐπικουρίαν ἐξ Ἀθηνῶν κατὰ προτροπὴν τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Κίμωνος, ὅστις μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πόλεμος παρετεινέτο καὶ τὰ τέλη τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ἐνεπιστεύοντο πλέον αὐτὸν, τὸν ἀπέστειλαν ὀπίσω. Οἱ ἐν Ἰθώμῃ Μεσσηνιοὶ μετὰ 10ετῆ πολιορκίαν παρεδόθησαν ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀναχωρήσωσιν ἐλευθέρως· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, δεχθέντες αὐτοὺς ἀμέσως, τοῖς παρεχώρησαν εἰς κατοικίαν τὴν ὁποίαν εἶχον κυριεύσει ἀπὸ τοῦς Ὀζόλας Λοκροῦς Ναύπακτον, ἣτις οὕτω κατέστη ὕστερον σημαντικὸς στρατιωτικὸς σταθμὸς δι' ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους.

§. 12. Α) Ἀρχὴ τῶν Ἀθηνῶν. Περικλῆς ὁ υἱὸς Ἐκχθίπου τοῦ νικῆσαντος ἐν Μυκάλῃ, χωρὶς ποτε νὰ χρηματίσῃ ἀρχῶν, ἐπὶ 40 ἔτη (468—429) ἡγούμενος τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, διεύθυνε τὰ δημόσια τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ ἀντέστη ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος (τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Θουκυδίδου, διαδόχου αὐτοῦ), τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἐξουσία εὐκόλυνε τὰ σχέδια αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, καθὼς καὶ ἡμετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀνακωχὴ εἰς τὸ

ἔξωτερικόν. Τὸ μὲν σχέδιον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἦτον νὰ καταστήσῃ πλήρη τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ καὶ εἶτα, βάσιν ἔχων τοῦτον, νὰ θεμελιώσῃ ὡς ὁδηγὸς καὶ ἐμπειστευμένος αὐτοῦ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κυριαρχίαν. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἐζήτησε κατὰ πρῶτον νὰ καταστήσῃ τοὺς πτωχοτέρους πολίτας ἀνεξαρτήτους τῆς ἐπιρροῆς τῶν πλουσίων συμπολιτῶν του. Ὅθεν διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ πᾶς Ἀθηναῖος πολίτης, φοιτῶν εἰς τὸ θέατρον, ἐλάμβανεν ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων τὰ πρὸς ἀπότισιν διὰ τὴν εἴσοδον ἀπαιτούμενα (θεωρικὰ χρήματα). Ἵνα δ' ἐκτείνῃ ἔτι μᾶλλον τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὰ κοινὰ, ὡς ἀπῆτουν τοῦτο τὰ δημοκρατικὰ συμφέροντα αὐτοῦ, καὶ ἵνα καταστήσῃ ἔργῳ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου ἰδρυθεῖσαν ἰσότητά των δικαιωμάτων πασῶν τῶν τάξεων τοῦ δήμου, ἐπρότεινεν ἵνα τοῦ λοιποῦ οἱ πτωχότεροι πολῖται ἀποζημιώνωνται δι' ἐκάστην δημοσίαν ὑπηρεσίαν, εἴτε κρίνοντες ἐπὶ δικαστικῆς ἑδρας, εἴτε λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, εἴτε ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν στρατὸν ἢ τὸν στόλον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πολεμοῦντες τὰς μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ κυρίαν ὑποστήριξιν εἶχον τὸν Ἄρειον Πάγον, τὴν μόνην ὑπολειπομένην ἀριστοκρατικὴν ἀρχὴν, προτάσει τοῦ Ἐφιάλτου ἀφηρέθη ἢ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν καὶ τῆς νομοθεσίας ἐπιρροή αὐτοῦ καὶ ἀφῆθη μόνον ἡ ἐκδίκασις τῶν θανασίμων ἐγκλημάτων. Ἐνεκα δὲ τῆς καταργήσεως τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τοῦ Κίμωνος, ὅστις ἐπολέμει τοὺς νεωτερισμοὺς αὐτοῦ, εὗρε πολλὴν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του ἄδειαν.

Τὸ σχέδιον τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἔτεινε κυρίως εἰς τὴν τήρησιν τῆς εἰρήνης, ἐπειδὴ, θεωρῶν ἀναπόφευκτον τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον τῶν Ἀθηνῶν, ἤθελε νὰ συγκεντρώσῃ ἐν Ἀθήναις πάσας τὰς δυνάμεις καὶ νὰ τηρῇ αὐτὰς ἀκμαίας. Ἐκ τούτου τὰ πρὸς τὸν Πειραιᾶ Μακρὰ Τείχη ὠχυρώθησαν ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς προσθήκης τρίτου τοῦ διὰ μέσου καλουμένου, ὁ στόλος ἠῤῥξήθη, ἡ κατασκευὴ τῶν πλοίων ἐβελτιώθη καὶ ἡ τριηραρχία (διὰ τὴν ἢ ὑποχρέωσις τῶν εὐπόρων πολιτῶν νὰ ἐξοπλίζωσι καὶ διατηρῶσι τὰ δημόσια πολεμικὰ πλοῖα εἰς καλὴν κατάστασιν) ἐκανονίσθη κάλλιον. Τὸ κύριον ὅμως στή-

ριγμα τῆς θαλασσίας δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἦσαν οἱ σύμμαχοι· διὸ, εἰ καὶ δὲν ἐζήτηε ὁ Περικλῆς νὰ πιέζη αὐτοὺς, ἀπῆτει ὅμως διὰ παντός τρόπου, ἵνα αἱ Ἀθηναὶ ἔχωσι τὴν ἡγεμονίαν τῶν συμμάχων, ἧτις ἐξετείνετο ἐπὶ πασῶν τῶν παραλλίων χωρῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἐκ τούτου τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετηνέχθη ἐκ τῆς δῆθεν ἀπροστατεύτου Δῆλου εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ συνεισφοραὶ τῶν συμμάχων ἦσαν ἔκτοτε πραγματικοὶ φόροι, ἀλλ' ἐκαλοῦντο ἐπὶ τὸ εὐφημότερον συντάξεις, καὶ διὰ τὴν χρῆσιν αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔδιδον εὐθύνας. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπὶ τῶν συμμάχων οὐ μόνον τὸ δικαίωμα τῆς ἀνωτέρας ἐποπτείας, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἐκδικάσεως αὐτῶν.

Ἀφότου δὲ τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον κατέστη Ἀττικὸν θησαυροφυλάκιον, ὁ Περικλῆς διὰ τῶν διηνεκῶς αὐξομένων εἰσοδημάτων αὐτοῦ κατεκόσμησε τὰς Ἀθήνας διὰ τῶν λαμπροτάτων μνημείων τῆς τέχνης· συγχρόνως δὲ καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων κατέστη κέντρον τοῦ μεγάλου θαλασσίου ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον ἐπροστατεύετο ὑπὸ τοῦ στόλου, ἡ δ' ἀνάπτυξις αὐτοῦ ἀντικείμενον τῆς πολιτικῆς τέχνης (ἴδρυσις ἀποικιῶν, οἷον τῶν Θουρίων ἐν τῇ Λευκανίᾳ καὶ τῆς Ἀμφιπόλεως ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος, κτλ.). Διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Περικλέους ἐδόθη ἡ ὄθησις καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, διότι οἱ πρῶτοι ποιηταὶ (ὁ τραγικὸς Σοφοκλῆς καὶ ὁ κωμικὸς Κρατῖνος), ῥήτορες (Ἀντιφῶν), ἱστοριογράφοι (Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης), φιλόσοφοι (Ἀναξαγόρας, Ζήνων, Πρωταγόρας) οὐ μόνον ἔζων ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' εἶχον καὶ προσωπικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Περικλέους καὶ συνέτρεχον αὐτὸν εἰς τὸν κύριον σκοπὸν του, νὰ καταστήσῃ δηλ. τὰς Ἀθήνας πνευματικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως δὲ καὶ αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι ἔστησαν τὴν ἑδρὰν αὐτῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ, διότι ἡ δις καταστραφεῖσα πρωτεύουσα αὐτῆς καὶ ἰδίως ἡ ἀκρόπολις ἐκοσμήθησαν διὰ τῶν λαμπροτάτων ἔργων.

Β) Ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. 1) Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεστήριξαν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοῦ σατράπου αὐτῶν Ἰνάρω (460—455) κατὰ τῶν Περσῶν· ἀλλ' ὁ σατράπης Μεγάβυζος καταβαλὼν

τὴν ἐπανάστασιν, τοὺς μὲν συμμάχους τῶν Αἰγυπτίων Ἑλληνας ἠχμαλώτισε, τὸν δὲ Ἰνάρων ἐσταύρωσε.

2) Πόλεμος τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Σπαρτιατῶν (457—450). Οἱ Σπαρτιαῖται φθονοῦντες τὴν ἀπκύστως αὐξομένην δύναμιν τῶν Ἀθηναίων ἤθελον νὰ καταστήσωσι τοὺς Θηβαίους ἡγεμόνας τῶν Βοιωτικῶν πόλεων καὶ οὕτω νὰ ταπεινώσωσι τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ ἀνακτήσωσιν ἐκ νέου ἰσχυρὰν δύναμιν ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι. Ἐπὶ προφάσει λοιπὸν τοῦ νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς εἰς τὴν Δωρικὴν κοιτίδα εἰσβαλόντας Φωκεῖς, ἔπεμψαν οἱ Σπαρτιαῖται εἰς τὴν Μέσσην Ἑλλάδα στρατὸν, ὅστις, ἀναγκάσας τοὺς Φωκεῖς νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Δωρίδα, ἐπανήρχετο εἰς τὰ ἴδια. Τότε ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι, θελήσαντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐπάνοδον τῶν Σπαρτιατῶν, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ συνάψωσι μάχην ἐκ τοῦ συστάδην παρὰ τὴν Τάναγραν (457), καθ' ἣν ἠττήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι συνδρομῇ τῆς ἐν τῷ στρατῷ αὐτῶν Λακωνιζούσης φατρίας, μεθ' ἧς οἱ Σπαρτιαῖται ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Οὕτως οἱ ἐν Θήβαις ἀριστοκρατικοὶ ἔλαβον ἔργῳ τὴν ὑπεροχὴν ἐν Βοιωτίᾳ, ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν παρὰ τὰ Οἰνόφυτα νίκην τῶν ἐπανάγαγον τοὺς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἐκδιωχθέντας κορυφαίους τῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες, ὡς εἶπετο, συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ οὕτως αἱ Ἀθῆναι μετὰ προσωρινὴν ταπεινώσιν ἐγένοντο ἰσχυρότεραι ἢ πρότερον.

3) Ὁ Περικλῆς πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν δύο ἐν Ἀθήναις φατριῶν καὶ συνομολόγησιν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν εἰρήνης ἐπρότεινε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Κίμωνος, ὅστις ἐπεχείρησε νέαν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Περσῶν πρὸς ἐκδίκησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἠττητοῦ στόλου τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης Κύπρου. Ἀπέθανε μὲν ὁ Κίμων κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου, ὁ στόλος ὅμως καὶ ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας κατὰ τὴν υποχάρησιν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου (449).

4) Μάταιος πόλεμος τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν ἐν Θήβαις ἀριστοκρατικῶν (447). Ἀφού ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς Βοιωτίας διήρκεσεν ἐννέα ἔτη (ἀπὸ τῆς παρὰ τὰ Οἰνόφυ-

τα μάχης), οί εκδιωχθέντες ὀλιγαρχικοὶ ἠνώθησαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐξουσίας. Ὅθεν, ἡγουμένων τῶν Θησῶν, ἡ δημοκρατία μετὰ τὴν ἐν Κορωνεῖσι νίκην (447) κατὰ τοῦ ἀφρόντιδος Ἀθηναίου Τολμίδου κατελύθη καὶ ἀνιδρύθησαν τὰ ἀρχαῖα πολιτεύματα. Ἡ ἀτυχία τῶν Ἀθηνῶν παρεκίνησε καὶ ἄλλας πολιτείας (οἷον τὴν Εὐβοίαν, τὰ Μέγαρα) ν' ἀποστατήσωσιν ἄλλ' ὁ Περικλῆς ἔσωσε τὴν θέσιν τῶν Ἀθηνῶν ὡς μεγάλης Ἑλληνικῆς δυνάμεως, συνομολογήσας ἑορτεῖς σπονδὰς μετὰ τῆς Σπάρτης.

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος (431—404)

§. 13. Αἴτια. Ἡ ἀντιζηλία μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἀντιθέσεως, τοῦ Ἰωνισμοῦ καὶ Δωρισμοῦ, τῆς δημοκρατίας καὶ ἀριστοκρατίας, ἀπὸ τῶν Μηδικῶν ἤδη πολέμων ὑπέξεκαίετο ἀδιαλείπτως ἐκ τῆς μεταβάσεως τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Σπάρτης εἰς τὰς Ἀθήνας, τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως ταύτης, τῆς ἀποπομπῆς τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον, τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν εἰς ἔριδας ἄλλων πολιτειῶν καὶ τῆς ἀντιπροσωπεύσεως ἀντιθέτων ἀρχῶν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις προσετέθη καὶ ἡ δυσαρέσκεια τῶν συμμάχων, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο ὡς ὑπηκόους καὶ ἔνεκεν τούτου πολλοὶ (οἷον ἡ Σάμος καὶ τὸ Βυζάντιον) εἶχον ἤδη ματαίως ἀποπειραθῆ ν' ἀποστατήσωσιν. Αἱ πρῶται πρὸς ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἀφορμαὶ ἦσαν 1) Ἐρὶς ἐν Ἐπιδάμνῳ μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν καὶ ὁ ἐντεῦθεν γεννηθεὶς πόλεμος μετὰ τῆς Κερκύρας καὶ Κορίνθου (434—432). Ὅτε δηλ. εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Κερκύρας ἰδρυθεῖσαν ἐπὶ τῆς Ἰλλυρικῆς παραλίας Ἐπιδάμνον (ὑστερον Δυρράχιον) οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐξεδιώχθησαν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια διὰ τῆς βοήθειας τῶν Ἰλλυριῶν, οἱ δημοκρατικοὶ τῆς Ἐπιδάμνου ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τῆς μητροπόλεως Κερκύρας· ἐπειδὴ δὲ οἱ αὐτόθι κρατούντες ἀριστοκρατικοὶ ἠρνήθησαν, οἱ πρέσβεις μετέβησαν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν μητρόπολιν τῆς Κερκύρας.

Οἱ Κορίνθιοι πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπαπει-

λουμένης ἐν τῷ Ἴονίῳ πελάγει ἀρχαίας αὐτῶν ἡγεμονίας καὶ ἀπόκτησιν τῆς Ἐπίδαμνου ὡς ἀφετηρίας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπεσχέθησαν νὰ δώσωσι βοήθειαν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως ἡ Ἐπίδαμνος νὰ δεχθῇ Κορινθιακὴν φρουράν. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι νικήσαντες τὸν πρὸς τὴν Ἐπίδαμνον πλέοντα Κορινθιακὸν στόλον παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐκυρίευσαν τὴν Ἐπίδαμνον καὶ ἦσαν οὕτω κύριοι ὅλου τοῦ Ἴονίου πελάγους. Κατόρθωσαν πρὸς τούτοις νὰ ἀποκτήσωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ εἰς δευτέραν παρὰ τὸ στενὸν τῆς Κερκύρας ναυμαχίαν μόνη ἡ ἐμφάνισις στόλου τῶν Ἀθηναίων ἤρπασεν ἀπὸ τρὺς Κορινθίους τὴν ὁποίαν οὗτοι εἶχον σχεδὸν κερδήσει νίκην. Ὁ ἀγὼν τοσοῦτον ἦτον ἀμφιρρέπης, ὥστε ἐκάτεροι ἕστησαν τρόπαια ἢ μεταξὺ ὅμως Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων εἰρήνην διεῖράγη.

2) Ἡ ἀποστασία τῆς Ποτιδαίας, Κορινθιακῆς ἀποικίας, ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων. Ὅτε δηλ. οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ βραχείας τῆς πρὸς τοὺς Κορινθίους φιλίας αὐτῶν, ἀπήτησαν ἕνεκα ὑποψίας τὴν καθαίρεσιν τῶν τειχῶν τῆς Ποτιδαίας, οἱ Ποτιδαῖαι, ἐρεθισθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκα καὶ ἐλπίζοντες εἰς τὴν ὑποσχεθεῖσαν ἐπικουρίαν τῶν Πελοποννησίων, ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, ὅμως, ἂν καὶ ἔλαβον καὶ παρὰ τῶν Μακεδόνων καὶ Κορινθίων ἐπικουρίαν, ἠττήθησαν ὑπὸ τῆς μεγαλειτέρας δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ πόλις αὐτῶν πολιορκηθεῖσα καὶ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν (430) ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ συνθήκας ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀναχωρήσωσιν οἱ κάτοικοι ἐλευθέρως ἐκ τῆς πόλεως, ἢν κατόκησαν Ἀθηναῖοι ἀποικοί.

Συνελθόντων δὲ τῶν Πελοποννησίων κατὰ προτροπὴν τῶν Κορινθίων εἰς Σπάρτην, ἐψηφίσθη διὰ τῶν προσπαθειῶν ἰδίως τῶν Κορινθίων καὶ Μεγαρέων, καίτοι ἀντιλέγοντος τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου, ὅτι παρεβιάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων αἱ 30ετεῖς σπονδαὶ καὶ ἕνεκα τούτου ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς καταθλιπτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ τῆς Σπάρτης συνεμάχησαν αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι τῆς Στερεᾶς καὶ ἰδίως ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας ἦρχον

ἔτι ἀριστοκρατικοὶ οἴκοι μετὰ δὲ τῶν Ἀθηνῶν αἱ πλεῖσται τῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων, ἀλλ' ἄκουσαι αἱ πολλαὶ καὶ ἔτοιμαί εἰς πρώτην εὐκαιρίαν ν' ἀποσεισῶσι τὸν μισητὸν αὐτῶν ζυγόν.

A). Ὁ δεκαετής πόλεμος μέχρι τῆς 50ετοῦς εἰρήνης τοῦ Νικίου (431—421). Ἡ ἔναρξις τοῦ πολέμου προῆλθεν ἐκ τῶν Θηβαίων, οἵτινες αἴφνης ἐπέπεσον κατὰ τῶν Πλαταιέων, συμμάχων τῶν Ἀθηναίων, διὰ ν' ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν ὑπ' αὐτῶν ἡγεμονευόμενον Βοιωτικὸν δεσμὸν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ πολλοὶ ἐφρονεύθησαν. Μαθόντες ὅμως τοῦτο οἱ Πελοποννησίοι εἰσέβαλον ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἠρήμωσαν, καθὼς καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος, τὴν χώραν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους εἶχον καταφύγει εἰς τὴν πόλιν. Ὅτε ὅμως ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καταστρεπτικὸς λοιμὸς, ἐπανεκάμψεν ὁ Ἀρχίδαμος, ἐνῶ ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Φορμίωνα ἐκέρδησεν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ δύο λαμπρὰς νίκας, τὴν μὲν πρώτην κατὰ τοῦ Κορινθιακοῦ στόλου, τὴν δὲ δευτέραν κατὰ τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ πρὸς βοήθειαν τοῦ πρώτου σταλέντος Σπαρτιατικοῦ. Τὸ δὲ μέγα ἐν Ἀθήναις πένθος ἦτον ὁ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ τὸ 429 θάνατος τοῦ Περικλέους, διότι ἔκτοτε, μὴ διευθύνοντος πλέον τὸν δῆμον ἐξόχου νοός, ἤρχισεν ἡ ἐκφάυλις τῆς δημοκρατίας, καθόσον ἄνθρωποι τῆς κατωτάτης τάξεως εὐκόλως ἀνεφαίνοντο ἔχοντες ἐπιρροὴν καὶ ἀπολαμβάνοντες τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ.

Ἀποστασία τῆς νήσου Λέσβου (428). Ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ προελθούσης ἀτυχίας τῶν Ἀθηνῶν ὠφεληθέντες οἱ Μυτιληναῖοι καὶ συνεννοηθέντες μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Θηβαίων ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοῦς Ἀθηναίους, ἐνῶ συγχρόνως ὁ στρατὸς τῶν Πελοποννησίων ἐκ νέου εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐνισχύσαντες τὸν παρὰ τὴν Λέσβον στόλον αὐτῶν (ὑπὸ τὸν Πάχητα) ἤνεγκον εἰς τοιαύτην ἀνάγκην τὴν πολιορκουμένην ὑπ' αὐτῶν Μυτιλήνην, ὥστε ἠνάγκασεν ὁ λαὸς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας κατὰ πρότασιν τοῦ Κλέωνος ἀπεφασίσθη νὰ θανατωθῶσιν ὄχι μόνον οἱ ἔνοχοι (ἀριστοκρατικοί), ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἱκανοὶ νὰ φέρωσιν ὁ πλα κάτοικοι τῆς νήσου, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ ἐξανδραποδισθῶ-

σι. Τὴν ὑστεραίαν ὅμως ἢ ἐν Ἀθήναις μερὶς τῶν μετριοφρόνων ὑπερίσχυσε κατὰ τῶν τρομοκρατικῶν καὶ οὕτω διὰ μικρᾶς πλειονοψηφίας ἢ θανατικὴ ποινὴ περιωρίσθη εἰς μόνους τοὺς ἐνόχους, οἵτινες καὶ πάλιν ἀνέβαινον τὸν ἀριθμὸν τῶν 1000. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Λασιβίων παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, αἱ δὲ γαῖαι αὐτῶν ἐκτὸς τῶν εἰς αὐτοὺς πιστῶν μεινάντων δημοκρατικῶν Μηθυμναίων ἐδόθησαν εἰς κληρούχους ἐξ Ἀθηνῶν ἐλθόντας ἀποίκους, παρὰ τῶν ὁποίων τὰς ἐνοικιάζον αἰ ἀρχαῖοι κτήτορες.

Ἴνα δοθῆ ἄλλη ῥοπή εἰς τὸν παρατεινόμενον πόλεμον, ὁ Δημοσθένης προέτεινε εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ προσβάλωσι τοὺς Σπαρτιατάς εἰς τὸ πλέον εὐαίσθητον μέρος αὐτῶν, δηλ. εἰς τὴν Μεσσηνίαν· διὸ ὅτε οὗτος συνώδευσεν στόλον τῶν Ἀθηναίων σταλέντα κατὰ τῶν Συρακουσῶν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν Ἴωνικῶν Λεοντινῶν, ἀπέβη εἰς τὴν ἐν Μεσσηνίᾳ Πύλον καὶ ὠχύρωσεν αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιαταί, ἐννοήσαντες τῆς θέσεως ταύτης τὸ ἐπίκαιρον, ἐπέστρεψαν ἐκ τῆς πέμπτης κατὰ τῆς Ἀττικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατέλαβον τὴν ἀντικρῦ τῆς Πύλου νῆσον Σφακτηρίαν, ἀποκλεισθέντες ὅμως εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Νικίου ἠναγκάσθησαν μετὰ πολιορκίαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Κλέωνα (425). Οὕτως ἠδυνήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Δημοσθένους καὶ νὰ κάμωσι περαιτέρω κατακτήσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον· ὁ δὲ Νικίας κατέλαβε τὴν σημαντικὴν νῆσον Κύθηρα βοηθεῖα τῆς αὐτοῦ δημοκρατικῆς πατρίας καὶ ἐλεηλάτησε τὰς ἀπροφυλάκτους παραλίας πόλεις τῆς Λακωνικῆς.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ πολέμου ἐνεθάρρυνε τὸν Δημοσθένην νὰ προσβάλῃ τὴν μόνην ἔτι ἐν τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι ἐπίφοβον διὰ τοὺς Ἀθηναίους Βοιωτίαν καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὰς μισητὰς Θήβας· ἀλλὰ παρὰ τὸ Δῆλιον ἐκέρδησε (424) ἢ 25 ἀνδρῶν βάθος ἔχουσα Θηβαϊκὴ φάλαγξ ὀλοσχερῆ νίκην. Ὅθεν, ἀναθάρρυσάσης τῆς Σπάρτης, ὁ Βρασιδάς ἤρchiσεν ἐπιθετικὸν πόλεμον οὐχὶ πλέον κατ' αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐν Θράκῃ ἀποικίων αὐτῶν, αἵτινες περιέμενον εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἀποστατήσωσι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐνεκα τούτου αἱ πλείστα αὐτῶν

ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν Βρασίδαν φέροντα στρατὸν ἐξ εἰλώτων καὶ βαρβάρων μισθοφόρων, ἐνῶ Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος, σταλείς πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἔφθασε πολὺ βραδέως. Ὅθεν εἰ καὶ διετήρησε τὴν Ἥϊονα καὶ ἐπομένως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος, ὅμως δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Πρὸς ἀνάγκησιν τῶν πόλεων τούτων ὠδήγησεν ὁ Κλέων στρατὸν εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια, κατελήφθη ὅμως αἰφνιδίως ὑπὸ τοῦ Βρασίδα καὶ ἠττήθη παρὰ τὴν Ἀμφιπολίαν τὸ 422. Ὁ ἐν τῇ μάχῃ θάνατος τῶν δύο στρατηγῶν εὐκόλυνε τὰς εἰρηνικὰς πατρίδας ἑκατέρων τῶν πόλεων εἰς τὰς προσπαθείας αὐτῶν καὶ οὕτω συνωμολογήθη ἡ καλουμένη εἰρήνη τοῦ Νικίου ἐπὶ 50 ἔτη (421), βάσιν ἔχουσα τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων εἰς ἣν πρὸ τοῦ πολέμου ἦσαν θέσιν, καὶ οὕτως αἱ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ καὶ Μεσσηνίᾳ καὶ Λακωνίᾳ κατακτήσεις ἀμοιβαίως ἀπεδόθησαν. Αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Κόρινθος, αἵτινες, ἰδίως εἶχον ὑπεκκλύσει τοὺς συμμαχοὺς πρὸς τὸν πόλεμον, δὲν εὐχαριστήθησαν, ἐκ τῶν ὄρων τούτων καὶ οὕτως ἀπεποιήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ συνεμάχησαν πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς.

Ε) Ἀπὸ τῆς ἀναγεώσεως τοῦ πολέμου μέχρι τέλους τῆς κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείας (418—413). Ἡ εἰρήνη τοῦ Νικίου διήρκεσε τρία μόνον ἔτη, διότι οὐ μόνον τὰ μεσαιῶνα κράτη τῆς Πελοποννήσου (Κόρινθος, Ἄργος, Ἡλις, Μαντίνεια) κατέκριναν αὐτὴν ὡς συνωμολογηθεῖσαν μόνον πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο μεγάλας πολιτείας οἱ φίλοι τῆς εἰρήνης ταχέως ἀπώλεσαν τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν καὶ οὕτως εἰς μὲν τὴν Σπάρτην ἐξελέχθησαν φιλοπόλεμοι ἔφοροι, οἵτινες συνωμολόγησαν συμμαχίαν μετὰ τῶν Θηβαίων, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἀνεφάνη διάδοχος τοῦ Κλέωνος ὁ φιλόδοξος καὶ φιλοπόλεμος Ἀλκιβιάδης. Οὗτος κατώρθωσε μὲν νὰ συνωμολογηθῇ συμμαχία μετὰ τῶν μέσων κρατῶν τῆς Πελοποννήσου ἐκτὸς τῆς Κορίνθου κατὰ τῆς Σπάρτης, ὅμως ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἅγις διέλυσε τὴν παρὰ φύσιν ταύτην συμμαχίαν διὰ τῆς παρὰ τὴν Μαντίνειαν νίκης (418), ἣν ἠκολούθησε πάλινδρομι-

κῶς ἢ ἀνδρῆσις τῶν ἀριστοκρατικῶν πολιτευμάτων καὶ ἐπομένως ἢ ἐπὶ τῆς χερσονήσου ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.

Ἡ κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατεία (415—413). Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐσκέπτοντο νὰ ἐκτείνωσι τὴν θαλασσοκρατορίαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς Μεσογείου θαλάσσης διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Σικελίας· ἐνόμισαν δὲ κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν, ὅτε οἱ Ἐγεσταῖοι (παλαιοὶ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων) ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν αὐτῶν κατὰ τῶν Συρακουσίων καὶ Σελινουντίων. Ἐντεῦθεν ὁ εὐπίστος λαὸς ἐπέισθη ὑπὸ τοῦ δημαγωγοῦ αὐτοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ τοὶ σπουδαῖως ἀποτρεπόντων τοῦ Νικίου καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν, νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Σικελίαν στόλον ἐξ 134 τριηρῶν ὑπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαχον. Ἀφοῦ δὲ οἱ φίλοι τῆς εἰρήνης δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐν Ἀθήναις, ὠφεληθέντες ἕκ τινος ἀσεβείας αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑρμᾶς, κατώρθωσαν, ἀπόντος αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ν' ἀνακληθῆ καὶ καταδικασθῆ κυρίως ὡς χλευαστῆς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Διὸ οὐ μόνον ἡ διεύθυνσις τῆς τολμηρᾶς ταύτης ἐκστρατείας ἀπώλεσθη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀθηναίων· διότι οὗτος μεταβάς εἰς τὴν Σπάρτην συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ὑποστηρίξωσι τὰς Συρακούσας καὶ νὰ καταλάβωσι τὴν ἐν τῇ Ἀττικῇ Δεκέλειαν, ἵνα ἐκεῖθεν ἐπιχειρῶσιν ἐκδρομὰς κατὰ τῆς Ἀττικῆς. Διὰ τούτου ἠθέλησε νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἡ σωτηρία αὐτῶν κεῖται εἰς τὴν ἀνάκλησίν του.

Ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν κατ' ἀρχὰς προώδευον εἰς τὴν Σικελίαν· διότι πολλαὶ Σικελικαὶ πόλεις, θαυνηθεῖσαι τὴν τυραννίαν τῶν Συρακουσῶν, προσῆλθον εἰς αὐτούς· ὁ δὲ Νικίας κερδήσας νίκην ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Συρακουσῶν, ἔνθα ὅμως ἐφανεύθη ὁ Λάμαχος, ἐπολιόρχητε τὴν πόλιν ταύτην, ἥτις ἠτοιμάζετο ἤδη ἐκ τῆς ἐλλείψεως ποτίμου ὕδατος νὰ παραδοθῆ, ἀλλ' ἀνεχαιτίσθη ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Γυλίππου ἐλθόντος μετὰ Πελοποννησιακῶν πλοίων πρὸς βοήθειαν. Ἐλαβε μὲν καὶ ὁ Νικίας ἐπικουρίαν κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὸν Εὐρυμέδοντα καὶ εἶτα ὑπὸ τὸν Δημοσθένην, ὅμως οἱ Συρακούσιοι ἐνίκησαν τὸν μικρὸν στό-

λον τοῦ Εὐρυμέδοντος καὶ ὁ Δημοσθένης δὲν ἠδυνήθη οὔτε τὰ δεσπόζοντα τῶν Συρακουσῶν ὑψηλῶν Ἐπιπολῶν νὰ κυριεύσῃ, οὔτε τὴν ἐκ τοῦ λιμένος ἔξοδον νὰ ἐκβιάσῃ. Ἡ κατὰ ξηρὰν ὑποχώρησις ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοσοῦτον καταστρεπτικῆ, ὥστε ὁ Νικίας καὶ ὁ Δημοσθένης ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν μετὰ τοῦ ἐξ 7000 ἀνδρῶν ὑπολειπομένου στρατοῦ αὐτῶν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Γύλιππον. Οἱ δύο στρατηγοὶ προέλαβον τὸν θάνατον αὐτῶν αὐτοχειριασθέντες, οἱ δὲ λοιποὶ αἰχμάλωτοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰ λατομεῖα καὶ μετὰ 70 ἡμέρας οἱ ὑπολειπόμενοι ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ Σικελιωτῶν Ἑλλήνων ἐξηνδραποδίσθησαν· εἰσὶ δὲ καὶ τινες, οἵτινες ἀπὸλευθερώθησαν, ἀπαγγέλλοντες τεμάχια τῶν δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου.

Γ.) Ὁ Δεκελεικὸς πόλεμος (413—404). Αἰ ἐν Σικελίᾳ ἀτυχίαι τῶν Ἀθηναίων οὐ μόνον τοὺς συμμαχοὺς ἐνεθάρρουναν ν' ἀποστατήσωσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Σπαρτιάτας ν' ἀνανεώσωσι τὸν πόλεμον. Οὗτοι λοιπὸν κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου κατέλαβον τὴν Δεκέλειαν, ἵνα οὕτως ἀποκόψωσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πάντα τὰ διὰ ξηρᾶς ἐφόδια, καὶ ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Περσῶν διὰ τοῦ σατράπου τῶν Σάρδεων Τισσαφέρνους, ἵνα ἀποκτήσωσι καὶ στόλον, ὅστις ἦτον ἀπαραίτητος πρὸς ὀλοσχερῆ νίκην. Ὁ Ἀλκιβιάδης καταστὰς ἐν Σπάρτῃ ὑποπτος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰωνίαν· οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀπατηθέντες ὀλιγαρχικοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑποσχεθῆ Περσικὴν βοήθειαν, κατώρθωσαν διὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ὁμοφρόνων τῶν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος, κατὰ τὴν ὁποίαν νέα βουλὴ ἐκ 400 μελῶν ἔμελε νὰ κυβερνᾷ τὴν πολιτείαν καὶ νὰ συγκαλῆ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ ἐκ 5000 τῶν εὐπορωτέρων πολιτῶν· ἀλλὰ κατὰ προτροπὴν τοῦ Θρασυβούλου ὁ ἐπὶ τοῦ στόλου παρὰ τὴν Σάμον στρατὸς ἐπέμενεν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς δημοκρατίας καὶ ἀνεκάλεσεν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Ἀλκιβιάδην, ὅστις κατέπεισε τὸν Τισσαφέρην νὰ ἀποστῆ ἀπὸ τῆς μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίας. Μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου κατώρθωσεν ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ ἐμποδίσῃ τὸν στρατὸν τοῦ νὰ μεταβῆ κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καθόσον καὶ οἱ μεταξὺ τῶν διχονοοῦντες

ὀλιγαρχικοὶ μετὰ τέσσαρας μῆνας, ὑποπτευθέντες ὅτι ἦσαν συνεννοημένοι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀνετράπησαν.

Ἡ ἀρχαία βουλὴ τῶν 500 ἐπανῆλθεν, ὁ περιορισμὸς ὅμως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου εἰς 5000 εὐπόρους ἐτηρήθη χάριν οἰκονομίας τοῦ δημοσίου ταμείου, διότι οἱ ἐκκλησιάζοντες δὲν ἐλάμβανον οὐδεμίαν ἀποζημίωσιν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ πάλιν στρατηγός (411—407). Οἱ Σπαρτιάται μετήνεγκον τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς τὸν Ἑλλησποντον, ἵνα ἐμποδίζωσι τὰ ἐκ τοῦ Πόντου ἐφόδια τῶν Ἀθηναίων καὶ συγχρόνως ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου, ἀφοῦ ὁ Τισσαφέρνης δὲν παρέσχεν αὐτοῖς τὴν ὑποσχεθεῖσαν βοήθειαν. Αὐτοῖσι ὅμως ὁ στόλος αὐτῶν ὑπὸ τὸν Μίνδαρον δις ἠττήθη παρὰ τὴν Ἄβυδον ὑπὸ τοῦ τῶν Ἀθηναίων, ἀρχηγουμένου ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου καὶ Θρασύλου· τὴν δὲ δευτέραν νίκην ἀπεφάσισεν ἡ ἀφίξις τοῦ Ἀλκιβιάδου μετὰ 18 πλοίων. Οὗτος, παρακολουθήσας τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν Προποντίδα, ἐμπόδισεν αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Κυζίκου καὶ ἐνίκησε τὸν εἰς τὴν ξηρὰν καταφυγόντα στρατὸν εἰς μάχην, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ Μίνδαρος. Ἡ ἄμεσος συνέπεια τοῦ λαμπροτέρου ὄλου τοῦ πολέμου κατορθώματος τούτου ὑπῆρξε, καθὼς μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, ἡ ἀνίδρυσις τῆς καθολικῆς ψηφορίας. Ἀφοῦ δ' ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπεπεράτωσε τὸν ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Πόντου πόλεμον διὰ τῆς ἀλώσεως (409) τοῦ σημαντικωτάτου αὐτοῖσι σταθμοῦ, τοῦ Βυζαντίου, ἐπέστρεψε μετὰ πλουσίας λείας (114 πλοίων καὶ χρημάτων) ἐν μέσῳ γενικῶν εὐφημιῶν εἰς Ἀθήνας (408). Εἰ δὲ καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τὴν Δακελίαν, οὐχ ἦττον ἀνεπέωσε τὴν τελευτὴν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἐπὶ τῆς διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ, ἣτις εἶχε διακοπῇ ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Δακελείας. Ἐπειδὴ δ' ὁ λαὸς θεώρει τὸν Ἀλκιβιάδην ὡς σωτῆρα τοῦ κατὰ τὰ ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, εἰς αὐτὸν ἀνέθηκε τὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν στρατηγίαν· εἶχεν ὅμως οὗτος φοβερὸν ἀντίπαλον τὸν Σπαρτιάτην στόλαρχον Λύσανδρον, ὅστις εἶχε λάβει ἄφθονα χρηματικά βοηθήματα παρὰ Κύρου τοῦ νεωτέρου. Συγχρόνως δ' οἱ ἐν Ἀθήναις ἐχθροὶ αὐτοῦ δὲν ἠσύχασαν, ἀλλ' ὡ-

φεληθέντες ἐκ τῆς ἥττης τοῦ ὑποστρατήγου αὐτοῦ Ἀντιόχου, ὅστις εἶχε συνάψει μάχην ἐν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ παρά τὰς διαταγὰς αὐτοῦ καὶ ἠττηθῆ ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου παρά τὸ ἀκρωτήριο τῆς Αἰολίδος Νότιον, κατώρθωσαν καὶ πάλιν νὰ παυθῆ τῆς αὐτοῦ στρατηγίας. Μὴ ἔχων δὲ πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἴδιον στρατὸν, ὑπέκρουσεν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ λαοῦ καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον.

Ὅτε ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλκιβιάδου Κόνων ἀπεκλείσθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Λυσάνδρου Καλλικρατίδα εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης, αἱ Ἀθηναῖοι κατέβαλον τὰς τελευταίας αὐτῶν δυνάμεις πρὸς παρασκευὴν στόλου ἀνωτέρου τοῦ ἐχθρικοῦ. Δι' αὐτοῦ ἐκέρδησαν τὸ 406 τὴν παρά τὰς Ἀργινοῦσας τὰς μεταξὺ Λέσβου καὶ Αἰολίδος νήσους νίκην, ἐνθα ὁ Καλλικρατίδας κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τῆς μάχης ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν. Οὕτως ὁ ἀποκεκλεισμένος στόλος τοῦ Κόνωνος ἐσώθη καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ τροπαιούχου στόλου.

Ἄν καὶ κατώρθωσαν οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀνιδρύσωσιν εἰς τὰ ἔξω τὴν δύναμιν τῆς πολιτείας αὐτῶν, ὅμως ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπαλλαγῶσι· διότι οἱ ὀλιγαρχικοὶ ὄχι μόνον κατώρθωσαν τὴν παῦσιν τῶν νικησάντων στρατηγῶν, οἵτινες ἀνήκον εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, ἀλλὰ καὶ εἰς θάνατον κατεδίκασαν τοὺς ἕξ εἰς Ἀθήνας ἐπαυθόντας, ἀπόντος τοῦ στρατοῦ· διότι κατὰ τὴν κατηγορίαν τοῦ θηραμένου ἐν τρικυμῖα δὲν ἔσωσαν τοὺς ναυαγούς, οὐδὲ συνέλεξαν τὰ πτώματα αὐτῶν.

Ἐνῶ αἱ Ἀθηναῖοι αὐταὶ ἀπορρανεύονται τῶν ἰκανωτέρων στρατηγῶν, οἱ Σπαρτιαῖοι καὶ αὐθις ἐπανήγαγον τὸν Λύσανδρον ἐπὶ τοῦ στόλου αὐτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπιστολέως, ὅστις ἀνεπέσθη τὴν συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἰώνων καὶ τοῦ Κύρου. Ἐπιπεσὼν δ' οὗτος κατὰ τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων τοῦ τοποθετημένου ἀκαταλλήλως παρά τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς τοὺς ἀντικρῶ τῆς Λαμψάκου καὶ ἐγκατελελειμμένου σχεδὸν ὑπὸ τῶν διεσχορπισμένων ναυτῶν ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ μόνος ὁ ναύαρχος Κόνων διέφυγε μετὰ 9 πλοίων, τῶν συστρατήγων αὐτοῦ εἴτε δι' ἀνικανότητα, εἴτε διὰ προδοσίαν εὐκολυνάντων τὴν νίκην τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Λύσανδρος σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως ὑπέταξε τὰς ἄλλας

πρὸς τοῦτο εὐδιαθέτους συμμάχους πόλεις τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων αἱ φρουραὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα οὕτω πολλαπλασιασθῇ αὐτόθι ἡ τῶν τροφῶν ἔλλειψις. Πανταχοῦ ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν εἰς ὀλιγαρχικούς καὶ ἀνεκάλει τοὺς ἐξορίστους αὐτῶν. Ἐπὶ τέλους ἐνεφανίσθη μετὰ τοῦ στόλου ἀντικρὺ τῶν Ἀθηνῶν, τὰς ὁποίας οἱ δύο βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἅγις (μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Δεκελείας) καὶ Πausanias ἐπολιόρκησαν διὰ ζηρᾶς. Ὅτε δὲ ὁ λοιμὸς ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους εἰς παραδοχὴν καὶ τῶν βαρυτάτων ὄρων, ὁ προδοτικὸς Θηραμένης, ἀναλαβὼν τὰς διαπραγματεύσεις, κατῴρθησε νὰ τὰς παρατείνῃ πλέον τῶν τεσσάρων μηνῶν.

Ἐπὶ τέλους, ἀποφασίζομένου ἐν Σπάρτῃ, παρόντων καὶ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν συμμάχων αὐτῶν, περὶ τῆς τύχης τῶν Ἀθηνῶν, οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι ἀπήτουν τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν τῆς πόλεως, ἣτις εἶχε προξενήσει τοσαῦτα κακὰ, οἱ θαρτιᾶται ὅμως ἤθελον νὰ διατηρήσωσιν αὐτὴν πρὸς ἀντιτάξιμιν τῆς τῶν Θηβαίων δυνάμεως. Μετὰ ταῦτα αἱ Ἀθηναὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παραιτηθῶσιν ἀπὸ ὅλας τὰς ἐξωτερικάς αὐτῶν κτήσεις, νὰ παραδώσωσι τὸν στόλον αὐτῶν ἐκτὸς 12 πλοίων, νὰ κατεδαφίσωσι τὰ Μακρὰ Τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, νὰ ἀνγκυαλέσωσι τοὺς ἐξορίστους καὶ νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης μὲ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπεχρεώσεις τῶν ἄλλων συμμάχων. Ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Λυσάνδρου 30 ἄνδρες (οἱ πλείστοι μέλη ποτὲ τῶν 400) ἀνηγορεύθησαν ὡς ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριξε καὶ Σπαρτιατικὴ φρουρὰ, μένουσα ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως.

Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.

§. 141) Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐν Ἀθήναις τριάκοντα τυράννων (404 — 403). Οἱ τριάκοντα τύρανοι κατέλαβον ἐν Ἀθήναις πάσας τὰς σημαντικὰς ἀρχὰς δι' ἀνδρῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν πατριὰν αὐτῶν, ἀφώπλισαν πάντας τοὺς κατοίκους ἐκτὸς 3000 ὀλιγαρχικῶς φρονούντων καὶ κατέβαλον τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν διὰ πολυαριθμῶν κατηγοριῶν, θανατικῶν ποινῶν (1500;) καὶ ἐξοριῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Θηραμένης, εἰς τῶν τριάκοντα, ὅστις ἔβλε-

πε τὸ ἀδύνατον τῆς διατηρήσεως τῆς τρομοκρατίας καὶ ἐσυμβούλευε φιλόφρωνον πολιτείαν, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον διὰ τῆς καταπατήσεως πάντων τῶν τύπων τῆς διαδικασίας, ἠναγκάσθη νὰ πῆ τὸ κώνειον. Ἐπὶ τέλους οἱ τύραννοι ἐδίωξαν ἐκ τῆς πόλεως πάντας τοὺς μὴ ἀνήκοντας εἰς τοὺς τρισχιλίους. Οἱ Θηβαῖοι, καίτοι ἀπαγορευσάντων τοῦτο τῶν Σπαρτιατῶν, ἐδέχθησαν τοὺς φυγάδας Ἀθηναίους ὅτε ὅμως οὗτοι ἤκουσαν ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις ὀλιγαρχικοὶ εὕρισκοντο εἰς διάστασιν, παρεσκευάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσι διὰ τῆς βίας καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θρασυβούλου κατέλαβον τὸ φρούριον τῆς Βυλῆς, κείμενον εἰς στενὸν τοῦ Πάρνηθος, ἵνα οὕτως ἔχωσιν ἀσφαλῆ τὴν εἰς τὰς Θήβας ὑποχώρησιν. Μετὰ νίκην κατὰ τῶν στρατιωτῶν τῶν ὀλιγαρχικῶν κατέλαβεν ὁ Θρασύβουλος καὶ τὸν Πειραιᾶ, οἱ δὲ τριάκοντα ἀπώλεσαν καὶ δευτέραν μάχην παρὰ τὴν Μουνυχίαν, καθ' ἣν ἔπεσε καὶ ὁ Κριτίας, μεθ' ὃν καθηρέθησαν οἱ τριάκοντα καὶ ἀντ' αὐτῶν ὠνομάσθησαν ἄρχοντες δέκα μετριώτεροι ὀλιγαρχικοὶ (εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς). Οὗτοι ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου, ἐτήρησαν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπέναντι τῶν ἀντιπράξεων τοῦ δήμου, μεχριστοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Πυρσανίας, ζηλοτυπῶν τὴν δόξαν τοῦ Λυσάνδρου, ἀνεφάνη ἐπίσης μετὰ στρατοῦ πρὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Θρασυβούλου συμβιβασμὸν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκατέστη ἡ δημοκρατία, προσκηρύχθη γενικὴ ἀμνηστία καὶ μόνοι οἱ τριάκοντα, ὅτε ἠτοιμάζοντο εἰς νέον πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἐφρονέθησαν, προσκληθέντες δι' ἀπάτης εἰς συνέντευξιν. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανέλαβον μὲν τοὺς ἀρχαίους νόμους τοῦ Σόλωνος, συγχρόνως ὅμως ὠνόμασαν καὶ ἐπιτροπὴν πρὸς ἀναθεώρησιν αὐτῶν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐποχὴν (1). Ἀλλὰ τὰ ἤθη αὐτῶν δὲν συνῆδον πλέον πρὸς τὰς παλαιὰς τῶν νόμων δικτάξεις, διότι ῥαστώνη κατέλαβε τὴν προτέραν αὐτῶν σκληραγωγίαν, φιλη-

(1) Σημ. Τὰ καθ' ἕκαστα τῶν τροποποιήσεων τῶν γενομένων συνεπέα τῆς ἀναθεωρήσεως ταύτης δὲν εἶνε γνωστά· φαίνεται ὅμως ὅτι σπουδαίαν μεταβολὴν ὑπέστησαν πᾶσαι αἱ σημαντικαὶ σχέσεις τοῦ τε δημοσίου καὶ κατ' οἶκον βίου. Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐπανέλαβε τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ δύναμιν.

δονία τὴν στρατιωτικὴν ἄσκησιν καὶ ἐργασίαν καὶ παραλυσία τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν τῶν παλαιῶν χρόνων.

2) *Κατακτήσεις τῶν Σπαρτιατῶν ἐν τῇ πρόσω Ἑλλάσσοι Ἀσία (400—394)*. Ὅτε ὁ Πέρσης σατράπης Τισσαφέρνης ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἴωνας διὰ τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὸν πόλεμον Κύρου τοῦ νεωτέρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἄρταξέρξου, οὗτοι ἔλαβον βοήθειαν παρὰ τῆς Σπάρτης, ἣτις ἐπίσης εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ Κύρου. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἰδίως τοῦ νέου βασιλέως αὐτῶν Ἀγησιλάου (ἀπὸ τοῦ 396) παρεκίνησαν τοὺς Πέρσας (τὸν διάδοχον τοῦ Τισσαφέρνηος Τιθραύστην) νὰ ὑποκινήσωσιν ἐν Εὐρώπῃ

3) *τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (394—387)*. Οἱ Πέρσαι δηλ. ὠφελούμενοι ἐκ τῆς τότε κατὰ τῆς Σπάρτης ἐπικρατοῦσης δυσχερεσθείας, κατώρθωσαν διὰ δωροδοκιῶν νὰ κινήσωσι κατ' αὐτῆς τοὺς ἐκ νέου ἐπικρατήσαντας δημοκρατικούς τῶν Θηβῶν, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἄργους εἰς πόλεμον, εἰς ὃν ἔλαβον μέρος καὶ αἱ Ἀθηναί (ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον). Ἴνα δ' ἔχωσιν εὐπρόσ- σωπον ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο οἱ δημοκρατικοὶ τῶν Θηβῶν ἠρέθισαν τοὺς Ὀπουντίους Λοκροὺς πρὸς ἐπιχείρησιν ληστρικῆς ἐπι- δρομῆς κατὰ τινος τῆς Φωκίδος μέρους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον οὗτοι ἀξιώσεις, καὶ ὑπεστήριξαν αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Οἱ Φωκεῖς ἐπεκαλέςθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων· διὸ μεταβάς ὁ Λύσανδρος εἰς τὴν Φωκίδα συνήθροισεν αὐτόθι στρατὸν, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Πausανίαν ἐρχομένων Σπαρτιατῶν παρὰ τὴν Ἀλιάρτον. Ἄλλ' οἱ Θηβαῖοι μαθόντες τὸ σχέδιον αὐτῶν, ἐξῆλθον ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης Ἀλιάρτου, ἀπώθησαν τοὺς Φωκεῖς καὶ ἐφόνευσαν τὸν Λύσανδρον. Ὁ Πausανίας ἐπανήγαγε τότε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἀμέσως εἰς τὴν Σπάρτην· διὸ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἐφυγεν ὁμως εἰς Τεγέαν. Ὅτε δὲ ἡ συμμαχία κατὰ τῆς ἠττηθείσης Σπάρτης ἐξετείνετο ἐπὶ μᾶλλον ἕνεκα τῆς γενικῆς δυσχερεσθείας κατὰ τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς, ἀνεκλήθη ὁ Ἀγησίλαος ἐκ τῆς Ἀσίας, καθότι οἱ Σπαρτιάται ἐπρωτίμων μᾶλλον τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐπισφαλῶν ἐξωτερικῶν κτήσεων, ἢ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίας. Ἐν τῷ μεταξύ ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιάται μετὰ τῶν συμ-

μάχων των τούς κατ' αὐτῶν συμμαχήσαντας, οἵτινες εἶχον συγκεντρώσει τὰς δυνάμεις αὐτῶν παρὰ τὴν Κόρινθον, ἵνα ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἀμφιταλαντευομένους Πελοποννησίους εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ μισουμένου Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ· ὁ στόλος ὁμῶς τῶν Σπαρτιατῶν ἐνίκηθη (394) παρὰ τὴν Κνίδον, πόλιν τῆς Καρίας, ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου φυγάδος Κόνωνος, μεθ' ἧς πᾶσαι σχεδὸν αἱ θαλάσσιαι δυνάμεις προσήλθον εἰς τὸν Φαρνάδαζον καὶ Κόνωνα. Τὴν ἀπώλειαν ταύτην ἀπέκρυψεν ἀπὸ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ὁ Ἀγησίλαος, ὅτε ἐπανερχόμενος διὰ τῆς Θράκης ἔφθασε μεχρὶ τῆς Βοιωτίας ἄνευ σημαντικῶν ἐμποδίων καὶ ἐνίκησε παρὰ τὴν πλησίον τῆς Κωπαίδος Κορώνειαν, ἐνθα εἶχον πέμψει οἱ σύμμαχοι μόνον μέρος τοῦ ἐν Κορίνθῳ συγκεντρωμένου στρατοῦ αὐτῶν.

Οἱ δύο Πέρσαι στρατηγοὶ Κόνων καὶ Φαρνάδαζος, ἐκδιώξαντες τοὺς ἄρμωστὰς τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς πρόσω Ἀσίας καὶ τῶν νήσων, ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ Λακωνικὰ παράλια. Ὁ δὲ Κόνων διὰ Περσικῶν χρημάτων ἀνήγειρε τὰ Μακρὰ Τείχη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς.

Οἱ Σπαρτιαταί, διὰ τὴν ἀποτρέψωσι τοὺς Πέρσας ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας, ἔπεμφαν εἰς τὴν Περσικὴν αὐλήν τὸν Ἀνταλκίδαν μετὰ προτάσεις εἰρήνης, διὰ τῶν ὁποίων εἰς μὲν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ἐγκατέλιπον τὴν στερεάν τῆς Ἀσίας μετὰ τῆς νήσου Κύπρου, αὐτοὶ δ' ἀπήτουν, ἵνα μείνωσιν ἀνεξάρτητοι αἱ νῆσοι καὶ αἱ λοιπαὶ πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος (μόναι αἱ νῆσοι Ἀἴγιος, Ἰαβρός καὶ Σκύρος ἔμειναν ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες τὰς εἶχον κατακτήσει κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους). Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους συνωμολογήθη ἡ *Ἀρταλκίδειος εἰρήνη* (387), διὰ τῆς ὁποίας πᾶσα ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονία κατελύθη. Τοσοῦτον δ' εἶχεν ἀναπτυχθῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἡ διχόνοια καὶ ἡ ζήλοτυπία καὶ τοσοῦτον εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων καὶ τοσαύτη εἶχεν εἰσχυθῆ ἀναισθησία καὶ ἀπόνοια, ὥστε σύμψαισι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐθήρουν τὴν εὐνοίαν τῶν Περσῶν.

Κατὰ πόσον τὸ Περσικὸν βασίλειον εἶχε παρακμάσει, ἂν καὶ ἐοι-
κάζετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων, γίνετο καταφανές ἐκ τῶν ἐξῆς· ὁ Εὐα-
γόρας, υἱὸς τοῦ Νικολέου καὶ βασιλεὺς τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμίνος, ἦτο
κατὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην περιέρχεται εἰς Ἀρταξέρην τὸν Β', ἐπα-
ναστής κατὰ τῶν Περσῶν, ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐπολιόμησεν ἀνδρείως κατ'
αὐτῶν.

4) Ὁ Ὀλυθιακὸς πόλεμος (389—379). Ὅτε ἡ Ὀλυθιος
παρακίνησε πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς χερσο-
νήσου καὶ τῶν Μακεδονικῶν παραλίων ν' ἀποτελέσωσι συμμαχίαν
καὶ εἰσαγάγωσι πανταχοῦ τὴν δημοκρατίαν, οἱ Σπαρτιάται αἰ-
τήσῃ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντι ἐπεμψαν ἐκεῖσε
στρατὸν, ὅστις μόλις μετὰ τρία ἔτη βοηθεῖα τῶν Θηβαίων (§. 15)
κατώρθωσε ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ὀλυθίους νὰ παραιτήσωσι
τὰς κατακτήσεις αὐτῶν καὶ νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῆς Σπάρ-
της, ἀνθ' οὗ ἐτήρησαν τὴν αὐτονομίαν των.

Ὁ μεταξὺ Θηβῶν καὶ Σπάρτης πόλεμος (378—362).

§. 15. Ἐν Θήβαις ἠγοῦντο τῆς πολιτείας ὡς πολέμαρχοι οἱ
ἀρχηγοὶ τῶν δύο φατριῶν, τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν δημοκρα-
τικῶν, Λεοντιάδης καὶ Ἰσμηνίας. Ὁ ὀλιγαρχικὸς Λεοντιάδης
πρὸς καταστροφὴν τῆς δημοκρατίας εἰσήγαγεν εἰς τὴν Κα-
δμείαν τὸν Σπαρτιάτην ἀρμοστήν Φοιβίδα, ὅτε οὗτος ἐκστρα-
τεύων κατὰ τῆς Ὀλύθου εἶχε στρατοπεδεύσει παρὰ τὰς Θή-
βας, καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀντίπαλόν του Ἰσμηνίαν, μεθ' ὃ οἱ πλεί-
στοι τῶν δημοκρατικῶν (300—400), ἐνοῖς καὶ ὁ Πελοπίδας,
ἔφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτόθι εὔρον τὴν αὐτὴν φιλόξενον ὑ-
ποδοχὴν, ἣν πρὸ 20 ἐτῶν οὗτοι παρέσχον εἰς τοὺς φυγάδας δι-
μοκρατικοὺς Ἀθηναίους. Ἡ πτώσις τῶν τυράννων ἐν Θήβαις,
καθὼς καὶ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων, κατωρθώ-
θη ὑπὸ τῶν φυγάδων· συνεννοηθεὶς δηλ. μετὰ τῶν ἐν Θήβαις
ἐναπομεινάντων ἐχθρῶν τῶν ὀλιγαρχικῶν ὁ Πελοπίδας ἐπανήλ-
θεν εἰς τὰς Θήβας μετὰ ἕνδεκα φίλων αὐτοῦ, οὗτοι μετημφισμέ-
νοι πεσόντες αἴφνης κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὀλιγαρχικῶν συ-
νευώχουμένων ἐφόνευσαν πολλοὺς αὐτῶν, τὸν δὲ Λεοντιάδην
ἐφόνευσεν αὐτὸς ὁ Πελοπίδας εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον. Ὅτε
δὲ ἦλθον καὶ οἱ λοιποὶ ἐξόριστοι ἐξ Ἀθηνῶν, καθὼς καὶ ἐπι-

κουρίαί, ἠναγκάσθη ἢ ἐν Καδμείᾳ Σπαρτιατικὴ φρουρὰ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν διὰ συνθήκης νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ ἐπκνέλθῃ ἀνενόχλητος. Οὕτως ἀνιδρύθη ἡ δημοκρατία, ἀλλ' ἤρχισεν ἐκ νέου ὁ ἀγὼν περὶ ἐπικρατήσεως τῶν δημοκρατικῶν ἢ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἀρχῶν.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος καὶ Ἀγησίλαος ἔκαμον μὲν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν τῶν Θηβαίων, ἀλλὰ μετὰ τοσοῦτον μικρᾶς ἐπιτυχίας, ὥστε οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ προτροπὴν καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν συμμάχων ἐζήτησαν ν' ἀποφασίσωσι τὰ πράγματα διὰ πολέμου κατὰ θάλασσαν· αὐτόθι ὅμως ἡ Σπάρτη εὗρεν ὑπερέχοντα ἀντίπαλον, τὰς Ἀθήνας, αἵτινες διὰ συγκαταβατικῶν ὄρων εἶχον ἰδρύσει νέαν συμμαχίαν 75 πόλεων. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλ. κατὰ τὰς δύο θαλάσσας ὑπὸ τὸν Χαβρίην παρὰ τὴν Νάξον καὶ ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Κόνωνος Τιμόθεον παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Λευκάδος ἐξηράνισαν τὸν Σπαρτιατικὸν στόλον καὶ οὕτω παρεκίνησαν τὰς ἀμφιταλαντευομένας ναυτικὰς πόλεις νὰ συμμαχήσωσι μετ' ὀλίγον μετ' αὐτῶν. Ἀφοῦ δ' οὕτως αἱ Ἀθηναὶ ἀνίδρυσαν τὴν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν πόλεων ἡγεμονίαν αὐτῶν, ἐζήτησαν νὰ ἐξασφαλίσωσιν αὐτὴν διὰ γενικῆς εἰρήνης, τῆς ὁποίας ὅμως οἱ Θηβαῖοι δὲν συμμετέσχον, διότι δι' αὐτῆς ἀνεγνωρίζοντο μόνον αἱ συμμαχίαι τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων. Ἐκ τούτου ὁ Κλεόμβροτος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἠττήθη ὅμως κατὰ κράτος εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Λεύκτρων (371) ὑπὸ τῆς λοξῆς φάλαγγος τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τῆς ἀνδρείας τοῦ ἱεροῦ λόχου τοῦ Πελοπίδου καὶ ἐφρονεύθη.

Ἐπειδὴ δ' ἡ ἥττα τῶν Σπαρτιατῶν ἐβοήθησε τὴν ἀποστασίαν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων αὐτῶν (ἐνθα ἡ δημοκρατία ἤρχισε καὶ πάλιν ἀνυψομένη), οἱ Θηβαῖοι θέλοντες νὰ ὑποθάψωσι τὴν ἀποστασίαν ταύτην καὶ νὰ θεμελιώσωσι τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰσέβαλον εἰς αὐτὴν ὑπὸ τὸν Ἐπαμινώνδαν καὶ Πελοπίδαν καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Ἀρκάδων, Ἀργείων καὶ Ἡλείων, ἐπεχείρησαν νὰ προσβάλωσι τὴν Σπάρτην. Οἱ ἵππεῖς αὐτῶν εἶχον ἤδη προβῆ μεχρὶ τοῦ Ἴπποδρόμου, ὅτε ἡ ἐπιτυχὴς ὑπεράσπισις τοῦ Ἀγησιλάου τοὺς ἠνάγκασε νὰ

παραιτήσωσι τὴν κατὰ τῆς Σπάρτης προσβολήν. Ἴνα ὅμως ἐξασθενήσῃ διὰ παντός ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης, ἀνιδρύθη κατὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην ἡ Μεσσηνία ὡς ἀνεξάρτητον κράτος καὶ συγχρόνως παρεκινήθησαν οἱ Ἀρκάδες, ἵνα διὰ τῆς ἰδρύσεως κοινῆς πρωτεύουσι· ἀποτελέσωσιν ἰσχυρὰν δύναμιν. Ἐκ τούτου οἱ ἐν Ἰταλίᾳ, Σικελίᾳ καὶ ἄλλαχού διεσκορπισμένοι Μεσσήνιοι προσεκλήθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, αἱ δὲ τότε νεωστὶ ἰδρυθεῖσαι πόλεις Μεσσήνη καὶ Μεγαλόπολις ἔμελλον ν' ἀποτελῶσι μετὰ τῆς Τεγέας καὶ τοῦ Ἄργους ἰσχυρὰν γραμμὴν πρὸς ἀναχαίτισιν πάσης προόδου τῶν Σπαρτιατῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες δὲν ἤθελον ν' ἀφήσωσιν οὔτε τὴν Σπάρτην, οὔτε τὰς Θήβας νὰ καταστῶσι πολὺ ἰσχυραὶ, ἀνησύχησαν διὰ τὰς προόδους τῶν Θηβαίων καὶ ἔστειλαν κατὰ παράκλησιν τῶν Σπαρτιατῶν βοήθειαν εἰς αὐτοὺς, ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπανάγαγε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς τὴν Βοιωτίαν.

Ἐνῷ ἡ ἐπιρροὴ ἡ ἐξασκουμένη ὑπὸ τῶν Θηβαίων ἐφ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα ἦτον πρόσκαιρος, ὁ Πελοπίδας κατώρθωσε ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας· οὗτος δηλ. ἐνεφανίσθη καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς διακτητῆς, διότι ἐκεῖ μὲν ἐπαρουσιάσθη ὡς μεσίτης νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν μεταξὺ Θεσσαλῶν καὶ τοῦ σκληροῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου διαφορὰν, αὐτίθι δὲ διέλυσε τὰς περὶ τοῦ θρόνου ἔριδας, ἀπαγαγὼν εἰς τὰς Θήβας καὶ πλυθύν τινα ὁμήρων, ὧν εἷς ἦτον καὶ ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β'. Σταλείς ἐκ δευτέρου ὡς πρέσβυς εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ Πελοπίδας, συναλέφθη μὲν ὑπὸ τοῦ τυράννου, ἠλευθερώθη ὅμως μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Ἐπαμινώνδου. Ὅτε δ' οἱ Θεσσαλοὶ ἐκ τρίτου ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων, ὁ Πελοπίδας συλλέξας μισθοφόρον στρατὸν ἐνίκησε μὲν τὸν τύραννον παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς, ὅμως ἔπεσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν μάχην. Οἱ Θηβαῖοι θέλοντες νὰ ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς αὐτῶν στρατηγοῦ, ἔπειψαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν τύραννον νὰ δεχθῇ ταπεινωτικὴν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας τὸ κράτος αὐτοῦ περιωρίσθη εἰς τὰς Φεράς.

Ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πελοπίδου διχόνοια μεταξὺ

τῶν Ἀρκάδων ἐπήνεγκε νέαν ἐκστρατείαν τοῦ Ἐπαμινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἀρκάδες δὴλ. εἰς τὴν ἐπαναληφθεῖσαν ἀρχαίαν ἐρίδα τῶν Ἡλείων καὶ Πισατῶν περὶ τῆς διευθύνσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, κηρυχθέντες ὑπὲρ τῶν δευτέρων καὶ νικῆσαντες τοὺς Ἡλείους, κατέλαβον τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπλήθυνον τοὺς μισθοφόρους αὐτῶν. Ὅτε δ' ἡ ἀριστοκρατικὴ μερὶς τῶν Ἀρκάδων καὶ ἰδίως οἱ Μαντινεῖς ἀντέστησαν εἰς τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο, οἱ δημοκρατικοὶ ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τοὺς Θηβαίους, εἰς τοὺς ὁποίους παρέστησαν, ὅτι ἡ Ἀρκαδία ἐκινδύνευε νὰ ὑποκύβῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Σπαρτιατῶν. Μετὰ δευτέραν ματαίαν προσβολὴν κατὰ τῆς Σπάρτης, ἣν ἐματαιώσεν ὁ ἀγρυπνὸς Ἀγησίλαος, ἀπεπειράθη ὁ Ἐπαμινώνδας νὰ κυριεύσῃ αἰφνῆς τὴν Μαντινείαν, εὗρεν ὁμῶς αὐτοῖσι ἐτοίμην πᾶσαν τὴν δύναμιν τῶν ἐναντιῶν. Ὁ Ἐπαμινώνδας ἔπεσε νικητῆς εἰς τὴν παρὰ τὴν *Μαρτίνειαν* μάχην (362) καὶ οἱ Θηβαῖοι τοσοῦτον ἐθουρήθησαν ἐκ τοῦ αἰνιδίου θανάτου τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν, ὥστε δὲν ὤρελῆθησαν ἐκ τῆς νίκης καὶ ἐνεκχ τοῦτου ἐκιάτεροι οἱ ἀντιμαχόμενοι ἔστησαν τρόπαια. Τέλος ὁ γενικὸς κήματος ἠνάγκασε τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας νὰ ὁμολογήσωσιν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ὁμῶς ἡ Σπάρτη ὡς ἀναγνωρίζουσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Μεσσηνίας δὲν παρεδέχθη, εἰμὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις εἶχεν ἐκστρατεύσει εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς εὕρεσιν τῶν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων.

Ἀποῦ αἱ Θῆβαι περήτησαν τὸν περὶ ἡγεμονίας ἀγῶνα, αἱ Ἀθηναίαι, μείνισαι ἀνευ ἀντιπάλου, ἤρχισαν ἐκ νέου νὰ πιέζωσι τοὺς συμμάχους αὐτῶν, εἰς κατὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς νέας συμμαχίας εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς αὐτοὺς τὴν αὐτονομίαν των. Ἐκ τούτου οἱ πλουσιώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι αὐτῶν, οἷον οἱ Χίοι, οἱ Ρόδιοι, οἱ Κῶοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἀπεστάτησαν ἀπ' αὐτῶν. Τριετὴς πόλεμος κατὰ τῶν συμμάχων (357—355), ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἤγον ὑπὸ τὸν Χάρητα, Χαβρίαν, Ἰρικράτην καὶ Τιμόθεον ἐληξε μὲ τὴν πλήρη ἐξάντλησιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τὴν ἀνάγκωρισιν

τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἀποστατησάντων συμμάχων οὕτως ἡ ἕ-
γεμονία τῆς θαλάσσης τῶν Ἀθηναίων καὶ πάλιν ἔπεσεν.

Ὁ Φωκικὸς ἢ ἱερός πόλεμος (355—346).

§. 16. *Αἰτία.* Οἱ Φωκεῖς κατὰ πρότασιν τῶν Θηβαίων εἶ-
χον τιμωρηθῆ ὑπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς Ἀμφικτυόνων διὰ βαρυτάτης
χρηματικῆς ποινῆς, ὡς καλλιεργήσαντες ἀπὸ τῶν χρόνων ἐπι-
τοῦ Σόλωνος τὴν ἱερὰν χώραν τῆς Κιόρας. Συνεννοηθέντες λοι-
πὸν οὗτοι μετὰ τῶν Σπυρτιατῶν, οἵτινες ἐπίσης εἶχον καταδι-
κασθῆ εἰς χρηματικὴν ποινὴν ἕνεκα τῆς καταλήψεως τῆς Κα-
δμεῖας, κατέλαβον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ *Φιλομήλου*
καὶ πάλιν διὰ τῆς βίας τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν, τοῦ ὁποῦ τοῦ τὴν
προστασίαν εἶχον ἀφαιρέσει ἄλλοτε ἀπὸ αὐτοῦ οἱ Δελφοὶ καὶ
ὅτε δ' ἐκινήθη πόλεμος κατ' αὐτῶν, μεταχειρίσθησαν τὸν θη-
σαυρὸν τοῦ ναοῦ πρὸς στρατολογίαν μισθοφόρων. Ὅμως μετὰ
τῶν Θηβαίων ἠνώθησαν οἱ Λοκροὶ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ λαοὶ
τῆς Θεσσαλίας, εὐγνωμονοῦντες διὰ τὴν βοήθειαν, ἣν παρέσχον
αὐτοῖς οἱ Θηβαῖοι κατὰ τῶν τυράννων τῶν Φερῶν. Οἱ Φωκεῖς ἐπα-
λέμησαν μὲν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Λοκρῶν καὶ Θεσσαλῶν, ἡτ-
τήθησαν ὅμως εἰς μάχην κατὰ τῶν Θηβαίων, καὶ ὁ *Φιλόμηλος*,
διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων, φεύγων ἐκρημίσθη
μόνος ἀπὸ βράχου (353). Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ὀ-
νόμαρχος μετὰ νέων θησαυρῶν τοῦ ναοῦ ἐξηκολούθησεν ἐπι-
τυχῶς τὸν πόλεμον καὶ ἐνίκησε καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῆς Μα-
κεδονίας *Φίλιππον*, ὃν εἶχον καλέσει εἰς βοήθειαν οἱ Θεσσαλοὶ,
κερδήσας δύο μάχας. Τέλος ὅμως ἐνίκηθησαν οἱ Φωκεῖς ὑπὸ τῶν
Θεσσαλῶν ἰπέων καὶ τῆς Μακεδονικῆς τακτικῆς παρὰ τὰς Θερ-
μοπύλας, καὶ ὁ μὲν Ὀνόμαρχος φεύγων ἐφονεύθη, τὸ δὲ σῶμα
αὐτοῦ ἀνεσταυρώθη, οἱ δὲ λοιποὶ αἰχμάλωτοι ὡς ἱερόσυλοι ἐρ-
ρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ *Φίλιππος* ἠλευθέρωσε τὰς Φεράς
ἐκ τῶν τυράννων αὐτῶν, οἵτινες ἔφυγον εἰς τὴν Φωκίδα πρὸς
Φάυλλον τὸν ἀδελφὸν τῶν δύο ἀνωτέρω στρατηγῶν. Ὑπ' αὐ-
τὸν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ὀνομάρχου (*Φάλαιον*) ἐξηκολούθησαν οἱ
Φωκεῖς τὸν κατὰ τῶν Βοιωτῶν πόλεμον, ὅστις ὅμως ἐπὶ τοῦ
σοῦτον παρετάθη, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν

Φιλίππου τοῦ Β΄ τῆς Μακεδονίας. Οὗτος μετὰ τῶσαύτης πονηρίας κατώρθωσε ν' ἀπατήσῃ τοὺς Φωκεῖς, οἵτινες ἐπίσης εἶχον ἀποταθῆ πρὸς αὐτόν, ὥστε πολλαὶ Φωκικαὶ πόλεις παρεδόθησαν εἰς αὐτόν ἐκουσίως καὶ ἕτεραι εὐκόλως ὑπετάγησαν. Τὴν ὀριστικὴν περὶ τῆς Φωκίδος ἀπόφασιν ἀνέθηκεν ὁ Φίλιππος εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας, οἵτινες (μόνοι, ὡς φαίνεται, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ) ἀπεφάσισαν νὰ κρημνισθῶσι τὰ τείχη τῶν Φωκικῶν πόλεων καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν νὰ διασκορπισθῶσιν εἰς χωρία· πρὸς δὲ τοῦτοις ἐπεβλήθη αὐτοῖς ν' ἀποζημιώσωσι τὸν ναόν, αἱ δὲ δύο ψῆφοι τῶν Φωκέων καὶ Δελφῶν ἐν τῇ Ἀμφικτυονίᾳ μετὰ τῆς προμαντείας ἐδόθησαν εἰς τὸν Φίλιππον· μετ' ὀλίγα ὅμως ἔτη αἱ πλεῖσται Φωκικαὶ πόλεις βοηθείᾳ τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἀνυποκρομήθησαν καὶ ὁ πολιτικὸς βίος αὐτῶν ἀνενεώθη.

Ὁ κατὰ Φιλίππου τοῦ Β΄ τῆς Μακεδονίας πόλεμος.

§. 17. Φίλιππος ὁ Β΄ ἐξ ἀρχῆς ἐπέδιωκε λίαν συνεπῶς τὴνπραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του, δηλ. νὰ γείνη κύριος τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ μετ' αὐτῶν κατὰ τῆς Ἀσίας. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν κατέκτησε τὴν παρὰ τὸν Στρυμόνα Ἀμφίπολιν καὶ τὴν παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Πύδναν, εὔρε τὴν πρῶτην εὐκαιρίαν ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ὅτε οἱ Θεσσαλοὶ μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν Φωκέων ἐκάλεσαν αὐτόν εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν τυράννων τῶν Φερῶν. Ὄθεν καταλαβὼν τὴν Θεσσαλίαν διετήρησεν αὐτὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν Φωκέων ἀγῶνα (ὑπὸ τὸν Ὀνόμαρχον) καὶ ἐκράτησε τὰ κατακτηθέντα.

Ἀφοῦ δ' ἀφῆκε τὰς ἐν Ἑλλάδι φατρίας νὰ συντρίβωνται ἀμοιβαίως, κύριον μέλημα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ κατάκτησις τῶν παραθαλασσίων Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Θράκης ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Βυζαντίου, ἵνα οὕτως ἰδρῶσῃ Μακεδονικὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν. Τὴν μεγίστην ἀντίστασιν ἀντέταξεν εἰς αὐτόν ἡ ἰσχυρὰ Ὀλυνθος, ἣτις ὅμως, ἠττηθεῖσῶν τῶν κατὰ συμβουλήν τοῦ Δημοσθένους πεμφθεισῶν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων λίαν ἀσθενῶν ἐπικουριῶν, ἔπεσε διὰ προδοσίας τῶν φι-

λιπιζόντων ὀλιγαρχικῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Φιλίππου (348), ὅστις τὴν κατέστρεψε μετὰ 32 ἄλλων Χαλκιδικῶν πόλεων. Μόλις δὲ μετὰ τὸ πέρας τοῦ Φωκικοῦ πολέμου (§. 16), δι' οὗ κατώρθωσε νὰ ἐξουσιάσῃ τὰ πάντα μέχρι τῆς Ἀττικῆς, ἀνεπέ-
 ωσε τὰ κατακτητικὰ αὐτοῦ σχέδια εἰς τὰ παράλια τῆς Θρα-
 κῆς, πολιορκήσας τὴν Πέριπτον καὶ τὸ Βυζάντιον (340)· ὁ
 στόλος ὅμως τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Φωκίωνα ἐμπόδισε τὴν
 πτώσιν τῶν δύο τούτων πόλεων.

Β' Ὁ ἱερός κατὰ τῆς Ἀμφίσσης πόλεμος (339). Ὁ Ἀθηναῖος
 ῥήτωρ Αἰσχίνης παρεκίνησε τοὺς Ἀμφικτύονας νὰ τιμωρήσωσι
 τοὺς Λοκροὺς τῆς Ἀμφίσσης διὰ τὴν χρῆσιν τῆς εἰς τὸν ἐν Δελ-
 φοῖς Θεὸν ἀνηκούσης χώρας τῆς Κιόρρας. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς
 κατὰ τῶν ἀρνούμενων τὴν ἀπότισιν τῆς ποινῆς Ἀμφισσέων ἐκ-
 στρατείας, ἀνέθηκάν οἱ Ἀμφικτύονες τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀπο-
 φάσεως εἰς τὸν Φίλιππον, ὀνομάσαντες αὐτὸν στρατηγὸν τῆς
 Ἀμφικτυονίας. Οὗτος, προσελκύσας τοὺς Θηβαίους εἰς ἑαυτὸν,
 ἦλθε μετὰ σημαντικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς κα-
 ταλήψεως ὅμως τῆς Ἐλατείας ἔδειξεν ὅτι εἶχεν ἐντελῶς ἄλ-
 λου σκοποὺς, ἢ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ πολέ-
 μου. Ἐπὶ τῇ γενικῇ ἐκπληξίᾳ προξενησάτη ἀγγελίᾳ τῆς κατα-
 λήψεως τῆς Ἐλατείας μετέβη ὁ Δημοσθένης εἰς τὰς Θήβας πρέ-
 σβυς μετ' ἄλλων Ἀθηναίων διὰ νὰ προτρέψῃ τοὺς Θηβαίους νὰ
 συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ καὶ κατώρθωσε, νικήσας
 διὰ τῆς εὐγλωττίας του τὴν Μακεδονικὴν φατρίαν· εἰς τὴν συμ-
 μαχίαν δὲ ταύτην προσῆλθον καὶ πολλαὶ ἄλλαι πολιτεῖαι. Ὁ
 Φίλιππος ὅμως, ἀροῦ κατὰ πρῶτον ἐνίκησε τὰς ἐπικουρίας τῶν
 Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, ἃς ἔπεμπον εἰς τοὺς Ἀμφισσεῖς, ἐκυρίευσε
 καὶ κατέστρεψε καὶ τὴν Ἀμφίσσαν, μεθ' ἧς εἰσέβαλεν ἐκ τῆς
 Λοκίδος εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐνθα ἐγένετο
 ὁ ἀποφασιστικὸς ἀγὼν (338). Ὁ στρατὸς τῶν συμμάχων (οἱ Ἀθη-
 ναῖοι ἦσαν ὑπὸ τὸν Χάρητα καὶ Λυσικλέα) μετὰ δύο ἐπιτυχεῖς
 συμπλοκάς, ἀροῦ ὁ Φίλιππος ἔλαβεν ἐπικουρίαν, ἠττήθη ὑπὸ
 τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος παρὰ τὴν Χαιρώρειαν (338), ἐνθα
 ὁ νέος Ἀλέξανδρος ἐξωλόθρευσε τὸν ἱερὸν λόχον τῶν Θηβαίων
 καὶ οὕτως ἀπεφάσισε τὴν μάχην. Μετὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν αἱ

Θῆβαι διὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς συμμαχίας τοῦ Φιλίππου δι' ἐξορίας καὶ θανατώσεως τῆς ἀντιμακεδονικῆς φατορίας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι Μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν τῇ Καρδίαι, ὅμως αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες παρεσκευάζοντο εἰς ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν, ἔλαβον παρὰ τοῦ Φιλίππου, θέλοντος νὰ μὴ ἀναβληθῇ ἡ κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατεία, συγκαταβατικὰς συνθήκας. Ἀποῦ δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ὑπέκυψαν ἐν μεγάλῳ τῶν Ἑλλήνων συνεδρίῳ ἐν Κορίνθῳ, ὁ Φίλιππος ἐψηφίσθη ἀρχιστράτηγος αὐτῶν πρὸς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν καὶ ἐκυρώθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον ἐν ἐκάστῃ πολιτείᾳ πολιτεύμα. Αἱ Ἀθῆναι ἀπώλεσαν τὰς ἐξωτερικὰς κτήσεις αὐτῶν καὶ αἱ Θῆβαι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βοιωτίας.

Πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων. *Θεὸς καὶ ἀνθρώπος*
ὁμοιογενεῖς *ἄνευ εἰκόνας καὶ νοῦ καὶ ἄνευ ὀνόματος*
διότι Ζεὺς ἀρχικῶς εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ τὸ Θεὸς καὶ σημαίνει τὸν Οὐρανὸν, τὸν αἰθέρα.
Ὁ μοιθεϊσμός ὅμως οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ καθαρὸς, ὅτε τὸ ἔθνος ἐχωρίσθη εἰς διαφόρους κλάδους, οἵτινες ἐμόρφωσαν τὰς περὶ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος διαφόρους ιδέας αὐτῶν καὶ συνέδεσαν αὐτάς μετὰ ὀρισμένων τόπων. Ἐκ τῶν διαφόρων ιδιοτήτων τοῦ θείου ὄντος, αἵτινες τέως ἐσημαίνοντο δι' ἰδιαιτέρων ἐπιθέτων, ἐμορφώθησαν νέα ἀνεξάρτητα ὄντα καὶ τοῦτο ἦγαγεν ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν πολυθεΐαν, ἥτις διὰ τοῦ πηλαπλασιασμοῦ τῶν ἐν τῷ βίῳ σχέσεων καὶ τῆς μετὰ τῶν ξένων καὶ τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἐπαφῆς ἐμορφοῦτο ἀπαύστως πλείοτερον.

§. 18. 1) *Οἱ Θεοί.* Οἱ ἀρχαιότατοι Ἕλληνες, καθὼς καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν κλάδοι τῆς μεγάλης Ἰνδογερμανικῆς οἰκογενείας (Πέρται καὶ Γερμανοὶ) ἐλάτρευον τὸν ὑψιστον ἀόρατον Θεὸν ἄνευ εἰκόνας καὶ νοῦ καὶ ἄνευ ὀνόματος, διότι Ζεὺς ἀρχικῶς εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ τὸ Θεὸς καὶ σημαίνει τὸν Οὐρανὸν, τὸν αἰθέρα. Ὁ μοιθεϊσμός ὅμως οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ καθαρὸς, ὅτε τὸ ἔθνος ἐχωρίσθη εἰς διαφόρους κλάδους, οἵτινες ἐμόρφωσαν τὰς περὶ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος διαφόρους ιδέας αὐτῶν καὶ συνέδεσαν αὐτάς μετὰ ὀρισμένων τόπων. Ἐκ τῶν διαφόρων ιδιοτήτων τοῦ θείου ὄντος, αἵτινες τέως ἐσημαίνοντο δι' ἰδιαιτέρων ἐπιθέτων, ἐμορφώθησαν νέα ἀνεξάρτητα ὄντα καὶ τοῦτο ἦγαγεν ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν πολυθεΐαν, ἥτις διὰ τοῦ πηλαπλασιασμοῦ τῶν ἐν τῷ βίῳ σχέσεων καὶ τῆς μετὰ τῶν ξένων καὶ τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἐπαφῆς ἐμορφοῦτο ἀπαύστως πλείοτερον.

Οἱ νέοι οὗτοι Θεοὶ θεωροῦνται ὡς ἀνώτερα ἀνθρώπινα ὄντα, παρουσιάζονται ὑπὸ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ καὶ ἔλκοντες τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Διὸς (Θεογονία) ἐπαγάγονται εἰς αὐτὸν, παράστασις τελειοποιηθεῖσα κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ ἰδίως τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡ-

σκόου και τῶν καλλιτεχνῶν. Πάντα ὁμῶς τὰ πλάσματα τῆς ποιήσεως και τῆς τέχνης δὲν ἐγένοντο ἀντικείμενα τῆς λατρείας· διὸ ἡ μυθολογία τῆς λατρείας και ἡ τῆς ποιήσεως πρέπει νὰ διαστέλλωνται.

Οἱ Θεοὶ διαιροῦνται εἰς τοὺς τοῦ ἄνω κόσμου ἢ τοῦ Οὐρανοῦ (οἱ ἄνω, οἱ ὑπατοὶ, οἱ οὐρανίῳνες) και εἰς τοὺς τοῦ κάτω κόσμου τοὺς ἐπὶ τῆς Γῆς και ὑπ' αὐτὴν και τοὺς ἐν τοῖς ὕδασι (οἱ κάτω, χθόνιοι, καταχθόνιοι). Οἱ οὐρανίῳνες κατοικοῦσι τὸ εἰς τὸν αἰθέρα ἐξέχον ὄρος Ὀλυμπον (ὄθεν και Ὀλύμπιοι). Ἡ παράστασις αὕτη πιθανῶς ἐμορφώθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητῶν ἐν τῇ Περίᾳ τῇ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπὶ μὲν τῆς ἀνωτάτης κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου κατοικεῖ ὁ Ζεὺς, ἐπὶ δὲ τῶν κλιτύων και ἐν ταῖς χαράδραις αὐτοῦ κεῖνται τὰ δώματα τῶν λοιπῶν Θεῶν. Οἱ χθόνιοι (ἡ Δημήτηρ μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Περσεφόνης και τοῦ συζύγου ταύτης Πλούτωνος) κατοικοῦσιν εἰς τὰ βῆθη τῆς Γῆς, ἥτις εἶναι ἡ εἰκὼν και τῆς γενέσεως και τῆς φθορᾶς τῶν πραγμάτων, τὸ δὲ ἀνάκτορον τοῦ θαλασσοῦ Θεοῦ παρίσταται κείμενον εἰς τὰ βῆθη τῆς θαλάσσης.

Ὁ Ζεὺς (Αἰολιστὴ Δεὸς = Θεός) ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, και τοὶ πολυθέων, ἐν τῇ ὑψίστῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως ὡς ὁ καθ' αὐτὸ Θεός, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐξηρτῶντο πάντα τὰ ἐν τῇ φύσει και τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ (ὄθεν Ἔπατος, μέγας, βασιλεύς). Οὗτος εἶνε και ὁ εὐεργετικὸς και ὁ καταστρεπτικὸς Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, καθόσον τοῦτο μὲν ἐγείρει τὰς νεφέλας (νεφεληγερέτης), ἵνα κενῶν αὐτὰς καταστήσῃ τὴν Γῆν καρποφόρον, τοῦτο δὲ ἐκπέμπει τὸν κεραυνὸν, ὅστις κατασκευάσθη κατὰ τὸν μῦθον ὑπὸ τῶν Τιτάνων και Γιγάντων. Πολλοὶ πλέονες εἶνε αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀνθρωπινὸν βίον, ἡ δὲ λατρεία ἀνήγειν εἰς αὐτὸν πάντα τὰ ἠθικὰ τοῦ πολιτικοῦ και κατ' οἶκον βίου, και οὕτως ἀναφαίνεται ὁ Ζεὺς ὡς ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς διατάξεως πάντων.

- Εἰς τὸν πολιτικὸν βίον ἐθεωρεῖτο ἰδίως ὡς βασιλεὺς, ἐκπροσωπῶν τὴν μοναρχίαν (ὄθεν και οἱ βασιλεῖς τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶνε υἱοὶ ἢ ἀρσενὸν αὐτῶν και καλοῦνται Διογενεῖς) και παρέχει εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεῖς σκῆπτρον και ἐξουσίαν· ἀλλὰ και ἡ δημοκρατία θεωρεῖ αὐτὸν ὡς προστάτην τῶν βουλῶν και τῶν κλησιῶν αὐτῆς (Ζεὺς βουλευτικός, ἀγοραῖος), προστατεύει τὸ δίκαιον, ὄθεν ὑπ' αὐτοῦ ἀγιάζονται ὄρκος και πίστις

(ἔρκειος, πίστιος), καθὼς τὸν οἶκον, τὴν ἰδιοκτησίαν (ἔρκειος, κτήσιος), τὴν ξενίαν (ξένιος) καὶ τὴν ἰκεσίαν (ἰκέσιος) καὶ εἶνε ὁ ἀνώτατος ὄρκος. Ἐξ αὐτοῦ κατάγεται ἡ σωματικὴ δύναμις (ἀρετή) καὶ ἡ ἠθική. Εἶνε ὁ προστάτης τῆς οἰκογενείας, τοῦ γάμου, τῆς συγγενείας, πάσης πολιτικῆς ἐνότητος, μερικῆς τε (γενέθλιος φράτριος) καὶ γενικῆς (Ἑλληνιος). Εἰς τὸν πόλεμον σπανίως ἀναφέρεται, ὅμως θεωρεῖται ὡς προστάτης τῶν ἀγῶνων (ἀγῶνιος).

Μετὰ τοῦ Διὸς, ὡς θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, συνδέεται ἡ θεὰ τῆς Γῆς ὡς σύζυγος αὐτοῦ, ἣτις καλεῖται παρὰ μὲν τῶν Δωριέων Ἥρα (ἐκ τοῦ ἔρα=Γῆ), παρὰ δὲ τῶν Ἰώνων Δημήτηρ (δᾶ, δῆ=γῆ, ὅθεν μήτηρ Γῆ). Εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἥρας παρουσιάζεται ὡς τὸ κύριον ὁ μετὰ τοῦ Διὸς γάμος, αἱ δὲ ἑορταὶ αὐτῆς ἐσήμενον εἰς μὲν τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους τὴν κατ' ἔτος ἀνανεουμένην πλάσιν διὰ τῆς συνεργείας τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ὕστερον δὲ, ὅτε ὁ ἀγροτικὸς βίος ὑπεχώρησεν εἰς τὸν τῶν πόλεων, τὴν ἰερότητα τοῦ γάμου ὡς θείας διατάξεως ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ· ἡ ἐπικὴ ὅμως ποίησις καὶ ὑπὸ ἄλλας ἐπόψεις παρέστησε τὸν βίον τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Ἡ Δημήτηρ οὐ μόνον ὀφείδει τοὺς καρποὺς τῆς Γῆς, ἀλλ' ἔχει καὶ ἄμεσον σχέσιν μετὰ παντὸς τοῦ μετὰ ταύτης συνεχομένου, οἷον τῆς γεωργίας, τῆς καθαγιάσεως τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς νομοθεσίας· ἡ δὲ Γῆ, ἐξ ἧς ἡ ζωὴ προέρχεται, δέχεται καὶ τοὺς νεκρούς. Ὅπως τὸ κράτος τῆς Δήμητρος εἶνε διπλοῦν, οὕτω καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Περσεφόνη, ἣτις ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Διὸς (ὅπερ ἐμφαίνει ὅτι ἡ Γῆ γονιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Οὐρανοῦ γεννᾷ τοὺς καρπούς), παριστᾷ τὴν διπλὴν ιδιότητα τῆς βλαστήσεως καὶ μαράνσεως, τῆς ἐγέρσεως εἰς τὴν ζωὴν καὶ τοῦ θανάτου. Ἐκ τούτου ὅτε μὲν αὐτὴ ἡ Δημήτηρ, ὅτε δὲ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς συνδέεται μετὰ τοῦ θεοῦ τοῦ κάτω κόσμου, τοῦ Ἅδου (δηλ. ἀοράτου) καὶ ὕστερον Πλούτωνος. Μήτηρ δὲ καὶ θυγάτηρ ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις μυστηρίοις θεωροῦνται ὡς θεαὶ παρέχουσαι ἐλπίδας καλλιτέρου βίου μετὰ τὸν θάνατον. Καθὼς δὲ οἱ συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, ἐκτὸς τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐδέχοντο καὶ πέμπτον τὸν αἰθέρα (τὴν λαμπρότητα τοῦ Οὐρανοῦ), οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπροσωποποιοῦν στοιχείον τοῦ φωτός καὶ τῆς θερμότητος ὑπεράνω τοῦ ἀέρος (ἀνεξαρτήτως τῆς θερμότητος τοῦ Ἥλιου) ὑπὸ τὸ πρόσωπον τῆς Ἀθηνᾶς (ἐκ τοῦ αἴθερα καὶ τῆς σπα-

νίας καταλήξεως η ν η, ὡς σελήνη). Ὁ εἰς γυναῖκα προσωποποιηθεὶς αἰθήρ, εἶνε θυγάτηρ τοῦ ἐν τῷ αἰθέρι οἰκοῦντος Διὸς ἄνευ μητρὸς, ὅθεν ὁ ἀληθὴς τύπος τῆς φύσεως καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ (τοῦ Διὸς.) Καὶ αὕτη παρίστα φυσικὴν καὶ πνευματικὴν ἀρχήν. Καθὼς ὁ Θεὸς τοῦ Οὐρανοῦ οὐ μόνον ἐκπέμπει πῦρ ἐκ τοῦ αἰθέρος, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ, οὕτω καὶ ἡ θεὰ τοῦ αἰθέρος θερμότητα καὶ πῦρ, δρόσον καὶ ὑγρασίαν. Ἡ διπλῆ αὕτη φύσις ἐκφράζεται διὰ τῶν ἐπιθέτων γ λ α υ κ ὠ π ι ς (=λαμπρά) καὶ τ ρ ι τ ο γ ἔ ν ε ι α (ἐν τῷ ὕδατι γεννηθεῖσα, ἐκ τοῦ τρίτων, τρέω, τρέμω, ἕνεκα τῆς τρομώδους κινήσεως τῶν κυμάτων) καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἐξετυπώθη ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὸ ὕδωρ, διὰ τῆς ἐριδὸς αὐτῆς πρὸς τὸν Ποσειδῶνα περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἀττικῆς. Ἐνεκα δὲ τοῦ συνδέσμου τοῦ τῆς θερμότητος καὶ ὑγρασίας στοιχείου ἡ Ἀθηνᾶ γίνε-
ται θεὰ καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν καρπῶν (ἄλλη Δημήτηρ). Τὸ πνευματικὸν αὐτῆς τὸ ἐκφραζόμενον ὑπὸ τοῦ ὀνόματος Μινέρβα (ἐκ τοῦ μ ἔ ν ο ς) τὴν καθιστᾷ θεὰν τῆς φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας. Ὡς τοιαύτη δ' ἐγεννήθη ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς (δηλ. ἡ ὑψίστη σοφία ἔρχεται ἐκ τοῦ Διὸς). Ἐκπροσωπεῖ δὲ τὸν πρακτικὸν νοῦν ἐν τῷ πολέμῳ, καθόσον διὰ τῆς φρονήσεως αὐτῆς συνδέει μεθ' ἑαυτῆς τὴν νίκην (ὅθεν νικηφόρος) ὡς καὶ ἐν εἰρήνῃ, καθόσον ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσι πάντα τὰ ἐν τῷ πολιτικῷ, πνευματικῷ καὶ τεχνικῷ βίῳ, εἰς τὰ ὅποια καταδεικνυται ὁ νοῦς. Ὡς θεὰ τοῦ πολέμου καλεῖται ἰδίως Π α λ λ ἄ ς (ἐκ τοῦ πάλλειν) ἡ δὲ αἰγὶς αὐτῆς, ἣτις εἰς αὐτὴν, καθὼς καὶ εἰς τὸν πατέρα τῆς Δία, σημαίνει τὴν τρικυμίαν, περιέχει τὴν τρομερὰν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης, καθόσον οἱ πολεμισταὶ φέρουσιν ἐπὶ τῶν ἀσπίδων των τρομακτικὰς εἰκόνας. Ὡς θεὰ τῆς ἐργασίας καλεῖται ἐ ρ γ ἄ ν η καὶ προΐσταται πάσης τεχνικῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Ὡς θυγάτηρ δὲ καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Διὸς ἦτο καταλληλοτέρα πάσης ἄλλης θεότητος νὰ ᾔνε πολιοῦχος θεὰ (Πολιάς) καὶ ὡς τοιαύτη ἐτιμᾶτο ἰδίως ἐν Ἀθήναις καὶ ταῖς ἀποικίαις αὐτῶν.

Ἐκτὸς τοῦ στοιχείου τοῦ λαμπροῦ αἰθέρος καὶ τὰ δύο καταφανέστερα σφράνια σώματα, ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη, ὡς πηγαὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς, ἐτιμῶντο ἀρχαιότατα ἤδη ὡς ζῶντα ὄντα, τὰ ὅποια διατρέχοντα τὰς ἀμεταθλήτους τροχιάς αὐτῶν χωρίζουσι τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς νυκτὸς καὶ διεγείρουσι προαίσθησιν αἰωνίων κανόνων εἰς τὸ σύμπαν. Εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους (ἔτι καὶ πρὸ Ὀμήρου) ὑψίστατο ἡ λα-

τρέια τοῦ Ἡλίου συγγρόνως μετὰ τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἦτον ἐντελῶς κεχωρισμένη ταύτης.

Αἱ ἀρχαιόταται τοπικαὶ παραδόσεις καὶ λατρεῖαι τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος εἶνε τοσοῦτον διάφοροι, ὥστε οὐδεμία τῶν δύο τούτων θεοτήτων δύναται νὰ ὑπαχθῆ εἰς μίαν ἐνότητα. Οὕτως ἀναφαίνεται ὁ Ἀπόλλων παρὰ μὲν τοῖς Ἴωσι τῆς Ἐλλάσσης Ἀσίας ὡς θεὸς τῶν κερπῶν τῆς Γῆς καὶ τῆς αὐξήσεως αὐτῶν διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους, παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν ὡς θεὸς τοῦ πολέμου καὶ τῶν ποιμένων. Καὶ αὐτὸς δὲ, καθὼς καὶ ἡ Ἄρτεμις, πέμπει ποικίλας πληγὰς (διὰ τῶν βελῶν αὐτοῦ), ἀποστρέφει ὅμως καὶ ἄλλας (οἶον τὴν καταστροφὴν τῶν σιτηρῶν, τὰς ἀκρίδας, τοὺς μύς καὶ μάλιστα τὸν λοιμὸν) καὶ παρουσιάζεται ὡς τὸ πνεῦμα τῆς συνδιαλλαγῆς, καθὼς καὶ ἡ Ἄρτεμις δοξάζεται διὰ πολλῶν ἐπιθέτων ὡς καλοκάγαθος καὶ συνδιαλλακτικὴ, ἐνῶ ἰδίως τὸ κράτος αὐτῆς εἶνε ἡ θήρα. Καθὼς δ' ἡ Ἀθηναῖα οὕτω καὶ ὁ τὰ μάλιστα μετ' αὐτῆς συγγενέων Ἀπόλλων ἔχει σχέσιν πρὸς πνευματικὸν φῶς, διακρίνονται ὅμως, διότι ἐκείνη μὲν ἐκπροσωπεῖ τὸν πρακτικὸν νοῦν, οὗτος δὲ τὴν προφητικὴν ὡς καὶ τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν, ἐπομένως τὴν μαντικὴν καὶ μουσικὴν μετὰ τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ χοροῦ. Ἡ σύζευξις τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς ἓν ζεῦγος διόδμων δὲν εἶνε πρῶτως πολὺ ἀρχαία, διότι αἱ ἀρχαιόταται τοπικαὶ λατρεῖαι τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν συνδέονται μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἀντιστροφῶς ἡ Ἄρτεμις ἐτιμᾶτο ἄνευ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐκ τῆς Δίγλου δὲ καὶ τῶν Δελφῶν ἐξῆλθεν ἡ συνένωσις τῶν δύο καὶ ἡ ἐφευρέσις τῆς κοινῆς αὐτῶν μητρὸς Λητοῦς (δηλ. σκότους). Ὅτε δὲ ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου μετηνέχθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα (ὄθεν λυκείος, ἡ φοῖβος), τότε ἀναφαίνεται καὶ ἡ Ἄρτεμις (κατὰ πρῶτον παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ) ὡς θεὰ τῆς Σελήνης καὶ σχετίζεται, καθὼς καὶ ἄλλαι θεότητες τῆς Σελήνης, πρὸς τοὺς τοκετοὺς.

Ἡ ποικίλη ἐπαφὴ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νήσων μετὰ τῆς θαλάσσης ἐνωρὶς ἐγέννησε τὴν λατρείαν τῶν θεοτήτων τοῦ ὕδατος καὶ τῆς θαλάσσης. Ἀρχαιοτάτη δὲ καὶ γενικωτάτη πασῶν εἶνε ὁ Νηρεὺς (δηλ. ὁ βέων), ὅστις μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ Νηρηίδων ἀντιπροσωπεύει ἔτι τὸ ἀλμυρὸν καὶ τὸ γλυκὺ ὕδωρ (ὡς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ στοιχεῖον), ἐνῶ ὁ Ποσειδῶν εἶνε ἰδίως θεὸς τῆς θαλάσσης, εἰς τῆς ὁποίας τὰ βᾶθη οἰκεῖ, καὶ μόνον εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἀφοῦ ἡ ἀρχαιότερα

λατρεία τοῦ ὕδατος παρήχμασεν, ἕνεκα τῆς μεγάλης ὑπολήψεως αὐτοῦ ἐτιμᾶτο καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν μεσογείων μερῶν, ὅτε φαίνεται ὅτι καὶ τὸ κράτος ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τῶν ἡπειρωτικῶν ὑδάτων. Ἐκτοτε δὲ παρήγον ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὰς πηγὰς καὶ τοὺς ποταμούς, οἵτινες εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐτιμῶντο καθ' ἑαυτοὺς.

Καθὼς παρὰ τῶν Ἰουδαίων, οὕτω καὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀρχικῶς φυσικὴ καὶ τοῦ στοιχείου τοῦ πυρὸς σημασία ἤττον ἀπυλώθη ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις θεοῖς. Ἀντιπροσωπεύει δ' οὗτος τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἐν τῇ Γῇ καὶ κατὰ τὰς ἐδεργτικὰς ἐνεργείας αὐτοῦ εἰς τὴν ἐστίαν τοῦ οἴκου καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, καθὼς καὶ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐνεργεσίαν τῶν ἡραιστέων (ἐπὶ τῆς Δήμου καὶ ἐν τῇ Αἴτῃ). Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ ἀντικείμενον τοῦ μύθου κατέστησαν αἱ τεχνικαὶ ἐργασίαι τῶν ἀνδρῶν (ὅπως τῆς Ἀθηναίας αἱ τῶν γυναικῶν). Ἰδίως δὲ παρ' Ὀμήρῳ παρουσιάζεται ὡς τεχνίτης τῶν θεῶν καὶ ἡρώων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐστία καὶ ἡ σημασία αὐτῆς ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ ἐκπροσωπεύεται ὑπὸ τῆς θεᾶς Ἑστίας. Ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἄρεως ἠλλοιώθη παρ' Ἑλλησι μᾶλλον ἢ παντὸς ἄλλου θεοῦ. Ὁ Ἑρμῆς (ἐκ τοῦ ἕρμη; ἕρμῆν;) εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ζωικῆς γονιμοποιήσεως, ὅθεν φαίνεται προστάτης τῶν ποιμνίων καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῆς ποιμενικῆς τάξεως· ἐμφαίνει ὅμως καὶ τὴν δύναμιν τῆς φυτικῆς γονιμοποιήσεως· διὰ εἶνε κατὰ τοῦτο κοσμικὸς θεὸς τῆς φύσεως, ὅστις μεταβάλλει ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ Οὐρανοῦ, καθιστάμενος ἄγγελος τοῦ Διός. Ὁ ἄγγελος καθίσταται πρέσβυς, βήτωρ, κῆρυξ ὡς πρέσβυς δὲ καὶ βήτωρ ἐκλέγεται ὁ φρονιμώτερος καὶ ἐπιτηδεύτερος ἢ ἐπιτηδεύτης (ἐξ ἧς καὶ προεστῆμενος τῆς γυμναστικῆς) ἄγει εἰς τὴν πονηρίαν, ἀπάτην, κλοπὴν. Τὸ ἐφευρετικὸν αὐτοῦ ἀναφαίνεται εἰς τὰς τέχνας (ἐφευρέσεις τῆς λύρας), τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐἶνε δ' ὁ Ἑρμῆς καὶ χθόνιος θεός, ὡς ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸν ἄδην.

Ὁ Θρακικὸς (θεὸς τοῦ Ἥλιου;) Ἄρης δὲν παρουσιάζεται πλέον ἐν Ὀμήρῳ μὲ τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ φύσιν, δηλ. τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν τοῦ Ἥλιου, ἀλλ' ἀλληγορικῶς ὡς τὸ καταστρεπτικὸν πνεῦμα τοῦ πολέμου καὶ τὸ φιλοπόλεμον ἐν τῇ φοβερωτάτῃ αὐτοῦ μορφῇ· οὕτω δὲν εἶνε πλέον μόνον θεὸς τοῦ πολέμου, ὡς ὁ Ζεὺς, ἢ Ἀθηναῖα, ὁ Ἀπόλλων. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀλληγορίαν ταύτην ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν ὡς ἀδελφὴ ἢ Ἐρις καὶ ὡς υἱὸς ὁ Φόβος.

ἐκτυπωθῆκεν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐπιτομῆς τοῦ βιβλίου τοῦ ἐπιτιποῦτου ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς

Μετὰ τοῦ ξένου τούτου θεοῦ καταλλήλως συνεδέετο ἡ ξένη θεὰ Ἀφροδίτη, ἣτις εἶνε ἡ τῶν Φοινίκων θεὰ Ἀστάρτη καὶ ἡ Ἀσσυριακὴ θεὰ Μύλιττα, ἣτις διὰ τῆς ἐπιμιξίας τοῦ ἐμπορίου κατ' ἀρχὰς μὲν εἰσήχθη εἰς Ἑλληνικὰς παραλίας χώρας (τὴν Κύπρον καὶ τὰ Κύθηρα) ὡς θεὰ τοῦ πλοῦ καὶ τῶν λιμένων, αὐτόθι δὲ καταστᾶσα ἐθνικὴ, βαθμηδὸν εἰσήχθη καὶ εἰς τὰς μεσογειοὺς χώρας. Ἄν καὶ ἀρχικῶς ἐξεπροσώπει πᾶσαν ὀρμὴν καὶ γένεσιν τῆς φυτικῆς καὶ ζωικῆς φύσεως, οὐχ ἤττον, ἀφ' οὗτου κατέστη Ἑλληνικὴ θεότης, ἔχει μόνον σχέσιν πρὸς τὰς ἀθροπίνας ὀρμὰς, τὸν ἔρωτα καὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἐξασκεῖ δύναμιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐξ ἧς κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν μῦθον ἐγεννήθη.

Καὶ ὁ Διόνυσος ὡς θεὸς τῆς αὐξήσεως, ὅστις ὀρωρεῖ κατὰ μὲν τὸ ἔαρ τὰ ἄνθη, ἰδίως δὲ τὸν οἶνον κατὰ τὸ φθινόπωρον, φαίνεται ὅτι δὲν ἦτον ἐγγώριος θεὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' εἰσήχθη μετὰ τοῦ Ἄρεως εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς Θράκης καὶ μόλις ἐξελληνίσθη ἐντελῶς, ὅτε εἰς τὰς Θήβας ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὡς μήτηρ ἢ θυγάτηρ τοῦ Κάδμου Σεμέλη καὶ οὕτως ἐστερεώθη ἡ λατρεία αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ πρῶτον ἢ ἀρχικῶς θάρβαρος καὶ φανατικὴ λατρεία αὐτοῦ ἔλαβεν εὐγενεστέραν μορφήν καὶ ἔσχε σημαντικωτάτην ἐπιπέσοῦν ἐπὶ τῆς ποιήσεως (ἰδίως τῆς δραματικῆς) καὶ τῆς τέχνης.

Ἐκτὸς τῶν μεγάλων θεῶν, οἵτινες συνήνονον ἐν ἑαυτοῖς πληθος δυνάμεων καὶ ἰδιοτήτων, οἱ Ἕλληνες ἐτίμων καὶ πολλοὺς κατωτέρους θεοὺς (εἰς τοὺς μεθ' Ὀμηρον χρόνους *Δαίμονας* καλουμένους), οἵτινες διεκρίνοντο ἐκείνων κατὰ τὴν μικροτέραν ἔκτασιν τῶν ἐνεργειῶν των καὶ ἐχρησίμευον πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κυρίων θεοτήτων.

Ἀναφέρονται δὲ οἱ θεοὶ οὗτοι τοῦτο μὲν εἰς τὴν φύσιν (οἶον αἱ Νύμφαι εἰς τὰ δάση, ὄρη, σπήλαια, κοιλάδας, λειμῶνας καὶ ὕδατα) τοῦτο δὲ εἰς τὸν βίον καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (οἶον ἡ Αἰδώς, ἡ Εἰρήνη, ἡ Ὀμόνοια, ἡ Φήμη, ὁ Ἐλεος, κτλ, ἃ εἶχον καὶ τοὺς βωμούς των), πᾶσαι δ' αἱ καταστάσεις αὗται ἀπεδίδοντο εἰς θείας ἐπιπέροιας, καὶ ἐπειδὴ ἦτον δύσκολον ν' ἀποφασισθῇ ἐκάστοτε εἰς ποῖαν θεότητα ἐκάστη ἔπρεπε ν' ἀποδοθῇ, ἐπενοήθησαν μεσάζοντα ὄντα, τὰ ὁποῖα ὅτε μὲν κατὰ προτροπὴν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ θεοῦ, ὅτε δὲ ἰδίᾳ δυνάμει ἐνήργουν. Τινὲς τῶν θεοτήτων τούτων ἀναφέρονται ἔτι πρὸ Ὀμηρῶ μόνον ὡς ὀνόματα, οἶον ὦρα, μοῖρα, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰς πληθυντικὸν

ἀριθμὸν χρήσεως ἀρχεται ἢ ἐκπροσωποποίησις αὐτῶν· οὕτως ἐν ἀρχῇ ἡ λέξις χάρις σημαίνει τὴν χαρὰν, τὴν εὐλογίαν τοῦ ἔτους (ὅθεν καὶ καλεῖται θυγάτηρ τῆς Ἑρας), ὑπερὸν ὅμως αἱ Χάριτες σημαίνουσι τὰ θείλητρα, οὕτως ἔρυννις τὴν τύψιν τοῦ συνειδότος, Ἐρινύες δὲ τὰς τιμωροὺς θεάς. Ἡ λατρεία τῶν Μοουσῶν μετὰ τῶν Θρακῶν ἦλθεν ἐκ τῆς Πιερίας εἰς τὸν Ἑλικῶνα καὶ κατὰ τὴν μεγάλην μεταρρύθμισιν, ἣτις ἐτροποποίησε καὶ τὸν Θρακικὸν Διόνυσον, μετεβλήθησαν ἐκ νομφῶν εἰς θεάς τοῦ ὕμνου· οὐχ ἤττον ἔμειναν εἰς αὐτὰς πηγὰί ἱεραί, παρὰ τὰς ὁποίας ἀδούσαι ὠρχοῦντο.

Ἐτερον εἶδος μεσαίων ὄντων μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἦσαν εἰς τοὺς μετ' Ὀμηρον χρόνους οἱ ἥρωες, οἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ ἡμίθεοι· εἶνε δ' οὗτοι ἔξοχοι ἄνδρες τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, εἰς οὓς ἐνομιζέτο ὅτι ὑπῆρχε συγγενές τι μετὰ τῆς φύσεως τῶν θεῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος αἱ ψυχαὶ αὐτῶν μετέχουσι ἀνωτέρας τύχης καὶ λαμβάνουσι δυνάμεις, δι' ὧν δύνανται νὰ κάμωσιν ἀγαθόν τι ἢ κακὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀπεδίδετο ὑπεράνθρωπος καταγωγὴ ἐκ θεῶν καὶ θνητῶν· τὰνάπαλιν θεοὶ τινες τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐθεωροῦντο εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους μόνον ὡς ἥρωες.

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀνήκον οἱ ἀρχηγέται τῶν εὐγενεστέρων γενῶν (Κτόδος, Κέκροψ, Δαναός, κτλ.) οἱ ἰδρυταὶ καὶ νομοθέται πολιτειῶν (Μίνως, Θησεύς, Λυκοῦργος, κτλ.), οἱ προστάται χώρας (ὡς οἱ Διόσκουροι ἐν Σπάρτῃ), οἱ τροπαιοῦχοι ἥρωες (Ἀχιλλεὺς, Διομήδης, Ἀγαμέμνων, κτλ.), οἱ προϊστάμενοι πολιτικῶν ἢ βιομηχανικῶν σωματείων (τῶν φυλῶν καὶ φρατριῶν, τῶν συντεχνιῶν), οἱ προφῆται τῶν μυθικῶν χρόνων (Μελάμπους, Κάλχας) ποιηταὶ (Ὀρφεὺς, Θάμυρις, Λίνος, Μουσαῖος) καὶ τεχνῖται (Δαίδαλος, Τροφώνιος καὶ Ἀγαμήδης). Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἀνήκον ἢ θεοὶ (ὡς ὁ Διόνυσος) καταπισθεισῶν ἢ μεταναστευσασῶν φυλῶν αὐτῶν, οἵτινες συνεμερίζοντο τὴν καταπίεσιν τῶν ὀπαδῶν, ἢ ἀρχαιότεραι τοπικαὶ θεότητες, αἵτινες παρηγκωνίζοντο διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς λατρείας ἄλλων ἢ ὁμοίων θεοτήτων.

Ὁ κοινὸς ἐθνικὸς τῶν Ἑλλήνων ἥρωες ἦτον ὁ Ἑρακλῆς, ὁ πρῶτος τῶν ἡρώων, ὡς ὁ Ζεὺς τῶν θεῶν. Ἐπειδὴ δὲ πολλαὶ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ ἐτίμων αὐτὸν καὶ βάσις τῶν περὶ αὐτοῦ διαφόρων παραδόσεων ἦτον ἡ αὐτὴ (ἢ ἰδέα ἰδανικῆς σωματικῆς δυνάμεως, ἀφιερωμένης εἰς τὴν σω-

τηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τοῦ ἰδίου ἔθνους ἀνευ ἐγωισμοῦ), οἱ διάφοροι τοπικοὶ μῦθοι συνεχωνεύθησαν εἰς ἓνα περιεκτικόν. Οὕτως ὁ Ἡρακλῆς ἐξ ἥρωος τῶν δισφύρων φυλῶν κατέστη ἥρωος τοῦ ἔθνους καὶ καθαρσίας τὴν χώραν (κατὰ πρῶτον τὸ Ἄργος) ἐκ τῶν τεράτων, βαθυπόδον ἐθεωρήθη ὡ, ἐλευθερωτὴς αὐτῆς ἐκ βλαβερῶν θηρίων καὶ ἀνθρώπων, ὡς πρῶτος ἐξημερωτὴς, καὶ καλλιεργητὴς καὶ ἰδρυτὴς ὄλου τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς. Εἰς ταῦτα προσετέθη καὶ ἡ ταυτοποίησις τοῦ Ἑλλήνος ἥρωος μὲ ὁμοίας θεότητος τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, οἷον τὸν Φοῖνικα Μελικέρτην τὸν ὄντα ἐπίσης σύμβολον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀποικισμοῦ· οὕτω δὲ πολλὰ τοῦ ξένου θεοῦ ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἕλληνα ἥρωα.

2) Ἡ λατρεία τῶν θεῶν. Ἡ λατρεία τῶν Ἑλλήνων, καθὼς ἡ τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν ἐν γένει, ἦτον λατρεία τῶν εἰκόνων. Οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐντυπώωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν θεότητα δι' ὁρατῆς εἰκόνας, πρὸ τῆς ὁποίας ἐτελοῦντο πάντα αἱ ἱεροπραξίαι, ἐπικλήσεις καὶ θυσίαι. Εἰς τοὺς πρώτους χρόνους ὑπῆρχον ἀντὶ εἰκόνων σύμβολα διαφόρων εἰδῶν, οἷον ζῶα (ὄρεις, ἐντὸς τῶν ὁποίω ἐφαντάζοντο ἢ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς, ἢ τούτους ἐξυπηρετοῦντας δαίμονας) φυτὰ, τῶν ὁποίων διάφορα εἰς διαφόρους θεοὺς ἦσαν ἀρετὰ (ἡ δρυς εἰς τὸν Δία, ἡ δάφνη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἡ ἐλκία εἰς τὴν Ἀθηνᾶν), ἀκατέργαστοι λίθοι (ἰδίως μετεωρίται) καὶ σκεύη (λόγχη, σκήπτρον)· ὅμως ὅταν μᾶλλον ἐπικρατεστέρα καθίστατο ἡ ἐξάνθρωπισις τῶν θεῶν, τόσῳ πλέον ἀντικαθίσταντο τὰ σύμβολα ὑπὸ ἀνθρωπίνης μορφῆς. Αἱ ἀρχαιόταται εἰκόνες ἦταν ἐκ ξύλου καὶ διὰ τοῦ μύθου, ὅτι εἶχον πέσει ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ (οἷον τὸ παλλᾶδιον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων), ἐλάμβανον μεγαλειέταν ἀγιότητα. Αἱ ἀρχαιόταται αὐταὶ εἰκόνες τῶν θεῶν ἐχρωματίζοντο, ἐνεδύοντο καὶ εἰς πολλοὺς τόπους ἐφυλάσσοντο καὶ εἰς μετέπειτα χρόνους, ὅτε αἱ ἐκ χαλκοῦ καὶ μαρμάρου εἰκόνες εἶχον ἤδη ἐπικρατήσει.

Οἱ ἀρχαιότατοι τόποι τῆς λατρείας ἦσαν ἐκεῖ, ἔνθα ἐφαντάζοντο εὐχαρίστως διατρίβουσαν τὴν θεότητα, οἷον ἐπὶ λόφων καὶ ὄρεων, ἐντὸς ἀλτῶν καὶ δασῶν, καὶ μακρὰν τῆς καθημερινῆς τύρβης τῶν ἀνθρώπων. Αὐτόθι δὲ, ἔνθα τέως ὑπῆρχε μόνον εἰς βωμὸς, ἴσως δὲ καὶ εἰκὼν, ἐξέλεγον οἱ ἄνθρωποι ὕστερον

τὴν θέσιν πρὸς ἀνέγερσιν ναοῦ, τοῦ ὁποίου πολλάκις ἤλιαν ἐκτεταμένη περιοχή ἐχωρίζετο συνήθως ἀπὸ τῆς μὴ ἱερᾶς χώρας διὰ τείχους. Τὸ ἐπισημότερον μέρος τοῦ ναοῦ ἦτον ὁ κεκλεισμένος τόπος διὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἴστατο ἀντικρὺ τῆς θύρας ἐπὶ βάθρου· πρὸ αὐτοῦ δ' ἔκειτο βωμὸς πρὸς ἀναιμάκτους θυσίας. Ἐπειδὴ δ' οἱ ναοὶ δὲν ἐχρησίμευον ὡς τόποι συναθροίσεων τῶν προσκυνητῶν τοῦ Θεοῦ, ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικροὶ, καὶ ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως παραθύρων πολλάκις ἠμιφαιεῖς, ἐνίοτε δὲ ἄστεγοι χῶροι, εἰς τὰ ἔσω συνήθως πλήρεις ἀναθημάτων (εἴτε διὰ νίκην, εἴτε διὰ σωτηρίαν ζωῆς, κτλ), τὰ ὅποια πολλάκις ἦσαν τοσοῦτο πολλὰ, ὥστε ἰδρύνοντο δι' αὐτὰ ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ ναοῦ ἐπίτηδες θησαυροφυλάκια.

Πρὸ τῶν *ιεροτελεστιῶν* ἐγένοντο λούσεις, ἢ ῥαντίσεις δι' ὕδατος· ἡ δὲ λατρεία συνίστατο εἰς *προσευχὰς* καὶ *θυσίας*. Αἱ προσευχαὶ ἦσαν σύντομοι καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ ἐξεφέροντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ὀρθῇ στάσει καὶ ἀνατεταμέναις ταῖς χερσίν. Ἀναφωνήσεις μακρότεραι καὶ ὑπὸ μορφὴν ᾠδῆς περιλαμβάνονται ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα τῶν ὕμνων, ἐνῶ ἰδιαίτερα ὀνόματα (οἷον διθύραμβος, παιάν) ἐλαμβάνοντο εἴτε ἐκ τῶν θεοτήτων, εἰς ἃς οἱ ὕμνοι, εἴτε ἐκ τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς ἐλέγοντο· μετ' αὐτῶν δὲ συνεδέοντο ἐνίοτε μιμικτὴ ὀρχήσεις. Τὸ κέντρον ὅμως τῆς λατρείας ἀπετέλουν αἱ θυσίαι, ὧν ἄλλαι μὲν ἦσαν αἱμακταί, ἄλλαι δὲ ἀναιμακτοί.

Τὰ πρὸς θυσίαν ἀπετέλουν κλίμακα ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων μέχρι τοῦ πολυτιμοτάτου, τῆς ἀνθρωπίνης δηλ. ζωῆς. Οὕτως εἰς τοὺς ἀρχαιστάτους χρόνους καὶ ἰδίως πρὸς ἀγνισμόν ὀλοκλήρου φυλῆς ἢ λαοῦ προσεφέροντο ἀνθρώπιναι θυσίαι (εἰς ἀντὶ πάντων) καὶ αὗται διετετήθησαν εἰς τόπους τινὰς μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων· εἰς τοὺς πλεῖστους ὅμως ἐνωρίς περιωρίσθησαν εἰς μάνην τὴν χύσιν ἀνθρωπίνου αἵματος εἰς τὸν βωμὸν τῆς θεότητος, ἢ εἰς τὴν θανάτωσιν κακούργων, ἢ ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ θυσίων ζώων, ἢ ἐνὸς (συνήθως ἐκ τῶν ἐδωδύμων) ἢ πολλῶν (ἐκατόμωδη). Ἡ ἰδίως ἱεροτελεστία περὶ τὴν θυσίαν συνίστατο ἐκ τῆς χύσεως τοῦ αἵματος (τὸ ὅποσον ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἕδρα τῆς ζωῆς) τοῦ θύματος (τοῦ ἀντικαταστάτου τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος) περὶ τὸν βωμὸν· μετὰ ταῦτα δὲ εἴπετο ἡ ἐστίασις, καθ' ἣν τὰ εἰς τὸν θεὸν ἀνήκοντα μέ-

ρη του ζώου (παρ' Ὀμήρῳ, τὰ μηρία, καὶ μετὰ ταῦτα συνηθέστατα ἢ ὠμοπλάτη) ἐκαίοντο ἐπὶ τοῦ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ κειμένου βωμοῦ, διότι ἢ καὶ οὐκ ἦτον τὸ καταλληλότατον μέσον τοῦ νὰ μὴ περιέλθωσι ταῦτα εἰς ἀνθρωπίνην χρῆσιν. Μετὰ τῶν θυσιῶν τῶν ζώων συνεδεύοντο συνηθέστατα καὶ σπονδαὶ (οἴνου, μέλιτος, γάλακτος καὶ ἐλαίου) καὶ θυμιάματα εὐωδῶν ξύλων, ὕστερον δὲ λιβάνου. Ἄλλαι ἀνάμακτοι θυσίαι συνίσταντο ἐκ κάρπων, προσηρομένων ὡς φέρου τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν φυτειῶν, ἢ ἐκ περμμάτων παικίλης ὕλης καὶ σχήματος.

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν πᾶσαι θρησκευτικαί· αἱ δὲ πλείσται καὶ ἀρχαιόταται ἀνήκον εἰς τοὺς θεοὺς, ἐξ ὧν ἐξεπορεύοντο πάντα τὰ εἰς τοὺς ἀθρώπους ἀγαθὰ καὶ κακὰ φυσικὰ φαινόμενα, εἰς τὰ ὅποια ἢ ἐνέργεια τῶν θεῶν ἐφανεροῦτο· ἕτεραι δὲ ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν αὐτῶν ὡς ἰδρυτῶν καὶ προστατῶν τῆς κοινωνίας, καὶ ἕτεραι πάλιν πρὸς ἀνάμνησιν ἱστορικῶν γεγονότων, εἰς τὰ ὅποια εἶγεν ἐκδήλωσις ἢ ἐνέργεια αὐτῶν. Ἐπίσης καὶ οἱ ἥρωες (ἐν Ἀττικῇ ὁ Θησεύς, καὶ ὁ Ἡρακλῆς) ἐωρτάζοντο ὡς ἰδιαίτεροι προσταταὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χώρας. Τρίτον εἶδος δημοσίων ἑορτῶν ἦσαν τὰ γενεαί, καθ' ἃ ἀπεκρίνοντο εἰς τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ὑπὸ οἰκογενειῶν καὶ γενῶν.

Εἰς τὰς ἰδίως ἑορτασίμους ἡμέρας (αἵτινες ὅμως δὲν ἦσαν αἱ μόναι καθ' ἃς προσεφέροντο θυσίαι), ἦσαν ἐλευθεροὶ ἀπὸ πασῶν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐργασιῶν, καὶ εἰς ταύτας, εἰς ἃς πᾶρευρίσκοντο καὶ ξένοι, προσκηρύττετο εἰρήνη. Εἰς τὰς ἑορτάς ἀπηγγέλλοντο προσευχαί, ὕμνοι, παιᾶνες καὶ ἄλλαι ἑορτάσιμοι ᾄδαι, ἐπικά ἄσματα ὑπὸ φλυαυτῶν, παριστάνοντο δράματα καὶ πολλάκις συνεδεύοντο μετ' αὐτῶν μεγαλοπρεπεῖς λιτανεαὶ, ἀγῶνες καὶ ἐστιάσεις.

Ἐκτὸς τῆς δημοσίας λατρείας ὑπῆρχον εἰς τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ μυθικαὶ λατρειαὶ ἢ μυστήρια, τὰ ὅποια τοῦτο μὲν ἐτελοῦντο ὑπὸ μόνων τῶν ἱερέων καὶ τῶν ὑπηρετῶν τῆς λατρείας (ἱερομύσται ἢ ἱεροφάνται), τοῦτο δὲ ὑπὸ πολυαριθμοῦ κοινότητος. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος ἀνήκεν ἢ μετὰ τινῶν ὄρων συνεδεομένη μύησις, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἤρνοῦντο εἰς οὐδένα Ἑλληνα, ὅστις ἐξεπλήρου τοὺς ὄρους τούτους. Ἐπισημότερα πάντων ἦσαν τὰ Ἐλευσίνια καὶ αἱ κατ' ἐξοχὴν θεότητες

των μυστηρίων τούτων ἡ Δημήτηρ, ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Περσεφόνη καὶ ὁ Διώνυσος (ὅστις αὐτῆι ἐκαλεῖτο Ἰακχος καὶ ἐθεωρεῖτο πιθανῶς υἱὸς τῆς Περσεφόνης) ἐλατρουύοντο δὲ οἱ θεοὶ οὗτοι εἰς τὰ μυστήρια ταῦτα οὐχὶ καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν, ἀλλ' ἰδίως, καθόσον εἶχον σχέτιν πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὸν κάτω κόσμον.

Εἰς τὰ μυστήρια (εἰς τοὺς π. Χ. τοῦλάχιστον χρόνους) δὲν μετεδίδοτο, ὅπως ὑπὸ πολλῶν νομίζεται, ἰδιαίτερα μυστικὴ λατρεία ἐξηγοῦσα τὰς συμβολικὰς ἱεροτελεστίας, ἢ δογματικὴ μονοθείας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πολυθεϊαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ προσεφέροντο, ὡς φαίνεται, θυσίαι μετὰ ἰδιαζουσῶν ἱεροτελεστιῶν, ἐδείκνυντο ὑπὸ τῶν ἱεροφαντῶν κυρίως ἱεραὶ εἰκόνας τῶν θεῶν ἢ σύμβολα καὶ ἐξηγοῦντο ταῦτα ὁ ὁμιλιῶν καὶ ὕμνων, παριστάνοντο διὰ σειρὰς θεατρικῶν σκηνῶν εἰ πράξεις καὶ αἰ τύχαι ὠρισμένων τιῶν θεῶν, ἢ ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνισις αὐτῶν, ἢ εἰς τὸν ἄδην κατάβασις καὶ ἢ ἐκεῖθεν ἐπάνοδος. πάντα ὡς σύμβολα τοῦ βίου τῆς φύσεως, σκοποῦντα τὴν παραγωγὴν βαθεῶν καὶ διακρίων θρησκευτικῶν ἐντυπώσεων. Ἡ λατρεία αὕτη τῶν χθονίων θεῶν ἔχετο εὖς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐλπίδος μέλλοντος βίου καὶ ἀμοιβῆς μετὰ θάνατον, διὰ τὴν ἑξαστικὴν οὕτως εὐεργετικὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἡθῶν καὶ παρέχη παρηγορίαν εἰς τὰς ἐναντιότητας τοῦ βίου τούτου.

3) Ἡ *Μαντική*. Οὐδεὶς λαὸς τῆς ἀρχαιότητος ἀνέπτυξε τοσαύτην τασιν πρὸς ἐξερρήνησιν τῆς θελήσεως τῶν θεῶν καὶ τοῦ μέλλοντος, ὅσῃν αἱ Ἕλληνες. Ἡ πρακτικὴ ἐκτάκτων σημείων (τέρατα), τῆς πτήσεως καὶ τῶν φωνῶν τῶν πτηνῶν, ἢ μετεωρολογικῶν φαινομένων δὲν εἶχε παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὴν μεγάλην σημασίαν, ἣν εἶχε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις· ἡ ἐξέτασις τῶν σπλάγχχνων εἶνε μεταγενεστέρα· ἡ ἀστρολογία μόλις κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων εἰσῆλθη· ἡ δὲ *μαντικὴ* ἐμορφώθη παρ' αὐτοῖς τὰ μάλιστα. Ὑπῆρχον δὲ παρ' αὐτοῖς τέσσαρα εἶδη μαντείας, ὧν σημαντικώτεροι ἦσαν αἱ διὰ λόγου καὶ σημείων μαντείας, καὶ δευτερεύουσαι ἡ *ὄνειρομαντεία* καὶ ἡ *κεκνομαντεία*. Εἰς τὸ ἀρχαιότατον Ἑλληνικὸν μαντεῖον, τὸ ἐν Δωδώνῃ τοῦ Διός, αἱ μαντείας ἐγίνοντο διὰ σημείων, διότι αἱ ἐπ' αὐτῷ ἐκ θεοῦ ἐμπνευσμέναι ἱερεῖαι ἐμάντευον ἐκ τοῦ ἤχου τῶν φύλλων ἄρουρος τινός, ἣν ὁ Συφοκλῆς ὀνομάζει πολὺγλωσσον, ἢ ἐκ τῶν φωνῶν

τῶν ἐπὶ τῆς δρυὸς πτηνῶν, ἢ ἐκ τοῦ κελαρυσμοῦ παρακειμένης πηγῆς. Τὴν μεγίστην δὲ ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην εἶχε τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις ἐφαίνετο λαλῶν διὰ τοῦ στόματος τῆς Πυθίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μαντεῖον τοῦτο ἐχρησμοδῶται περὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν ἢ καὶ σημαντικῶν ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων, ἔσχεν ἐκ τούτου τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ παντός τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου.

Οἱ διὰ σήμεριον χρησιμοῖ ἦσαν διττοί, διότι ἐκτὸς τῶν συνισταμένων ἐκ φυσικῶν φαινομένων ἀνεξαρτήτων ἀνθρωπίνης ἐπεμβάσεως ὑπῆρχον καὶ ἕτεροι ὑπ' ἀνθρώπων προκαλούμενοι, οἷον ἡ ἀνάρριψις κύθων καὶ κλήρων. Εἰς μὲν τὴν ὄνειρομαντείαν ἡ θεότης ἐφανέρονε τὰ μέλλοντα δι' ὄνειρον ἢ ἄλλων ὄπτασιων εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς, εἰς δὲ τὴν νεκυρομαντείαν δὲν ἤραυτᾶτο θεότης, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἀποθανόντος ἀνθρώπου (οἷον ἡ τοῦ Τειρεσίου).

4) Οἱ Ἰερεῖς. Παρὰ τοῖς Ἑλλήσι δὲν ἦσαν παντάπασι διδάσκαλοι τῆς θρησκείας, ἥτις ἐν γένει δὲν εἶχεν ὠρισμένην τινα δογματικὴν, ἀλλ' ἦσαν προϊστάμενοι ἱεροῦ τινος (ναοῦ ἢ τεμένους) καὶ ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν περιορίζετο εἰς τὴν φροντίδα τῆς λατρείας τῶν θεῶν, εἰς τὰ ἱερὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κτημάτων τοῦ ναοῦ. Ἐκ τούτου δὲν εἶχον ἀνάγκην ἰδιαιτέρας ἐπιστημονικῆς μορφώσεως, καὶ αἱ ἱερατικαὶ θέσεις, ἀνήκουσαι εἰς ὠρισμένας οἰκογενεῖς ἢ κατὰ κληρονομίαν, ἢ δι' ἐκλογῆς, ἢ κλήρου, ἐδίδοντο ἰσοβίως ἢ δι' ὠρισμένον χρόνον. Τὰ ἱερατεῖα τῶν διαφόρων τόπων συνίσταντο ἢ ἐξ ἀνδρῶν, ἢ ἐκ γυναικῶν, ἢ ἦσαν ἀνάμικτα καὶ ἐξ ἱερέων καὶ ἐξ ἱερεῖων.

B. Πολίτευμα.

Τὴν παρακμάσαν βασιλείαν τῶν ἡρωικῶν χρόνων διεδέχθη κατὰ πρῶτον ἀριστοκρατία, ἥτις ἀξία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἀρχῆς, ἐτροποποιήθη ἐνιαχοῦ εἰς τιμοκρατίαν καὶ διετηρήθη εἰς τὰς πλείστας Ἑλληνικὰς πολιτείας μέχρι τοῦ τέλους περιποῦ τοῦ ζ' π. Χ. αἰῶνος. Αὐτὴν ἐπηκολούθησεν εἰς πολλὰς πολιτείας ἡ τυραννίς, καὶ ταύτης πεσοῦσης, ἐπεκράτησεν ἡ δημοκρατία. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐχθρικῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο πολιτευμάτων, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας, ἦγα-

γεν εἰς ἐκτροπὰς, καθόσον ἡ μὲν ἀριστοκρατία μετέπεσεν εἰς ὀλιγαρχίαν, ἡ δὲ δημοκρατία εἰς ὀχλοκρατίαν καὶ τέλος εἰς τὴν αὐθιχέρον κυβέρνησιν τὴν (πολὺ διάφορον τῆς προτέρας) νεωτέραν τυραννίδα. Παλαιούσα ἡ Ἑλλάς διηνεκίως πρὸς τὴν διχόνοιαν, τὴν δωροδοκίαν, τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ἐκνεύριεσιν κατέστη ἐπὶ τέλος ὄριμος εἰς ξενοκρατίαν.

Γ). Φιλολογία.

Α) Ποίησις.

1) Τὸ ἔπος. Ἡ ποίησις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκ τῆς θρησκείας καὶ περιωρίζετο κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ὕμνους τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, οἵτινες ἤδοντο κατὰ τὰς θυσίας· μετὰ δὲ ταῦτα ἠκολούθησεν ἡ διήγησις τῶν πράξεων τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, ἀδομένων κατὰ τὰ δεῖπνα τῶν ἡγεμόνων, τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας ὑπὸ αἰοιδῶν, οἵτινες ἐκληροδότουν τὰ ἄσματα αὐτῶν εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ μαθητάς των. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῆς Ἑλλάσσονος Ἀσίας καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Ἴωσι σχολαὶ καὶ γένη αἰοιδῶν ὡς οἱ Ὀμηρίδαι ἐπὶ τῆς Χίου. Πάντων τῶν αἰοιδῶν τούτων διασημότατος εἶνε ὁ Ὀμηρος, τοῦ ὁποίου ἔργα εἶνε ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια (§. 3 ἐντέλει). Τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἐγέννησαν (ἐπίσης παρὰ τοῖς Ἴωσι) πλῆθος μιμητῶν, οἵτινες καλούμενοι κυκλικοὶ ποιηταὶ (ἀπὸ τοῦ 800 — 500 ἔτους) ἢ ἤδον συμβεβηκότα διάφορα τῶν ὑπὸ Ὀμήρου ὑμνηθέντων (οἶον τὸν κατὰ τῶν Θεβῶν πόλεμον), ἢ ἐποίουν ἄλλα ἔπη ἀποτελοῦντα συνέχειαν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας. Διάφορον τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους τοῦ Ὀμήρου εἶνε τὸ διδακτικὸν τοῦ Ἡσίοδου, γεννηθέντος ἐν Κύμῃ τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνατραφέντος ἐν Ἀσκηρὶ τῆς Βοιωτίας. Τὰ δύο κύρια ἔργα αὐτοῦ, ἔργα καὶ ἡμέραι, (ἐνθα κατακρίνονται τὰ κακὰ τῆς ἐποχῆς του καὶ εἶτα διαγράφονται κανόνες οἰκονομίας καὶ γεωργίας) καὶ ἡ Θεογονία (δοκίμιον δι' οὗ ὑπάγονται εἰς ἓνα γενεαλογικὸν σύνδεσμον οἱ διάφοροι περὶ θεῶν μῦθοι) φέρουσιν ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, καὶ εἶνε μᾶλλον ἄξια σπουδῆς διὰ τὸ περιεχόμενον, ἢ διὰ τὴν τεχνικὴν σύνθεσιν αὐτῶν.

2) Ἡ Λυρική. Τὴν μετάβασιν ἐκ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν

ποίησιν ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσης παρὰ τοῖς Ἴωσι γεννηθὲν ἐλεγείον ποίημα συγκείμενον ἐξ ἑνὸς ἢ πλειότερων διστίχων καὶ ἔχον ῥυθμὸν ὀλίγον διάφορον τοῦ ἔπους. Τὸ ἐλεγείον κατ' ἀρχὰς ἦ τον ποίημα πολιτικὸν ἢ πολεμικὸν ὡς παρὰ τῷ Καλλιῶ, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὁ εὐρετῆς αὐτοῦ (περὶ τὴν Ἄ. Ὀλ.) καὶ τοῖς ἀμέτοισι αὐτοῦ διδόχοις, *Τυρταίῳ*, *Σόλωνι* καὶ *Θεόγγιδι*. Οἱ τρεῖς τελευταῖοι κατέλιπον σύντομα ἀποφθέγματα (γνώμας) πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ, ὅθεν καὶ ἡ ποίησις αὐτῶν καλεῖται *γνωμικὴ* ἢ τῶν ἀποφθεγματίων, ἥτις συγγενεῦσι πρὸς τὴν *διδασκαλικὴν* ποίησιν τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου. Μετὰ ταῦτα τὸ ἐλεγείον ἐπελήφθη τῶν σχέσεων τοῦ κατ' οἶκον βίου μᾶλλον ἢ τοῦ πολιτικοῦ, ὡς παρὰ *Μιμνέρμῳ* (ἔρωτικά ἐλεγεία). Εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἀνήκει ὁ Σιμωνίδης, ὅστις διὰ συντόμων ἐπιγραμμάτων ἀπεθανάτισε τὰ ἠρωικὰ κατορθώματα τῷ ὑπὲρ ἐλευθερίας πολέμῳ, δι' ἐλεγείων ἤδε τοὺς πεσόντας καὶ διὰ χορικῶν μελῶν ἐδόξασε τὰς ἡμέρας τῶν μαχῶν τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ τῆς Σαλαμίδος.

Ἐνῶ δὲ τὸ ἐλεγείον συνεδέετο ἔτι στενωῶς μετὰ τοῦ ἔπους καὶ μάλιστα διὰ τῆς τηρήσεως τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου, ὁ Ἀρχιλόχος (σύγχρονος τοῦ Καλλίνου) ἤνοιξε νέαν ὁδὸν διὰ τῆς *ιαμβικῆς ποιήσεως*, καλουμένης οὕτως ἐκ τῶν εἰς τὴν λατρειάν τῆς Δήμητρος συνήθων σκωμμάτων (ἱαμβοί), διότι ἀντικείμενον αὐτῶν ἦτον ἡ πικρὰ σκῶψις τῶν ἐλλείψεων τῶν ἀνθρώπων. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀρχιλόχου ἐμιμήθη ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Ἰππώναξ (ἐφευρέτης τοῦ χωλιάμεθου).

Ἰπὸ τὴν στενωτέραν σημασίαν τῆς λυρικῆς ποιήσεως (διότι ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν πᾶν τὸ μὴ ἀνήκον εἰς τὸ ἔπος καὶ τὸ δράμα ἀνήκεν εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν) ἐνόουν οἱ Ἕλληνες μόνον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα συνδέονται μετὰ τῆς μουσικῆς καὶ ὀρχηστικῆς, δηλ. τὴν *μελικὴν* καὶ *χορικὴν* ποίησιν, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐμορφώθη ἰδίως παρὰ τοῖς Αἰολεῦσιν, ἡ δὲ δευτέρα παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν. Ἀφοῦ δὲ οἱ Ἴωνες εἶχον ἤδη πλάσει τὸ ἔπος καὶ τὸ ἐλεγείον, ἐζήτησαν κατὰ πρῶτον οἱ Αἰολεῖς νὰ ἐκφράσωσι διὰ τῆς ποιήσεως τὰ ποικίλα προσωπικὰ αἰσθήματα καὶ ἐφεύρον τὴν μελικὴν στροφήν, ἥτις συνίσταται ἐκ πλειόνων ἐπαναλαμ-

επαναλήψεως αὐτῶν καταπαύουσι τὸν ἐρεθισμὸν τῆς ψυχῆς. Οἱ κορυφαῖοι τῆς Αἰολικῆς ποιήσεως ἦσαν Λεσβιοὶ, ὡς ὁ εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς πατρίδος αὐτοῦ πάντοτε ἀπησχολημένος Ἀλκαῖος καὶ ἡ νεωτέρα σύγχρονος αὐτοῦ Σαπφώ. Ἐξῆκολούθησι τῆς Αἰολικῆς ποιήσεως εἶνε ἡ ἐλαφρὰ καὶ εὐθυμὸς τοῦ Ἀνακρέοντος. Ἡ Δωρικὴ ἢ χορικὴ λυρικὴ (ἐν γένει ὁ κολοφῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως), ὡς ἀδομένη ὑπὸ χοροῦ, ἀπῆται ἀντικείμενον κοινοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ μορφήν κατ'ἀλληλον πρὸς τὰς κινήσεις τῆς ὀρχήσεως (μικρὰ στροφὰ συνηλλάσσοντο μετὰ ἐντελῶς ἔσων ἀντιστροφῶν καὶ μετὰ ἐπιφῶν διαφόρων τῶν στροφῶν καὶ ἀντιστροφῶν).

Κατὰ τὸ περιεχόμενον διακρίνοντο ὕμνοι πρὸς τοὺς θεοὺς (οἱ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἐκκλυόντο παιᾶνες καὶ οἱ εἰς τὸν Διόνυσον διθύραμβοι), ἐγκώμια ἐξυμνοῦντα συμβεβηκότα καὶ πρόσωπα, ἐπινίκια ἀδόμενα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἀγῶνων, ὕμνοι καὶ ἐπιθαλάμιοι εἰς τοὺς γάμους καὶ θρήνοι εἰς τὰς κηδείας.

Ἡ Δωρικὴ χορικὴ ποίησις ἐμορφώθη τεχνικῶς (ἀπὸ τοῦ 660 περίπου π. Χ.) κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλκμαῖος καὶ Στησιχόρου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν αὐτῆς ὀλίγον πρὸ καὶ κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους διὰ τοῦ Ἰβύκου καὶ Σιμωνίδου (ιδεῖ ἀνωτέρω), ἰδίως ὅμως διὰ τοῦ Πινδάρου (522—412), τοῦ ὁποίου σώζονται ἔτι ἐπινίκια ἐντελῶς σῶα.

3) Τὸ δράμα. Ἡ τραγωδία ἀνεπτύχθη ἐκ τῶν χορικῶν ᾠδῶν ἢ τῶν διθυράμβων τῶν ἀδομένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου, ὅτε ὁ Θέσπις ἐν Ἀθήναις εἰσαγαγὼν ὑποκριτὴν κειχωρισμένον τοῦ χοροῦ καὶ διηγούμενον ἐν τῷ μεταξὺ τῶν διθυράμβων μυθικὴν διήγησιν μετὰ μιμικῆς παραστάσεως, συνέδεσε τὸ ἔπος μετὰ τῆς λυρικῆς. Εἰς αὐτὸν τὸν ἕνα ὑποκριτὴν, ὅστις συνωμίλει καὶ μετὰ τοῦ χοροῦ καὶ διὰ προτωπίων ἐνεφνίζετο ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ διαφόρους μορφάς, προσέθηκεν ὁ Αἰσχύλος (525—456) δεύτερον καὶ ἔπλασεν οὕτω τὸν δραματικὸν διάλογον, ὅστις κατέστη τὸ κύριον μέρος τῆς τραγωδίας. Τὴν τελειότητα ὅμως αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ διάλογος, ὅτε ὁ

Σοφοκλῆς (495—406) ἔφερε καὶ τρίτον ὑποκριτὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, συνέτεμεν ἔτι μᾶλλον τὰ χορικά καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν χορὸν ἥσυχον θέσιν ἐκτὸς τῆς πράξεως. Οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ ἠγωνίζοντο διὰ τῶν ποιημάτων αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους ἡ Αἰσχύλος παρουσιάζετο ἐκάστοτε φέρων τρεῖς τραγωδίας ἀποτελούσας ἓν σύνολον (τριλογία), μεθ' ἧς εἶπετο σατυρικὸν ὄραμα. Τοιαύτη σωζομένη τριλογία εἶνε ἡ Ὀρεστίας τοῦ Αἰσχύλου, συνισταμένη ἐκ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τῶν Χοηφόρων καὶ τῶν Εὐμενίδων. Τὰ ἔργα τοῦ Σοφοκλέους παριστώσι τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς τραγωδίας, ἰδίως ἕνεκα τῆς μετὰ σχεδίου διατάξεως τῶν δραμάτων καὶ τῆς ἀκριβοῦς παραστάσεως τῶν χαρακτήρων τῶν κυρίων προσώπων, τῶν ὁποίων τὰ ἰδιάζοντα καθιστᾷ ἐναργῆ διὰ καταλλήλων ἀντιθέσεων. Ἐξ ἐναντίας ἡ τραγωδία φαίνεται παρὰ τῷ *Εὐριπίδῃ* (480—406) ἤδη παρακμάζουσα, καθόσον οὗτος, καταλιπὼν τὸ ἰδανικὸν τῶν χαρακτήρων, παριστᾷ τὴν πραγματικότητα τοῦ συνήθους βίου· ἐπίσης δὲ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς προλόγου καὶ ἐπιλόγου καὶ ἰδίως διὰ τῆς βιαίας λύσεως τοῦ δεσμοῦ τοῦ δράματος ὑπὸ Θεοῦ (ἐκ μηχανῆς Θεός) ὀλιγώτερον ἐφρόντιζε περὶ τῆς τεχνικῆς ἀναπτύξεως τῆς πράξεως.

Ἡ ἀρχαία κωμῳδία, ἣτις ἐγεννήθη ἐκ τῶν κατὰ τὰ Διονύσια κώμων, ἔλαβε τὴν τεχνικὴν μόρφωσιν αὐτῆς συγχρόνως μετὰ τὴν τραγωδίαν καὶ ἐν Σικελίᾳ διὰ τοῦ *Ἐπιχάρμου* καὶ ἐν Ἀθήναις διὰ τοῦ *Κρατίου*, *Εὐπόλιδος* καὶ κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ Ἀριστοφάνους (ἀκμάσαντος 427—388). Τούτου αἱ 11 ἐκ τῶν 54 σωζομένων κωμῳδιῶν δίδουσι διὰ τοῦ πικροτάτου σκώμματος πιστὴν εἰκόνα τοῦ δημοσίου καὶ κατ' οἶκον βίου τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, εἰ καὶ ἡ διάταξις καὶ ἡ διεξαγωγή τῶν πράξεων εἶνε λίαν ἀκανόνιστος.

Ὅτε ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν τριάκοντα ἐν Ἀθήναις (401) ἡ παράστασις συγχρόνων συμβεβηκότων καὶ τὰ κατὰ προσώπων σκώμματα ἀπηγορεύθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐμορφώθη ἡ καλουμένη μ ε σ η κ ω μ ω δ ι α, ἣτις τοῦτο μὲν παρίστανε γελοίας μωρίας τῶν διαφόρων τάξεων τῆς κοινωνίας, ἐνδύουσα ὑπὸ μυθικὸν σχῆμα τὰς περιγραφὰς χαρακτήρων, τοῦτο δὲ ἔτεινε τὴν εἰρωνείαν αὐτῆς κατὰ φιλολογικῶν ἀντικειμένων· ὁ δὲ χορὸς ἐξέλιπεν ἐντελῶς.

B) Ὁ πεζὸς λόγος.

1) Ἱστορία. Καθὼς εἰς τὴν ἐπικήν καὶ λυρικήν ποιήσιν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀναφαίνονται οἱ Ἴωνες ὡς οἱ πρῶτοι ἀνοίξαντες τὴν ὁδὸν αὐτῆς· ὅθιεν καὶ ὁ Ἴωνικός πεζὸς λόγος εἶνε ὁ ἀρχαιότερος. Οἱ πρὸ τοῦ Ἡρωδότου ἱστορικοὶ, συνήθως *λογογράφοι* καλούμενοι, ἐκθέτουσι τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν περὶ τῶν λαῶν, καὶ μάλιστα τῶν Ἀνατολικῶν, χωρὶς νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν κριτικὴν καὶ εἰς τὴν τέχνην τῆς διατάξεως καὶ παραστάσεως. Ἐξ ἐννετίας ὁ Ἡρόδοτος ἀνύψωσε τὴν λογογραφίαν καὶ ἐθνογραφίαν τῶν λογογράφων εἰς κυρίως ἱστορίαν, γράψας σύγγραμμα ἱστοροῦν τὰ τῶν Ἑλλήνων γενικῶς, καὶ κατέστη οὕτω «πατὴρ τῆς ἱστορίας». Τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν χωρῶν καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς συνυφαίνει ὁ Ἡρόδοτος ὡς ἐπισόδια τῆς ἱστορίας τοῦ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀγῶνος, παρέχων οὕτως ἐναργηεῖκόνα τῶν ἀντιστρατευομένων λαῶν. Ἐκτὸς τούτου δι' ὅλου τοῦ ἔργου αὐτοῦ διέρχεται ἡ ἰδέα δικαίας εἰμαρμένης, ἥτις εἰς ἕκαστον προώρισε ἰδίαν ὁδὸν καὶ ὅρια καὶ τιμωρεῖ διὰ καταστροφῆς πᾶσαν πέρην τοῦ μέτρου ὑπέρβασιν δυνάμεως καὶ πλούτου. Τὴν πρώτην καὶ ἐνταυτῷ τελειοτάτην παράστασιν συγχρόνων συμβεβηκότων παρέχει ὁ Θουκυδίδης εἰς τὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου (Πελοποννησιακοῦ) τῶν Ἑλλήνων ἱστορίαν αὐτοῦ μετ' ἀπαρμιλλοῦ εὐκρινείας, φιλαληθείας καὶ ἀκριβείας, καθὼς καὶ μετ' ἀσυγκρίτου λεπτότητος καὶ ὀξύτητος τῆς περιγραφῆς τῶν χαρακτήρων. Εἰς τοιοῦτον ὕψος παραστάσεως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνυψωθῇ ὁ μετ' αὐτὸν Ξενοφῶν. Οὗτος ἐνῶ τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείαν του (Ἀνάβασις) διηγεῖται ἀνευ πλυχίων φιλοσοφικῶν παρατηρήσεων καὶ μετ' ἀφελοῦς πίστεως, εἰς τὰ ἐπόμενα ἔργα αὐτοῦ (ἰδίως τὴν Κύρου παιδείαν) μεταχειρίζεται τὴν ἱστορίαν πρὸς διάδοσιν τῶν πολιτικῶν, ἠθικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν του.

2) Ῥητορική. Ἐγένοντο μὲν ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιότατους ἤδη χρόνους λόγοι πρὸς τὸν λαόν, ὡς τοῦτο γνωρίζομεν ἐκ τῶν βασιλέων τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, ὅμως ἡ ἰδίως Ῥητορική ἐμορφώθη μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἰδίως ἐξεῖχον αἱ δημηγορίαι τοῦ Περικλέους διὰ τὰς ἐκτάκτως ἐμβριθεῖς

ἐμβριθεῖς τὴν ὀξύνοιαν καὶ τὴν ἀναγωγὴν πάντων τῶν μερικῶν συμβεβηκότων εἰς γενικὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας. Τὸ μέγα καὶ ἰδανικὸν τῶν σκέψεων αὐτοῦ, συνδεόμενον μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς καὶ ἠτύχου ἀπαγγελίας, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Ὀλυμπίου. Ἡ δὲ τεχνικὴ διαμόρφωσις τοῦ λόγου ἐγένετο ὑπὸ τῶν σοφιστῶν, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐν τῇ ἰδίῳς Ἑλλάδι μᾶλλον τὴν ἀκρίθειαν, οἱ δὲ ἐν τῇ Σικελίᾳ (Γοργίας) μᾶλλον τὸ κάλλος τοῦ λόγου ἐθήρυσον. Ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς φυσικῆς ἐκείνης δυνάμεως τοῦ λόγου, ἥτις ἐξόχως ἀπαντᾶται εἰς τὸν Περικλέα, ἐγεννήθη διὰ τῶν ῥητορικῶν σπουδῶν τῶν σοφιστῶν ἡ τεχνικὴ πολιτικὴ καὶ δικανικὴ ῥητορικὴ, ἣν ἀπαντῶμεν παρὰ τοῖς καλουμένοις ὁ καὶ Ἀττικοῖς ῥήτοροι. Ἐκ τούτων ὁ Ἀσίας ἐμόρφωσε νέον εἶδος λόγου, τὸ παρηγουρικὸν γένος, τὸ ὁποῖον ἐσκοπεῖ τὸ ἔπαινον πράξεων καὶ προσώπων πρὸς ζωπύρῃσιν τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς αἰείλλης. Εἰς τοῦτο τὸ εἶδος ἐξεῖχε καὶ ὁ Ἰσοκράτης, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου τὴν σχολὴν ἐξῆλθον οἱ διασημότεροι ῥήτορες τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μεγίστη δύναμις τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς δικαστηρίοις ῥητορείας ἀναφαίνεται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ φιλιππίζοντος Αἰσχίνου (393—317) καὶ τοῦ ἀδυσωπήτου ἀντιπάλου αὐτοῦ Δημοσθένους (385—322), ὅστις ἐπὶ 14 ἔτη ἠγωνίζετο διὰ τῆς μετὰ πολλῶν κόπων ἀποκτηθείσης τέχνης αὐτοῦ κατὰ Φιλίππου τοῦ Β΄.

3) Ἡ φιλοσοφία ἤρχισε μετὰ θεωριῶν περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων καὶ μετὰ κοσμογονικῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου· ἐμορφώθη δὲ κατὰ πρῶτον εἰς τὰς ἐν τῇ Ἑλλάσσοι Ἀσίᾳ ἀποικίας καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι. Καὶ εἰς ἐκεῖνας μὲν ἐμορφώθη ὑπὸ τῶν Ἰόνων φιλοσόφων, ὧν πρῶτος ὑπῆρξεν ὁ εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν Θαλῆς, τῶν καταστάτων διασῆμων μᾶλλον διὰ τοῦ πολιτικοῦ αὐτῶν βίου ἢ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν, εἰς ταύτας δὲ διὰ τῶν Κυθαγορείων καὶ τῶν Ἑλεατῶν (Ξενοφάνης). Ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἑλεατικὴ φιλοσοφία ἀπέκτησαν μεγαλειτέραν σημασίαν, μεταφυτευθεῖσαι εἰς τὰς Ἀθήνας (ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου)· αὐτόθι δηλ. ἡ φιλοσοφία ἔλαβε νέαν διεύθυνσιν, καθόσον ἐχρησίμευσεν εἰς μόρφωσιν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ μάλιστα διὰ τῆς διαλεκτικῆς. Ἐκ

ταύτης ὅμως ἐμορφώθη ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐτέρα φιλοσοφικὴ τέχνη ἢ σοφιστικὴ, ἣτις ἐζήτει ν' ἀποδεικνύη καὶ ἀρνήται κατὰ θέλησιν τὰ πάντα διὰ σορισμάτων. Τὴν κατάχρησιν ταύτην, ἣν ἔκαμον οἱ σοφισταὶ (Γοργίας, Πρωταγόρας κτλ.) διὰ τῆς διαλεκτικῆς ἐπολέμητεν ὁ Σωκράτης (469 — 399) διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ (Σωκρατικῆς) μεθόδου. Οὗτος ἐζήτησε νὰ ἀντιστρατεύσῃ κατὰ τῆς ἀνηλικότητος τῆς ἐποχῆς του διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός του, νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὀρθότερας ἰδέας περὶ τῆς φύσεως τῶν γνώσεων καὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν (ὅθεν ἰδρυτὴς τῆς ἠθικῆς) ἐν εἰδει οἰκιακῆς συνομιλίας· ἀλλ' οὐ μόνον ἐκωμωδῆθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν ταῖς Νεφέλαις ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν σοφιστῶν καὶ ἐσκώφθη, ἀλλὰ καὶ κατηγορηθεὶς ὡς ἄθρησκος καὶ διαφθορεὺς τῆς νεολαίας καταδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἔπιε τὸ κώνειον. Αἱ διδασκαλαὶ αὐτοῦ σώζονται εἰς τὰ συγγράμματα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἰδίως τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος (129 — 347) τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς. Τὴν δ' ἐντελῶς ἐπιστημονικὴν αὐτῆς διαμόρφωσιν χρεωστεῖ ἡ φιλοσοφία εἰς τὸν Ἀριστοτέλην (384 — 322) τὸν ἰδρυτὴν τῆς περιπατητικῆς σχολῆς (ἐν τῷ Λυκείῳ τῶν Ἀθηνῶν), ὅστις ἐσχέδιασε τὸ πρῶτον σύστημα τῆς λογικῆς καὶ ἔπλασε τοὺς φιλοσοφικοὺς ὄρους.

Ἐκ δὲ τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἐνησχολήθησαν πρὸ πάσης ἄλλης περὶ τὴν μαθηματικὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν ἀστρονομίαν πολλοὶ τῶν φιλοσόφων. Ἡ ἰατρικὴ, ὡς στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας, ἔμεινε ἐπὶ μακρὸν κτῆμα ἱερατικῶν γενῶν. Ὁ δὲ Πυθαγόρας ἀπεπειράθη νὰ εἰσγαγῇ αὐτὴν εἰς τὸ δημόσιον, ἀλλὰ τοῦτο κατώρθωσεν ἐντελῶς πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης (460 — 370) ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης.

4) Τεχνη. α) Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε διὰ λίαν ἀκατεργάστων ἔργων, καθὼς τὰ κολοσσιαῖα τεῖχη τῶν ἀκροπόλεων, τὰ ὁποῖα, καὶ τοὶ κατασκευασθέντα ὑπὸ Πελασγῶν, ἐθεωροῦντο ὡς ὑπεράνθρωπα ἔργα καὶ ἐκαλοῦντο εἰς τὴν Ἀργολίδα κυκλώπεια.

Ταῦτα συνίστανται ἐκ κολοσσιαίων ἀκανονίστου μορφῆς λίθων, εἰς

δὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐξ ἐντελῶς ἀκατεργάστων (ὡς ἐν Τίρυνθι), τεθειμένων ἐπ' ἀλλήλους ἀνευ λιθοκόλλας. Αἱ καλῶς ὠχυρωμένα ἀκροπόλεις περιελάμβανον οὐχὶ μετὰ πολὺ εὐρύχωρα ἀνάκτορα τῶν ἡρωικῶν χρόνων, μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέοντο θησαυροφυλάκεια, ὑπόγεια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κτίρια, χρησιμεύοντα πρὸς φύλαξιν ὅπλων καὶ ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων (ἐν Μυκῆναις σώζεται τοιοῦτον κτίριον).

Περὶ ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ναῶν τῶν ἡρωικῶν χρόνων ἔχομεν ὀλίγας μόνον καὶ σκοτεινάς εἰδήσεις· μετὰ τὴν μετανάστασιν ὅμως τῶν Δωριέων ἀναφαίνονται τρεῖς διάφοροι κόσμοι, ὁ ἀπλοῦς Δωρικὸς, ὁ λίαν κεκοσμημένος Κορινθιακὸς, καὶ ὁ μεταξὺ τῶν δύο ἰσάμενος Ἴωνικὸς. Καθ' ἅπασαν τὴν δευτέραν περίοδον ἀντικείμενον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἦσαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ναοὶ τῶν θεῶν· μόνον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους ἤρχισεν ἡ διακόσμησις τῶν πόλεων καὶ μάλιστα τῶν Ἀθηνῶν δι' οἴκοδομῶν πρὸς θεάματα, οἷον θεάτρων, ὠδείων καὶ ἵπποδρομιῶν, ἐνῶ οἱ ναοὶ κατεσκευάζοντο κατὰ τὸν κομψὸν Ἴωνικὸν κόσμον καὶ μόνον εἰς τὴν Σικελίαν ἐτηρεῖτο ἔτι ὁ ἀρχαῖος Δωρικὸς, διακρινόμενος διὰ τὸ κολοσσιαῖον μέγεθος καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ μορφήν.

6) Ἡ πλαστικὴ εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους παρήγαγε εὐκόσμους μεταλλίνας ἐργασίας (ὅθεν ἡ παρ' Ὀμήρῳ περιγραφή τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως), πῆλινα ἀγγεῖα μετὰ ὀπτῆς γραφικῆς, ἰδίως ὅμως ἀγάλματα τῶν θεῶν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ ξύλου, περιβεβλημένα μὲ πραγματικὰ ἐνδύματα, μετὰ ταῦτα δὲ ἐκ χαλκοῦ καὶ μαρμάρου, καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγίστης αὐτῆς ἀκμῆς (μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους) καὶ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος. Ἡ παράστασις ἀνθρώπων περιωρίζετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους εἰς τοὺς κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας νικητάς.

Ἐν τῶν κυρίων ἀντικείμενων τῆς πλαστικῆς ἦσαν καὶ κοσμήματα τῶν ναῶν, τὰ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς μὲν συνίσταντο ἐκ λαμπρῶν ἀναθημάτων, ἀγγείων καὶ σκευῶν μετ' ἀναγλύφων, πολλὰκις κολοσσιαίου μεγέθους, καὶ ἐκ πολυτίμων ὕλων, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐξ ὀλοκλήρων συμπλεγμάτων ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα παρίστανον μυθολογικὰς σκηνὰς καὶ ἐχρησίμευον πρὸς διακόσμησιν τῶν ἀετωμάτων, τῶν ζωοφόρων καὶ τῶν μετωπῶν.

Εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν ἀκμὴν ἔφθασαν αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους, ἰδίως διὰ τοῦ Φειδίου ἐν Ἀθήναις καὶ τοῦ Πολυκλείτου ἐν Ἀργεῖ, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος, ὅστις συγχρόνως διηύθυνε πάσας τὰς οἰκοδομὰς τοῦ Περικλέους καὶ ἀπησχόλει εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἔργων πλῆθος παντοίων τεχνιτῶν, εἰργάσθη ἰδίως τὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος κολοσσιαῖα ἀγάλματα τῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ὀλυμπίου Διός. Ἐν τῇ σχολῇ τοῦ ἐξ Ἀργεῖος ἢ Σικυῶνος Πολυκλείτου ἀνεπτύχθη εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελειότητα ἢ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐπικρατοῦσα τέχνη τῆς ἐκ χαλκοῦ πλαστικῆς ἀθλητικῶν ἀνδριάντων. Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ ἐν Ἀθήναις ἰδρυθεῖσα σχολὴ τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους ἔδωκαν εἰς τὴν τέχνην ῥοπήν πρὸς παράστασιν λεπτῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Διόνυσον, τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν Ἐρωτᾶ· ἐξ ἐναντίας ὁ Εὐφράνωρ καὶ ὁ Λύσιππος ἐξηκολούθησαν ἐργαζόμενοι κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐν Σικυῶνι καὶ Ἀργεῖ σχολῆς τοῦ Πολυκλείτου εἰς τὴν παράστασιν ἀθλητικῆς καὶ ἥρωικῆς δυνάμεως· ὁ Λύσιππος ὅμως ἐνησχολήθη καὶ μὲ ἀγάλματα προσώπων.

γ) Ἡ γραφικὴ ἐπὶ μακρὸν χρόνον περιορίσθη εἰς γραφὴν ἐπὶ ὀπτῶν ἀγγείων (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μελανῶν σχημάτων ἐπὶ ἐρυθροειδοῦς κεράμου), τὸ μόνον εἶδος Ἑλληνικῆς γραφικῆς, τοῦ ὁποῦ σῶζονται ἔτι πολλὰ λείψανα. Οὕτως ἡ γραφικὴ ἔμεινεν ὑπὸ τὴν πλαστικὴν, μεχρὶ τοῦ ὁ Πολύγνωτος (450—410) ἀνύψωσεν αὐτὴν εἰς ἀνεξάρτητον τέχνην καὶ ἔδωκεν αὐτῇ μεγαλύτεραν ποικιλίαν καὶ ζωηρότητα. Ὁ Κίμων μετεχειρίσθη αὐτὸν πρὸς διακόσμησιν τῆς Ποικίλης ἐν Ἀθήναις στοᾶς. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος ἔλαβεν ἡ γραφικὴ τὴν μεγίστην αὐτῆς τελειοποίησιν διὰ τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Παρξάσιου, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου διὰ τοῦ Ἀπελλοῦ. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἦσαν ἢ τοιχογραφίαι, ἢ ἐζωγραφισμένοι πίνακες. Ἐκκλιεργήθησαν πρὸς τούτοις παρ' Ἑλλησι μετὰ πολλοῦ ζή-

λου ἢ μουσική, ἢ ὑποκριτική καὶ ἡ ὀρχηστική καὶ ἦσαν ἐν
 χροίῃ πρὸ πάντων εἰς τὰς Ὀρησκευτικὰς πανηγύρεις.

δ) Τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἠρωικούς χρόνους
 ἦτον σχεδὸν μόνον παθητικόν, ὅτι τὴν μετὰ τῶν παραλίων
 αὐτῶν συγκοινωνίαν ἐνήργουν οἱ Φοίνικες, οἵτινες μετέφερον εἰς
 αὐτοὺς οὐ μόνον τὰ ἔργα τῆς ἐκυτῶν βιομηχανίας, ἀλλὰ καὶ τὰ
 προϊόντα τῆς Αἰθιοπίας, τῆς Ἀραβίας, τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων
 ξένων χωρῶν (καθὼς καὶ ἤλεκτρον)· ἀλλὰ καὶ οἱ Κρήτες (καὶ
 οἱ Φαίαι) εἰς ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους ἦσαν γνωστοὶ ὡς
 θαλασσοπόροι καὶ πειραταί. Ὅμως διὰ τῆς ἐξωλήτους τῶν
 Φοινίκων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς πειρατείας κατέστη βαθυμη-
 δὸν ἐντελῶς ἐνεργητικὸν τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνεργεί-
 ται ἰδίως ὑπὸ τῆς Κορίνθου, τῆς Σικυῶνος, τῆς Αἰγίνης, τῶν
 Ἀθηνῶν, τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Ἰωνικῶν ἀποικιῶν, ζωοποι-
 ούμενον διὰ τῶν παντοδαπῶν ἀποικιῶν, τῶν ἐμπορικῶν σχέ-
 σεων καὶ τῶν ἐορτῶν· μετὰ δὲ τὰ Μηδικὰ αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν ἡ
 πρώτη ἐμπορικὴ πόλις τῆς Ἑλλάδος.

Μακεδονικὴ ἱστορία (*) μέχρι Φιλίππου τοῦ Β΄.

§. 19. Περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου ὑπάρ-
 χουσι δύο παραδόσεις, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύουσιν, ἢ ὅτι
 οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἔλεγον, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τοῦ
 Ἡρακλέους. 1) Ὁ Περδίκκας, Τημενίδης τὸ γένος, φυγὼν ἐξ
 Ἄργους μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ, κατέκτησε περὶ τὰ
 700 π. Χ. τὸ μετὰξὺ τῶν ποταμῶν Ἀξιῶ καὶ Ἐριόνος πα-
 ράλιον βαθύπεδον τῆς Ἠμαθίας τῆς παρ' Ὀμῆρῳ Μυγδονίας.
 2) Ὁ Κάρανος, ὡσαύτως Τημενίδης τὸ γένος, ἐλθὼν ἐξ Ἄργους
 πρὸς Β. κατὰ χρητῆρῶν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντεῖος διὰ νὰ κα-
 τακτήτῃ βασιλεῖον καὶ βοηθήσας εἰς πόλεμον βασιλέα τινὰ τῶν
 Ὀρεστών, ἔλαβεν εἰς ἃ οὐδὲν τὸ ἥμισυ τῆς χώρας καὶ οὕτως
 ἰδρύσει τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας.

Οἱ Ἡρακλεῖδαι βασιλεῖς τῆς Ἠμαθίας βαθυμηδὸν ἀπέκτησαν

* Περὶ τῆς γεωγραφίας τῆς Μακεδονίας ἰδὲ πρῶτον Τεῦχος, Β-
 βλόν Β. §. 86.

ὅλην τὴν παραλίαν χώραν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῶν πέραν τοῦ Ἀζίου καὶ περιλαμβάνουσαν τὴν Πιερικὴν, Βοιωτικὴν καὶ Μυγδονικὴν καὶ εἰδός, τι ἡγεμονίας ἐπὶ τῶν βαρβάρων βασιλέων τῶν ὀρεινῶν χωρῶν. Ὁ βασιλεὺς Ἀμύντας Α' ἔδωκεν εἰς Μεγάβατον τὸν Πέρτην, σπαρτάην τῆς Θράκης, τὸ σημεῖον τῆς ὑποταγῆς γῆν καὶ ὕδωρ (§. 10) καὶ ἔμεινε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του σπαρτάης τῶν Περσῶν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος μετέτεχεν ἐξ ἀνάγκης τῆς ἐκτραπειᾶς τοῦ Ξέρξου καὶ ὡς πρεσβυς τοῦ Μαρδονίου διεπραγματεύθη τὴν μετὰ τῶν Ἀθηναίων (§. 10) κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ συμμαχίαν τῶν Περσῶν, ἐπρόδωκεν ὁμοίως εἰς αὐτοὺς τὴν μελετωμένην ἐπιθεσιν τῶν βαρβάρων πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Συνεπλήρωσε δ' οὗτος μετὰ τοσοῦτου ζήλου τὴν ἥτταν τῶν διὰ τῆς Μακεδονίας φευγόντων Περσῶν, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι παρεχώρησαν εἰς αὐτὸν ὡς «φιλελληναὶ» τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξέτεινε τὴν Μακεδονικὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ Στυμόνος.

Ἐκ τῶν περὶ τοῦ θρόνου ἐρίδων τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὠρελούμενοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεμίγησαν εἰς τὰ τῆς Μακεδονίας, ἵνα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς συμμαχικῆς ὑποταξῆς τὴν χώραν καὶ θέσωσι συγχρόνως ὄριον εἰς τὴν πρὸς Α. ἐπέκτασιν τῆς Μακεδονίας διὰ τῆς ἰδοῦσιως τῆς Ἀφριπύλου. Ἐν τοῦτοις μόλις Περδικάκας ὁ Β' (υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου) κατέλαβε τὴν βασιλείαν (436—413) καὶ ἀμέσως ἐκπύχθη ὑπὲρ τῆς ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀποστατησῆς Ποτιδαίας καὶ ἐπινειλημμένως ἐβοήθησε τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀργέλαος (413—39) ἐζήτησε νὰ διζώτῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν· διὸ μετήνεγκε τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἐδέσσης εἰς τὴν Πέλλαν, ἣν καὶ ἐκόσμησε διὰ τοῦ Ζεῦξίδος, εἰσήγαγεν ἐροτάς κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἑλληνικῶν ἀγώνων καὶ αὐτὸς ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς. Προσεκάλεσε δὲ εἰς τὴν αὐλήν του καὶ Ἑλληνας ποιητάς (τὸν Εὐριπίδην) καὶ φιλοσόφους (ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἀπέρριψε τὰς προτάσεις αὐτοῦ). Ἐντι σπουδαιοτέρας προσπάθειας κατέβαλεν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς γεωργίας, τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, τὴν ὀχύρωσιν τῶν πόλεων, τὸν ὀργανισμὸν τοῦ στρατοῦ

κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, κτλ. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀρχελαίου ἠκολούθησαν ἔτη τινὰ ἀναρχίας, μεχρικοῦ Ἀμύντας ὁ Β' (393—369) ἐξ ἄλλου κλάδου τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἀνέβη τὸν θρόνον· μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τούτου ἀνενεώθησαν αἱ περὶ τοῦ θρόνου ἐριδες, ἃς κατέπαυσεν ὁ Πελοπίδας.

Φίλιππος ὁ Β' (359—336).

§. 20. Ὁ Πελοπίδας ἔλαβε Φίλιππον (1) τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου μετ' ἑαυτοῦ εἰς τὰς Θήβας ὡς Ὀμηροῦ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθείσης διαιρέσεως τοῦ βασιλείου (μεταξὺ Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' καὶ Πτολεμαίου τοῦ Ἀλωρίτου). Ὁ Φίλιππος ὅμως κατὰ τὸ διάστημα τῆς τριετοῦς τούλάχιστον διαμονῆς αὐτοῦ ἐν Θήβαις (ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἐπαμινώνδου;) ἔμαθε τὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν τακτικὴν τῶν Θηβαίων καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν φοβερὰν διχόνοιαν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Ὅτε δὲ Περδίκκας ὁ Γ' ἐπέσεινε μάχην κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ἔλαβεν ὁ Φίλιππος τὴν κυβέρνησιν, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἀμύντου τοῦ Γ', ὕστερον δὲ κατὰ παρακλησιν τῶν Μακεδόνων ὡς βασιλεὺς. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἢ τελειοποιήσεως τῆς φάλαγγος (βαρῆς πεζικοῦ ὅπλισμένου μετὰ σαρισῶν, ἤγουν μακρῶν λογχῶν) ἐμόρφωσεν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐκέρδησε διὰ λαμπρᾶς κατὰ τὴν Ἰλλυριῶν νίκης πᾶσαν τὴν μέχρι Λυχνίτιδος λίμνης χώραν (358).

Ἐκτοτε φαίνεται ὅτι τὸ κύριον σχέδιον τοῦ Φιλίππου ἦτον ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Πρὸς τοῦτο δ' ἐζήτησε νὰ ἀποκτήσῃ τὰ παράλια τῆς Θράκης ὡς γέφυραν πρὸς τὸ κατακτηθησόμενον βασιλεῖον καὶ λαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος νὰ ἔχῃ ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ πᾶσας τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις. Τοῦτο δὲ κατώρθωσε τοῦτο μὲν δεικνυόμενος ἐπὶ μα-

(1)

Ἀμύντας ὁ Β' (393—369).

Ἀλέξανδρος Β', Περδίκκας Γ', Φίλιππος Β',
 βασιλεύσας 369—368. βασιλεύσας 365—359. βασιλεύσας 359—336.

Ἀμύντας Γ'

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας
 βασιλεύσας 336—323

χρόν χρόνον προστάτης τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας καὶ πρόμαχος τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦτο δὲ ἐξωνόμηνός τινος τῶν Ἑλλήνων καὶ ὠρελούμενος ἐκ τῆς ἀσθενείας, τοῦ φθόνου καὶ τῶν διχονοιῶν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν (§. 11). Μόλις ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν ταύτην καὶ ἔπεισε στρατὸν εἰς τὴν Ἀσίαν (§36), ὅμως ἐδόλοφονήθη ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τινος τῶν σωματοφυλάκων τοῦ (Πινίου), τοῦ ὀπρωταίου τὰ παράπονα κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀττάλου συγγενοῦ τοῦ βασιλέως δὲν εἰσῆλθουσεν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ὑπάρχει ἡ ὑποψία, ὅτι ὁ φόνος τοῦ Φιλίππου ἐγένετο ἐνεργείᾳ τῆς πρώτης αὐτοῦ συζύγου Ὀλυμπιάδος, διότι οὗτος ἐνουμφευσῆ τὴν Κλεοπάτραν, ἀνεψιὴν τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Ἀττάλου.

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας (336—323).

§. 21. Ὁ Ἀλέξανδρος γενν. θεῖ (356) τὴν αὐτὴν νύκτα, καθ' ἣν ὁ Ἡρόδοτος ἔκασε τὸν ἐν Ἑρεσφονίᾳ τῆς Ἀρτέμιδος, ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀριστοτελεῦς ἐπιστημονικὴν ἀνατροφὴν καὶ ὑπῆρξε μέγας λάτρης τῆς ποιήσεως καὶ ἰδίως τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες ὑποκινούμενοι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς ἡγεμόνα, ὁ μόλις 20ετῆς Ἀλέξανδρος εἰσέβλεν οἴφην μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς συνέριον ἐν Κορίνθῳ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν ταχέως ὑπ' αὐτοῦ ταπεινωθέντων Ἑλλήνων ἐκτὸς τῶν Λακεδαιμονίων ἡ ἡγεμονία αὐτοῦ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον.

Ἐνῶ ἡμῶς ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Θρακῶν, Τριβαλλῶν καὶ Γαιτῶν, τῶν ὁποίων ἐπίσης ἤθελε νὰ πύσῃ τὴν πρὸς αὐτονομίαν τάσιν, εἶχε προχωρήσει μέχρι τῶν πέτρων τοῦ Ἰστρου καὶ ἐπανκώμπτων εἶχε πολεμήσει ἐπιτυχῶς τοῖς Ἰλλυριοῦς καὶ Ταυλαντιοῦς, ψευδῆς λόγος περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐκίνησε νέας ταραχὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ τὴν ἀποστασίαν τῶν Θηβῶν, ἔνθα, εἰ καὶ πολλὰς ἐξέδωκε προκηρύξεις ὁ Ἀλέξανδρος περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, εἶχεν ἀφήσει Μακεδονικὴν φρουράν. Λοιπὸν ἐντὸς 12 ἡμερῶν ἐμφανίζεται πρὸ τῶν Θηβῶν καὶ νικήσας τοῖς Θηβαίοις εἰς μάχην, κατέστρεψε συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐν Κορίνθῳ συνεδρίου τὴν πάλιν αὐτῶν ἐκτὸς τῆς Καδμεΐδος, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου, ἐφό-

νευσε πολλούς τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τοὺς ὑπολειπομένους (περὶ τὰς 30000) ἐξήνδραπόδισεν.

Ἡ κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου. (1) Ὁ Ἀλέξανδρος, καταλιπὼν ἐν Μακεδονίᾳ ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν Ἀντίπατρον, ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τοῦ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀσθένειαν σχεδὸν διηλελυμένου Περσικοῦ βασιλείου. Τὸ ἔαρ λοιπὸν τοῦ 334 διέβη μετὰ 30000 πεζῶν καὶ 5000 ἵππων τὸν Ἑλλήσποντον, ἐνίκησε παρὶ τὸν Γράνικον (ἐνθα ὁ Κλεῖτος τῷ ἔσωσε τὴν ζωὴν) τοὺς σατράπας τοῦ Δαρσίου καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Ῥόδιον Μένωννα μισθοφόρους Ἕλληνας. Εἰς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ πορείαν παρὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἑλλάσσοнос Ἀσίας ἀπηντάτο σχεδὸν ὑπὸ πάντων μετὰ χαρᾶς ὡς ἐλευθερωτῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτῆς ὑποστηριζομένων τυράννων, καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς αὐτόθι Ἑλληνικὰς πόλεις τὴν αὐτονομίαν, διὰ τὴν ἀποκλείσθαι ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτῶν τοὺς Πέρτας. Μόνον ἐν Μιλήτῳ εὗρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τοῦ ἐν αὐτῇ Πέρσου στρατηγοῦ καὶ ἐν Ἀλικαρνασσῶ ἀπο μέρους τοῦ Ῥοδίου Μένωννος, ἀλλὰ καὶ αἱ δύο πόλεις ἠλώθησαν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος διήρσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μὲν προσῆλθε εἰς τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς πρόσω Ἀσίας μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Τραχυνίας Κιλικίας, ὁ δὲ στρατηγὸς αὐτοῦ Παρμενίων κατέκτησε τὴν Φρυγίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ παρὰ τὰ ὄρια τῆς Κιλικίας ἀπότομα ὄρη καθίστων ἀδύνατον τὴν περαιτέρω παρὰ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν πορείαν του, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστράφη πρὸς Β. εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Ἑλλάσσοнос Ἀσίας καὶ διεχείμασεν ἐν τῇ εὐφόρῳ Φρυγίᾳ, ἐνθα, διὰ τὰ ὠφελήθη ἐκ τῆς εὐπιστίας τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, ἔκοψε τὸν περιφνημὸν Γόρδιον δεσμὸν. Τὸ ἔτος 333 ἐξεκίνησε μετὰ τοῦ

(1) «Ἡ Μακεδονικὴ ἐκστρατεία, ἣτις ὑπήγαγε μέγα καὶ καλὸν μέρος τῆς Γῆς ὑπὸ τὴν ἐπιτρόχην μοναδικῆ καὶ τὰ μάλιστα πολιτισμένου λαοῦ, δόναται νὰ θεωρηθῇ κυρίως ὡς ἐπιστημονικὴ ἐκστρατεία καὶ μάλιστα ἡ πρώτη, καθ' ἣν ὁ κατακτητῆς περιετοιχίζετο ὑπὸ σοφῶν ὄλων τῶν κλάδων τῶν γνώσεων, φυσιοδικῶν, γεωμετρῶν, ἱστορικῶν, φιλοσόφων καὶ τεχνιτῶν.» Οὐμβρόλλου Κόσμος τόμος Β'.

Παρμενίωνος πρὸς τὴν Κιλικίαν, ἠσθίνητεν ὁμως ἐν Ταρτῶ, λου-
σθεις εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύνδου, καὶ ἰάθη ὑπὸ τοῦ συκο-
φανθηθέντος πρὸς αὐτὸν ἰατροῦ Φιλίππου.

Παρά τὴν Ἰσσοῦν τὴν πλησίον τῶν ὀριων τῆς Συρίας ἐνίκησεν
αὐτὸν τὸν Δαρεῖον, ἐνθα ἔπεσον περὶ τὰς 100000 Περσῶν εἰς τὴν
μάχην, ὁ δὲ Δαρεῖος μετὰ πολλοῦ μόχθου διέφυγε τὰς χεῖρας
τοῦ νικητοῦ, τὸ πλοῦσιον ὁμως στρατόπεδον αὐτοῦ μετὰ τῶν
πολυτίμων σκητῶν καὶ τῶν πληθειστέρων συγγενῶν αὐτοῦ ἔπε-
σον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ, ὅστις μετεχερίσθη τοὺς αἰχμη-
λώτους μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ μεγαλοψυχίας· τὴν δὲ Δαμα-
σκὸν μετὰ τῶν ἐκεῖ συσσωρευμένων θησαυρῶν τοῦ βασιλέως
τῶν Περσῶν ἐκυρίευσεν ὁ Παρμενίων. Ἐνῶ δὲ ὁ Δαρεῖος ἔφυγε
πέραν τοῦ Εὐφράτου καὶ ἔκαμε ματαίας προτάσεις περὶ εἰρήνης,
διὰ τῶν ὁποίων ὑπέσχετο τὴν παραχώρησιν πασῶν τῶν μέχρι
τοῦ Εὐφράτου χωρῶν, ὁ Ἀλέξανδρος κητέκτησε τὸ 332 τὴν
Συρίαν, Κύπρον καὶ Φοινίκην. Μόνη ἡ ἐπὶ νήσου Τύρος ἠρνή-
θη νὰ δεχθῆ Μικηδονικὴν φρουρὰν καὶ ἐκυριεύθη μόλις μετὰ
ἑπτάμηνον πολιορκίαν ἐξ ἐφόδου δι' ἐπιχώσεως τοῦ μεταξὺ τῆς
στερεᾶς καὶ τῆς νήσου στενοῦ. Εἰς δὲ τὴν Πηλκιστινὴν ἀνέστη
μόνη ἡ Γάζα ἐπὶ δύο μῆνας· ἐν Αἰγύπτῳ ὁμως ὑπεδέχθησαν τὸν
Ἀλέξανδρον μετ' ἀγαλλιᾶσεως, ὡς ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τοῦ Περσι-
κοῦ ζυγοῦ. Οὗτος δὲ ἰδρύσεν αὐτόθι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρ-
χίας αὐτοῦ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἰσχυρὰν καὶ εὐλίμενον Ἑλλη-
νικὴν πόλιν μετὰ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Μαρεώτιδος λίμνης.

Ἐντεῦθεν μέρος τοῦ στρατοῦ συνώδευσεν αὐτὸν διὰ τῆς Λιβυκῆς ἐρή-
μου εἰς τὴν βρεισιώτην ταύτης αἴασι πρὸς ἐπίσσειν τοῦ νοσῦ τοῦ
Ἄμμωνος Διός, τοῦ ὁποίου οἱ ἱερεῖς ἔχαιρέτησαν αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ Ἄμ-
μωνος, πιθανῶς διὰ τὰ κρησυχθῆ οὕτως εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ἐπιστήμιως
ὡς λάτρεις τῶν θεῶν αὐτῶν.

Ἐπανελθὼν δ' εἰς τὴν Ἀσίαν ἐνίκησε τὸν Δαρεῖον εἰς τὰ πα-
ρὰ τὰ Ἄρβηλα Γουγάμηλα (1 Ὀκτωβρίου 331), ὅστις ἔφυ-
γεν εἰς τὰ δυσηπρωτίους ΒΑ. χώρας τοῦ βασιλείου του, ἐνῶ
ὁ νικητὴς ὑπέταξε ταχέως τὰς πλουσίας καὶ σημαντικὰς μεσημ-
βρινὰς ἐπαρχίας, Βαβυλωνίαν, Σουσιανὴν καὶ Περσίδα· εἶτα
ἐπανακάμψας εἰς τὴν Μηδίαν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Δαρείου,
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εὔρεν αὐτὸν ἔλεσινῶς φονευθέντα ἐν τῇ Παρθία ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς Βακτρίας (Βήττου) καὶ τῆς Ἀραχωσίας.

Ἀποθανόντος τοῦ Δαρείου, ἤρθη τὸ τελευταῖον κώλυμα, ὅπερ ἐμπόδιζε ἐπὶ τοῖς ἐξοχωτέροις τῶν Περσῶν νὰ ριθῶσιν εἰς τὰς ἀγκύλας τοῦ νεκροῦ, ὅτι· μᾶλλον διαφρονίμου πολιτείας, ἢ διὰ τῶν λαμπρῶν νικῶν κατώρθωσε τὴν ἄρῃσιν Περσισμακεδονικοῦ βασιλείου καὶ τὴν συγχώνευσιν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

Τὴν ταχεῖαν καθυπόταξιν τῶν Α. τοῦ Περσικοῦ βασιλείου κατώρθωσεν ὁ Ἀλεξάνδρις ἰδίαις δὴ τῶν μέσων, 1) ἀφίστας τοὺς σατράπης, ὅτινες ἀνεγνώριζον αὐτὸν ὡς κίρσον τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὰς θέσεις των, 2) δεχόμενος τὴν ἐνδομασῶν, τὰ ἦθη, τὴν ἐθιμοταξίαν καὶ τὴν αὐλικὴν τάξιν τῶν προτέρων βασιλέων τῆς Περσίας καὶ φαινόμενος ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον ὡς ξένος κατακτητῆς, 3) ἐμμένων εἰς τὸ φρόνιμον καὶ καλοῦ καρποῦ ἀποφύρον σύστημα αὐτοῦ, νὰ κυβερνᾷ ἀλλ' διὰ τοῦτου ἡπικαιότερον καὶ μᾶλλον τιμῶντας τὰς ἐθνικότητας, παρ' ὅσον ἐπραττον τοῦτο αὐτοῦ οἱ Πέρσαι.

Ἄρου ὁ Ἀλεξάνδρις διέτρεξε τὰς ἀνατολικὰς ἐπιχειρήσεις, κατεδίωξεν εἰς τὴν Σαγγάρον τὸν φινέξ τοῦ Δαρείου Βήττου, σατράπην τῆς Βακτρίας, ὅτι· εἶχε λάβει τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως ὑπὸ τὸ ὄνομα Αιζουζου τοῦ Δ' καὶ συλλαβῶν αὐτὸν διέταξε καὶ τὸν προτόλιον κατὰ τὸ Περσικὸν ἔθις εἰς τὸν σταυρόν. Ὅτε δ' ἔρ' ἄγε εἰς τὰ Βα ὄρια τοῦ Περσικοῦ βασιλείου συνέλαξε τὸ σχέδιον νὰ κητευσθῇ κύριος πάσης τῆς Ἀσίας, τῆς ὁποίας τὰ ὄρια ἐνόμιζε πολὺ μικρότερα. Ἐν ταύτῳ λοιπὸν ἐπεχείρησε τὴν κατα τῶν κηλουμένων Σκυθῶν ἐκστρατείαν, εἶτα δὲ τὴν κατὰ τῶν Ἰνδῶν. Διατίκει ὅμως τὸν Ἰαξίον ἐπ' ἀνέκκαμψε, διότι οἱ νομάδες κήταικοι αὐτῆς, ἀπορεύγοντες πᾶσαν ἐκ τοῦ συστήθου μάχην καὶ αποσυρόμενοι καθιστῶν τὴν χώραν ἀπρόσιτον διὰ τῆς ἐρημώσεως, ὅθεν ἐπανῆλθε ταχέως, ἀρκεῖσθε εἰς μόνην τὴν οὐχύρωσιν τῶν παρὰ τὸν Ἰαξίον ὀρίων.

Ἐν τῷ μεταξύ διπλῶς ἐξεδηλώθη δυσάρεσκεια κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, 1) οἱ ἐξέχοντες Μακεδόνες, ὅτινες ἠκολούθησαν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, δὲν ἐνέκρινον τὸν διορισμὸν Περσῶν σατραπῶν, ἀ-

δὲ ἤθελον ν' ἀποδίδωσιν εἰς αὐτὸν τὰς ὁποίας ἀπῆται θείας τιμὰς ὡς διάδοχος τῶν Περσῶν βασιλέων· διὸ ἔσχατοι ἄνδρες, εἶον ὁ Παρμενίων, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φιλώτας, ὁ Κλεῖτος καὶ ὁ Καλλισθένης ἀπίστησαν διὰ τοῦ ἑαυτῶν θανάτου τὴν ἐλευθερίαν κατὰ κρίσιν τῆς ἀνάγκης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπαιτήσεως. 2) Ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτοῦ Ἀντιπάτρου ἐπεκράτει μεγίστη αὐθαιρεσία. Ἐνασχο-
λουμένου δὲ τοῦ Ἀντιπάτρου εἰς τὴν καθυπόταξιν τοῦ ἐν Θράκῃ ἀποστα-
τήσαντος ὑποστρατήγου Μένωνος, ὠφελούμενος ἐκ τούτου ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις ὁ Β', ἀνενώστει τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα· μόνου ὅμως οἱ Ἀχαιοὶ, οἱ Ἥλιοι καὶ οἱ Ἀρκαδῆες συνεμάχησαν μετ' αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ὁ Ἀντιπατρος διὰ μιᾶς μόνον νίκης παρά τὴν Μεγαλόπολιν τῆς Ἀρκαδίας κατέδαξε τὴν ἐπανάστασιν (330).

Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς Ἰνδίας (327 καὶ 326). Μετὰ στρατοῦ συγκεκριροτημένου ἐκ τῶν μαχιμωτέρων βαρβάρων (ἐξ 120 000 πεζῶ καὶ 15000 ἰππέων), τοῦ ὁποίου οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Μακεδόνες ἀπετελοῦν μόνον τὸν πυρῆνα, ὑπερέβη ὁ Ἀλεξάνδρος τὸ ἕαρ τοῦ 327 τὰ ὄρια τῶν Ἰνδιῶν καὶ κατέκτησε τὸ πρῶτον ἔτος μόνον τὴν πρὸς Δ τοῦ Ἰνδοῦ χῶ-
ραν. Διαβὰς δὲ καὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον ἦλθεν εἰς τὴν χῶ-
ραν τοῦ συμμάχου αὐτοῦ Ταξίλου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν πρω-
τεύουσαν ἐδέχθη τὴν ὑποταγὴν πολλῶν παρακειμένων ἡγεμό-
νων. Πολλὰς δυσκολίας παρεῖχεν ἡ διαβάσις τοῦ ποταμοῦ Ἰνδάσπου διὰ τε τὴν πλημμύραν αὐτοῦ καὶ διὰ τὸν ἐπισημότε-
ρον Ἰνδὸν βασιλέα Πῶρον, ὅστις ἔστατο εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην αὐτοῦ ἑτοιμὸς πρὸς πόλεμον. Ἐν μεγάλῃ μάχῃ κατὰ τοῦ Πῶρου ἐγένετο κατὰ πρῶτον ἡ δοκιμὴ τῆς Ἑλληνικῆς πο-
λεμικῆς τέχνης κατὰ τῆς ἀρχαίας Ἰνδικῆς, καί τοι ἀδυνάτου οὔτις τῆς χρήσεως τοῦ ἰππικοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν 200 ἑλεφάντων, οἳτινες ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ Ἰνδικοῦ στρατοῦ. Δὲν διέφυγεν ὅμως τὴν προσοχὴν τοῦ νικητοῦ, ὅτι εἰς τοὺς Ἰνδοὺς ἀπῆτειτο νὰ μεταχειρισθῇ ἡπιώτερον τρόπον, ἢ εἰς τοὺς λοιποὺς ὑποταγέντας λαοὺς, ὡς ἦττον συνειθισμένους νὰ φέρωσι ξένον ζυγὸν καὶ ὡς μᾶλλον ἀπέχοντας τοῦ κέντρου τοῦ βασιλείου· διὸ ἀρῆκε τοὺς ἐγγχωροὺς βασιλεῖς εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρκούμενος εἰς μόνην τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀναγνώρισιν τῆς κυρι-
αρχίας του.

Κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Πύρου διαμονῆς του ἔδρυσε δύο νέας πόλεις, τὴν Βουκεφάλειαν, εἰς ἣν θέσιν διέβη τὸν Ὑδάσπην, ἔνθα ἀπέθανεν ὁ περιδότητος Ἴππος αὐτοῦ Βουκεφάλας, καὶ τὴν Νίκαιαν ἐπὶ θέσεως λαμπρᾶς νίκης.

Οἱ πέρην τοῦ Ὑδραῶτου ἢ Ὑαρῶτιδος Ἴνδοι ὑπετάγησαν μετὰ πεισματώδεις ἀγῶνας καὶ διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Πύρου, ὅστις διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπάσης τῆς μεταξὺ Ὑδάσπου καὶ Ὑπάσιος ἢ Ὑφάσιος πεδινῆς χώρας. Ὅμως ὅτι μᾶλλον ὁ Ἀλεξάνδρος ἐγνώριζε τὴν ἔκτασιν τῶν Ἰνδιῶν, ὅτι πλέονο στρατὸς αὐτοῦ ἠλαττοῦτο ἐκ τῶν πεισματωδῶν ἀγῶνων καὶ ὅτι μᾶλλον ἀνητύχει ἐκ τῶν εἰδήσεων, ἃς ἐλάμβανε περὶ τῆς πολιτείας τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ σατραπῶν του, τὸς μᾶλλον παρήτει τὴν ιδέαν τῆς πραγματικῆς καθυποτάξεως τῶν Ἰνδιῶν καὶ περιωριζετο εἰς μόνην τὴν ἐξιχνίασιν εὐκολωτέρως ὁδοῦ διὰ μέλλουσιν κατὰ τῶν Ἰνδιῶν ἐκστρατεῖαν. Παρα τὸν Ὑφασιν κατεσκεύασε δώδεκα πυργοειδεῖς βωμοὺς καὶ ἀντὶ νὰ διευθύνῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ πρὸς Α, ἐτράπη πρὸς Ν. ἀναγκασθεὶς, ὡς λέγεται, ἐκ τῆς δυσαρρεσκείας τῶν στρατιωτῶν του. (1). Ἐπλευσε λοιπὸν μετὰ μέρους τοῦ στρατοῦ του ἐπὶ στόλου (ἐκ 1800 — 2000 πλοίων), ναυπηγηθέντος ἐπὶ τοῦ Ὑδάσπου καὶ ναυαρχουμένου ὑπὸ τοῦ Νεάρχου, τὸν ποταμὸν τοῦτον πρὸς τὰ κάτω, τὸν Ἀκεσίην, εἶτα μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν ἀνδρείων Μαλλῶν τὸν Ἰνδόν, καὶ μετὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἐκβολῶν τούτου τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Ὁ μὲν Νεάρχος ὠδήγησε τὸν στόλον διὰ τῆς Ἐρυθραίας θαλάσσης εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ ἀνεκάλιψε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριδος, ὁ δὲ Ἀλεξάνδρος μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ στρατοῦ ἐπέστρεψε διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Περσίδα.

Σημ. Ὁ Ῥίττερος δέχεται ὡς κύρια αἷτια τῆς ἐπανόδου τὰς ἐξέπταήμερου συνεχῶς βροχῆς πλημμύρας τῶν ποταμῶν καὶ τὴν πεποίθησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι ἐκστρατεία εἰς τὰς πλουσίας παρὰ τὸν Γάγγην χώρας τὸ πολὺ ἤθελεν ἐπενέγκει δόξαν καὶ λείαν, οὐχὶ ὅμως καὶ διαρκεῖς κατακτίσεις, διότι ἡ ἀμέσως ἦθη πρὸς Α. τοῦ Ἰνδοῦ κατακτηθεῖσα χώρα ἔπρεπε ν' ἀφεθῇ εἰς ἐγχωρίους ἡγεμόνας.

Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα (325—324). Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ μὴ ἐπιβιβασθέντος ἐπὶ τοῦ στόλου στρατοῦ ᾧ ὄψεν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ παρὰ τὴν παραλίαν διὰ τὰ δύναται νὰ ἐφοδιάξῃ τὸν παραπλέοντα στόλον ἐκ τῆς ξηρᾶς διὰ τροφῶν καὶ ποτίμου ὕδατος, εἶτα δὲ διὰ τῆς Γεδρωσίας καὶ Κορμανίας, διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ καὶ τὰς χώρας ταύτας ἀχειρώτους· ἐν δὲ τῇ Βαβυλῶνι ἐτιμώρησαν αὐστηρότατα τοὺς ὑπερόπτας σατράπας καὶ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη παρῆλθον ἀνευ μεγάλων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐκτὸς τῆς βραχείας ἐκστρατείας κατὰ τοῦ ληστρικοῦ ὀρεινοῦ λαοῦ τῶν Κοσσαίων τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῶν χωριζόντων τὴν Σουσιανὴν ἀπὸ τῆς Μηδίας ὀρέων, κατεγίνετο ὅμως εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμόν τοῦ κράτους καὶ ἰδίως εἰς μεγάλας πολεμικὰς προπαρασκευὰς διὰ μέλλουσαν ἐκστρατείαν, πιθανῶς κατὰ τῶν Ἰνδίων.

Ἡ δυσἀρέσκεια τῶν Μακεδόνων κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν πρός τοὺς βαρβάρους εὐνοίαν αὐτοῦ ἐδηλώθη, ὅτε συνεπλήρου τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ τὴν σωματοφυλακὴν διὰ βαρβάρων, ταῖς δὲ σπαλαιούς καὶ ἀνικάνους ἤδη πρὸς ὑπηρεσίαν Μακεδόνας ἀπέλυεν ἢ ἐπιμονῇ ὅμως, μεθ' ἧς ὁ Ἀλέξανδρος ἐνέμεινε εἰς τὰς διατάξεις αὐτοῦ ἐπ' ἀνήγαγε τὴν ἡσυχίαν.

Ἔνεκα ὅμως τῶν ὑπερβολικῶν κόπων καὶ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκολασίαν τῶν φίλων του ἀπέθανεν ἐν Βαβυλῶνι τὸ 32 ἔτος τῆς ἡλικίας του (323).

Διαμελισμὸς τοῦ βασιλείου τοῦ Μεγάλου

Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ 304.

§. 22. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤρχισε μικρὸς καὶ ἐπίπονος ἀγὼν κατ' ἀρχάς μὲν περὶ τῆς διαδοχῆς, εἶτα δὲ περὶ τῆς ἐνόητος ἢ τοῦ διαμελισμοῦ τοῦ βασιλείου, τὸ ὁποῖον τέλος διηρέθη εἰς τέσσαρα κράτη.

Οἱ ἐπιτημότεροι στρατηγοὶ καὶ φίλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνεγνώρισαν τὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ γεννηθέντα υἱὸν του

Ἀλέξανδρον (1) ὡς βασιλέα· ὁ στρατός ὁμοῦς ἐξηνάγκασε καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βλακῶς ἑτεροκλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως Ἀριδαίου. Οἱ κατ' ὄνομα μόνον βασιλεῖς οὗτοι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Περδίκκα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων εἶχε παραδώσει τὸν δικτύλιον αὐτοῦ, ἐνῶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ λόγῳ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἔλαβον σατραπείας. Ὁ Περδίκκας ὁμοῦς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ κράτους, ἐλπίζων νὰ παραγκωνίσῃ τοὺς δύο νέους βασιλεῖς καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ σχέδιον αὐτοῦ τοῦτο ἐγνώσθη ἐκ τοῦ γάμου, ὃν ἐμελέετο νὰ γάμῃ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Αἰκλὸν ἢ ὑπεροπτικὴ συμπεριφορὰ αὐτοῦ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐπένεγκε συνωμοσίαν πολλῶν σατραπῶν, καθ' ἣν ὁ Περδίκκας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν εἰς ἐκστρατίαν κατὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Λέγου (324). Ὁ ἐπαναστατήσας στρατός ἀνέθηκε τὴν χηρεύουσαν διοίκησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις ἔκκαμε νέαν διαίρεσιν τῶν σατραπειῶν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Σέλευκος ἔλαβε τὴν τῆς Βαβυλωνίας. Ἀποθνήσκων δὲ ὁ Ἀντίπατρος (319) δὲν ἀνέθηκε τὴν ἐπιτροπείαν τῶν δύο νέων βασιλέων εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κάσσανδρον, ἀλλ' εἰς τὸν ὑποστράτηγον αὐτοῦ Πολυσπέρχοντα. Ἐκ τούτου ἠγέρθη πόλεμος περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους μετὰ Πολυσπέρχοντος καὶ Κάσσανδρου, καθ' ὃν ὁ δεύτερος συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου, στρατηγοῦ τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ὁ μὲν Κάσσανδρος ἔμεινε νικητὴς ἐν Εὐρώπῃ, ὁ δὲ Ἀντίγονος ἐν Ἀσίᾳ.

Ἡ πρόσκαιρος νίκη τῆς Ὀλυμπιάδος ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου αὐτῆς, μολυνθεῖσα ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἡλιθίου ἀντιπάλου Ἀριδαίου, ἐχρησίμωσε μόνον

(1) ὅτι ἔλαβεν τὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως

σύζυγοι αὐτοῦ 1) Ὀλυμπιάς 2) Φιλίην

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, Κλεοπάτρα Φιλίππου Ἀριδαίου
 ἐκ τῆς Ῥωξάνης ἐκ τῆς Βαρσίνης σύζυγοι Ἀλε- σύζυγοι αὐτοῦ
 ξάνδρου τοῦ βασιλ. Εὐρυδίκη

Ἀλέξανδρος Ἡρακλῆς τῆς Ἰπείρου
 γεν. 323, +311 +309

νον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς νίκης τοῦ Κασσάνδρου καὶ πρὸς θανάτωσιν τῆς μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἐπειδὴ ὁ Ἀντίγονος εἶχεν ἐκδιώξει ἐκ τῆς Βαβυλωνος τὸν Σέλευκον, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀνγκνωρίσῃ ὡς ἀντιβασιλέα καὶ ἀνώτατον τῆς Ἀσίας ἄρχοντα, ἐγεννήθη νέκ κατ' αὐτοῦ συμμαχία τῶν ἐπάρχων τῆς Ἀσίας, τοῦ Κασσάνδρου δηλ. τῆς Μακεδονίας, Πτολεμαίου τοῦ Λάγου τῆς Αἰγύπτου τοῦ Λυσιμάχου τῆς Θράκης καὶ Σελεύκου τοῦ ἐκδιωχθέντος ἐκ τῆς Βαβυλωνος. Τοῦτο ἐπῆγαγε δύο πολέμους μεταξὺ τοῦ Ἀντιγόρου καὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπάρχων (314—301), τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἐπὶ μακρὸν διεξήγαγε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἐπιτυχῶς καὶ ἔλαβον ἐκ τούτου τὸν βασιλικὸν τίτλον. Τὸ παράδειγμα ὅμως τούτῳ ἠκολούθησεν ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος, ὅστις εἶχεν ἀνοκτίσει τὴν Βαβυλωνίαν (312), ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Κασσάνδρος, καὶ οὕτω τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀπώλεσε τὴν ἐνότητα αὐτοῦ καὶ κατ' ὄνομα. Ἐπροσπάθεισε μὲν ὁ Ἀντίγονος ἰὰ ἐνώσῃ αὐτὸ καὶ πάλιν, ἀλλ' ἡ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ἐκστρατεία αὐτοῦ κατέστρεψε τὴν κατὰ ξηρὰν αὐτοῦ δύναμιν, ἐνῶ ἡ ματαία τῆς Ῥόδου πολιορκία τοῦ ἀφῆρετε τὴν ἐλπίδα τῆς ἡγεμονίας τῆς θαλάσσης· συγχρόνως δὲ ἠνώθησεν καὶ οἱ τέσσαρες ἡγεμόνες διὰ τὰς ἐν Εὐρώπῃ νίκας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου. Διὸ κατὰ τὴν παρά τὴν Ἴψόν μάχην (301) ἔπεσεν ὁ Ἀντίγονος, πολεμῶν κατὰ τοῦ Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου, οἵτινες νικῆσαντες διένειμαν τὰς χώρας αὐτοῦ καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου ἰδρύθησαν τέσσαρες νέαι μοναρχίαι, ἡ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Κασσάνδρον, ἡ τῆς Συρίας ὑπὸ τὸν Σέλευκον, ἡ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τὸν Πτολεμαῖον καὶ ἡ τῆς Θράκης (μέχρι τοῦ 284) ὑπὸ τὸν Λυσίμαχον.

• Ἐν Πόντῳ, ὅστις κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν ἐπαρχιῶν εἶχε δοθῆ εἰς τὸν Ἀντίγονον, ἀνιέστη ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς διαίρεσεως ταύτης Μιθριδάτης ὁ Β', διὸ ἀνεγνώρισαν οἱ παρά τὴν Ἴψόν νικηταὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μιθριδάτην τὸν Γ' κύριον τοῦ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἄλως κειμένου Πόντου. Ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ εἶχον λάβει τὸν βασιλικὸν τίτλον οἱ Πέρσαι

σατράπαι καὶ εἶχον διατηρήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν κατὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Τὰ ἐκ τῆς Μακεδονικῆς μοναρχίας γεννηθέντα κράτη.

Μακεδονία καὶ Ἑλλάς (1) 323—146.

§ 23. Ὁ Λαμιακὸς πόλεμος (323—322). Οἱ Ἕλληνας οἵτινες, ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶχον ἀποπειραθῆ ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των (§ 21), ἅμα μαθόντες τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, συνεδέθησαν καὶ πάλιν κατὰ προτροπῆν τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ κἀμωσι καὶ τελευταίαν ἀπόπειραν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Λεωσθένης ὁ στρατηγὸς τοῦ ἐξ Ἀθηναίων, Αἰτωλῶν καὶ μισθοφόρων συμμαχικοῦ στρατοῦ, μεταβὰς εἰς τὰς Θερμοπύλας ἐνίκησε τὸν κατ' αὐτοῦ στρατεύσαντα Ἀντίπατρον, ὅστις ἀπεσύρθη εἰς τὴν ὄχυράν Λαμίαν, προσμένων ἐπικουρίαν. Ἡ νίκη αὕτη ἐπροξένησε γενικὸν ἐνθουσιασμὸν ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐκ τούτου οἱ πλείστοι Πελοποννήσιοι προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν· ὁ θάνατος ὁμῶς τοῦ Λεωσθένους κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας ἦτον βαρεῖα ἀπώλεια εἰς τοὺς συμμάχους, ἐνῶ ὁ Ἀντίπατρος, λαβὼν ἐπικουρίαν ἐξ Ἀσίας, κατεστη ἀνώτερος αὐτῶν. Ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ αἱ πλείστοι τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἐζήτουν ἕκασται συνθήκας ἀνεκτοῦς, μετ' ὀλίγον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἔμειναν μεμονωμένοι. Ἡ ὁμολογηθεῖσα μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἰρήνη ἐγένετο μὲ ἐπιχθεις ὄρους, νὰ πληρώσωσι δηλ. τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, νὰ δεχθῶσι Μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Μουνηχίαν, νὰ παραδώσωσι τοὺς ῥήτορας Δημοσθένην καὶ Ὑπερίδην καὶ νὰ ἔχωσι τοῦ λοιποῦ τιμοκρατικὸν πολίτευμα κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀν-

(1) Σειρὰ τῶν βασιλέων α) ἐκ διαφόρων οἰκῶν, 1) Φίλιππος ὁ Ἀριδαῖος καὶ Ἀλέξανδρος, 2) Κάσσανδρος, 3) Φίλιππος, 4) Ἀντίπατρος καὶ Ἀλέξανδρος, 5) Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς, 6) Πύρρος καὶ Λυσίμαχος, 7) Σέλευκος ὁ Νικίτωρ, 8) Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, 9) Μελέαγρος, 10) Ἀντίπατρος, 11) Σωσθητής, 6) ἐκ τοῦ οἴκου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, 1) Ἀντίγονος ὁ Γονατῆς, 2) Δημήτριος ὁ Β', 3) Ἀντίγονος Β' ὁ Δώρων, 4) Φίλιππος ὁ Γ', 5) Περσεύς, 6) Ἀνδριανός.

ἰσπάτρου ἐπιβληθέντας ὄρους. Οἱ δύο ῥήτορες, οἵτινες οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου, ἔφυγον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὁ μὲν Ὑπερίδης συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη μετὰ πολλῶν ἄλλων μὴ μακεδονιζόντων (χέεβαιον ἂν ἐκόπη ἠγλώσσα αὐτοῦ), ὁ δὲ Δημοσθένης ἐδηλητηριάσθη ἐπὶ τῆς νήσου Καλαυρίας ἐν τῷ τοῦ Ποσειδῶνος ναφί.

Οἱ βασιλεῖς τοῦ νέου Μακεδονικοῦ βασιλείου ἐνόουν καλῶς, ὅτι δευτέρα κατάκτησις τῆς Ἀσίας δὲν ἦτον δυνατή· διὸ περιώρισαν τὰς προσπάθειάς αὐτῶν μόνον ἐν καταστήσει Μακεδονικῆν ἐπαρχίαν τὴν Ἑλλάδα, ἣτις δὲν ἦτον συνδεδεμένη στενῶς μετὰ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' εἴτε ἐκ *συνεχῶν* περὶ τοῦ θρόνου ἐρίδων, εἴτε ἐκ τῶν πρὸς τοὺς πρὸς Β. βαρβάρους ἀγῶνων καὶ μάλιστα τῶν πρὸς τοὺς Γαλάτας, εἴτε τέλος ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ῥωμαίων ἐμποδίζοντο ἀπὸ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ σκοποῦ τῶν τούτου, εἰ καὶ πολλάκις ἐφθασαν περὶ τὸ τέλος· συγχρόνως δ' ἐγένετο πρόσκομμα εἰς τὴν ἐντελῆ καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος ἢ ἀμοιβαία ζηλοτυπία τῶν βασιλέων τῶν τριῶν ἰσχυροτέρων κρατῶν, εἰς ἃ διηρέθη τὸ βασιλείον τοῦ Μεγάλου Αλεξάνδρου, ἡ ἰδρυσις τοῦ Αἰτωλικοῦ κοινοῦ καὶ ἡ ἀνατίεσις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (280).

Μόνη ἡ Θεσσαλία ἦτον καὶ ἔμενε Μακεδονικῆ ἐπαρχία, ἐνῶ αἱ πλείεσται τῶν λοιπῶν πολιτειῶν ἐγένοντο σύμμαχοι τῆς Μακεδονίας, ἔχουσαι διάφορον σχέσιν πρὸς τὸν βασιλέα ταύτης ὡς τὸν ἀρχηγὸν τῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων συμμαχίας. Ἐν δὲ τῇ Ἠπειρῷ εἴχεσθη ματιοθῆ ἀνεξάρτητος πολιτεία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Πύρρος ἐξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μέχρι τῶν ὀρίων τῶν Ταυραντίων καὶ ἐπὶ τῆς Ἀκαρνανίας· ἤρξε δὲ ἐπὶ τινα χρόνον καὶ αὐτῆς τῆς Μακεδονίας (287).

Ἡ τῶν Γαλατῶν εἰσβολὴ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα (280—279) Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου Κελτικοὶ λαοὶ εἶχον εἰσχωρήσει πρὸς Α. εἰς τὰς Ἰλλυρικὰς χώρας, ὅτε ὅμως οἱ Βοιοὶ καὶ οἱ Σεννῶνες τῆς Ἰταλίας κατεβλήθησαν (284) ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, πολυάριθμα φαίνεται, Γαλαϊκὰ στία ἐστράφησαν πρὸς Α. Τὸ ἔτος 280 Γαλιτικὸν στίφος ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐνίκησε τὸν ἄφροντιν καὶ ὑπεροπτικὸν βασιλέα

Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνό, ὅστις ἐφρονεῖθη κατὰ τὴν μάχην τὸ στίφος ὅμω; τοῦτο ἐδιώχθη ἐκ τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ τρίτου διαδόχου τοῦ Κεραυνοῦ, τοῦ Σωθένους. Ἔτερον πάλιν στίφος ἐκ πλείον τῶν 20.000 ἀνδρῶν ἐκ τῆς πλουσίας ὀρμώμενον λείας, ἦν τὸ πρῶτον εἶχε λῶσει ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἐκίνησε τὸ ἐπόμενον ἔτος κατ' αὐτῆς ὑπὸ τὸν Βρέννον. Ἡττηθέντος τοῦ Σωθένους, διέφυγε μὲν τὴν σύγκρουσιν ὁ Βρέννος μετὰ τοῦ ὑπὸ Μακεδόνων καὶ Σύρων ἐνταγμένου στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς Θερμοπύλας, διαβάς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἐφιάλτου, καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν Δελφῶν, αὐτόθι ὅμως ὑπὸ σεισμοῦ, ψύχους καὶ πείνης ἠναγκάσθη νὰ ἐπανκκάμψῃ καὶ βαρέως πληρωθεὶς κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἀποχειρίσθη. Οἱ καταλειφθέντες Γαλάται (περὶ τὰς 40.000) ἀπεστράφησαν πρὸς Β. εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ Θράκην, τινὲς δ' αὐτῶν μεταβάντες εἰς τὴν Ἑλλάσσονα Ἀσίαν κατετάχθησαν εἰς μισθοφόρον ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Νικομήδους.

Ἡ ἰδρύσις τοῦ Αἰτωλικοῦ κοινοῦ καὶ ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἀρχαϊκῆς συμμαχίας (280) προσέθετο τὴν ἀνόρθωσιν καὶ τήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ Αἰτωλικὸν κοινόν. Ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν ἤδη χρόνων οἱ κάτοικοι τῶν μεσημερινῶν τόπων τῆς ὑστερον κληθείσης Αἰτωλίας συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους διὰ τινος ὁμοσπονδίας, ἐπὶ δὲ τοῦ Θουκυδίδου αἱ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀχελώου καὶ Εὐήνου διάφοροι φυλαὶ φρίνονται ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, εἰ καὶ ἐκαλοῦντο διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Αἰτωλοὶ, καὶ μόνον ἐνήργουν ἀπὸ κοινοῦ, ἀμυνόμενοι κατὰ κοινοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Αἰτωλοὶ, οἵτινες εἶχον μείνει ξένοι τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς βάρβαροι, ἀνεφάνησαν κατὰ πρῶτον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἱκανῶς ζωηροί. Ἡ συμμετοχὴ τούτων εἰς τὸν Λαμιακὸν πόλεμον συνέδεσεν ἔτι μᾶλλον τὰς ληττρικὰς αὐτῶν φυλάς, αἵτινες ἔκτοτε ἐπὶ μᾶλλον μορφωθείσαι ἀπετέλεσαν τὸ κοινόν τῶν Αἰτωλῶν, τοῦ ὁποῦ οἱ ἀντίπρόσωποι, σχηματίζοντες τὸ Παραιώμιον, συνήρχοντο κατ' ἔτος συνήθως ἐν

Θέρμοις. Ἡ δὲ πολιτεία τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης ἦτον κατὰ θεωρίαν δημοκρατικόν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ συνέδρια ταύτης δὲν παρευρίσκοντο πάντες, διότι πολλοὶ αὐτῶν ἦσαν πτωχοὶ καὶ κατόικον μικρὰν, πρὸς δὲ κικν αὐθὺν ἦσαν αὐτῶν μᾶλλον δύσθιμοι. Ἦν εἰς πᾶν ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰς συνελευσεις συνήρχοντο μόνοι οἱ πλουσιώτατοι καὶ οἱ τὰ μάλιστα ἰσχυροὶ. Ἡρωῆ εἰς χθόνι οἱ ὑποθέσεις εἰς τὸ συνέδριον ἐξήτάζοντο ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ δήμου, οἱ συνιστάμενοι ταύτην ἐκλεθόντο ἀπόκλητοι. Τὸ δὲ δῆμος πιστεύουσιν, ὅτι οἱ ἀπόκλητοι οὗτοι ἀπέτελλον διαρκή βουλήν ἐκλεγομένην ὑπὸ τοῦ συνεδρίου. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνήρχετο συνήθως τὸ φθινόπωρον καὶ ὁ ἀνώτατος ἀρχὼν αὐτῶν, ἐκλεγόμενος κατ' ἔτος καὶ κληόμενος στρατηγός, συνεκκλει τὸ συνέδριον, προήδρευεν αὐτοῦ, εἰσήγε τὰς συζητήσεις ὑποθέσεις, συνέλεγε τοὺς στρατευόμενους καὶ ἐλάμβανεν ἐννομασίαν τῶν ἐπιτολέμων, ἀλλὰ δὲν εἶχε ψῆρον εἰς τὰς περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης αποφάσεις. Ἡ πολιτικὴ ὑπεριεξίτη ὁμοσπονδίας ταύτης καταλύθη τὸ 189 π. χ. διὰ τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκης καὶ τῆς προδοτικῆς τῶν Ῥωμαίων τῶν ἐκ τῶν Λιτωλῶν, οὔτινες ἐγένοντο αὐτοῖς (167) τοῦ θανάτου 560 ἐκ τῶν ἀριστων πόλεων καὶ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς εἰς Ῥώμην ἀπαγωγῆς τῶν ἐπιζήσαντων. *Ἡ Ἀραϊκὴ ἀστυχία.* Ἡ προάρχωντος παρὰ τῆς Πελοποννήσου Ἀραϊκῆς, διωχθέντων ἀπ' αὐτῆς τῶν Ἰωνῶν, περιεῖχε δώδεκα συμμάχους ἀλλήλους πόλεις, διοικουμένης ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ Τιταμενοῦ, μεγρινοῦ, καταλυθείσης τῆς βασιλείας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὠγύγου, μετετήσαν αὐταὶ τὴν πολιτείαν εἰς δημοκρατίαν. Τὸπος τῆς συνόδου τῶν τῆν συμμαχίαν ταύτην ἀποτελουσῶν πόλεων ἦτον ἡ Ἐλίκη καὶ ταύτης καταλυθείσης ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης, ἐξαρθέντων (173 π. Χ) ἐκ σεισμοῦ, τὸ Αἶγιον ὃ δὲ συνδέων αὐτὰς δεσμός ἦν μᾶλλον θρησκευτικὸς ἢ πολιτικὸς. Ἡ συμμαχία αὕτη μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Μικηδόνων καταλύσεως αὐτῆς ὀλίγον ἴσχυος παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ οἱ

Ἄγαιοι διετέλουν ἀφεττηκότες τῶν διηνεκῶν κινήσεων καὶ
ταραχῶν τῶν ἄλλων τῆς Ἑλλάδος μερῶν.

Ὅτε ὁ Ἀντίγονος ἀπεπειράθη τὸ 281 ἀνεπιτυχῶς νὰ στε-
ρήσῃ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου Πτολεμαῖον τὸν Κερκυρὸν, οἱ
Ἄγαιοι ὠφεληθέντες ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἀπέσειταν
τὸν Μακεδονικὸν ζυγὸν καὶ ἀνενέωσαν τὴν παλαιὰν αὐτῶν
συμμαχίαν, ἧς πρῶτος καὶ κύριος σκιπτός δὲν ἦτον πλέον κοι-
νή τις λατρεία, ἀλλ' ἡ ἀνόρθις τῆς μετὰ τῶν Πελοποννη-
σίων ὁμοιοῦς καὶ ὁ μετὰ ζήλου ἀγὼν νὰ ἀπελευθερωθῶσι καὶ
ἄλλαι πόλεις τῶν τυρηνῶν καὶ δυασιῶν αὐτῶν. Κατ' ἀρχὰς
μὲν ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς νέας συμμαχίας αἱ τέσσαρες
πόλεις τῆς δυτικῆς χώρας, ἡ Λύμη, οἱ Πάτρι, ἡ Τρίταια καὶ
αἱ Φαραί, μετὰ ταῦτα ὅμως, προσελθουσῶν διὰ τῶν προσπα-
θειῶν τοῦ Ἀγάτου, τῆς Σικυῶνος, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν ἐπι-
σημοτέρων πόλεων τῆς Πελοποννήτου ἐκτὸς τῆς σπάρτης, τῆς
Ἡλίδος, τῆς Τεγέας, τοῦ Ὀρχουνοῦ καὶ τῆς Μαντινείας,
προσέειδεν τῶν Ἀθηναίων, τῶν Μεγάρων, τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς
Σαλαμῖνος, ἡ συμμαχία κατέστη ισχυροτάτη καὶ ἡ Ἑλλὰς
ἐφαίνετο ἀναγεννωμένη. Τῆς συμμαχίας ταύτης, ἧτις συνίστα-
το ἐκ πόλεων, ἐνῶ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν ἐξ ἔθνων ἢ φυλῶν,
οἱ πολῖται συναγόμενοι ἐν τῷ παρὰ τῷ Αἰγίῳ Ὀμαρίῳ ἄλσει τοῦ
Ὀμαγυρίου Διὸς δις τοῦ ἔτους, ἔκρος καὶ φθινοπώρου, διπυθέτου
τάς τῆς πολιτείας κοινὰς ὑποθέσεις. Πᾶς πολίτης πλούσιος ἢ
πένης ὑπὲρ τὰ τριάκοντα γεγονώς ἔτη θέλων ἐλάμβανε μέρος
εἰς τὴν σύνοδον, ἠγόρευε καὶ πρυθύνει τὴν γνώμην αὐτοῦ κα-
λούμενος ὑπὸ δημοσίου κήρυκος· διὸ αἱ σύνοδοι ἦσαν πολλά-
κις θορυβώδεις καὶ δυσκόλως τὸ πλῆθος τῶν ἐργατηριακῶν
καὶ θαναύτων διήκουε τῶν ἀγορευόντων σοφῶν καὶ πείραν
κεκτημένων. Αἱ παρουσιασθησόμενα εἰς τὴν σύνοδον ὑποθέσεις
προπαρεσκευάζοντο ὑπὸ διαρκοῦς βουλῆς, ὡς φανεται. Οἱ
κύριοι τῆς συμμαχίας ἄρχοντες ἦσαν πάλι μὲν δύο στρατηγοί,
ἀπὸ δὲ τοῦ 265 εἰς μόνον, ὅστις διώκει τὸν ὑπὸ τῆς συμμα-
χίας χορηγούμενον στρατὸν καὶ διεύθυνε τὰ τοῦ πολέμου· προ-
σέτι δὲ ὑπῆρχον εἰς Γραμματεῖς καὶ δέκα ἕτεροι, δημιουργοὶ
καλούμενοι. Οὗτοι πάντες προήδρευον τῆς γενικῆς συνόδου, ἐν

ἢ ἀπετέλουν πιθανῶς τὴν ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευμένην Γερουσίαν.

Ἄλλ' αἱ πρόοδοι τῶν Ἀχαιῶν ταχέως ἐκίνησαν τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ἐσκόπουν τὴν ἐνώτιν πασῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἡγεμονίαν. Ὅτε λοιπὸν οἱ Ἀχαιοὶ ἐξέτειναν τὸν δεσμὸν αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχῆθεν ἔννοιαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πολιτειῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν δύο ὁμοτιπονδιῶν ἀγὼν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος, ὃν οἱ Ἀχαιοὶ ἤγον κατ' ἀρχὰς ἀτυχῶς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐναντίον τοῦ σκοποῦ τοῦ δεσμοῦ αὐτῶν ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Κατὰ τὸν καλούμενον πόλεμον τοῦ Κλεομένους (228—222) ἠνώθησαν οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τῆς τὴν νέαν συμμαχίαν ζηλοτυπούσης Σπάρτης, συνομολογήσαντες πιθανῶς προτερον τὴν πρὸς ἀλλήλους διανομὴν τῆς Ἀχαιϊκῆς συμμαχίας.

Οἱ Ἀχαιοὶ ὑπέστησαν ἐπανεληγμένους ἦττας καὶ ἐσκόπουν ἤδη νὰ ὑποβληθῶν-ιν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ὅμως τοῦ φιλοδόξου αὐτῶν στρατηγοῦ Ἀράτου ἐπικαλεσαθέντος τὴν βοήθειαν τῶν Μακεδόνων διὰ νὰ μὴ ἀπωλέσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπιβροήν, ἐνίκησαν διὰ τῆς μεγαλειτέρας δυνάμεως καὶ τῆς ἀνωτέρας στρατιωτικῆς τέχνης τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένην, ὅστις ἐρύλαττε τὸ μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Λακωνικῆς στενὸν τῆς Σελλατίας (222). Μετὰ 42 ἔτη ἐκυριεύθη ἡ Σπάρτη ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀράτου φιλοποίμενος, ὃτε καὶ ἀπέτελεσε μέρος τῆς συμπολιτείας. Ἀλλὰ καὶ ὁ φιλοποίμην αἰχμαλωτισθεὶς κατὰ τινα πρὸς τοὺς Μεσσηνίους πόλεμον ἠναγκάσθη νὰ πῆ τὸ κώνειον ἐν τῇ φυλακῇ τῆς Μεσσηνίας 7 δετῆς τὴν ἡλικίαν. Ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου α τοῦ τελευταίου Ἑλληνοσ ἢ ἔκλεισε πλέον καὶ ἡ ὑπόφανσις τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας, διότι ἡ μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς συμπολιτείας διπνεκῆς διχόνοια, ἡ ἔχθρα τῆς Σπάρτης, ἡ ῥαδιουργία τῶν Ῥωμαίων καὶ ἡ αὐθλοεα καὶ ἡ μωρία στρατηγῶν μεταγενετέρων ἐπήνεγκον οὐ μόνον τὴν κατάλυσιν τῆς συμμαχίας, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος ἀπίσιν.

Οἱ ἐν Σπάρτῃ δύο μεγαλόφυχοι βασιλεῖς Ἄγις ὁ Γ' καὶ Κλεομένης

(242—220) ἐπροσπάθουν νὰ ἐπαναγάγῃσι τὴν παλαιὰν δύναμιν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν αὐτῆς, καταλύοντες τὸ ἀξίωμα τῶν ἐφόρων, ἀκυροῦντες τὰ χρεώγραφα, διανέμοντες ἐκ νέου τὰς γαίας καὶ ἐπαναφέροντας τὴν ἰσχὴν τῶν θεσμῶν τοῦ Λυκούργου καὶ τὸν ἀρχαῖον τρόπον τοῦ ζῆν. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἄγις ἐφρονέυθη σκληρῶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ τὸ 23^ο, ὁ δὲ Κλεομένης ἐκτελέσας τὸ σχέδιόν του καὶ θελήσας ν' ἀναγκάσῃ καὶ τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης ἤττηθεις κατὰ τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ὑπὸ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας, βοήθουμένης ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἤναγκάσθη νὰ κατασφῆγῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα κατ' ἀρχὰς μὲν εὖρε φιλόφρονα ὑποδοχὴν, εἶτα ὅμως καθιερθεὶς μετὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἀπέθανεν ἐν τῇ δεσποτηρίᾳ (220). Ἡ Σπάρτη, ἀποθανόντος τοῦ Κλεομένου, ἐκυριεύθη μετὰ 12 ἔτη (208) ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος στρατηγοῦ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀράτου, ὅτε καὶ ἀπέτισε μέρος τῆς συμπολιτείας, καταργήσασα ἐντελῶς τὴν νομοθεσίαν τοῦ Λυκούργου. Μετὰ δὲ ταῦτα, διοικουμένη ὑπὸ ἀγρίων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, οἵτινες καταδύωσκον τοὺς εὐποληπτοτέρους καὶ εὐπορωτέρους πολίτας, κατίστη φωλεὰ ληττων.

Ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους (323—30 π. χ.)

§. 24 Α.) Ἀρχὴ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοὺς τρεῖς πρώτους Πτολεμαίους τὸν Σωτῆρα (1), τὸν Φιλάδελφον (2) καὶ τὸν Εὐεργετην (3) 323—221. Οἱ Πτολεμαῖοι ἔλαβον τὸ μικρότερον μὲν τῶν τριῶν μεγαλύτερων βασιλείων, εἰς ἃ διελύθη ἡ μοναρχία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκολώτερον ὑπερσπιζόμενον εἶχον δὲ το πλεονέκτημα νὰ μὴ ἔλωσιν ἀνάγκην στρατῶν καὶ νὰ ἀρχώπι λαοῦ ἀπολέμου, ἀπὸ πολλοῦ συνειθισμένου εἰς ξενὴν κυριαρχίαν, καταπατοῦσαν

(1), (2), (3). Αἱ πρωτονομῖαι αὗται ἐδόθησαν τῷ μὲν πρώτῳ τῶν Πτολεμαίων ὑπὸ τῶν Ῥοδίων διὰ τὴν ὁποίαν ἔδωκεν αὐτοῖς βοήθειαν κατὰ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, τῷ δὲ δευτέρῳ διὰ τὴν μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀδελφῆς Ἀρσινόης σύζευξιν αὐτοῦ, τῷ δὲ τρίτῳ ὑπὸ τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπαναγωγὴν τῶν Αἰγυπτιακῶν ξοάνων.

πολλάκις καὶ τὰ ἱερώτατα συμφέροντα αὐτοῦ. Ἐπεταὶ δ' ἐκ τούτου ὅτι εὐκολώτερον ἠνείχτο ξένον ἡγεμόνα ὑπὸ ξένων περιστοιχούμενον (Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων), κατεχόντων τὰ σημαντικώτατα ἀξιώματα καὶ ἀποτελούντων τὸν στρατόν. Πρὸς τούτοις ἡ δυναστεία τῆς Αἰγύπτου ἐνέμεινε καὶ εἰς τὸ σύστημα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, νὰ φέρεται δηλ. ἠπίως πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, σεβομένη τὴν θρησκείαν, τὸ πολίτευμα καὶ τὰ ἥθη, διότι ἐτήρει τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν, τὴν εἰς τάξεις τῶν κατοίκων καὶ τὴν εἰς νομοὺς διαίρεσιν τῆς χώρας.

Πολλὰ περιστατικὰ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ καταστῇ ἡ Αἴγυπτος ἰσχυρὸν καὶ ἀκμαῖον βασίλειον, 1) ἡ ὡσεὶ μεμονωμένη καὶ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς καὶ ἐμπορικῶς ἐπίκαιρος θέσις αὐτῆς, 2) τὸ σχεδὸν ἀνεπηρέαστον αὐτῆς ἐκ τῶν καταστρεπτικῶν πολέμων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, 3) ἡ τάξις τῆς διαδοχῆς καὶ ἡ μακρὰ κυβέρνησις τῶν τριῶν πρώτων βασιλείων, ἀντίθετος πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ἥτις εἰς διάστημα 100 ἐτῶν ἤλλαξε 15 βασιτεῖς, καὶ 4) ἡ ἀνύψωσις τοῦ βασιλείου καὶ ἰδίως τῆς Ἑλληνικῆς πρωτευούσης Ἀλεξανδρείας εἰς κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ.

Πτολεμαῖος Α' ὁ Σωτήρ (323—284) κατενόησεν, ὅτι ἡ Αἴγυπτος πρὸς τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον αὐτῆς εἶχε χρείαν ξένης τινὸς κτήσεως, ἥτις νὰ τῇ παρέχη τὴν πρὸς ναυπηγίαν ἐλλείπουσαν ἐν Αἰγύπτῳ ξυλείαν. Ἐκ τούτου διὰ πολλῶν προσπαθειῶν κατώρθωσε νὰ ὑπαγάγη εἰς τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κύπρον, πρὸς δὲ τούτοις τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν κοίλην Συρίαν, αἵτινες ἔμειναν ἐπαρχίαι τῆς Αἰγύπτου μέχρι Πτολεμαίου τοῦ Δ'. Ὁ Σωτήρ ἐξηκολούθησε τὴν κτίσιν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἤνωσε ταύτην διὰ προχώματος μετὰ τῆς νήσου Φάρου καὶ ἔθηκε καὶ τὰ θεμέλια τοῦ Μουσείου (ιδὲ κατωτέρω).

Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάделφος (284—246). Διὰ νὰ ἐκκολύνη τὸ μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Μεσογείου ἐμπόριον ἐξηκολούθησε τὴν κατασκευὴν τῆς διώρυχος, ἣν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Νεκῶ καὶ ἐξἠκολούθησε Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου πρὸς ἑνωσιν

τοῦ Ἀραβίου κόλπου μετὰ τοῦ Νείλου καί, καθὼς λέγουσί τινες, ἀπεπεράτωσεν αὐτήν. Ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἦτον συγχρόνως καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς Ἀλεξανδρινῆς πολυμαθείας (ιδὲ κατωτέρω).

Φαίνεται ὅτι μετὰ ταῦτα ἐγένετο ὀλίγη γρήσις τῆς διώρυγος, διότι τὸ βόρειον μέρος τοῦ Ἀραβίου κόλπου εἶνε σκοπελωδές. Ὅθεν οἱ θαλασσοπόροι ἐπροτίμων νὰ περιορίζωσι τὸν πλοῦν των μέχρι τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ κατασκευασθέντων λιμένων τῆς Βερενίκης καὶ τοῦ Μυὸς ὄρμου· ἐκεῖθεν δὲ μετεκομίζοντο τὰ ἐμπορεύματα διὰ καμηλῶν εἰς τὴν Κοπτὸν, ὅθεν διὰ διώρυγος μετεφέροντο εἰς τὸν Νεῖλον.

Ἐπὶ Πτολεμαίου Γ' τοῦ Εὐεργέτου (246—221), τοῦ ὁποῖου αἱ κτήσεις ἐχώρουν πρὸς Β. μὲν μέχρι τῆς Θράκης, πρὸς Α. δὲ προσκαίρως μέχρι τῶν πέραν τοῦ Εὐφράτου, μέχρι τοῦ ὑψιπέδου δηλ. τοῦ Ἰράν καὶ πρὸς Ν. μέχρι τῆς Αἰθιοπίας, ἡ ἐξωτερικὴ δύναμις τῆς Αἰγύπτου ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτῆς.

Οὗτος κατεῖχε, 1) ἐν Ἀφρικῇ ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου τὴν Κυρηναϊκὴν καὶ μέρος τῆς Αἰθιοπίας, 2) ἐν Ἀσίᾳ τὸ πλεῖστον τῆς Συριακῆς παραλίας, τοὺς σημαντικωτέρους λιμένας τῶν Ν καὶ Δ παραλίων τῆς Ἑλλάσσορος Ἀσίας μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τὴν νῆσον Κύπρον καὶ 3) ἐν Εὐρώπῃ πόλεις τινὰς τῆς Θράκης καὶ τὰς Κυκλάδας.

Β.) Παρακμὴ τοῦ βασιλείου (221—30). Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ ἀκολάστου καὶ ἀπανθρώπου Πτολεμαίου Δ' τοῦ Φιλοπάτορος (κατ' εὐφημισμὸν) ἀρχίζει ἡ ταχεῖα παρακμὴ τοῦ βασιλείου· διότι οἱ βασιλεῖς ἀφῆνον τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐνοουμένων καὶ αὐτοὶ παρεδίδοντο εἰς ἀπολαύσεις πνευματικὰς ἢ ὑλικὰς. Οὕτως αἱ ἐξωτερικαὶ κτήσεις ἀπωλέσθησαν, κυριευθεῖσαι ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Γ' βασιλέως τῆς Συρίας, ὅστις ἐπεχείρησε τὴν ἀνόρθωσιν τῆς δυνάμεως τῶν προγόνων αὐτοῦ (§. 25). Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ ἀνηλίκου Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς αἱ περὶ τοῦ θρόνου ἐριδες καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Δ' ἐπήνεγκον τὴν ἀνάμιξιν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ ὅμως ἐκ πάντων τῶν βασιλείων τῶν προσελθόντων ἐκ τῆς

Μακεδονικῆς μοναρχίας ἢ Αἴγυπτος, τελευταία κατέστη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία (30 π. χ).

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ παιδεία. Ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ μουσείου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (πρὸς ὑποδοχὴν πεπαιδευμένων καὶ πρὸς ἐναποταμίευσιν θησαυρῶν τῆς παιδείας) ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Σωτῆρος ἡ νέα πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου κατέλαβε τὴν θέσιν τῶν Ἀθηῶν ὡς ἔδρα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τὰ ὅποια ὁμως συγχρόνως μετοικήσαντα ἀπὸ ἐτέρου εἰς ἕτερον κλίμα μετέβαλον καὶ σκοπὸν καὶ χαρακτῆρα. Αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι, καθὼς καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ ῥητορικὴ φαίνονται παρακμαζούσαι, ἐνῶ αἱ ἐπιστῆμαι (τὰ Μαθηματικὰ ὑπὸ τοῦ Εὐκλείδου, ἡ Χρονολογία καὶ Γεωγραφία ὑπὸ τοῦ Ἐρατοσθένους) ἔλαβον συστηματικωτέραν ἀνάπτυξιν καὶ ἤρουνήθησαν ἐμβριθέστερον. Αἱ προσπάθειαι τῶν σοφῶν τῆς Ἀλεξανδρείας φαίνονται ἰδίως τείνουσαι εἰς τὴν συλλογὴν καὶ κριτικὴν ἔρευναν τῶν φιλολογικῶν θησαυρῶν τῶν παρελθόντων κλασικῶν χρόνων τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων τῶν Ἰουδαίων, Αἰγυπτίων καὶ Περσῶν.

Ἡ γραμματικὴ συνδεομένη μετὰ τῆς κριτικῆς καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἤγουν ἡ ἐν γένει φιλολογία, κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἀνυψώθη εἰς ἰδιαιτέραν ἐπιστήμην. Οἱ γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξέλεξαν τὰ μᾶλλον ἐξαιρετὰ συγγράμματα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τὰ ἀνέγραψαν εἰς κανόνα, πρὸς δὲ τούτοις διώρθωσαν τὸ κείμενον αὐτῶν καὶ τὸ ἠρμήνευσαν ὑπὸ γραμματικῆν, ἱστορικῆν καὶ αἰσθηματικῆν ἔποψιν. Ἐπισημότεροι τούτων ἦσαν ὁ ἐξ Ἐφέσου Ζηνόδοτος (περὶ τὸ 280) καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος (περὶ τὸ 240), ὅστις ἔκαμε τὸν πρῶτον κανόνα τῶν δοκίμων συγγραφέων. Τούτου ὁ μαθητὴς Ἀρίσταρχος (περὶ τὸ 180) ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἐξοχώτατος κριτικὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔλαβον τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα τὴν σημερινὴν μορφήν αὐτῶν, διαιρεθέντα, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ εἰς 24 ἴσφαρδας.

Τὸ Συριακὸν βασιλ. ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας (1) 312—64.

§. 25. Ὁ Σέλευκος διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον πιστὴν ἀφοσίωσιν εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ τὴν μεγάλην τῆς Βαβυλωνίας σατραπείαν (321), ἀφῆκεν ὅμως ταύτην τὸ 316, ὅτε ὁ Ἀντίγονος νικήσας τὸν Εὐμένην ἦλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ λόγον τῆς διοικήσεώς του. Ἐντεῦθεν φυχὼν εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, παρέστησεν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ Ἀντίγονος ζητεῖ ν' ἀπομακρύνῃ τῶν σατραπειῶν πάντα ἐπίσημον ἄνδρα, ἰδίως δὲ τοὺς συμπολεμιστὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ νὰ θέσῃ ἀντ' αὐτῶν ἴδια ὄργανα. Ἀφοῦ λοιπὸν δι' Αἰγυπτιακῆς βοηθείας ἐνίκησε τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριον παρὰ τὴν Γάζαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα τὸ 312. Ἀπὸ τούτου ἤρχισεν ἡ Ἀρχὴ τῶν Σελευκιδῶν καὶ ἡ ἐντεῦθεν καλουμένη ἐποχὴ.

Σέλευκος ὁ Α' (312—280) ὑπέταξε μὲν τὴν ἄνω Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ Ἰαζάρτου, ὅμως ἢ εἰς Ἰνδίαν περαιτέρω πρόοδος αὐτοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἐπέτυχε, διότι ἀπεχώρησεν εἰς τὸν Ἰνδὸν βασιλέα Κανδραγούπταν τὰ ἀνατολικά τῆς Γεδρωσίας, καὶ Ἀραχωσίας καὶ τὰς παρὰ τὸν Παροπάμισον χώρας. Διὰ τῆς παρὰ τὴν Ἰψὸν νίκης (§. 22.) ἀπέκτησε τὴν ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Μεσογαίου καὶ τῆς Φρυγίας χώραν καὶ διὰ πολέμου κατὰ τοῦ Αὐσιμάχου, καθ' ὃν οὗτος ἐφονεύθη (281), καὶ τὰ δυτικά τῆς Ἐλλάσσοнос Ἀσίας. Ὅτε ὅμως μετέβη καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἵνα ἀνιδρύσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ βασιλείου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ὡς τελευταῖος συστρατιώτης αὐτοῦ καὶ ἐπομένως λάβῃ καὶ τὸ στέμμα τῆς Μακεδονίας, ἐδόλοφονήθη ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ (280).

Τὸ Συριακὸν βασίλειον κατὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτοῦ περιελάμβανε πάσας σχεδὸν τὰς ἐν Ἀσίᾳ χώρας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐκτὸς τῶν παραχωρηθεισῶν εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ

(1) Σειρὰ τῶν βασιλέων, Σέλευκος Νικάτωρ, Ἀντίοχος Α' ὁ Σωτὴρ, Ἀντίοχος Β' ὁ Θεὸς, Σέλευκος Β' ὁ Καλλίνικος, Σέλευκος Γ' ὁ Κεραυνός, Ἀντίοχος Γ' ὁ Μέγας, Σέλευκος Φιλοπάτωρ, Ἀντίοχος Δ' ὁ Ἐπιφανής, Ἀντίοχος Ε' ὁ Εὐπάτωρ, Δημήτριος ὁ Α' κτλ.

τινων κατασταθεισῶν ανεξαρτήτων κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πο-
λέμου τῶν διαδόχων, οἷον ἡ Καππαδοκία καὶ ὁ Πόντος· τὸ βα-
σιλειον ὅμως τοῦτο δὲν εἶχεν ἐξ ἀρχῆς οὐδεμίαν ἐνότητα, κα-
θὼς τὸ τῶν Πτολεμαίων, ἀλλ' ἦτον μᾶλλον συνένωσις διαφόρων
στοιχείων ὑπὸ ἑνα ἄρχοντα.

Αὐτὸς ἦδη ὁ Σέλευκος ἀνεγνώρισε τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ κρατήσῃ
ἡνωμένους ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τόσους διαφόρους λαούς·
διὸ διὰ τῆς διαιρέσεως τοῦ βασιλείου εἰς πληθὺν (72) μικρῶν σα-
τραπειῶν ἐνόμισεν, ὅτι οὐ μόνον ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς
σατραπᾶς τοῦ νὰ ἔχωσι λίαν μεγάλην δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἤθελε κα-
τορθώσῃ διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης νὰ λύῃ τοὺς δεσμοὺς τοὺς συνέχον-
τας ἕκαστον ἔθνος. Συγχρόνως δ' ἐζήτησε κατὰ τὸ παράδειγμα Ἀλε-
ξάνδρου τοῦ Μεγάλου νὰ μεταφυτεύσῃ τὸν Ἑλληνισμόν εἰς τὴν Ἀνα-
τολίην διὰ τῆς ιδρύσεως πολλῶν πόλεων· ὅμως οὐχ ἦττον ἀνεπτύχθη
ἔθνικὰ ἀντίδρασις, τῆς ὁποίας ἡ ἕκτασις ἀπαύστως ἤξανε καὶ ἀπέσπα
ἀπὸ τοῦ βασιλείου ἀλλεπαλλήλως τὰς χώρας καὶ κατὰ πρῶτον τὴν
Βακτριάν καὶ Παρθίαν (περὶ τὸ 250)

Ἀντίοχος Γ' ὁ Μέγας (224—187) ἀνεχαίτισε κάπως ἐπὶ
τινα χρόνον τὴν παρακμὴν τοῦ βασιλείου καὶ ἐζήτησε τὴν ἀνά-
κτησιν τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ὄριων.

Κατὰ πρῶτον ἐζήτησε νὰ ἀνακτήσῃ παρὰ τῶν Πτολεμαίων τὰς ἐν
Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτῶν, καὶ ἀφοῦ τοῦτο ἀπέτυχεν, ἐπεχείρησε τὴν ἐκ νέου
καθυπόταξιν τῆς Παρθίας καὶ Βακτρίας· ἐπανέκαμψεν ὅμως πεισθεὶς
ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κερδίσῃ τι εἰς τὰ ΒΑ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου καὶ
ὅτι τὰ κυριευθέντα δὲν ἠδύναντο νὰ τηρηθῶσιν ἐπὶ μακρὸν, καὶ ἐστράφη
πάλιν πρὸς Δ. Αὐτόθι ἀνενέωσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς Πτολε-
μαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας καὶ φαίνεται ὅτι ἐγέν-
οντο καὶ πάλιν Συριακαὶ πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς Κοίλης Συρίας, τῆς Φοινί-
κης καὶ τῆς Παλαιστίνης.

Ὅτε ὅμως ἐθέλησε νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐπὶ
τῶν χωρῶν τῆς Μ. καὶ Δ. παραλίας τῆς Ἑλλάσσοнос Ἀσίας, ἀ-
νηκουσῶν, τῶν μὲν εἰς τοὺς Πτολεμαίους, τῶν δὲ εἰς τοὺς βα-
σιλεῖς τῆς Περγᾶμου, καὶ σχεδὸν ἀπεπεράτωσε τὴν καθυπότα-
ξιν αὐτῶν, ἐπαρουσιάσθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες με-

τὰ τὴν ταπεινώσιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου ἐζήτησαν ἀφορμὴν διὰ ν' ἀρχίσωσι πόλεμον καὶ κατὰ τῆς Συρίας. Ὅθεν ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Ἀντιόχου οἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνες νὰ μένωσιν ἐλεύθεροι. Ὁφελούμενοι δὲ καὶ οἱ σατράπαι τῆς Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Ἀρμενίας ἐκ τῆς ἀτυχοῦς διὰ τὸν Ἀντιόχον ἐκβάσεως τοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολέμου ἠρνήθησαν τὸν φόρον εἰς τοὺς Σελευκίδας καὶ ἀπεστάτησαν ἀπ' αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου Ἀντιόχου τοῦ Γ' δύο κυρίως αἰτίαι συνετέλεσαν, ἵνα παρασκευάσωσι τὴν βραδείαν μὲν, ἀλλὰ βεβαίαν πρῶσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν. Αὗται δ' ἦσαν, 1) ἡ αὔξουσα ὑπεροχὴ τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Σελευκιδῶν, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς περαιτέρω προόδου τῶν Πάρθων πρὸς Δ, τῶν δὲ Βακτριῶν πρὸς τὴν ΝΑ, 2) ἡ πολιτικὴ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ὑπέθαλλον τὴν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν τῶν Πτολεμαίων, τῶν Σελευκιδῶν, καὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάσσονι Ἀσίᾳ βασιλέων, ἵνα μὴ σκεφθῶσιν οὗτοί ποτε ἀπὸ κοινοῦ ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἐξασθενοῦντες οὕτω νὰ ἐτοιμάζωσι τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν ὁδὸν τῶν Ῥωμαίων.

Ἀντιόχος Δ' ὁ Ἐπιφανὴς τόσον ὀλίγον ἐγίνωσκε τὴν θέσιν αὐτῆ, ὥστε, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι προσέβαλον Περτέα τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ἀντὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τούτου καὶ ἀποτελέσῃ οὕτως ἰσχυρὸν δεσμὸν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, τῆς Ῥώμης, ὠρελήθη ἐκ τῆς εὐκαιρίας ν' ἀνακτήσῃ τὰς καὶ πάλιν ἀπολεσθείσας χώρας τῆς Κοίλης Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Φοινίκης καὶ νὰ κατακτήσῃ τὴν Αἴγυπτον ἐκτὸς τῆς πρωτεύουσας αὐτῆς. Οἱ Πτολεμαῖοι ὅμως ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων καὶ κατὰ προσταγὴν αὐτῶν ἠναγκάσθη ὁ Ἀντιόχος νὰ κενώσῃ τὴν Αἴγυπτον. Συγχρόνως δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπαναστάντες κατὰ τῆς Συριακῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὸν ἱερέα αὐτῶν Ματαθίαν καὶ τοὺς πέντε υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ μάλιστα *Ἰούδα* τὸν *Μακκαβαῖον*, ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Μακκαβαίων, ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των, παρακινήθentes εἰς τοῦτο ἐκ τῶν τυραννικῶν πράξεων τοῦ Ἀντιόχου, ὅστις ἤθελε νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ δεχθῶσι τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν.

ὑπὸ τοὺς ἀσθενεῖς διαδόχους αὐτοῦ, τῶν ὁποίων οἱ πλείστοι ὠγομάζοντο Ἀντιόχοι, τὸ Συριακὸν βασίλειον ὑπέστη πολλάς

ταπεινώσεις· ἐκ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐσπαράσσετο ὑπὸ συχνῶν ἐρίδων περὶ τοῦ θρόνου, τὰς ὁποίας οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεξέκαιον. Ἀφοῦ δὲ πρότερον εἶχε παύσει νὰ ἐκτείνεται πρὸς Ἀ. πέραν τῆς Βαβυλωνίας καὶ Μετοποταμίας ἐκ τῶν κατακτήσεων τῶν Πάρθων, περιωρίσθη εἰς τὴν ἰδίως Συρίαν, ἣν ὁ Πομπήιος κατέστησε Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τὸ 64 π. Χ.

Τὸ ἀπὸ τῆς Συριακῆς ἀρχῆς ἀποσπασθὲν βασιλεῖον τῆς Περγᾶμου (288—130). Φιλέταιρος ὁ ἐν Περγᾶμῳ ἑπαρχος τοῦ Λυσιμάχου ἀπέστη ἀπὸ Σέλευκον τὸν Νικάτορα καὶ κατὰ τὰς ἐπισυμβάσας μετὰ τὸν φόνον τούτου ταραχὰς κατέστη ἀνεξάρτητος τῆ βοηθείᾳ στρατοῦ ἐκ μισθοφόρων. Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐλάβησαν τὸν τίτλον βασιλέως καὶ ἐξέτειναν τὴν χώραν τοῦ βασιλείου αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ταχέως κατέστη σημαντικόν, ὡς κέντρον Ἑλληνισμοῦ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἀντίζηλον τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τε τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Εὐμένης ὁ Β', βοηθήσας τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸν πόλεμον κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας, ἔλαβε κατὰ τὴν εἰρήνην τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐν τῇ πρόσω Ἀσία κτήσεις τοῦ Ἀντιόχου.

Ὁ Εὐμένης οὗτος ἱδρύσε τὴν βιβλιοθήκην τῆς Περγᾶμου, ἣτις τοσοῦτον ἐκίνησε τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου, ὥστε ἀπηγόρευσε τὴν ἐξαγωγήν τοῦ παπύρου καὶ τούτο ἠνάγκασε τὸν Εὐμένην εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν περγαμηῶν.

Ὁ δευτέρος μετ' αὐτὸν διάδοχος, ὁ παράφρων Ἀττάλος ὁ Γ', κατέστησε τοὺς Ῥωμαίους διαδόχους τοῦ βασιλείου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὀνομαζομένην Κυρίως Ἀσίαν· ὁ δὲ ἔχων ἐπὶ τοῦ βασιλείου ἀξιώσεις Ἀριστοκικὸς ὑπετάγη ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Περσῆννα.

Οἱ δύο πρῶτοι κατὰ Φιλίππου τοῦ Γ' βασιλέως τῆς Μακεδονίας πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων (214—197).

§. 26. Φιλίππος ὁ Γ', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ Ἀννίβα καὶ ἐσκόπει νὰ κυριεύσῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἰλλυρίαν. Ὅτε ὅμως προσέβαλε ταύτην, προσωρμίσθη εἰς αὐτὴν Ῥωμαϊκὸς στόλος καὶ ὁ

στρατηγὸς Λαιβίνος οὐ μόνον ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε νὰ σχηματισθῇ κατ' αὐτοῦ συμμαχία τῶν Ἑλλήνων ἐκτὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην, τῆς ὁποίας ἡγούντο οἱ Αἰτωλοὶ, προσῆλθε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἄτταλος. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη 10ετής πόλεμος, ὅστις κατέτριψε τὰς τελευταίας δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀντίβα διεγερθεῖσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τῆς Ῥώμης συμμαχία ἀπέτυχε.

Τὸ ἔτος 205 ὁ Φίλιππος συνωμολόγησε μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ῥωμαίων εἰρήνην, ἵνα οὕτως ἀφιερωθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς. Συμμαχήσας λοιπὸν ὁ Φίλιππος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου πρὸς κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἧς τότε ἦρχε ἕτερος παιδίον, Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιφανῆς κατέκτησε μὲν τὰς ἐν τῇ Ἑλλάσσονι Ἀσίᾳ καὶ ταῖς Κυκλάσι κτήσεις τῶν Αἰγυπτίων, περιεπλάκη ὅμως εἰς πόλεμον μετὰ τῶν Ῥοδίων καὶ τοῦ συμμάχου τῶν Ῥωμαίων Ἄτταλου, βασιλέως τῆς Περγάμου. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες τότε μὲν ὄν ἐσκόπουν ἔτι νὰ κάμωσι κατακτήσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ, δὲν ἤθελον ὅμως καὶ ν' ἀφήσωσι τὸν Φίλιππον νὰ καταστῇ ἰσχυρότερος, κατώρθωσαν νὰ συγκροτηθῇ κατ' αὐτοῦ συμμαχία τῆς Αἰγύπτου, Ῥόδου, Περγάμου καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀντιμακεδονικῆς φατρίας, καὶ ὠφελόμενοι ἀπὸ τὴν πρὸς βοήθειαν πρόσκλησιν τῶν Ἀθηναίων ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Φιλίππου τὸν πόλεμον.

Εἰσβολὴ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν Μακεδονίαν (199) τοσοῦτον μικρὰν ἔσχεν ἐπιτυχίαν, ὥστε τὸ ἐπόμενον ἔτος (198) ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἐπίθεσιν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν βορείαν Ἠπειρον (τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄφου). Ἄλλ' ὁ Ῥωμαῖος ὑπάτος Τίτος Κοϊντίος Φλαμινῖος ἔδωκε μετ' ὀλίγον εἰς τὸν πόλεμον ἑτέραν ῥοπήν· διότι μετὰ τινὰς ματαίας διαπραγματεύσεις ἐδίωξε τὸν Φίλιππον ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ τὸν ~~κατακλύθησεν~~ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτον ἀργά τὸ ἔτος ἐκεῖνο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς προβάς εἰς τὴν Μέσσην Ἑλλάδα, ἠνάγκασε τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν νὰ κηρυχθῇ κατὰ τοῦ Φιλίππου. Μετὰ ματαίας καὶ πάλιν δια-

πραγματεύσεις ἢ παρὰ τὰς Κυρὸς Κεφαλὰς νίκη τοῦ Φλαμινίου (197) ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον. Ὁ Φίλιππος τότε ἐδέχθη τὰς πρότερον ἀπορρίφθεισας προτάσεις καὶ οὕτως ἀπώλεσε πάσας τὰς ἐν τῇ Ἑλλάσσονι Ἀσίᾳ, τῇ Θράκῃ, τῇ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους κτήσεις αὐτοῦ καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῆ ὡς πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους τὰς πρὸς τὰ ξένα κράτη σχέσεις καὶ τὴν δύναμιν τοῦ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν στρατοῦ αὐτοῦ τοιούτους ὅρους, οἵτινες ἰσοδυνάμουν μὲ πολιτικὴν ἐκμηδένισιν. Ὁ Φλαμινῖνος ἐν τοῖς Ἰσθμίοις ἐκήρυξε τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας ἐλευθέρως (196). Πρὶν ἢ ἀφήσῃ τὴν Ἑλλάδα ὁ Φλαμινῖνος ἠνάγκασε τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Νάβιν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Λακωνικὰς παραθαλασσίας πόλεις καὶ τὰς ἐξωτερικὰς κτήσεις αὐτοῦ (τὸ Ἄργος, τὴν Μεσσήνην καὶ μέρος τῆς Κρήτης), δὲν τὸν ἐδίωξεν ὅμως ἐντελῶς, καὶ τοῦτο ἴσως διὰ νὰ τὸν μεταχειρίζεται πρὸς ἀντιστάθμισιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας.

Ὁ κατὰ Ἀντιόχου τοῦ Γ' βασιλέως τῆς Συρίας πόλεμος (192—189).

§ 27. Ὑπὸ τῶν συμμάχων, δηλ. τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Εὐμένους καὶ τῶν Ῥοδίων, ἐκλήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς βοήθειαν κατ' Ἀντιόχου τοῦ Γ' βασιλέως τῆς Συρίας, ὅτε οὗτος κατέλαβε τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις τῆς Αἰγύπτου καὶ ὕψωσεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Σελεύκου κυριευθέντος βασιλείου τοῦ Λυσιμάχου (§ 25). Ὁ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιόχου εὐρισκόμενος Ἀννίβας ἐσυμβούλευσεν αὐτὸν νὰ μετενέγκῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν, οὗτος ὅμως προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ ἐντελῶς ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις. Ἐκ τούτου, ὅτε τὸ ἔαρ τοῦ 194 ἔτους ὁ ὑπάτος Μάλλιος Ἀκίλιος Γλαβρίων ἤγαγεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν στρατὸν ἐκ 1000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ νικητοῦ τῆς Ἰσπανίας, τοῦ δημάρχου Μάρκου Πορκίου Κάτωνος, ὁ βασιλεὺς περιεχαρᾶκώθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, περιμένων αὐτόθι τὸν μέγαν Ἀσιατικὸν στρατὸν αὐτοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ἐξολοθρεύσαντες εὐκόλως τὸν στρατὸν αὐτοῦ ὑπέταξαν τοὺς μετ' αὐ-

τοῦ συμμαχήσαντας Ἕλληνας καὶ ἐξησφάλισαν τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν ἄγουσαν ὁδὸν διὰ τῶν ἐπιτυχῶν ἀγῶνων τοῦ στόλου τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ῥόδου κατὰ τοῦ βασιλικοῦ, ἡγουμένου ὑπὸ τοῦ Ἄννιβα, ὅστις ἐπολέμησε τὴν πρώτην ναυμαχίαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐνταυτῷ μάχην αὐτοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης.

Διὰ δὲ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατείας (190) νικῆσαντες τὸν διπλάσιον στρατὸν τοῦ Ἀντιόχου παρὰ τὴν ὑπὸ Σιπύλῳ Μαγνησίαν, ἔλαβον οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τῆς εἰρήνης τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Κιλικίας Ἑλλάσσονα Ἀσίαν, τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς συμμαχοὺς αὐτῶν, τὸν βασιλέα Εὐμένην καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Ῥόδου, καὶ κατέστησαν οὕτω τὸν σύμμαχον αὐτῶν Εὐμένην τοσοῦτον ἰσχυρὸν, ὅτιτε ἠδύνατο νὰ ἀντιτάσσεται καὶ κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τῆς Συρίας.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἐν Ἀσίᾳ πολέμου οἱ Αἰτωλοὶ ἔλυσαν τὴν ἀνακωχὴν ἐπὶ τῇ ψευδεὶ φήμῃ ἐντελοῦς ἤττης τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων Λευκίου Κορνηλίου Σκηπίωνος καὶ ἀνενέωσαν τὸν πόλεμον ἐν Ἑλλάδι ἠττηθέντες ὁμως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἡγουμένων ὑπὸ τοῦ Ὑπάτου Μάρκου Φουλβίου Νουμίδιου καὶ τῶν συμμαχῶν αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξαρτῶνται εἰς τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν σχέσεις ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ τρίτος Μακεδονικὸς πόλεμος (171—168)

§. 28. Φίλιππος ὁ Γ' μετὰ τὸ πέρας τοῦ μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἀντιόχου πολέμου οὐ μόνον δὲν ἔλαβεν, ἦν ἠλπίζεν, ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν παρέσχεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους βοήθειαν, ἀλλ' οὗτοι μάλιστα εἰς τὰς ποικίλας αἰτίαις τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ἐδικαίουν πάντοτε τούτους καὶ ὑπέβαλλον τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Δημητρίου διχονοίαν. Ἐκ τούτου ὁ Φίλιππος ἠτοιμάσθη πρὸς νέον κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον, ὅστις ὁμως μόλις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (179) ἐξερρόχη.

Ὁ Πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Φιλίππου Περσεύς ἐπανέλαβε τὸ σχέδιον τοῦ Ἄννιβα νὰ συμμαχήσῃ μετὰ πάντων τῶν πιεζομένων κρατῶν κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἐσκόπει νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ἀ-

εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὡς ἐκεῖνος εἶχεν εἰσβάλει ἐκ Δ. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν εἵλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τὸν νέον βασιλέα τῆς Ἰλλυρίας Γέντιον· ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ πνεῦμα εἶχε μεταβληθῆ ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Εὐμένης, μαθὼν τὰς πολεμικὰς προπαρασκευὰς ταύτας τοῦ Περσέως καὶ μεταβάς εἰς τὴν Ῥώμην τὰς ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν Σύγκλητον αὐτῆς. Ἐκ τούτου ἡ Ῥώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Περσέως καὶ ἐδείχθη κατ' αὐτὸν πόσον ὀλίγης ἐμπιστοσύνης ἄξιοι ἦσαν οἱ σύμμαχοι τοῦ Περσέως. Αἱ τρεῖς πρῶται ἐκστρατεῖαι τῶν Ῥωμαίων ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν στρατηγῶν καὶ τῆς ἀταξίας τῶν στρατιωτῶν δὲν ἐπίνεγκον τὸ πέρασ τοῦ πολέμου· ὅτε ὅμως ὁ Δεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν καὶ ἐπανήγαγε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν, ὁ πόλεμος ἀπεπερατώθη ἐντὸς 15 ἡμερῶν. Ἡ μονόωρος μάχη παρὰ τὴν Πύδναν (168) ἀπεφάσισε τὴν καθυπόταξιν τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ Περσεὺς ἔφυγε μὲν μετὰ τοῦ δια τὸν πόλεμον συλληθέντος χρυσοῦ εἰς τὴν Σαμοθράκην, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἀπέθανεν αἰχμάλωτος ἐν τῇ παρὰ τὴν Φουκίναν λίμνῃ. Ἄλλα τὸ δὲ Μακεδονικὸν βασίλειον διελύθη εἰς τέσσαρας δημοκρατίας, αἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι κοινόν τι πρὸς ἀλλήλας, ἀφωπλίσθησαν διὰ παντὸς καὶ ἐτέλουν τὸ ἥμισυ τοῦ προτέρου ἐγγείου φόρου εἰς τὴν Ῥώμην.

Ἡ δὲ Ἰλλυρία μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ βασιλέως Γεντίου διηρέθη ἐπίσης εἰς τρεῖς δημοκρατίας (167)· τὴν Ἡπειρον ὅμως, ἥτις σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐλεηλάτησε καὶ κατέστρεψε 70 πόλεις αὐτῆς εἰς μίαν ἡμέραν καὶ ἐξηνδραπόδισε 150000 ἀνθρώπους. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἤρχισεν ἡ καταδιώξις κατὰ τῶν μακεδονιζόντων, διότι περὶ τοὺς 1000 τῶν ἐπισήμων Ἀχαιῶν (ἐν οἷς καὶ ὁ Πολύβιος) ἀπήχθησαν κατ' εἰσαγγελίαν τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ νὰ δικαιολογηθῶσι δῆθεν, ἐκρατήθησαν ὅμως ἀνεξέταστοι αὐτόθι καὶ μόλις μετὰ 16 ἔτη ἀφέθησαν ἐλεύθεροι οἱ ὑπολειπόμενοι 300 (151).

Συγχρόνως μὲ τὸν Περσέα ἔκαμον καὶ οἱ Σελευκίδαι τελευταίαν ἀποπειραν ν' ἀνακτήσωσι τὴν προτέραν δύναμιν αὐτῶν καὶ νὰ κατακτήσω-

αι τὴν Αἴγυπτον, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἀπασχολημένοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅτε ὁμως εἰς Ῥωμαῖος πρεσβευτὴς ἐπαρουσιάσθη πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας μὲ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου νὰ κενωθῇ ἡ Αἴγυπτος, Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ὑπήκουσε καὶ οὕτως οἱ Ῥωμαῖοι ἤγαγον εἰς τὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν πάσας τὰς ἑλληνιζούσας πολιτείας.

Οἱ τελευταῖοι πόλεμοι τῆς Ῥώμης κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος (148—146).

§. 29. Κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν μὲ τὴν Καρχηδόνα χρόνον κατέστησαν Ῥωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἑλλάς.

Εἰς τὴν κατὰ τε τῆς καταργήσεως τῆς βασιλείας καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν διατάξεων δυσαρέσκειαν τῶν Μακεδόνων ἐρειδόμενος ὁ ὑποβολιμαῖος υἱὸς τοῦ Περσέως Ἀνδρίσκοις ὁ καὶ Ψευδοφίλιππος καλούμενος, ἀπεπειράθη ν' ἀνιδρῶσῃ τὴν Μακεδονικὴν μοναρχίαν. Βοηθούμενος λοιπὸν ὑπὸ ἡγεμόνων τῆς Θράκης καὶ τῶν Βυζαντιῶν κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας· ἀλλ' ὁ πραιῖτωρ Κόϊντος Καϊκίλιος Μέτελλος, νικήσας αὐτὸν, τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Θράκην καὶ μετὰ δευτέραν νικὴν κατώρθωσε νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἀνδρίσκοις. Ἄν καὶ αἱ τέσσαρες Μακεδονικαὶ δημοκραταὶ ἄκουσαι εἶχον ὑποταγῆ εἰς τὸν ἀντιποιοῦμενον τὸν θρόνον, οὐχ ἤττον κατὰ διαταγὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου, ἧτις δὲν ἠνείχετο οὐδὲ φαινομένην ἀνεξαρτησίαν, ἡ Μακεδονία ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία τὸ 148.

Ὁ Ἀχαικὸς πόλεμος (146). Ἐκ τῶν 1000 εἰς τὴν Ῥώμην προσκληθέντων Ἀχαιῶν (§. 28) ἐπανῆλθον μετὰ ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῆς Ἀχαικῆς βουλῆς οἱ ὑπολειπόμενοι 300 ἐκ τῆς 16ετοῦς φυλακῆς καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Δάϊιος, οἵτινες ἠρέθισαν τοὺς συμπολίτας αὐτῶν κατὰ τῆς Ῥώμης. Εἰς ἔριδα τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας πρὸς τὴν Σπάρτην, οἱ Ῥωμαῖοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀπήτησαν νὰ παραιτήσῃ ἡ συμμαχία πάσας τὰς ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου γενομένας προσκτήσεις αὐτῆς. Ἐκ τούτου ὁ στρατηγὸς Κριτόλαος κατώρθωσε νὰ κηρύξῃ ἡ βουλὴ πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ὅτε ὁμως, ἀποπερατωθέντος τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου, ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἀχαιῶν ὁ Μέτελλος, ὁ Ἀχαικὸς στρα-

τὸς φεύγων ἠττήθη περὰ τὴν Σάρφειαν τῆς Λοκρίδος, ἔνθα ἔπεσε καὶ ὁ Κριτόλαος· ὁμοίως ὁ ὄρμητικὸς Δάιος μετὰ τῆς φαρτρίας τοῦ Κριτολάου ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Τὸν Μέτελλον διεδέχθη ὁ *Λεύκιος Μόμμιος*, ὅστις μετὰ μίαν νίκην ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ κατέλαβε τὴν Κόρινθον, ἣν καὶ ἀνέσκαψε κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου τὸ 146. Τὰ ὠραιότατα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης μετηνέχθησαν ἐκ τῆς Κορίνθου, τῶν Θεσπιῶν καὶ ἄλλων πόλεων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐπιτροπὴ δέκα Συγκλητικῶν Ῥωμαίων μετὰ τοῦ Μομμίου ἐκνόνησε τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἧτις ὡς Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀχαῖα* ὑπήγετο εἰς τὸν ἑπαρχον τῆς Μακεδονίας.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

§. 30 Α) Ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς καθυποτάξεως μέχρι Κωνσταντινου τοῦ Μεγάλου (146 π. Χ.—324 μ. Χ.). Ὑποκειμένης ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους τῆς Ἑλλάδος, ἀπαξ μόνον ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ, ἐπὶ *Σύλλα*, δηλ. Μιθριδάτης ὁ ΣΤ' βασιλεὺς τοῦ Πόντου (120—63) ἐξέτεινε τὸ βασίλειον αὐτοῦ κατὰ πάσας τὰς διαστάσεις, κυριεύσας τὴν Κολχίδα, τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν, τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὴν Παφλαγονίαν. Ὅτε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ παράκλησιν τῶν στενωχωρηθέντων, Νικομήδους τῆς Βιθυνίας καὶ Ἀριοβαρζάνου τῆς Καππαδοκίας, ἦλθον εἰς βοήθειαν αὐτῶν, ὁ Μιθριδάτης ἐνίκησε τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν Μάρκον Ἀκίλιον, τὸν ὁποῖον καὶ περιήγαγε δεδεδεμένον ἐπὶ ὄνου, κατέκτησε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀσίαν καὶ εἰς μίαν ἡμέραν ἐφονεύθησαν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ πάντες οἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἴταλοι (80000 ἢ κατ' ἄλλους 150000 ἄοπλοι ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ). Ὅτε ὁμοίως ἐμελλε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Ῥωμαῖος ὑπάτος Σύλλας, ὁ Μιθριδάτης μετήνεγκε τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, καθὼς ὁ Μέγας Ἀντίοχος, εἰς τὴν Ἑλλάδα, πέμψας αὐτόσε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον. Ἦλθε μὲν ὁ Σύλλας εἰς τὴν Ἡπειρον μὲ ὀλιγάριθμον στρατὸν (ἐκ 30000 τὸ πολὺ) ἄνευ στόλου καὶ χρημάτων, ὁμοίως κατέλαβεν ἄνευ ἀντιστάσεως πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, τὰς ὁποίας ὁ Ἀρχέλαος, συνεννοηθεὶς

μετά τινος δημαγωγού αὐτῶν Ἀθηνίωνος ἢ Ἀριστίωνος, εἶχε καταστήσει τὸ κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεών των. Κυριεύσας δὲ καὶ ταύτας ὁ Σύλλας μετὰ μακρὰν πολιορκίαν διὰ τοῦ λιμοῦ, ἔσπευσε κατὰ τοῦ τριπλασίου τὸν ἀριθμὸν ἐχθροῦ καὶ ἐκέρδησεν ὁλοσχερῆ κατ' αὐτοῦ νίκην παρὰ τὴν *Χαιρώνεια* (86) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος δευτέριν κατὰ τοῦ νεωστὶ ἀφιχθέντος ἐκ Πόντου στρατοῦ παρὰ τὸν *Ὀρχομενὸν* καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ τελευταία αὕτη τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας τὰ ἀπόπειρα ἐπὶ βλάβῃ αὐτῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐλάβανον μὲν μέρος εἰς ἐραυλίους ἔριδας τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἀποτελεσμα ἤνεγκεν ἢ προσκάλει τὰς τῶν νικῶντων ἐκδικήσεις.

Εἰ καὶ εἶχεν ἀπολέσει ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὴν αὐτονομίαν τῆς καὶ τὴν ἀρχαίαν τῆς εὐκλείαν καὶ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶχε καταστῆ ἡ Ἀλεξάνδρεια, ὅμως αἱ Ἀθηναῖοι ἔμενον οὐχ ἥττον τὸ διδασκαλεῖον τῆς ῥητορικῆς καὶ ἐ τῶν κέντρων τῆς παιδείας μέχρι τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πολλοὶ πρὸς τούτοις αὐτοκράτορες ἐφάνησαν λίαν εὐεργετικοὶ ἐν Ἑλλάδι (ὁ Δομιτιανὸς καὶ ὁ Τραϊανὸς) καὶ ἐκόσμησαν πολλὰς πόλεις διὰ μνημείων, οἷον ὁ Ἀδριανὸς, ὅστις, διατρίψας πολλάκις εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐθεώρησε τιμὴν του, καθὼς καὶ ὁ Δομιτιανὸς, νὰ περιβληθῆ μετὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπιπυνύμου ἀρχόντος καὶ ἀπεπεράτωσεν αὐτόθι τὸν ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἀρχίσαντα νὰ οἰκοδομηθῆ ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν Ἀντωνίνος ὁ Πῖος καὶ Μάρκος Αὐρήλιος διέκειντο εὐμενεῖς πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους καὶ ὁ πλούσιος καὶ λόγιος Ἕλληνας, ὁ Ἀθηναῖος Πρώδης ὁ Ἀττικὸς, εὐηργέτησεν ἐπίσης μεγάλως οὐ μόνον τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα, ἀλλὰ καὶ ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀνιδρύσας διάφορα μνημεῖα ἐν Ἀθήναις (τὸ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν στάδιον καὶ τὸ ὑπὸ τοὺς μεσημβρινοὺς πρόποδας ~~καὶ τὸ ἀκροπόλεως μετὰ κεδρίνης ὀροφῆς Ὠδεῖον~~), Βαιωτικὰ, Εὐβοικὰ, Πελοποννήσῳ καὶ Ἡπειρῳ. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων στρατῆγῶν καὶ αὐτοκρατόρων οὐκ ὀλίγα λαμπρὰ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης μνημεῖα ἐσύλησαν καὶ τὰ ἀπήγαγον εἰς τὴν Ῥώμην. Καὶ αἱ ἐ-

επιδρομαί τῶν βαρβάρων Γερμανικῶν φύλων κατὰ τὸν γ' καὶ δ' αἰῶνα ἐπῆνεγκον εἰς τὰ προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ὑψώσάτους πολλὰς καταστροφὰς καὶ ἀνυπολογίστους ζημίας. Οὐδὲν ἄλλω βαθυτέρῳ κατέπεσεν ἢ Ἑλλάς, μεχριστοῦ νέον κέντρον Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀνιδρῦθη ἐν τῷ ἀρχαίῳ Βυζαντίῳ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς αὐτὸ μεταθέσεως τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ἐκλήθη *Κωνσταντινούπολις*.

Ὁσπ' ἠλιθερὰ καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὁ περὶ τὰ γράμματα ζῆλος, εἰ καὶ ἠλαττώθη, ἀλλὰ δὲν ἔσθισεν· διότι καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων ἀνεδείχθησαν πολλοὶ συγγραφεῖς, θαυμαζόμενοι καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Εἰς τὴν πρώτην ἑκατοτατηρίδα ἤκμασαν οἱ ἱστορικοὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ ὁ γεωγράφος Στράβων ἐξ Ἀμασειας, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἱστορικοὶ Ἀρριανὸς ὁ Νικομηθεύς, Ἀππιανὸς ὁ Ἀλεξανδρεὺς, οἱ σοφιστὰὶ Δίων Χρυσόστομος ἐκ Προύσης, Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατεὺς, Λογγινὸς ὁ Ἀθηναῖος, ὁ φιλόσοφος Ἐπίκτητος ἐξ Ἱεραπόλεως, ὁ τοπογράφος Πausanias ἐκ Κκισαρείας, ὁ ἰατρὸς Γαληνὸς ἐκ Περγάμου καὶ ὁ φιλόσοφος καὶ ἱστορικός Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεὺς, καὶ εἰς τὴν τρίτην καὶ τετάρτην ὁ ἱστορικός Δίων Κάσσιος, ὁ σοφιστὴς Ἀθήναιος ἐκ Ναυκράτιδος καὶ οἱ μεγάλοι τῆς ἐκκλησίας πατέρες Εὐσέβιος, Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι τοῦ Ζήνωνος (324—474). Ὁ ἐν Ἰουδαίᾳ ἀναφανείς Χριστιανισμὸς, καίτοι καθ' ἑσπεύοντα καὶ πολεμηθεὶς δεινῶς ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς του καὶ ἐξῆλθε ἐπὶ δέκα αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης (δέκα διωγμοὶ) καὶ ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέου καὶ Παύλου, ὅστις ἐδίδαξε πλὴν τῶν ἄλλων μερῶν καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐκκλησίας εἰς διαφόρους ἐπισήμους πόλεις ἐσύστησε) καὶ τέλος ἀνεδείχθη ἐπισημαίνουσα θρησκεία ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὅστις πρῶτος τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης ἀποδεχθεὶς ὑπεστήριξεν αὐτὸν καὶ τὴν εἰδωλολατρειάν καταδίωξεν. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, καταβαλὼν πάντας τοὺς συνάρχοντας αὐτοῦ (5 τὸν ἀριθμὸν) καὶ καταστάς τὸ 324 μονάρχης, οὐ μόνον ἐπὶ

νέων βάσεων ἰδρυσε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν *νεάν Ῥώμην ἢ Κωνσταντινούπολιν* διὰ τῆς μεταθέσεως μετήνεγκε τὸ κέντρον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ οὕτως ἐθήκε τὰ θεμέλια τοῦ μετὰ ταῦτα Βυζαντινοῦ ἢ Ἑλληνοῤῥωμαϊκοῦ κράτους. Πρὸς ἄρσιν δὲ τῶν λυμαινομένων τὸ κράτος θρησκευτικῶν ἐρίδων συνεκάλεσε τὸ 325 τὴν πρώτην ἐν *Νικαίᾳ οἰκουμενικὴν σύνοδον*, ἣτις συνέταξε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, καταδικάσασα τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας πρεσβυτέρου Ἀρείου, γνωματεύοντος ὅτι Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶνε ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ. Ὁ Κωνσταντῖνος διήρесе τὸ κράτος, μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς 4 ὑπαρχίας, ταύτας εἰς 13 διοικήσεις καὶ ταύτας εἰς 116 ἐπαρχίας, διέταξεν ἐκ νέου τὰ τῶν φόρων, ὧν ὁ ἕγγειος καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἦσαν ἐπαχθεῖς, καὶ ἐχώρισε τὴν πολιτικὴν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου του ἐδέχθη καὶ τὸ βάπτισμα καὶ δύο ἔτη πρὶν ἀποθάνῃ ἐν Νικομηδείᾳ τὸ 337, διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοῦ υἱούς, ὧν ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Β' ἔλαβε τὰς Γαλατικὰς ἐπαρχίας, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὁ δὲ Κώνστας τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Θράκην. Ἀλλ' ὁ θρόνος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ δὲν διετηρήθη εἰς τὸν οἶκον του οὐδὲ τριάκοντα ἔτη, διότι, φονευθέντων τῶν δύο ἀδελφῶν, Κωνσταντῖνος ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς ἤνωσε πάλιν (353) ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σκῆπτρον καὶ ἔστησε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Μεδιόλανον, ἀναθεὶς τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τινὰ τῶν ἐξαδέλφων αὐτοῦ (Γάλλον), ὃν ἀνηγόρευσε μὲν Αὐγούστον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔνεκα δυσπιστίας τὸν ἐρόνευσεν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Γερμανοὶ, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλεμαννοὶ δεινῶς ἐδήρουν τὴν Ἰταλίαν, ἐστάλη πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς ὁ νεώτατος ἀνεψιὸς αὐτοῦ Φλάβιος Ἰουλιανὸς ὁ ἔνεκα τῶν νικῶν αὐτοῦ ἀναγορευθεὶς (360) ἐν Παρισίῳ ὑπὸ τῶν λεγεῶνων Αὐγούστος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος

ἀπέθανε πρὶν ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν, ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ.

Ὁ *Ιουλιανὸς* (361), ὅστις εἶχε μὲν μεγάλην Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν παιδείαν, ἀλλὰ, καὶ τοὶ ἀνατραφεῖς εἰς τὴν Χριστιανικὴν λατρείαν, ἐκ τῆς μετὰ ἔθνικῶν φιλοσόφων συναναστροφῆς αὐτοῦ καὶ τῆς μύσεως τῶν Ἑλληνικῶν μυστηρίων ἐξώμοσε τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐπροσπάθησε ν' ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρείαν, ἐξ οὗ ἐκλήθη *Ἀποστάτης καὶ Παραβάτης*. Συγχρόνως δὲ μισῶν τοὺς Χριστιανούς ἐπέτρεψε τοῖς Ἰουδαίοις νὰ ἀνεγείρωσι τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ νὰ ψεύσῃ τὰς προφητείας, ἀλλὰ σεισμοὶ τῆς Γῆς καὶ πῦρ ἀναδοθέν ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ τοὺς μὲν τῶν ἐργαζομένων ἀνέτρεψε, τοὺς δὲ κατεφόβισε καὶ οὕτω τὸ ἔργον ἐματαιώθη. Φονευθέντος δὲ τοῦ *Ιουλιανοῦ* (363) εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἐξέλιπε μετὰ τούτου καὶ ἡ γενεὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀνηγορεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ ὁ *Ζηλωτὴς* τοῦ Χριστιανισμοῦ

Ἰοβιανός, ὅστις ὁμολογήσας αἰσχροῦν εἰρήνην μετὰ τῶν Περσῶν ἀπέθανε τὸ 364 ἐπιστρέφων. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀνηγορεύθη τότε ὁ ἐπίσης Χριστιανός

Οὐάλερτιανός ὁ Α', ὅστις παρέλαβε κοινῶν τῆς ἀρχῆς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Ἀρειανὸν Οὐάλερτα* καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔδραν καὶ τὴν ἄμυναν τῆς Ἀνατολῆς, αὐτὸς δ' ἐδρεύων ἐν Μεδιολάνῳ ἀνέλαβε τὴν ἐργῶδη τῶν δυτικῶν μερῶν ὑπεράσπισιν κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Γερμανίας. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (375) τὰς μὲν Γαλατικὰς ἐπαρχίας ἔλαβεν ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱός

Γρατιανός, τὴν δὲ Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν ὁ νεώτερος

Οὐάλερτιανός ὁ Β'. Πεσόντος τοῦ Οὐάλεντος (378) εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν κατὰ τῶν Βεσιγόθων μάχην, προεχειρίσθη Ἀύγουστος (379) ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ ὁ Ἰβὴρ Θεοδόσιος, ὅστις μετὰ Τετείς ἀγῶνας κατώρθωσε τοῦτο μὲν διὰ πολέμων, τοῦτο δὲ διὰ συμβιβασμῶν νὰ καταδαμάσῃ τοὺς Γότθους, οὓς κατόκισεν ὡς συμμάχους Ῥωμαίους εἰς τὰς περὰ τὸν Ἴστρον ἐπαρχίας. Φονευθέντων δὲ τοῦ μὲν Γρατιανοῦ (383) ὑπὸ τοῦ Μαξίμου, τοῦ δὲ Οὐάλεντιανοῦ τοῦ Β' (392) ὑπὸ τοῦ Φράγκου Ἀρβογάστου, ἀνηγορεύθη (394) αὐτοκράτωρ

ο Θεοδοσίος, ὅστις ἀείποτε ἀνεδείχθη ἔνθερμος προστάτης τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ὠνομάσθη μέγας ὄμως, ἀποθανὼν (395) ὀλίγους μῆνας ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως, κατέλιπε τὸ ἡνωμένον ἤδη Ῥωμαϊκὸν κράτος εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς Ἀρκαδίον καὶ Ὀνωρίον, ὧν ὁ πρῶτος ἔλαβε τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος ἢ Βυζαντινὸν, διαρκέσαν ἀπὸ τοῦ 395—1453. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ Ἀρκαδίου ἐκυβερνήθη ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τοῦ Γαλάτου Ῥουφίνου (ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλικίου βασιλέως) τοῦ εὐνούχου Εὐτροπίου καὶ τῆς βασιλίσσης Εὐδοξίας οἱ δὲ Βεσιγύθθου ὑπὸ τὸν βασιλεῖα αὐτῶν Ἀλάρικον ἐλελήτησαν τὴν Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Θράκην, Ἰλλυρίαν, ἰδίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἐξ ἧς ὄμως οὗτος ἀνεχώρησε διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὸν δὲ Ἀρκαδίον ἀποθανόντα (408) διεδέχθη ὁ ἀνήλικος αὐτοῦ υἱός

Θεοδοσίος Β΄, ὁ ἐπιλεγόμενος Μικρὸς, ἐνόματι τοῦ ὁποίου, ἀφρόντιδος διαγαγόντος, ἤρξαν γυναῖκες καὶ κληρικοί. Ἐπ' αὐτοῦ ἀπηγορεύθη ἡ εἴσοδος τῶν ἐθνικῶν εἰς πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις καὶ ἐστάλη Βυζαντινὸς στρατὸς διὰ νὰ ἀναβιάσῃ εἰς τὸ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος τὴν ἀδελφὴν τοῦ ἀποθανόντος Ὀνωρίου Πλακιδίαν καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Οὐαλεντιανὸν τὸν Γ΄, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Θεοδοσίου ἀπαιδὸς (450), κατέλαβε τὸν θρόνον ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ *Πουλχερία*, ἥτις, ἀπὸ πολλοῦ φέρουσα τὸν τίτλον τῆς Αὐγούστης, ἔλαβε σύζυγον καὶ συναύγουστον τὸν ἀνδρῆιον *Μαρκιανόν*, ὅστις γενναίως ὑπερασπίσθη τὸ κράτος κατὰ τῶν Οὐννων καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του (453) ἔμεινεν αὐτὸς αὐτοκράτωρ. Τοῦτον ἀποθανόντα (457) διεδέχθη ὁ ἐπίσης ἀνδρῆιος

Λέων Α΄, ὅστις εἶχε διηνεκεῖς πολέμους κατὰ τῶν λειψάνων τῶν Οὐννων καὶ τῶν κατὰ τὸν Ἰστρον Γερμανῶν καὶ ἀπησχολεῖτο εἰς τὰς ταραττούσας τὸ κράτος δογματικὰς ἔριδας. Τοῦτον ἀποθανόντα (474) διεδέχθη ὁ ἔγγονος αὐτοῦ

Λέων Β΄, ὅστις ἔλαβε συναυτοκράτορα τὸν πατέρα αὐτοῦ *Ζήνωνα* τὸν Ἰσαυρον.

BIBLION B.

ΜΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (474—717).

Ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος μέχρι τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων.

§. 31. Διὰ τῆς αὐστηραῆς τηρήσεως τῶν διατάξεων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου πᾶσα ἡ ἐξουσία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους συνεκεντροῦτο εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἣτις ἦτον τότε τὸ κέντρον τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐστία τῶν τότε θεολογικῶν συζητήσεων, αἵτινες ἀπετέλουσαν τὸν κυρίως πνευματικὸν βίον.

Ἀποθνήσκοντος Λέοντος τοῦ Β', ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ πατήρ αὐτοῦ Ζήνων ὁ Ἰσαυρος, ὅστις διὰ πονηρίας, προδοσίας καὶ βίας διετήρησε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ θανάτου του (491), κατέβαλεν ὅμως τρεῖς ἀπαιτητὰς τοῦ θρόνου καὶ ἐπεχείρησε νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς Ὀρθοδόξους πρὸς τοὺς αἵρετικούς Μονοφυσίτας, ὅπερ ὅμως δὲν κατώρθωσε. Τοῦτον διεδέχθη ὁ τὴν χήραν αὐτοῦ Ἀριάδην νυμφευθεὶς

Ἀρατάσιος Α' (494—518) γέρον αὐλικὸς, ὅστις ὡς ἐχθρὸς τῆς Ὀρθοδοξίας προεκάλεσεν ἐσωτερικὰς στάσεις καὶ ὑπέστη δεινοὺς ἀγῶνας πρὸς τὸ τραχὺ καὶ ὄρεινόν τῶν Ἰσαύρων ἔθνος, τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Βουλγάρους, ἐκύρωσεν ὅμως τὰ δόγματα τῆς ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ συνεκάλεσε νέαν. Τοῦτον ἀποθανόντα (518) διεδέχθη ὁ ἐκ Δαρδανίας (μέρος τῆς νῦν Βουλγαρίας) βάρβαρος τὴν καταγωγὴν

Ἰουστῖνος (518—527), ὅστις ἀναγορευθεὶς ὑπὸ τῶν σωμα-

τοφυλάκων, καίτοι γέρον και άμαθής, έδειχθη περι την κυβέρ-
νησιν συνετός και ικανός, έβελτίωσε τον στρατόν και τα οι-
κονομικά και άποκατέστησε δια της μεγάλης αυτού αυστηρότη-
τος την πρό πολλού ταραττομένην εκκλησιαστικήν ειρήνην. Ζών
δ' έτι έδωκε τα μέγιστα αξιώματα εις τον της αυτής κατα-
γωγής άνεψιόν του Ιουστινιανόν, όν τέσσαρας μήνας πρό του θά-
νάτου του (1 Αύγ. 527) άνηγόρευσε συναυτοκράτορα και διάδο-
χόν του, έπευφημοῦντος παντός του λαού και της Συγκλήτου,
παρ' ών ήγαπάτο.

Ιουστινιανός ο Α' (527—565), γενόμενος αυτοκράτωρ, δέν
διέψευσε τās έλπίδας των ύπηκόων του. Δέν ήτον μέν ο ίδιος
στρατηγός, εγνώριζεν όμως να εκλέγη τούς έπιτηδείους στρα-
τηγούς και την έλλειψιν της σταθερότητας και δραστηριότητας
αυτου άνεπλήρου ή άνδρικήν αυτού συζυγος Θεοδώρα, ήτις, και-
τοι ακολάστως ζώσα πρότερον, κατώρθωσε ν' άνέλθη τās βαθ-
μίδας του αυτοκρατορικού θρόνου και να στερεωθῆ οὔτως επ'
αυτου, ώστε το όνομα αυτής άνεφέρετο εις όλας τās αυτοκρα-
τορικός διατάξεις. Ο Ιουστινιανός κατώρθωσε να εκτείνη τα ό-
ρια του κράτους και ν' άποθανάτιση το όνομα αυτού δια της
βελτιώσεως του Ρωμαϊκού δικαίου ψυχή δέ της έπιχειρήσεως
ταύτης ήτον ο ύπουργός και ύπ' αυτού ευνουόμενος Τριβωνια-
νός, όστις επώπτειε και ειχεν ενεργόν μέρος εις την συλλογήν
των νόμων (πλείονα ιδε έν σελ. 32 του δευτέρου Τεύχους).

Ο Ιουστινιανός κατεπολέμησε δια του διασήμου στρατη-
γού του Βελισαρίου τούς Πέρσας, κατέστειλε την στάσιν την από
του πολεμικού του όχλου συνθήματος κληθείσαν «Νίκα» (πλεί-
ονα έν σελ. 42 του δευτέρου Τεύχους), υπέταξε τούς έν Αφρι-
κή Βανδήλους, απέσπασε την Ιταλίαν από τούς Οστρογότθους,
την όποιαν διώκησεν ο έτερος διάσημος στρατηγός αυτού Ναρ-
σής ως αυτοκρατορικός έξαρχος, εββύθμισε τα εκκλησιαστικά
και ήγωνίσθη να κλείση το όνομα αυτού και δι' άλλων έπι-
χειρήσεων, της άναζωπυρήσεως του μετά της Ινδικής έμπορίου,
της εισαγωγής της μετάξης εκ Κίνας, κτλ. Τουτον άποθανόντα
άτεκνον διεδέχθη ο άνεψιός αυτού

Ιουστίνος Β' (565—578), όστις άσθενής ών και το σώμα

καὶ τὸ πνεῦμα, ἐπέτρυνε τὰ πάντα εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Σοφίαν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἐκυρίευσαν οἱ Λογγοβάρδοι τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰ βόρεια ὄρια τῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Αὐάρων· ὅμως οἱ εἰς τὸ κράτος εἰσβάλλοντες Πέρσαι ἀπεκρούσθησαν ἐπιτυχῶς. Διαδέχθη δ' αὐτὸν ὁ ἰκανὸς

Τιβέριος (578—582), ὅστις πρὶν ἢ ἀποθάνῃ ὠνόμασε διάδοχον αὐτοῦ τὸν ἐν τῷ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμῳ διακριθέντα στρατηγὸν

Μαυρίκιον (582—602), ὅστις διηνεκῶς κατατροχόμενος ὑπὸ ἀχρηματίας ἠναγκάσθη ν' αὐξήσῃ τοὺς φόρους· θελήσας δὲ ἔπειτα νὰ περιστείλῃ καὶ τὴν ἀκολασίαν τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐπεχείρησε μεταρρυθμίσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας δυσαρεστηθεὶς ὁ στρατὸς καὶ στασιάσας καθήρσε τὸν αὐτοκράτορα· ἀνηγορεύθη δὲ ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἑκατόνταρχος

Φωκᾶς (602—610), ὅστις εὐτελής ὢν τὴν καταγωγὴν καὶ πονηρὸς τὰ ἦθη, ἅμα ἀνέβη τὸν θρόνον, ἐφόνευσε τοὺς πέντε υἱοὺς τοῦ Μαυρικίου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πατρὸς καὶ εἶτα αὐτὸν τοῦτον μετὰ μεγίστης εἰς τὸν θεὸν πίστεως τοῦτο ὑπομείναντα. Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ὑπέμεινε τὸ κράτος τὸν ἀνάξιον ζυγὸν τοῦ ὠμοῦ τούτου τυράννου· ἔπειτα ὅμως ἡ Σύγκλητος προσεκάλεσε (610) τὸν υἱὸν τοῦ ἐξάρχου τῆς Ἀφρικῆς Ἡράκλειον πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς ἀναξιοπαθούσης πατρίδος. Οὗτος ὑπικούσας εἰς τὴν πρόσκλησιν, κατέβαλε τὸν ὑπὸ πάντων μισούμενον τύραννον, ἔλαβεν αὐτὸς τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ῥίψας εἰς τὰς φυλακὰς τὸν Φωκᾶν, τὸν διεμέλισεν.

Ὁ Ἡράκλειος (610—541), ἄτε ἀδρανὴς καὶ δραστήριος, κατέστησε τὸ κράτος καὶ ταπεινὸν καὶ λαμπρὸν· διότι, ἐνῶ τοῦτο μὲν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Χοσρόης Β' (591—628), ὁ δεινὸς κατακτητὴς, ἐκυρίευσεν τὸ 611 τὴν Συρίαν, τὸ 614 τὴν Παλαιστίνην, τὸ 616 τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κυρήνην καὶ ἐπὶ τέλους πᾶσαν τὴν Ἑλλάσονα Ἀσίαν, καὶ ἐπὶ δέκα ἔτη ἴστατο ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀσίας Περσικὸς στρατὸς, τοῦτο δὲ Γερμανοὶ, Οὐννοὶ καὶ Αὐαροὶ ἐληλάτουν τὰς δυτικὰς καὶ ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἀπ' αὐτῶν

τῶν προαστειῶν τῆς πρωτεύουσας οἱ Αὔραροι ἀπῆγον αἰχμαλώτους, ὁ Ἡράκλειος, στενοχωρούμενος οὕτως, ἀπεφάσισε νὰ μετεβέγκῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀναπεισθεὶς ὁμως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ὠρκίσθη ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγ. Σοφίας νὰ μείνῃ καὶ ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀποθάνῃ. Οὕτω μετὰ τινα ἔτη (622) χρηματικῇ συνδρομῇ τῶν ἐκκλησιῶν ὤπλισεν ὁ αὐτοκράτωρ στρατὸν καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου ἰσχυρῶν νομάδων Χαζάρων εἰσέβαλεν εἰς τὰς πέραν τοῦ Τίγριδος χώρας καὶ ἠνάγκασε τὸν πρότερον ἀλαζόνα Χοσρόην (627) νὰ φύγῃ εἰς τὴν Κτησιφῶντα, ἔνθα τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐφόνευσεν αὐτὸν εἰς τῶν υἱῶν του (Σιρόης). Οὗτος ἀναβάς εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας συνωμολόγησε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος εἰρήνην, καθ' ἣν τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀνέκτησε πάσας τὰς ἀπολεσθείσας ἐπαρχίας καὶ πάντα τὰ ἀφαιρεθέντα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτον καὶ ὁ Τίμιος Σταυρὸς, ὃν οἱ Πέρσαι εἶχον λάβει, κυριεύσαντες τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἡράκλειος μετὰ πανηγυρικῆς πομπῆς ἀνύψωσε τὸν σταυρὸν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη ἀγιασθεῖσα ἐορτάζεται κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ καλεῖται ἡ ὑψώσις τοῦ Σταυροῦ.

Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν γενικῶν εὐφημιῶν τοῦ λαοῦ· ὕστερον ὁμως περιπλεχθεὶς εἰς θρησκευτικὰς ἔριδας καὶ θελήσας νὰ ἐνώσῃ τοὺς Μονοφυσίτας καὶ Μονοθελήτας (ιδεὲ πλείονα ἐν σελ. 35 τοῦ δευτέρου τεύχους) ἀπέτυχε καὶ ἤξησε μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν αἱρέσεων. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ

Κωνσταντῖνος Γ' καὶ τοῦτον πάλιν ἀποθανόντα μετ' ὀλίγον ὁ υἱὸς του

Κόνστας Β', ὅστις, δειχθεὶς σκληρὸς καὶ φονεύσας τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφόν, ἐπεχείρησεν ἀτυχῆ ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λογγοβάρδων καὶ ἐπροσπάθησε νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Σικελίαν καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἤρπασαν ἀλλεπαλλήλους τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, οἷον τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον, τὴν βορείαν Ἀφρικὴν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ῥόδον. Φονευθέντα δὲ τοῦτον ἐν τῷ λουτρῷ ὑπὸ ὑπρέτου διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ

Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πρωγάτος (668—685), ὅστις συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἕκτην Οἰκουμενικὴν σύνοδον· ἐπειδὴ ὁμως αὐτὴ κατεδίκασε τὸ δόγμα τῶν Μονοθελητῶν ὡς αἰρετικόν, οὗτοι κατέφυγον εἰς τὸν Λίβανον, ἔνθα ζῶσι μέχρι τοῦ νῦν καλούμενοι Μαρωνῖται· ὁμως τὸν 16' αἰῶνα ἠνώθησαν μετὰ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, τηροῦντες μόνον τὰ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης ἐγένοντο πολλαὶ ἀπόπειραι ὑπὸ τῶν Ἀράβων νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ἐπιτυχῶς διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ὕγρου ἢ Ἑλληνικοῦ πυρός ὑπὸ τοῦ ἐκ Συρίας Ἑλληνοῦ Καλλινίκου τοῦ Ἡλιουπολίτου. Διὰ συνωμολογήθη μετ' αὐτῶν τριακονταστῆς εἰρήνη (676), διὰ τῆς ὁποίας οἱ Σαρακηνοὶ ἐτήρησαν ἀντὶ μικρᾶς πληρωμῆς πάσας τὰς κατακτησεις αὐτῶν, ἀλλ' ἐγένοντο ἔκσπονδοι.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Αὔραροι, ἀποσπασθέντων ἀπ' αὐτῶν τῶν Τσέχων καὶ Μοραυῶν, ἔπαυσαν μὲν αὐτοὶ νὰ ᾔνε ἐπίφοβοι, ἐπαρουσιάσθησαν ὁμως νέοι ἐχθροὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν ἀνεξάρτητοι καταστάντες Βούλγαροι, οἵτινες ἐκυρίευσαν τὴν παρὰ τὸν κάτω Δούναβιν Μοισίαν, ἣν ὠνόμασαν ἐκ τοῦ ὀνόματός των Βουλγαρίαν, ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐπέτρεχον τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας καὶ τὸν 9' αἰῶνα ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι Σλαυϊκοὶ λαοὶ κατέλαβον ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τὴν Σερβίαν, τὴν Βοσνίαν, τὴν Κροατίαν, τὴν Σλαβονίαν καὶ τὴν Δαλματίαν, τὸ ὅποιον περιωρίσθη καὶ ἐκ τῶν μερῶν τούτων. Κωνσταντῖνον τὸν Δ' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱός·

Ἰουστινιανὸς ὁ Β' (685—695), τὸν ὅποιον ἕνεκα τῆς ἰδίας αὐτοῦ σκληρότητος καὶ τῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ εὐνοουμένων ἐξεθρόνισεν ὁ τὸν θρόνον ἀναβάς ἀνδρεῖος στρατηγός·

Λεόντιος (695—698), ὅστις ἀκρωτηριάσας τὴν ῥίνα καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (ἐξ οὗ καὶ Ῥινότμητος ἐκλήθη), ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς τὴν Χερσῶνα· ἀλλὰ μετὰ τρία ἔτη καὶ ὁ Λεόντιος ἔπαθε· διότι, καταβαλὼν αὐτὸν ὁ ὑπερασπιζόμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρατηγός Ἀψίμαρος καὶ ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ

ὑπὸ τὸ ὄνομα Τιβέριος Γ' (698—705) τὸν ἠκρωτηρίασε τὴν ῥίνα καὶ τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν Δαλματίαν.

Ἄλλ' ὁ Ῥινόμητος Ἰουστινιανός, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀνέκτησε τὸν θρόνον, ἐθανάτωσε καὶ τὸν Λεόντιον καὶ τὸν Τιβέριον, καὶ ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 705—711. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς κατόπιν διὰ τὴν σκληρότητά του ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππικου Βαρδάρου (711—713) διὰ τὴν πρὸς τοὺς Μονοθελίτας ἰδιαιτέραν αὐτοῦ εὐνοίαν. Τοῦτον διεδέχθη

Ἀναστάσιος ὁ Β' (713—716), ὅστις μετὰ Ζετῆ οὐχὶ μεμπτήν βασιλείαν ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ στασιάζαντος στρατοῦ τοῦ σταλέντος κατὰ τῶν Ἀράβων νὰ παραιτηθῆ. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ

Θεοδόσιος Γ' (716—717) μετὰ ἐν ἔτος ἔπραξε τὸ αὐτὸ, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀνατολῆς Λέοντος.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἐσωτερικῶς διεδραματίζοντο πρὸς τὴν κατάληψιν τοῦ θρόνου, ἐξωτερικῶς τὸ κράτος κατετρούχετο ὑπὸ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων καὶ Βουλγάρων, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰσλαμισμού ἠπέιλουσαν τὴν πρωτεύουσαν, αἱ πεδιάδες ἦσαν ἠρημωμέναι, οἱ κάτοικοι κατεθλίβοντο ὑπὸ ἐπαχθῶν φόρων καὶ ἡ δεισιδαιμονία πανταχοῦ ἐπεκράτει. Ἐκ τούτων καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἀναρχίας ἐφαίνετο ἐγγὺς οὕσα ἡ πτώσις τοῦ κράτους· ἀλλ' αὐτὴ ἀνεχαιτίσθη ὑπὸ τῶν ἐπομένων ἰκανῶν μὲν κατὰ τὰ ἄλλα αὐτοκρατόρων, ἐπενεγκόντων δὲ νέας πληγὰς εἰς τὸ φθισιῶν κράτος ἐκ τῆς εἰκονομαχίας.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

Οἱ εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες (717—867).

§. 32. Λέων ὁ Ἰσαυρος (717—741), ὢν ἐξ Ἰσαυρίας καὶ ἐκ ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ γενναῖος καὶ συνετὸς ἀνὴρ, ἠνώρθωσε τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νέον ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς ψυχῆ τε καὶ σώματι ἐκλελυμένους ὑπηκόους του, καταβαλὼν καὶ φονεύσας τὸν ἐκ νέου ζητοῦντα ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον Ἀναστάσιον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Σαρα-

κηνοί, πολιορκήσαντες δευτέραν φοράν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, ἠναγκάσθησαν ἐκ τῆς πείνης, τοῦ λοιμοῦ καὶ τοῦ βαρυντάτου χειμῶνος νὰ ἀποχωρήσωσιν, ἀπολέσαντες περὶ τὰς 400 000 ἀνδ. Νικήσας δ' ἔπειτα αὐτοὺς ὁ Λέων κατὰ κράτος παρὰ τὸ Ἄκροισον (739) ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς χεῖράς των πάσας τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου κτήσεις των καὶ τοὺς κατέστησε ἀνεπιφύβους μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τῶν Ἀββασιδῶν καὶ τὰ ἐσωτερικὰ πρὸς τούτοις τοῦ κράτους ἐβελτίωσε, παύσας πολλὰς διαπράττομένας καταχρήσεις. Ἀλλ' ὅμως ἀναμιχθεὶς εἰς ζήτημα καθαρῶς θρησκευτικὸν καὶ διαλογισθεὶς νὰ καθαιρέσῃ τὴν λατρείαν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἐξέδωκε τὸ ἐνδέκατον τῆς βασιλείας του ἔτος ἐπὶ βαρεταῖς ποιναῖς γενικὴν ἀπαγόρευσιν τῆς τιμῆς τῶν εἰκόνων τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἁγίων, συγκαλέσας καὶ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣτις κατεδίκασε καὶ ἀνεθεμάτισε τὴν λατρείαν τῶν θείων εἰκόνων, ὑπέικουσα τῷ αὐτοκράτορι. Ἐπροσπάθησε μὲν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἐκβιάσῃ τοὺς παροξυνθέντας, διὰ τοῦτο ὑπηκόους του καὶ καταδαμάσῃ τοὺς ἀνθισταμένους λατρευτὰς τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ τῆς θελήσεως ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους. Καὶ ἡ Ἰταλία δὲ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Παπῶν ἀντέστη εἰς τὸ δόγμα τοῦτο καὶ μοῖρὰ τις τῶν Ἰταλῶν ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τὸν Λέοντα ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ

Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος (741—775), ὅστις λαβὼν τὸ ἐπωνύμιον ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν βάπτισιν κηλιδώσεως τῆς κολυμβήθρας, ἐδείχθη μὲν δραστήριος ἡγεμὼν, καταδιώξας τὰς ἐσωτερικὰς στάσεις καὶ τοὺς Ἄραβας, ὅμως ἐξηκολούθησε τὸν ἀτυχῆ κατὰ τῶν εἰκόνων πόλεμον, ἐξορίζων καὶ φονεύων τοὺς λατρευτὰς αὐτῶν μετὰ μεγάλης σκληρότητος. Εἰς τοὺς πολέμους αὐτοῦ ὑπῆρξεν εὐτυχῆς, διότι καὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἀνέκτησε καὶ τοὺς Βουλγάρους καὶ Σλαύους ἐνίκησε. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ

Λέων Δ' ὁ Χαζάρος (775—780), ὅστις λαβὼν τὸ ἐπωνύμιον ἐκ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οὔσης θυγατρὸς Χάνου τῶν Χαζάρων, ἐξηκολούθησε μὲν τὸν κατὰ τῶν εἰκόνων ἀγῶνα, οὐχὶ δὲ μετὰ

τῆς σκληρότητος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἀποθνήσκοντα τοῦτον μετ' ὀλίγα ἔτη διεδέχθη ὁ 10ετῆς τὴν ἡλικίαν υἱὸς αὐτοῦ

Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πορφυρογέννητος (780—797), ὑπὸ τὴν ἐπιτροπιάν τῆς τολμηρᾶς μὲν καὶ συνετῆς, ἀλλὰ καὶ φιλοδόξου μητρὸς του Εἰρήνης ἐξ Ἀθηνῶν. Ἐπ' αὐτῆς συνεκροτήθη ἡ ἐβδόμη ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ σύνοδος (787), ἣτις ἀποκατέστησε μετὰ 50ετῆ διακοπὴν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Θέλουσα δὲ νὰ συνδεθῆ μετὰ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη εἶχε φθάσει καὶ μέχρι τῶν ἐνδοτέρω τῆς Ἀνατολῆς, ἐζήτησε διὰ τὸν υἱὸν τῆς τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ῥοτρούδης ὕστερον ὅμως φοβηθεῖσα μήπως ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης συγγενείας ὁ υἱὸς αὐτῆς στραφῆ ἐναντίον τῆς, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς γάμον μετ' ἄλλης. Δυσαρεστηθεὶς δ' ὁ υἱὸς διὰ τοῦτο κατώρθωσε βοήθειά τοῦ στρατοῦ ν' ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ (790) καὶ ἐξώρισε τὴν μητέρα αὐτοῦ. Ἡ Εἰρήνη ὅμως ἐκθρονίσασα ὕστερον καὶ τυφλώσασα (797) τὸν υἱὸν ἔμεινε μόνη κυρίαρχος μέχρι τοῦ 803. Ἐκ τούτου οἱ Ἀραβες μὴ περιμένοντες ἐκ τῆς βασιλείας γυναικὸς ἰσχυράν ἀντίστασιν, ἐνεφανίσθησαν μὲν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅμως δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμωσι διαρκεῖς κατακτήσεις, ἀλλ' ἔλαβον μόνον ἄφθονον λείαν. Ἡ κατὰ τῆς Εἰρήνης δυσαρέσκεια ἐκορυφώθη, ὅτε αὐτὴ ἐζήτησε νὰ συζευχθῆ Κάρολον τὸν Μέγαν· διὸ ἐκθρονισθεῖσα, αὐτὴ μὲν ἀπέθανεν ἐν ἐξορίᾳ, τὸν δὲ θρόνον διεδέχθη (803) ὁ Μέγας Λογεθέτης

Νικηφόρος (803—811), ὅστις καίτοι ὦν σκληρὸς καὶ φυλάργυρος, ἦτον ὅμως ἐπιτήδειος αὐτοκράτωρ καὶ ἐτιμώρησε τοὺς Βουλγάρους δῶσας τὴν χώραν αὐτῶν καὶ κυριεύσας τὴν πρωτεύουσάν των. Τοῦτο ἔφερεν αὐτοὺς εἰς ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν, καθ' ἣν ἐνίκησαν τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἐφόνευσαν (811) τὸν αὐτοκράτορα. Τούτου ὁ υἱὸς

Σταυράκιος, διαφυγὼν τοὺς Βουλγάρους πληγωμένος, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς μοναστήριον, διότι ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ

Μιχαὴλ Α' ὁ Παγκρατῆς (811—813), ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν

τοὺς Βυζαντινοὺς (813) διὰ προδοσίας τοῦ στρατηγοῦ τούτων Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, ὅστις ὕστερον ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ. Ἀφείς διὰ τοῦτο ὁ Μιχαὴλ Α΄ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν στρατηγὸν Λέοντα, ὅστις κατόπιν ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε μετὰ 35 ἔτη.

Λέων ὁ Ἀρμένιος (813—820), ὅστις, εἰ καὶ ἔμφρων καὶ δραστήριος, ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν εἰκόνων πόλεμον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἐκθρονισθεὶς, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Μιχαὴλ Β΄ τοῦ Τραυλοῦ, ὅστις ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ (820—829). Κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους ἐκυριεύθη ἡ Κρήτη ὑπὸ τῶν Ἀράβων πειρατῶν, καθὼς καὶ ἡ Σικελία ὑπὸ τῶν Ἀλγαβιτῶν, καὶ οὕτως εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπελείπετο ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἡπειρος, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Ἐλάσσων Ἀσία καὶ ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἡ Νεάπολις. Μιχαὴλ τὸν Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ

Θεόφιλος (829—842), ὅστις ἦτον μὲν δραστήριος, ἀνδρεῖος καὶ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ σκληρὸς ἐνίοτε καὶ ἰδίως κατὰ τῶν τιμητῶν τῶν εἰκόνων. Οὗτος, ὁ τελευταῖος τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ, τὰ ἀστυνομικὰ καὶ τὰ σχολεῖα, ἔκαμε διαπραγματεύσεις διὰ τοῦ περιβλέπτου καὶ ὡς πολιτικοῦ καὶ ὡς λογίου Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ πρὸς τὸν καλίφην τῶν Ἀράβων Μαμουν, αἵτινες ὅμως ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ καλίφου ἐματαιώθησαν. Ἀποθανὼν δὲ ὁ Θεόφιλος, κατέστησε διὰ διαθήκης ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλικίου υἱοῦ του Μιχαὴλ τοῦ Γ΄ τὴν εὐσεβῆ αὐτοῦ σύζυγον Θεοδώραν Αὐγούσταντὴν Ἀγίαν (842), ἥτις συγκαλέσασα σύνοδον ἀνδρῶν ὁμοφρόνων καὶ καθαιρέσασα τὸν εἰκονομάχον πατριάρχην Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν καὶ χειροτονήσασα τὸν Μεθόδιον ἠνώρθωσε τὴν λατρείαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν εἰκόνων (ιδεὲ σελ. 35 καὶ 36 δευτέρου τεύχους) καὶ πύτύχησε διὰ τοῦ ζήλου αὐτῆς νὰ καταπαύσῃ διὰ παντὸς τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην ἔριν. Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοφίλου

Μιχαὴλ Γ΄ (842—867), ἀναλαβὼν τὴν κυβέρνησιν 18ετῆς, κατέστη μεσητὸς διὰ τὴν ἀκολασίαν καὶ μοχθηρίαν του. καὶ ἀναγορεύσας Καίσαρα (862) τὸν πανοῦργον Βάρδαν, εἰς ὃν κατέλιπε τὴν ὅλην κυβέρνησιν, ἐτράπη εἰς τὴν ἀχαλίνωτον ἀκολασίαν τῶν βαναύσων αὐτοῦ ὀρέξεων.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (867—1057).

Μακεδόνες αυτοκράτορες.

§. 33. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτον τὸ μᾶλλον πολυάνθρωπον καὶ τὸ μᾶλλον ἀκμάζον Χριστιανικὸν βασίλειον, εἶχε τὰ μεγαλειότερα εἰσοδήματα, τὴν λαμπροτέραν πρωτεύουσαν καὶ τοὺς ἐπιτηδειότερους καὶ ἐπιμελεστέρους κατοίκους, τοὺς μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ βασιλείου ὀνομαζομένους μὲν Ῥωμαίους, οὐχ ἦπτον δὲ καὶ Ἕλληνας. Ἡ ἄρχουσα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οὐχὶ ἄνευ διακοπῆς Μακεδονικὴ δυναστεία ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἐμπειροπολέμου στρατηγοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, ὅστις εὐτελής τὴν καταγωγὴν ὦν καὶ ἄμοιρος ὅλως παιδείας, εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα, διὰ τῶν ὁποίων οὐ μόνον τὴν ἀδελφὴν Μιχαὴλ τοῦ Γ' Εὐδοκίαν ἐνυμφεύθη, ἀλλὰ καὶ Καῖσαρ ὑπ' αὐτοῦ, δολοφονήσαντος τὸν Βάρδαν, ἀνηγορεύθη. Ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἦτον ἐν τούτοις θλιβερά, διότι οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον σχεδὸν ἀποβάλλει τὴν Σικελίαν ἔτι ἀπὸ τοῦ 846, πολλαὶ τῆς Ἰταλίας πόλεις κατελήφθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Ἀράβων, τῶν Λογγοβάρδων καὶ τοῦ αυτοκράτορος Λουδοβίκου τοῦ Β', οἱ Ἀραβες ἐπροσπάθησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ τὸ 865 στίφος Νορμανδῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπέδωκαν τὸ ἐθνικὸν γενόμενον ὕστερον ἐπώνυμον τῶν Ῥώσων, ἐπολιόρχησε καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ διάστασις τοῦ Βασιλείου πρὸς Μιχαὴλ τὸν Γ' προσέκαλεσε συνωμοσίαν, καθ' ἣν οὗτος μὲν ἐγένετο θῦμα, ἐκεῖνος δ' αυτοκράτωρ.

Βασίλειος ὁ Α' (867—866), καίτοι οὐχὶ ἐνδόξως προαχθεὶς, ἀνεδείχθη εὐεργέτης τοῦ κράτους, διότι ἐξωλόθρευσε τοὺς Παυλικιανούς, οἵτινες ἀπὸ αἰρετικῶν διωκομένων μετεβλήθησαν εἰς ληστρικούς, τῶν μὲν Ἑλλήνων ἐχθροὺς, τῶν δὲ βαρβάρων συμμάχους, κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ σεβαστὸν παρά τε τοῖς Ἀραβί καὶ τοῖς βαρβάροις ἔθνεσι τῆς ἄρκτου, διὰ πλείστης φαιδοῦς κατώρθωσε νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς χρείας τοῦ κράτους καὶ ἐπιχειρήσας πολλὰς οἰκοδομὰς ἐνεψύχωσε τὴν ἐργατικὴν τάξιν

καὶ τὴν τέχνην. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἡ Λατινικὴ γλῶσσα, καίτοι ἤδη παντάπασιν ἄλλοτρία εἰς τοὺς ὅλους ἐξελληνισθέντα ὑποκόους οὔσα, ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπικρατοῦσα τῆς κυβερνήσεως, καὶ τὸ ἀτόπημα τοῦτο, πρὸ καιροῦ φανερόν γεγνημένον, ἐπήνεγκε τὴν Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ δημοσίευσιν πασῶν τῶν νεαρῶν, ἧτοι πάντων τῶν μετὰ τὸν κώδικα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκδοθέντων νόμων, πρῶτος ὁ Βασίλειος κατέστησε τὴν πάτριον ἡμῶν γλῶσσαν ἐπικρατοῦσαν, διατάξας τὴν εἰς αὐτὴν σύνταξιν νέας τῶν νόμων συλλογῆς, ἧτις ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λέοντος συμπληρωθεῖσα καὶ εἰς τεσσαράκοντα βίβλους διαιρηθεῖσα, φέρει τὸ ὄνομα τῶν βασιλικῶν. Ἡ συλλογὴ αὕτη, ἀντικαταστήσασα τὸν Ἰουστινιάνειον κώδικα, ἔσχυε καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι τῆς σήμερον παρ' ἡμῖν θεωρεῖται ὡς ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν δικαίου. Τὸν Βασίλειον ἀποθανόντα τὸ 886 διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ

Λέων ὁ Σοφὸς (886—912), ὅστις ἦτον μὲν φειδωλὸς, πρῶτος καὶ πρὸ πάντων λόγιος καὶ φιλόπονος ἀνὴρ, ἐστερεῖτο ὅμως τῶν ἀναγκαίων τότε εἰς τοὺς βασιλεῖς πολεμικῶν προτερημάτων καὶ εἶχε πλείστην πρὸς τὴν ἐρωτικὴν ἀκολασίαν ῥοπήν. Διὸ οὐχὶ μόνον πᾶσαι αἱ ἐξωτερικαὶ αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις ἐπονείδιστον ἔκβασιν ἔλαβον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν κλῆρον εἰς ἐπικινδύνους περιέστη ἔριδας. Τοῦτον ἀποθανόντα τὸ 912 διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ

Κωνσταντῖνος Ε΄ ὁ Πορφυρογέννητος (912—959) ὑπὸ τὴν ἐπιτροπιάν κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ θεοῦ του Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ ἔν ἔτος, ἀποθανόντος τούτου, ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ζωῆς. Οὗτος ἦτον μὲν ὡς ὁ πατὴρ φίλος τῶν ἐπιστημῶν καὶ συγγραφεὺς, ἀλλ' ἀμελής τῶν τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους, ἦν ἐσφετερίσθη ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Ῥωμανὸς ὑπὸ τὸν ἐπὶ Λέοντος ἐπινοηθέντα τίτλον τοῦ βασιλοπάτορος. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέδωξε τὸ καλὸν καὶ πολλάκις ἐπέτυχεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἦτον μικρὸν καὶ ὁ χαρακτήρ ἀσθενής. Ἐπειδὴ ἡ μεγάλη δοῦκησσα τῆς Ῥωσσίας Ὀλγα διὰ τὴν δαμάσθη γειτονικὸν ἔθνος ἐπέσπλησε τὴν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς εἰρήνην καὶ ἐλθοῦσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐβαπτίσθη (955), ὁ Κωνσταντῖνος συνάψας μετ' αὐτῆς συμμαχίαν λίαν ὠφέλησε τὸ κράτος καὶ μάλιστα

εἰς τὸ ἐμπόριον. Τοῦτον διεδέχθη ὁ νέος αὐτοῦ υἱὸς
 Ῥωμανὸς ὁ Β' (959—963), ὅστις αὐτὸς μὲν ἐτράπη περὶ
 τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἰδίων ἡδονῶν, τὴν δὲ κυβέρνησιν διεξῆγεν
 ἢ εὐτελοῦς καταγωγῆς, ἀλλ' ἰσχυρᾶς φύσεως σύζυγος αὐτοῦ Θεο-
 φανῶ καὶ ὁ πανούργος αὐλικὸς Ἰωσήφ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τού-
 του οἱ υἱοὶ τοῦ προμνημονευθέντος στρατηγοῦ Βάρδα, Νικηφό-
 ρος καὶ Λέων Φωκᾶς, τοσοῦτον εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος περι-
 εποίησαν κλέος διὰ τῶν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν κατορθωμάτων
 τῶν, ὥστε ἡ κυβέρνησις τοῦ Ῥωμανοῦ δύναται νὰ ὀνομάσθῃ ἡ
 ἐνδοξοτέρα ὄλων τῶν ἀπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, διότι ἀνέκτη-
 σαν τὴν Κρήτην (964), κατετρόπωσαν τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ
 καὶ Συρίᾳ δυναστείαν τῶν Ἀράβων Ἀμαδανιδῶν, ἐκυρίευσαν
 τὸ Χαλέπιον Βέρ(ρ)οιαν τῆς Συρίας καὶ ἐπλήρωσαν τὸ θησαυ-
 ροφυλάκιον διὰ πολλῶν θησαυρῶν. Ἀποθανόντος τοῦ Ῥωμανοῦ
 (63) ἀνέλαβεν ἡ Θεοφανῶ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ἀνθλίκων αὐ-
 τῆς Βασιλείου τοῦ Β' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ'. Ἴνα δ' ἐξα-
 σφαλισθῇ αὕτη κατὰ τῶν ἀντιπράξεων τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Συγ-
 κλήτου, συνενοήθη μετὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ὅστις τῇ συμ-
 πράξει τοῦ ἐπιφανεστάτου τότε στρατηγοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ
 ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ (963—969) καὶ συνεζεύχθη τὴν χή-
 ραν βασιλίδα. Οὗτος καὶ ὡς βασιλεὺς διατήρησε τὸ ἀπὸ τοῦ πο-
 λέμου μέγα ὄνομα, διότι καὶ ἐν Ἀσίᾳ ἀδιαλείπτως σχεδὸν οἱ
 στρατοὶ αὐτοῦ ἦσαν νικηφόροι κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἐν
 Σικελίᾳ τοσαύτην ὑπόληψιν ἀπελάμβανε παρὰ τοῖς Φατιμίδαις,
 ὥστε οἱ ἀγέρωχοι ἐκεῖνοι ἡγεμόνες, πρὸς οὐδὲ μέχρι πληρωμῆς
 φόρου εἶχον ἐξευτελισθῆ οἱ προκατόχοι αὐτοῦ, ἀπέδωκαν αὐτῷ
 τοὺς αἰχμαλώτους ἀνευ λύτρων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν πλεῖστον
 τοῦ στρατοῦ ἐξηγέρθη διὰ τὴν κατὰ τοῦ Τσιμισκῆ εἰσηγήσει τοῦ
 ἀδελφοῦ ἀδικίαν, οἱ δὲ αὐλικοὶ ἔφερον χαλεπῶς τὴν ἀυστηρό-
 τητα καὶ ἀφέλειάν του, ὁ δὲ κληρὸς παρωξύνθη διὰ τοὺς
 ὁποίους ἔκαμεν αὐτογυμῶνας εἰς ἐπίσκοπας διορισμοὺς καὶ τὴν
 ἀπόπειραν τοῦ νὰ περιστείλῃ τὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν γινομένας
 δωρεάς, ὁ δὲ λαὸς ἐπέζετο ὑπὸ τῶν ἀδιαλείπτων ἐκείνων
 λέμων, ἡ δὲ Θεοφανῶ ἡ ἀηδίασε τὸν Νικηφόρον καὶ ἠγάπησε τὸν
 Τσιμισκῆν, ἡ ἐφοβήθη, μήπως οἱ υἱοὶ τῆς παραγκωνισθῶσιν ὑπὲρ

τοῦ Λέοντος Φωκᾶ, ταῦτα πάντα προεκάλεσαν συνωμοσίαν, δι᾽ ἧς ὁ μὲν Νικηφόρος ἐδολοφονήθη, αὐτοκράτωρ δ' ἀνηγορεύθη

Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς (967—976), ὅστις, καίπερ δι' ἀδικίας καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν, ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς προτέρας αὐτοῦ ὑπολήψεως καὶ τῆς ἐπιφανοῦς καταγωγῆς του καὶ διετέλεσεν ἀμέτοχος πάσης κενοδοξίας καὶ ὠμότητος καὶ περὶ τὸν πόλεμον συνετὸς καὶ ἐπιτήδειος. Οὗτος, ἅμα ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ, παρέλαβε κοινωνοὺς τῆς βασιλείας τοὺς υἱοὺς τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠθέλησε νὰ νυμφευθῇ καὶ τὴν χήραν Θεοφανῶ, ἔπειτα ὅμως τὴν ἀπεμάκρυνε κατηγορηθεῖσαν ὡς ἔνοχον τοῦ φόνου τῶν δύο προτέρων συζύγων. Ὁ Τσιμισκῆς καταβαλὼν τοὺς ἀπὸ κοινοῦ ἐμβλόντας εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος Βουλγάρους καὶ Ῥώσους, τοὺς μὲν πρώτους ἐντελῶς καθυπέταξεν, εἰς δὲ τοὺς δευτέρους ἐπέτρεψε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια, συνεπαγόμενοι ἅπασαν τὴν λείαν αὐτῶν, ἧτις ἐπήνεγκε τὴν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ληστρικῶν Πετсенέγων φοβερὰν αὐτῶν ἦταν. Τοῦτον δὲ ἐκστρατεύσαντα εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἵνα δρέψῃ νέας δάφνας καὶ ἀφαιρέσαντα ἀπὸ τῶν Φατιμιδῶν καὶ Ἀμαθανιδῶν τὸ πλεῖστον τῆς Συρίας καὶ μελετήσαντα νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀρμενίας ἐπρόλαβεν ὁ θάνατος ἐν τῷ μέσῳ τῶν κατορθωμάτων του. Διεδέχθη δ' αὐτὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ ἕτερος τῶν δύο συναρχόντων

Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025) ἐπὶ τε τῷ ἰδίῳ καὶ τῷ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὀνόματι, ὅστις, ἀναδειχθεὶς ἐνάμιλλος ἐκατέρων τῶν ἐνδόξων προκατόχων αὐτοῦ, κατ' ἀρχὰς μὲν κατέβαλε δύο ἐν Ἀσίᾳ στασιάσαντας στρατηγούς, ἔπειτα ἐπεχείρησε πόλεμον πρὸς τὰς ἐπαναστάντας Βουλγάρους (καθ' ὃν ἐκδικούμενος τὴν ὠμότητα αὐτῶν, λέγεται πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐτύφλωσέ ποτε πεντεκαίδεκα χιλιάδας αἰχμαλώτων) καὶ ἐχείρωσεν ὀλοσχερῶς τὴν χώραν αὐτῶν. Συγχρόνως ὁ Βασίλειος προσκτήσας τὴν ὄρεινὴν Καυκάσειον τῆς Ἰβηρίας χώραν, κατηνύχκαζεν εἰς φόρον τοὺς Μωαμεθανοὺς Ἐμίρας τῆς Σερίας, ὑπεχρέου τοὺς Κροάτας καὶ Σέρβους ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν του καὶ κατελάμβανεν ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης· ἀλλ' ἐκ τούτων πε-

ριέστη πρὸς τοὺς Οὐγγρούς εἰς νέας καὶ πολλάκις δυσαρέστους σχέσεις, ἐδιχονόησε πρὸς τοὺς συμμάχους Ἐνετοὺς καὶ ἠναγκάζετο νὰ προστατεύῃ κατὰ τῶν Πετсенέγων καὶ ἄλλων βαρβάρων τὴν Βουλγαρίαν, τὴν πρότερον οἰκοθεν σωζομένην. Ἡΰξησαν μὲν ἐκ τούτων οἱ φόροι, ἀλλ' ἠΰξησαν καὶ αἱ δημόσιοι εἰσπράξεις καὶ πλείστην ἔλαβεν ἐπίδοσιν ἡ ἐμπορία. Τὸν Βασίλειον διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Κωνσταντῖνος ὁ ΣΤ'*. Τοῦτον δὲ, ὅστις ἐπέζησε τρία ἔτη καὶ ἐδείχθη, ὡς πάντοτε ἀδρανῆς, διεδέχθη ὁ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Ζωῆ γαμβρὸς

Ῥωμανὸς Ἀργυρὸς (1028—1034), ἀνὴρ λόγιος, ὅστις φαντασθεὶς ὅτι εἶνε καὶ στρατηγὸς δόκιμος ἠττήθη (1030) ὑπὸ τινος ἡγεμόνος τῆς δυναστείας τῶν Κελαυιδῶν. Τοῦτον δ' ἀποθανόντα ἡ φονευθέντα ὑπὸ τῆς Ζωῆς διεδέχθη ὁ μετὰ ταῦτα σύζυγος αὐτῆς

Μιχαὴλ Δ' ὁ Παφλαγόριος (1034—1041), ἐπὶ τοῦ ὀποίου, ἀσθενοῦς τό τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, ἡ μὲν κυβέρνησις διεξήγετο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, οἱ δὲ Ῥώσσοι εἰς τοσοῦτον στενὴν σχέσιν περιῆλθον πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὥστε τὰ σημαντικώτατα αὐτῶν πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Μιχαὴλ τὸν Δ' ἀποθέσαντα τὴν ἀρχὴν καὶ λαβόντα τὸ μοναχικὸν σχῆμα διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ

Μιχαὴλ Ε' ὁ Καλαφάτης, υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τῆς Ζωῆς. Οὗτος, ἀνάξιος ἐντελῶς τοῦ ὑπερτάτου ἀξιώματος, καθηρέθη ὑπὸ τῆς Ζωῆς (1042), ἥτις ἐσφετερίσθη ἡ ἡ καὶ τὴν κυβέρνησιν μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Θεοδώρας· ὅμως μὴ δυνάμεναι αὐταὶ νὰ πηδαλιουχῆσωσι τὸ κράτος, περιστοιχούμενον ὑπὸ βαρβάρων ἐθνῶν προεχείρισαν αὐτοκράτορα τὸν συγγενῆ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου

Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Μορομάχον, ὅστις συζευθεὶς καὶ τὴν γραιὰν ἤδη Ζωὴν, οὐ μόνον στάσεις πολλὰς κατέβαλεν, ἀλλὰ καὶ νέαν καὶ μεγάλην τῶν Ῥώσσω ἐπιδρομὴν ἀπέκρουσε καὶ τοὺς Πετсенέγους τοὺς ἐπὶ μακρὸν χρόνον δηώσαντας τὴν Θράκην κατηνάγκασε νὰ εἰρηνεύσωσιν. Ἀποθανόντων δὲ τῶν αὐτῶν (1054) τοῦ τε Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ζωῆς, ἤρξεν ἐπὶ δύο ἔτη μόνη

ἡ Θεοδώρα συνετῶς καὶ ἐπιτηδεύει. Θανούσης δὲ καὶ ταύτης (1056), ἀνηγορεύθη *Μιχαὴλ ΣΤ'* ὁ *Στρατιωτικὸς*, ἀνὴρ γέρον καὶ ἀνίκανος, τὸν ὁποῖον τὸ ἐπόμενον ἔτος κατέβαλεν ὁ στρατηγὸς *Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός*.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1057—1261).

Κομνηνοί, Δούκαι καὶ Φράγχοι αὐτοκράτορες.

§. 35. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπὸ τοὺς *Κομνηνοὺς καὶ Δούκας* (1059—1185) ἀπετέλει τὸ προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν Αὐάρων καὶ εἶτα κατὰ τῶν Σελδσούκων. Ἀναγορευθεὶς δ' αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὁ ἐκ μιᾶς τῶν περιφανεστέρων οἰκογενειῶν

Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός (1057—1059), πρὸ πάντων μὲν ἐπεχείρησε νὰ διορθώσῃ τὴν ἐλσεινὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ κράτους· ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἐπιστήμην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατεβλήθησαν πολλάκις πολλὰ προσπάθειαι, διότι οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ κληρονόμος τοῦ θρόνου καὶ οἱ πατριάρχαι *Κωνσταντῖνος Λειχνούδης* καὶ *Ἰωάννης Ξιφιλίγος* καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Συγκλήτου *Μιχαὴλ ὁ Ψελλός* διεκρίνοντο διὰ τὴν παιδείαν τῶν. Ὁ *Ἰσαάκιος* μετὰ τοῦ γενναίου ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Ἰωάννου*, ὅστις μετ' ἀκαμάτου ζήλου ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς τῶν δυτικῶν συνόρων ασφαλείας, ἐξέλεξε, ζῶν ἔτι, διάδοχόν του (1059) οὐχὶ ἐκ τοῦ οἴκου του, ἀλλὰ *Κωνσταντῖνον* τὸν *Δούκαν*, ὃν ἐθεώρει ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν νὰ φέρῃ τὴν πορφύραν, αὐτὸς δ' ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον.

Κωνσταντῖνος Η' ὁ *Δούκας* (1059—1067), ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον, ἐξηκολούθησε τὰ βήματα τοῦ προκατόχου του καὶ πρὸ τοῦ θανάτου του διώρισε διαδόχους τοὺς τρεῖς αὐτοῦ νέους ἔτι υἱοὺς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς περιωνύμου ἐπὶ πολυμαθείᾳ συζύγου του *Εὐδοκίας* ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μένῃ ἐν τῇ χηρείᾳ· ἀλλ' αὕτη μετὰ ἐπτὰ μόλις μῆνας, παραβάσα ὃν ἔδωκεν ὄρκον περὶ τούτου, ὑπανδρεύθη τὸν στρατηγὸν *Ῥωμανὸν Διογένην*, ὅστις ἀμέσως (1068) κατέλαβε καὶ τὴν ἀρχήν. Οὗτος μετ' οὐ πολὺ ὤρμησε κατὰ τῶν Σελδσούκων, οἵτινες πολεμοῦντες μέχρι

τῆς ἐποχῆς ταύτης πρὸς τοὺς Ἀραβας μόνον, ἀπέφευγον νὰ προσβάλλωσι τοὺς Βυζαντινοὺς. Εὐδοκίμησε μὲν εἰς δύο κατ' αὐτῶν ἐκστρατείας, ὅμως εἰς τὴν τρίτην οὐ μόνον ὀλοσχερῶς ἠττήθη (1071), ἀλλὰ καὶ αἰχμάλωτος συνελήφθη. Γνωστοῦ γενομένου τούτου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ μὲν Ῥωμανὸς ἀνεκηρύχθη ἔκπτωτος, αὐτοκράτωρ δ' ἀνηγορεύθη ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν Κωνσταντίνου τοῦ *Ἡ' Μιχαῆλ Ἡ' ὁ Παραπινάκης*, τὸν ὑποῖον ὁ μεγαλοψύχως ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγεῖς ὑπὸ τῶν Σελδσοῦκων Ῥωμανὸς ἐπεχείρησε νὰ διώξῃ, ἀλλ' ἀτυχήσας πάλιν καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων ὀπαδῶν αὐτοῦ παραδοθεὶς εἰς τοὺς ἐχθροὺς του, περιυβρίσθη, ἐτυφλώθη, ἔπαθε τὰ πάνδεινα καὶ ἀπέθανεν ἐλεεινῶς (1071).

Μιχαῆλ ὁ Ζ' κατεγίνετο εἰς στίχους, τὸ δὲ κράτος, πιεζόμενον ὑπὸ τῶν Παραδουναβίων βαρβάρων, τῶν Σελδσοῦκων καὶ τῶν Νορμανδῶν, ὠμοιάζε μὲ παντχόθεν ἀποκεκλεισμένην πόλιν. Ἀπομακρυνθέντος δὲ (1071) τοῦ συνετοῦ θεοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Δούκα, ὅστις καθίστα τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ὀπωσοῦν ἀνεκτὴν, τὸ κακὸν ἐκορυφώθη. Ὁ βασιλεὺς *Μιχαῆλ*, ἀπειλούμενος ὑπὸ τῶν στασιασάντων στρατηγῶν, *Νικηφόρου Βρυεννίου* ἐν Εὐρώπῃ καὶ *Νικηφόρου Βοτανιάτου*, ἠθύμησε καὶ ἀποθέσας τὴν ἀρχὴν ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα (1078). Τοῦτον διεδέχθη

Νικηφόρος ὁ Βοτανιάτης, ὅστις οὐδ' αὐτὸς διετήρησε πολὺ τὴν ἀρχὴν, διότι, ἐνῶ ὁ *Ῥοβέρτος Γυσκάρδος* ἀπεδιδάχτετο εἰς τὴν Ἰλχυρικὴν παραλίαν καὶ οἱ Σελδσοῦκοι προήλανον νικηφόροι εἰς τὴν Ἐλάσσονα Ἀσίαν, ἐκρήγνυται νέα ἐμφύλιος στάσις μεταξὺ τῶν στρατηγῶν Ἀλεξίου καὶ Μελισσηνοῦ, οἵτινες ὁ μὲν ἐκ τῆς Θράκης, ὁ δὲ ἐκ τῆς Ἀσιανῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου ἐπέρχονται κατὰ τῆς πρωτεύουσας. Ἐπὶ τούτοις ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ

ὁ Ἀλέξιος (1081), ὅστις ἐπέτρεψε τὸ τοῦ Καίσαρος ἀξίωμα εἰς τὸν Μελισσηνόν, ὁ δὲ Βοτανιάτης ἐτελειώσε τὸν βίον εἰς μοναστήριον.

Σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς.
§. 36. Αἴτια τοῦ σχίσματος τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀνατο-

λικῆς καὶ Δυτικῆς, ἦτον τοῦτο μὲν ἢ ἐν ἐκατέραις τῶν Ἐκκλησιῶν διάφορος ἀνάπτυξις τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας, τοῦτο δὲ τὸ διάφορον ἐπικρατοῦν ἐν αὐταῖς ἔθνικόν πνεῦμα, τὸ δεσποτικόν Ῥωμαϊκόν πνεῦμα ἐν ἐκείνῃ, τὸ εὐεπίφορον εἰς θεωρητικὰς ἐρεῦνας Ἑλληνικόν ἐν ταύτῃ. Ἀφορμὴ δὲ τις ἀπῆρτειτο, ὅπως τὸ λανθάνον σχίσμα ἐκδηλωθῆ καὶ πραγματωθῆ καὶ τοιαύτην ἔδωκεν ἡ τῆς Παπικῆς ἐξουσίας ἐπέμβασις εἰς τὰ τῆς Βουλγαρίας, δεχθείσης τὸν Χριστιανισμόν. Ἐνῶ δηλονότε δύο Ἕλληνες μοναχοὶ ἀδελφοί, Μεθόδιος καὶ Κύριλλος, ἀποσταλέντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (845) μετὰ κόπων πολλῶν καὶ κινδύνων ἐδίδαξαν τοὺς βαρβάρους Βουλγάρους, καθὼς καὶ τοὺς Σλαῦους καὶ Μοραυοὺς πρότερον, οὐ μόνον τοὺς τύπους, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὁ Πάπας ἐπεμψεν ἀποστόλους, ἵν' ἀποσπάσωσιν ἐκ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς νεοφωτίστους καὶ τοὺς ὑποτάξωσιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἡ πράξις δ' αὕτη τοῦ Πάπα Νικολάου Α' ἀφορμὴ ἐρίδων μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐγένετο καὶ τὸ, ὡς μὴ ὄφειλε, σχίσμα μεταξὺ τούτων ἐπήνεγκεν. Ὅτε δ' ὁ διάδοχος τοῦ Μεθοδίου πατριάρχης Ἰγνατίος ἠθέλησε νὰ περιστείλῃ τὴν ἀσέβειαν Μιχαὴλ τοῦ Γ' καὶ νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμβουλον αὐτοῦ καὶ καίσαρα Βάρδαν, οὗτοι ἀποχειροτονήσαντες αὐτὸν καὶ προχειρίσαντες πατριάρχην τὸν πολυμαθέστατον καὶ κριτικώτατον Φώτιον (859), ἐζήτησαν νὰ κυρώσωσι τὰ γενόμενα διὰ συνόδου, ἀλλ' ἀπήντησαν πολλὰς τὰς δυσχερείας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Θέλων δ' ὁ Φώτιος καὶ ὁ Βάρδας νὰ ἐπιτύχωσιν ἐν Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ὅτι ἐν τῇ προηγουμένῃ δὲν κατώρθωσαν, πέμψαντες πρεσβείαν ἐπίσημον πρὸς τὸν Πάπαν Νικόλαον Α', ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς Οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ οὐ μόνον τὴν ἐλπίδα ἀποδόσεως τῶν ἐν Σικελίᾳ, Λευκανίᾳ καὶ Καλαβρίᾳ δημοθυθέντων Παπικῶν κτημάτων ὑπέδειξαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν προεδρείαν ἐν τῇ συνόδῳ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτοῦ. Ἐκ τούτου οἱ δύο τοῦ Πάπα ἀπεσταλμένοι ἐπεψήφισαν ἐν τῇ συνόδῳ (861) τὴν καταδίκην τοῦ Ἰγνατίου καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Φωτίου. Μετὰ ταῦτα ὁμοῦς ὁ Πάπας, ἰδὼν ὅτι δὲν ἠδύνατο οὐδὲ διὰ τοῦ Φωτίου νὰ τύχῃ τῶν σκοπῶν

του, συγκροτεῖ (863) σύνοδον ἐν Ῥώμῃ, ἐν ἣ ἀνακαλεῖ τὰ γινόμενα καὶ οὐ μόνον κηρύττει ἔκπτωτον τὸν Φώτιον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπειλεῖ μὲ τὸν ἀφορισμὸν ἐν ἀπειθείᾳ. Ἐκ τούτου προήλθε πικρὰ μεταξὺ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Βυζαντινῆς κυβερνήσεως ἀλληλογραφία, ἣτις κατήντησεν εἰς φανεράν ῥῆξιν. Ὁ Φώτιος ἀποδίδων εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης τὰ ἴσα, ἀφώρισεν αὐτὸν (866) καὶ κατέδειξε θαρράλέως τὰς δογματικὰς καὶ ἄλλας καινοτομίας, εἰς ἃς παρεξέτραπῃ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία. Τὸ δὲ 998 ὁ πατριάρχης Σέργιος ἐβεβαίωσε συνοδικῶς τὰ παρὰ Φωτίου πραχθέντα καὶ ἐξήλειψεν ἀπὸ τὰ δίπτυχα τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα, ὡς δεξαμένου τὴν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προσθήκην, καὶ κατόπιν τούτου (1054) ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ Κυρουλάριος ἀφώρισε πάλιν συνοδικῶς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν διὰ τὰς διαφορὰς τῆς καὶ μάλιστα διὰ τὴν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως προσθήκην καὶ τὴν εἰς τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν χρῆσιν τῶν ἁζύμων.

Ἐπάνοδος τῶν Κομνηνῶν.

§. 37. Ἐπανελθόντος τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν εἰς τὸν θρόνον, τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχεν ἤδη ἀπολέσει τὸ πλεῖστον τῆς Ἑλλάσσορος Ἀσίας (ἐξ οὗ κυριευθέντος ὑπὸ τῶν Σελδσούκων ἐσχηματίσθη τὸ σουλτανάτον Ῥοῦμ ἢ τοῦ Ἰκονίου) καὶ πᾶσαν τὴν Κάτω Ἰταλίαν κυριευθεῖσαν ὑπὸ τῶν Νορμαδῶν. Τρεῖς δ' ἔξοχοι κατὰ τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἀνδρίαν αὐτοκράτορες, Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός (1081—1117), ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καλοῦδάκης καὶ ὁ ἔγγονος Μανουὴλ ὁ Α', βασιλεύσαντες ὁμοῦ 100 σχεδὸν ἔτη (1081—1180) κατὰ τοὺς χρόνους τῶν δύο πρώτων σταυροφοριῶν, οὐ μόνον ἐπιτυχῶς ἀντέστησαν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς συνωμοσίας καὶ κατέπαυσαν τὰς διαιρέσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος ὑπερασπίσθησαν κατὰ τῶν πανταχόθεν πολεμούντων αὐτὸ ἐχθρῶν, τῶν Σελδσούκων τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Ἰκονίου πρὸς Α, τῶν Νορμαδῶν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, καὶ τῶν ἀγρίων Πετσενέγων καὶ Κουμάνων πρὸς Β', εἰς τούτους δὲ πάντας προσετέθησαν καὶ οἱ σταυροφόροι, οἵτινες πάντοτε ἐδείχθησαν δυσμενεῖς κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς μὲν τὴν στερεὰν ἤκμαζε

ἡ γεωργία, ἡ μεταξοτροφία, ἡ πορφυροβαφία καὶ ποικίλαι ἄλλαι βιομηχανίαι, εἰς δὲ τὰς νήσους καὶ πολλὰς παραλίας χώρας ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ὅλον τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τοῦ ὁποῦ προτεύουσα ἦτον ἡ Κωνσταντινούπολις, διηρεῖτο εἰς 8 θέματα, 1) τῆς Πελοποννήσου, τῆς ὁποίας προτεύουσα ἦτον ἡ Κόρινθος καὶ ἐπισημότεραι πόλεις αἱ Πάτραι, τὸ Ἄργος, ἡ Σικυῶν καὶ ἡ Λακεδαιμῶν, 2) τῆς κυρίας Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὴν Ἀττικὴν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὰς νήσους Εὐβοίαν καὶ Αἴγινα, 3) τῆς Νικοπόλεως ἢ παλαιᾶς Ἠπείρου, τοῦ ὁποῦ προτεύουσαι ἦσαν ἡ Δωδώνη καὶ ἡ Νικόπολις, 4) τοῦ Δυρράχίου ἢ νέας Ἠπείρου, 5) τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε καὶ τὴν Θεσσαλίαν μετὰ τῶν νήσων Σκιάθου, Σκοπέλου καὶ Πεπαρήθου, 6) τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰς Κυκλάδας καὶ Σποράδας μετὰ τῆς Σκύρου, Χίου, Δήμνου καὶ πασῶν τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἑλλάσσοнос Ἀσίας νήσων, καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἑλλάσσοнос Ἀσίας, 7) τῆς Σάμου, εἰς δὲ ἀνήκον καὶ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Ἑλλάσσοнос Ἀσίας, καὶ 8) τῆς Κεφαλληνίας, εἰς δὲ ἀνήκον καὶ ἅπασαι αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους· ἀλλὰ καὶ αἱ νῆσοι Κύπρος καὶ Κρήτη, ἰκανὸν χρόνον οὔσαι ὑπὸ τοὺς Ἀραβας, ἀνεκτῆθησαν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, καθὼς καὶ ἄλλαι πόλεις Ἑλληνικαί, κείμεναι εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ, Ἀσιανὰ καὶ τὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου παράλια, ὑπέκειντο εἰς αὐτούς.

Αἱ ἐπὶ Ἀλεξίου ἀρχίσασαι Σταυροφορίαι ἀπέβησαν ἐπιζήμιοι εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, διότι ἠΰξησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ξένων μισθοφόρων καὶ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐγκαταστημένων ἀλλοδαπῶν, Ἑνετῶν, Πισατῶν, Γενοατῶν, Τούρκων, Ἀράβων καὶ πολλῶν Σταυροφόρων, ἐξ ὧν ἐξηχρηώθη ἐπὶ μᾶλλον καὶ ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ, καὶ διεφθάρη ἡ γλῶσσα, ἡ κυβέρνησις ἀπέβη δυσχερεστέρα καὶ ὁ στρατὸς ἐπὶ τοσοῦτον ἐπικίνδυνος, ὅσον τὸ κράτιστον αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ Τούρκων μισθοφόρων. Οὔτε ἐπὶ τοῦ Καλοϊωάννου, οὔτε ἐπὶ Ἐμμανουὴλ τοῦ Α' ἀνεφάνησαν τὰ ἀτοπήματα τῆς νέας ταύτης καταστάσεως, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου, ὅτε οἱ ἀξίωματικοί, ὁ σύγκλυς

τῆς πρωτεύουσας ὄχλος καὶ ὁ στρατὸς κατέστησαν οἱ ἀληθεῖς τοῦ κράτους κύριοι. Τὸν Μανουὴλ ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀνήλικος αὐτοῦ υἱός

Ἀλέξιος Β΄, ὅστις ἦτον παῖς καὶ ἡ ἐπιτροπεύουσα αὐτὸν μήτηρ ἀσύνητος. Ἐκ τούτων ὠφελῆθεις ὁ ἀκολαστότατος, κακουργότατος καὶ μοχθηρότατος, ἐξ ὧων ἀναφέρει ἡ ἱστορία, υἱὸς ἀδελφοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ Μανουὴλ

Ἀνδρόνικος Α΄, εἰσήλασε μετὰ δυνάμειος ἰσχυρᾶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔσφαξεν ἅπαντας τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἀνηγορεύθη (1183) αὐτοκράτωρ. Οὗτος ἐπολιτεύθη μετὰ φοβερᾶς ἀγριότητος καὶ διῆγε μετὰ πολλῆς ἀσωτείας, ἀνέδειξεν ὅμως πολλάκις καὶ σύνησι καὶ ὀξύνοιαν, ἐνότιε δὲ παραδόξως καὶ πραότητα καὶ δικαιοσύνην. Ἰδίως δὲ ἐμάστισε τὰς ἀνωτέρας τάξεις καὶ ὑπῆρξεν ἀμειλικτος πρὸς τὴν πλεονεξίαν τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν ὑπαλλήλων. Ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἦτον βραχεῖα καὶ οἱ πολέμιοι πολλὰς ἐπ' αὐτοῦ χώρας κατέλαβον· ὁ βασιλεὺς δηλ. τῶν Οὐγγρων Βέλας Γ΄ κατέλαβεν ἅπασαν τὴν ἀπὸ Νίσσης μέχρι Οὐγγαρίας χώραν, Ἰσαάκιος δὲ τις ἕγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ τὴν Κύπρον· οἱ δὲ Νορμανδοὶ τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξωσθέντων Λατίνων, ἐπόρθησαν ἅπασας τὰς παραλίας καὶ προελάσαντες εἰς τὴν ξηρὰν ἐκυρίευσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ προέβησαν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως.

Αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων 1185—1204.

§. 38. *Ἰσαάκιος ὁ Β΄*, ὅστις διὰ στάσεως ἀνέλαβε (1185) τὴν βασιλείαν καὶ παρέδωκε τὸν Ἀνδρόνικον εἰς ἐλεεινὸν θάνατον, ἦτον ἄνθρωπος, ἀσθενὴς καὶ ἀκόλαστος· ἡ ἀρχὴ ὅμως τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὑπῆρξε λαμπρὰ, διότι τρικυμία κατέστρεψε τὸν Σικελικὸν στόλον καὶ παραδόξως ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς αὐτῶν ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Μετὰ ταῦτα ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλη τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ δυνάστην τῆς Κύπρου, ἐπὶ χρήμασι παρέλαβεν ὅσας ὁ Βέλας εἶχε κατακτήσει χώρας, καὶ προεκάλεσε φοβερὰν στάσιν τῶν παρὰ τὸν Αἴμιον Βλα-

χικῶν καὶ Βουλγαρικῶν φύλων, διὰ τῆς ὁποίας αἱ χῶραι αὐτῶν αἰ καταστᾶσαι πρότερον εἰρηνικαὶ Βυζαντιναὶ ἐπαρχίαι ἀπετέλεσαν (1186) νέον Βουλγαρικὸν κράτος. Ὁ Ἰσαάκιος, ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ ἰδρυθέντος τούτου κράτους, ζῶν ἐν μέσῳ μεταναστῶν ἀπολαμβανόντων πολλὰ προνόμια καὶ προϊστάμενος στρατοῦ μισθοφόρων, ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθη τρόμου, ἀκούσας ἐπερχομένους τοὺς ὑπὸ Φριδερίκον Βαρβαρόσσαν σταυροφόρους, ὥστε καὶ μετὰ τοῦ Σαλαδίνου δὲν ἐδίστασε νὰ συμμαχήτῃ. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα (1195) καταβαλὼν αὐτὸν ὁ ἴδιος αὐτοῦ ἀδελφός

Ἀλέξιος Γ' καὶ τυφλώσας καὶ φυλακίσας αὐτὸν ἐσφετερίσθη τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἦτον ἦττον ἄξιος. Διούντων δὲ τῶν Βουλγάρων τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ τὸ κατέθλιβε, συλαγωγῶν τὰ κειμήλια καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν βασιλικῶν τάφων, πολλὰ πόλεις τῆς Ἑλλάσσοδος Ἀσίας ἐκοῦσαι ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς Σελδσοῦκους. Πρὸς τούτοις ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ περιποιεῖτο τοὺς Πισάτας, τοὺς δ' Ἐνετοὺς παρὰ τὰς συνθήκας ἐφορολόγει, ἐπὶ τοσοῦτον ἐκίνησε τὴν ὀργὴν αὐτῶν καὶ μάλιστα τοῦ δόγου αὐτῶν Ἐρρίκου Δανδόλου, ὥστε οὗτος, ὠρμηθεὶς ἀπὸ τὴν αἰτηθεῖσαν ἐπικουρίαν ὑπὸ Ἀλεξίου Δ' υἱοῦ τοῦ τυφλωθέντος Ἰσαακίου καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν Σταυροφόρων τοῦ νὰ μετακομισθῶσι διὰ πλοίων εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπεφάσισε τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Λατινικὴ αὐτοκρατορία.

§. 39. Ἀπὸ τοῦ 1080 ὁ ἡγεμὼν τῆς Κάτω Ἰταλίας Φράγκισκος Γυσκάρδος ἀπεβιβάσθη μετὰ ἰσχυροῦ στρατοῦ (30000) εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀλλ' ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἀπέτυχε καὶ οἱ μετὰ τοῦ υἱοῦ του Βοεμούνδου μείναντες ἐδιώχθησαν ὑπὸ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα (1146) Ῥοβέρτος ὁ Β' βασιλεὺς τῆς Σικελίας ἐκυρίευσεν τὴν Κέρκυραν, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ὑπὸ τῶν γενναίων κατοίκων τῆς Μονεμβασίας καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου ἐλελήθησε πολλὰ τούτων, καθὼς καὶ τῆς στερεᾶς, ἐγύμνωσε τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Θήβας, ἀφ' ὧν ἔλαβε μεγάλους θησαυροὺς, καὶ ἀνεχώρησεν. Ἀλλὰ πολὺ ὁ-

λεθριώτερον ὑπῆρξε τὸ ἐπιχειρήμα τῶν Ἑνετῶν, ἔθνος ισχυροτάτου ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τὸ ναυτικὸν αὐτοῦ. Οὗτοι ἐπιθυμοῦντες νὰ κάμωσι κατακτήσεις εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐζήτησαν εὐκαιρίαν, τὴν ὁποίαν παρέσχεν αὐτοῖς ἡ τετάρτη Σταυροφορία.

Ὁ δόγης αὐτῶν Ἑρρίκος Δάνδολος ἀνέλαβε τὴν διαπεραιώσιν 35500 Σταυροφόρων καὶ 4500 ἵππων ἐπὶ πληρωμῇ 85 χιλ. μαρκῶν καὶ παρεδέχθη νὰ πληρωθῇ ἐλλεῖπον ποσὸν ἐκ τῆς δι' ἐπίδρομῶν λείας· ἀπήτησεν ὅμως ἀντὶ τῆς χάριτος ταύτης νὰ τὸν βοθητήσωσιν οἱ Σταυροφόροι νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀποστάσαν ἀπὸ τῆς Ἑνετίας Ζάραν καὶ ταχθεῖσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῶν Οὐγγρων, ὅπερ καὶ ἐγένετο τὸ 1202. Μετὰ τοῦτο ὁ Δάνδολος ὑπέβαλεν εἰς τοὺς Σταυροφόρους τὰς προτάσεις τοῦ ἄπειρα ὑπισχνουμένου εἰς ἀνταμοιβὴν χρήματα Ἀλεξίου τοῦ Δ', αἵτινες καὶ ἐγένοντο δεκταί. Μετὰ βραχεῖαν δὲ πολιορκίαν ἐκυριεύθη (1203) ἡ Κωνσταντινούπολις, ὁ δὲ ἄθλιος αὐτοκράτωρ, συμπαραλαβὼν τὸν θησαυρὸν καὶ τὰ κειμήλια ἔφυγε μόνος ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας καὶ ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ τυφλὸς Ἰσαάκιος.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σταυροφόροι εἶχον περιορισμένον τὸν Ἀλέξιον διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ ὁ πατὴρ, ὅσα αὐτὸς συνέθετο μετ' αὐτῶν (νὰ ὑποταχθῇ δηλ. τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἰς τὸν Πάπαν, νὰ πληρωθῶσιν ἀνά 100000 μαρκῶν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ Φράγκους, νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς Σταυροφόρους τὰ πρὸς ζωάρκειαν ἀναγκαῖα ἐπὶ ἐν ὅλον ἔτος, νὰ προστεθῇ εἰς αὐτοὺς δύναμις μυρίων ἀνδρῶν ἐπίσης ἐπὶ ἐν ἔτος, καὶ νὰ συντηρῶνται ἐν Παλαιστίνῃ δαπάνη τῶν Βυζαντινῶν πεντακόσιοι ἵπποις), ὁ Ἰσαάκιος ἠναγκάσθη νὰ συναίνεσῃ, ἀλλ' ἡ θέσις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἦτον χείρων τῆς πρότερον, δηλ. τῆς ἐν τῇ φυλακῇ· διότι οὔτε τὰς ὑπερόγκους ὑποχρεώσεις ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ, οὔτε τοὺς Λατίνους ν' ἀπολύσῃ, ἀπειλούμενος ὑπὸ τῶν ἐναντίων του. Καθυπέταξε μὲν ὁ Ἀλέξιος δι' αὐτῶν τὸν μετὰ τῶν περὶ τὸν Ἴστρον Βαρβάρων ἐμβαλόντα εἰς τὸ κράτος καὶ μέχρις Ἀδριανουπόλεως προελάσαντα θεῖόν του, ἀλλὰ μακρὰ εἰρήνη μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Λατίνων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ· διότι ἐκεῖνοι μὲν ἔσωζον τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν μῖσος καὶ ἠγανάκτου πιεζόμενοι καὶ

μὴ δυνάμενοι νὰ πραγματοποιήσωσι τὰ συμπεφωνημένα, οὗτοι δὲ ὑπέθαλπον τὴν δυσμένειαν ταύτην διὰ τοῦ βιαίου αὐτῶν χαρακτήρος. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων πυρπολήσεως οἰκιῶν τινων, διαδοθέντος τοῦ πυρὸς, ἀπετεφρώθη ἐπὶ 8 ἡμέρας μέγα μέρος τῆς πόλεως, οἱ μὲν Βυζαντινοὶ ἐξεμάνησαν κατὰ πάντων τῶν Λατίνων, οἱ δὲ ἡγεμόνες τοῦ Σταυροφορικοῦ στρατοῦ, ἀπαιτήσαντες τὰ χρήματα καὶ μὴ λαβόντες αὐτὰ, ἐπανάλαβον τὰς ἐχθροπραξίας. Ἐπειδὴ πρὸς τούτοις καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ γηραιοῦ αὐτοκράτορος ἐπήρχετο μετὰ Βουλγάρων καὶ Βλάχων, στασιάσαντος τοῦ πλήθους, ἄκων λαμβάνει τὸ ὑπερτατον ἀξίωμα νέος τις *Νικόλαος Κανάβος*, ἀπ' ἀγαθῶν γονέων ἔλκων τὸ γένος. Μετ' ὀλίγον ὅμως *Ἀλέξιος Ε'* ὁ *Μούρζουφλος* μακρυνὸς συγγενῆς τοῦ τῶν Ἀγγέλων οἴκου, δωροδοκήσας τὴν βασιλικὴν φρουρὰν, φυλακίζει τὸν Κάναβον, πνίγει τὸν Ἀλέξιον καὶ καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, ἀποβιώσαντος ἀμέσως τοῦ γέροντος αὐτοκράτορος ἐκ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου (1204).

Οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Σταυροφόροι, ἀφοῦ συνεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους πρῶτον μὲν περὶ τῆς διανομῆς τῆς λείας ($\frac{3}{4}$ οἱ πρῶτοι καὶ $\frac{1}{4}$ οἱ δεῦτεροι) καὶ ἔπειτα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς τοῦ αὐτοκράτορος (εἰς ὃν ἀπέδιδον τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ ὅλου Βυζαντινοῦ κράτους, διανεμομένου τοῦ λοιποῦ μεταξύ αὐτῶν) καὶ τῆς καταρτίσεως τῆς Καθολικῆς τοῦ κράτους ἐκκλησίας, αὐτοὶ μὲν μετὰ δύο ἐφόδους εἰσήλασαν εἰς τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας μέγα μέρος πάλιν ἀπετέφρωσαν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ διὰ νυκτὸς ἐδραπέτευσεν. Τὰ δεινὰ, ὅσα οἱ Βυζαντινοὶ ὑπέστησαν, εἶνε ἄφατα, ἡ δὲ λεία ἀνυπολόγιστος, διότι ὅσα εἰς τὸ φανερόν πριετέθησαν εἰς διανομὴν ἀνέβαινον εἰς 400000 μαρκῶν. Πρὸς τούτοις ἐσυλήθησαν οἱ ναοὶ καὶ πολυάριθμα ἔργα τῆς τέχνης, περὶ ὧν ἰδὲ ἐν §. 34 τοῦ δευτέρου Τεύχους. Οἱ κατακτηταὶ ἐξέλεξαν ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν αὐτοκράτορα τὸν κόμητα τῆς Φλανδρίας *Βαλδουίνου* καὶ ἱδρυσαν οὕτω τὴν Λατινικὴν αὐτοκρατορίαν, ἥτις ὅμως διήρκεσε μόνον 47 ἔτη (1204—1251).

Ὁ Βαλδουίνος ἔλαβε τὴν Θράκην μετὰ τῆς ἀνωτέρας κυριαρχίας τοῦ ὅλου, τῶν δὲ λοιπῶν μερῶν τὰ μὲν οἱ Ἐνετοὶ (τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, τοῦ Αἰγαίου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Εὐξείνου Πόντου

καὶ τὰς νήσους), τὰ δὲ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Λομβαρδοὶ εὐγενεῖς, Ὁ μαρ-
κίαν τοῦ Μομφεράτου Βονιφάτιος ἔλαβε κατόπιν τὴν Μακεδονίαν καὶ
μέρος τῆς Ἑλλάδος ἀντὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάσσονι Ἀσία παραχωρηθεισῶν αὐ-
τῷ κτήσεων, ὑπὸ τὸ ὄνομα βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὅποιον ἐξέ-
τεινε καὶ μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Ἀποθανόντος δὲ τούτου, ἰδρῦθησαν
ἀξιόλογοι ἡγεμονίαι καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὑπὸ μὲν Γοδοφρέδου
τοῦ Οὐέλλεαρδουίνου ἐν Κορίνθῳ, ὑπὸ δὲ τοῦ Ὅθωνος Δε-
λαροχίου ἐν Ἀθήναις· πατριάρχης δὲ προεχειρίσθη κατὰ τὰ συμ-
πεφωνημένα ὁ ἐξ ἐπιφανοῦς γένους κληρικός Ἐνετὸς Θωμᾶς Μο-
ροζίνης. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος διηρέθη οὕτως εἰς πολυαριθμούς με-
γάλας καὶ μικρὰς ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων οἱ δεσπότες ἦσαν ἐνίοτε ἰσχυ-
ρότεροι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔπραττον τὰ πάνδεινα εἰς τοὺς κατοίκους·
ὁ δὲ αὐτοκράτωρ οὐδὲν ἄλλο ἦτον ἢ ἡγεμὼν συμμαχικοῦ στρατοῦ. Ἀλ-
λὰ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἴδρυσαν ἐνιαχοῦ ἡγεμονίας, Λέων ὁ Σγουρὸς
ἐν Κορίνθῳ, Ἄργει, Ναυπλίᾳ καὶ Θήβαις (ἦν ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ
διενεμήθησαν (1210) οἱ μνημονευθέντες Γοδοφρέδος καὶ Ὅθων), Μι-
χαὴλ ὁ Κομνηνός, συγγενὴς τοῦ καταλυθέντος αὐτοκράτορος, ἐν
Ἠπείρῳ, Ἀλέξιος Α', ἔγγονος τοῦ ἐξωλεσθέντος Ἀνδρονίκου Α' ἐν
Τραπεζοῦντι, λαβὼν καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, Θεόδωρος
Λάσκαρις Α', γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ',
ὅστις ὀλίγας ὥρας πρὸ τῆς ἀλώσεως ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ἀντὶ τοῦ
δραπετεύσαντος Μουρζούφλου, ἐν Νικαίᾳ.

Ὁ Βαλδουῖνος συλλαβὼν (1204) τὸν Μούρζουφλον, τὸν ἀ-
πεκεφάλισε, τὸν δ' Ἀλέξιον Γ' ἔκλεισεν ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Θε-
όδωρος εἰς μοναστήριον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὁ Βαλδουῖνος, ἀντε-
πεξελθὼν μετὰ μικρᾶς δυνάμεως κατὰ τῶν ἔνεκα τῶν ἀνηλεῶν
πίεσεων ἐπαναστάντων Ἑλλήνων τῆς Θράκης τῶν συμμαχησάν-
των μετὰ τῶν Βουλγάρων συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν αἰχμάλωτος
καὶ ἀκρωτηριασθεὶς ἐτάφη ζῶν. Τοῦτον δὲ διεδέχθη ὡς ἐπίτρο-
πος τοῦ κράτους ὁ ἀδελφὸς του Ἐρρίκος, ὅστις περιποιήθη τοὺς
Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ὁ ἔξαρχος τοῦ Πάπα διὰ πάσης βιαιο-
πραγίας κατηνάγκαζεν εἰς παραδοχὴν τοῦ Καθολικοῦ θρησκευ-
ματος. Ὁ Ἐρρίκος μετὰ μὲν τοῦ Λασκάρους, ὅστις πανοῦργος
ἅμα καὶ ἀνδρείος στρατηγὸς ὦν κατέστησε τὴν ἡγεμονίαν του τὴν
κυριωτέραν τοῦ Λατινικοῦ κράτους, συνωμολόγησεν εἰρήνην (1214)

πρὸς δὲ τὸν ἐν Ἠπειρῷ Μιχαήλ, ἄρχοντα καὶ τῆς παρακειμένης Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἀδιαλείπτως ἤριζεν. Ὁ Μιχαήλ, εἰσελάσας εἰς τὴν χώραν τῶν Λατίνων, ἐλεηλάτησεν αὐτὴν δεινῶς καὶ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του προεχείρισε τὸν ἑτεροθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὸν Θεόδωρον διάδοχον (1216), ὅστις ἤρχισε τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ στάδιον διὰ κατακτήσεων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἰλλυρίᾳ. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἑρρίκου (1216) ἄπαιδος ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Θεοδώρου, προεχειρίσθη ὑπὸ τῶν μεγιστάνων διάδοχος ὁ ἐξ ἀδελφῆς γαμβρὸς αὐτοῦ Πέτρος Κορτεναῖος, ὅστις ἐρχόμενος ἐκ τῆς Δύσεως συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου καὶ ἀπέθανεν ἐν φυλακῇ ὅμως οἱ βαρῶνοι τοῦ κράτους ἀνηγόρευσαν (1219) τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Φίλιππον, καὶ τούτου ἀποποιηθέντος, τὸν νεώτερον Ῥοβέρτον (1221). Ὁ Θεόδωρος, διώξας τὸν υἱὸν τοῦ Βονιφατίου ἐξ ὅλων τῶν κτημάτων αὐτοῦ, καθυπέταξεν ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἔλαβε (1222) τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἀσίας ἐπετέθη κατὰ τοῦ Λατινικοῦ κράτους Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτσης ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς καὶ διάδοχος (1222) τοῦ Λασκάρως.

Παραιτηθέντος τοῦ σκαιοῦ Ῥοβέρτου καὶ ἀποδημήσαντος εἰς τὴν Δύσιν, ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν βαρῶνων ὁ 80ετῆς κόμης Ἰωάννης Βρυέννιος, ὅστις δις ἔσωσε τὴν πρωτεύουσαν πολιορκηθεῖσαν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ ἐν Νικαίᾳ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου Ἀζόν. Ἀποθανόντος δὲ καὶ τοῦ Βρυεννίου (1237), ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ τρίτος τοῦ Κορτεναίου ἀδελφὸς Βαλδουῖνος, ὅστις ἀπαίτησας ἐπὶ δύο ἔτη παρὰ τῷ Πάπα καὶ τοῖς βασιλεῦσι τῆς Δύσεως χρήματα καὶ στρατὸν ὑπὲρ τοῦ καταρρέοντος Λατινικοῦ κράτους, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (1239) διὰ Γερμανίας καὶ Οὐγγαρίας μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἐξαντληθέντων μετ' ὀλίγων τῶν πόρων, ἐγκατέλιπον αὐτὸν οἱ μετ' αὐτοῦ καὶ προσῆλθον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐναντίου αὐτοῦ Βατάτση, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Βουλγάρων μέρος τῆς Θράκης καὶ αἰχμαλωτίσας ἔπειτα τὸν δεσπότην τῆς Ἠπειροῦ, ἡ-

νάγκασε τὸν ἡγεμονεύοντα αὐτῆς οἶκον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ Βατάτσος ἐπὶ τέλους, ὅστις ἤξευρεν ὄχι μόνον νὰ κατασκευάσῃ μεγάλην δύναμιν, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταχειρίζεται αὐτὴν ἐπιτηδειότατα, κατέστησε τὸ ἐν Νικαίᾳ κράτος τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοπατρίας καὶ Ὁρθοδοξίας. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ

Θεόδωρος Λάσκαρις Β' (1255) διὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ ὠμότητος δυσπρόσθετος πάντας τοὺς ἐπιφανεστέρους ἀνδρας τοῦ κράτους. Ἀποθανόντα δὲ (1259) τὸν διεδέχθη ὁ ἀνήλικος αὐτοῦ υἱὸς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου εὐπατρίδου καὶ ἔλκοντος τὸ γένος ἀπὸ οἴκου διασήμευ ἔτι ἐπὶ Κομνηνῶν. Οὗτος παγιώσας τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων του, καταπολεμήσας τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν Γενοατῶν ἀντιζήλων τῶν Ἑνετῶν, προσέβαλε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰσῆλθε (1261) πανηγυρικῶς εἰς αὐτὴν, εἰς ἣν μετέθηκε καὶ τὴν ἔδραν καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ.

ΠΕΜΠΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1261—1453).

Παλαιολόγοι αὐτοκράτορες.

§. 40. Ὁ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνακτήσας Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνήνωσεν ἐκ νέου τὸ διαίρηθὲν βασιλείον ἐκτὸς ὀλίγων μερῶν, εἰς τὰ ὅποια διετηροῦντο μικραὶ καὶ ἀνεξάρτητοι ὑπὸ Λατίνων ἵπποτων ἰδρυθεῖσαι ἡγεμονίαι, καὶ ἐζήτησε νὰ ζήσῃ ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς Δύσεως διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ὅπερ ὅμως δὲν κατώρθωσεν ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἰδίων του ὑπηκόων. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ

Ἀνδρόνικος ὁ Β' (1282—1328) ἀποκατέστησε τὴν Ἀνατολικὴν λατρείαν ἐντελῶς, ἀλλ' ὁ ἀπειλῶν τὴν καταστροφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κίνδυνος ἐπῆρχετο ἤδη ὄχι ἐκ τῆς Δύσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἔνθα παρὰ τὸ ἀδύνατον καὶ πάσχον κράτος ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν πολλῶν περὶ τοῦ θρόνου ἐρίδων, τῶν αὐλικῶν ῥαδιουργιῶν καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὑψοῦτο ἀκατασχέτως τὸ κράτος τῶν Τούρκων.

Περὶ τὰ μέσα δηλ. τοῦ ἰαῖ αἰῶνος οἱ Μογγολικῆς καταγωγῆς Σελδσοῦκοι, βοηθήσαντες τὸν ἀνίσχυρον ἐν Βαγδάτῃ καλίφην, ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐμίρου, ἀφοῦ ἤδη πρότερον εἶχον κατακτήσει πολλὰς Περσικὰς ἐπαρχίας. Ὁ σουλτάνος αὐτῶν Ἀλῆ Ἀσλᾶν (1063—1072) ἤρπασεν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τὴν Ἀρμενίαν καὶ Γεωργίαν (1071) καὶ ἐνίκησε καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμανὸν παρὰ τὴν Ζάραν. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Σελδσοῦκοι ἐκυρίευσαν ἐπὶ Μαλέα ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς πᾶσαν σχεδὸν τὴν Εὐάσσηνα Ἀσίαν ἐκτὸς τῶν παραλίων χωρῶν καὶ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἀντιοχείας, ἣν οἱ Βυζαντινοὶ κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσιν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαλέα τὸ κράτος τῶν Σελδσοῦκων διηρέθη εἰς πέντε μικρότερα, τὸ Ἰράν, τὸ Κερμάν, τὸ τοῦ Ἰκονίου, τοῦ Χαλεπίου καὶ τῆς Δαμασκῶ.

Ὅτε ὅμως καὶ οἱ Σελδσοῦκοι ἤρχισαν νὰ παρακμάζωσι, παρέλαβον εἰς ὑπεράσπισιν τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἔλαβον ὡς φύλακες τῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ὀρίων χώραν περὶ τὸ ἀρχαῖον Δορύλαιον ὑπὸ τὸν Ἐρτογροῦλ. Ἐντεῦθεν ἤρπασαν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον Καραχισσάρ, μεθ' ὃ ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρτογροῦλ Ὁσμάν ἔλαβε παρὰ τοῦ Σελδσοῦκου σουλτάνου τὸ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα (1289), ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐβασίλευσεν ὡς ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν. Οἱ Τούρκοι ὅμως βαθμηδὸν ἐπεσκίασαν καὶ συνεχώνευσαν ἐν ἑαυτοῖς πάντας τοὺς ὀμοφύλους των, καθὼς καὶ τὰ κράτη τὰ ἰδρυθέντα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ σουλτανάτου τοῦ Ἰκονίου. Ἄλλοι μικροὶ ἡγεμόνες Τούρκοι κατέλαβον τὰ λείψανα τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Βυζαντινοῦ κράτους, ὅθεν ὁ ἀσθενὴς αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β' μετεκάλει εἰς βοήθειαν στίφη Ἰταλῶν καὶ Ἰσπανῶν μισθοφόρων, Καταλωνίων καλουμένων, ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὸν πυρῆνα τῶν τυχοδιωκτῶν τούτων. Παρέσχον μὲν οὗτοι συνδρομὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τῶν Τούρκων, ἐδείχθησαν ὅμως ἡ μάστιξ τῶν ὑπερασπισθεισῶν χωρῶν διὸ ἡ ἀνανδρος αὐτῆ ἐδολοφόνησε τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ῥοβέρτον Δεφλόρον. Μετὰ δὲ τοῦτο τινὲς μὲν αὐτῶν διεσκορπίσθησαν, τινὲς δὲ κατέλαβον τὴν Καλλίπολιν καὶ ἐλεπήλουν τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου· ἀλλὰ διχονοησάντων τῶν

ἀρχηγῶν αὐτῶν, ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα νικήσαντες καὶ φονεύσαντες τὸν Φράγκον δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν κατέλαβον ἐπὶ τινα ἔτη τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν καὶ κατέστησαν ὁ τρόμος τῆς χώρας.

Ἀνδρίλκον τὸν Β΄, παραιτηθέντα μετὰ πολλὰς στάσεις (1328), διεδέχθη ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Ἀνδρόνικος Γ΄ (1328—1341), ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν πᾶσαν τὴν Ἑλλάσον καὶ Ἀσίαν, ἔνθα ἐν τῇ Προῦση τῆς Βιθυνίας ἰδρύσεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ὄσμάν (+1326) Ὁρχάνης τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ὁ Ἀνδρόνικος ἀποθνήσκων κατέλιπε τὴν ἐπιτροπιάν τοῦ ἀγγλικοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Καντακουζηνόν, ὅστις ὅμως ζητήσας νὰ λάβῃ τὴν πορφύραν προσέκαλεται ἐμφύλιον πόλεμον. Ὁ Καντακουζηνὸς θέλων νὰ ἔχῃ τὴν βοήθειαν τῶν Τούρκων ἔδωκεν εἰς τὸν Ὁρχάνην τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς μοναστήριον. Αἱ τῶν Ἑνετῶν καὶ Γενοατῶν ἐριδες δὲν κατεσπάρασσον ὀλίγον τὸ Βυζαντινὸν κράτος· ἀλλὰ καὶ ὁ κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἐπισημῶς δυνατὸς σεισμὸς πολλὰ τείχη παραλίων Θρακικῶν πόλεων κατηδάφισεν. Ἐκ τούτου ὠφεληθέντες οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον πολλὰ τούτων καὶ μάλιστα τὸ ὄχυρόν τῆς Καλλιπόλεως (1357).

Τὸν Ὁρχάνην διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μουράτης ὁ Α΄, ὅστις κατέκτησε πᾶσαν τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν αὐτοῦ τὴν Ἀδριανούπολιν (1361)· μετὰ ταῦτα δὲ κατέκτησε καὶ τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐδολοφονήθη (1389) εἰς μάχην κατὰ τῶν Σέρβων, Βουλγάρων, Βλάχων καὶ Οὐγγρων παρὰ τὴν *Κόσσοβαρ* ὑπὸ ἀποθνήσκοντος Σέρβου. Οὕτως ἡ Κωνσταντινούπολις πανταχόθεν περιεκλείσθη ὑπὸ Τούρκων. Τὸν Μουράτην διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Βαγιαζίτης*, ὅστις, εἰ καὶ σκληρὸς καὶ ἄδικος, ἐξηκολούθησε τὰ ἔχνη τῶν προγόνων του μετὰ δραστηριότητος, διότι ἐκυρίευσεν πάντα τὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ὑπολειπόμενα φρούρια τῆς Θράκης, τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἐκυρίευσεν τὸ Ἄργος, οἱ δὲ ἱππεῖς αὐτοῦ προέ-

θησαν μέχρι τῶν νοτιωτάτων ἄκρων τῆς Πελοποννήσου· μετὰ δὲ ταῦτα ἐνίκησε τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεύσαντας Γάλλους ἱππότες παρὰ τὴν Νικόπολιν.

Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης Ε' (1355—1391) καὶ τούτου ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Μανουὴλ (—1425) κατέστησαν ἐντελῶς σχεδὸν ὑποτελεῖς τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἐπὶ τέλους πολιορκήσας τὴν πρωτεύουσαν, ἀπήτησεν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ δεχθῶσιν αὐτοκράτορα τὸν τυφλωθέντα ἀνεψιὸν τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννην (υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου) τὸν ἐν Σηλυβρία τότε ἄρχοντα, καὶ αὐτὸς νὰ λάβῃ εἰς ἀνταμοιβὴν τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν. Μετὰ τούτου συμφωνήσας κρυφίως ὁ Μανουὴλ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον καὶ μετέβη εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν, ἀλλ' αὐτόθι μόνον ὑποσχέσεις ἔλαβεν. Ὁ Ἰωάννης ὑπεσχέθη εἰς τὸν Βαγιαζίτην ἐτήσιον φόρον, ἠρνήθη ὅμως εἰς αὐτὸν νὰ κενώσῃ καὶ παραχωρήσῃ τὴν πόλιν, μεθ' ὃ ἤρχισε δευτέρα πολιορκία ταύτης. Ἡ προσέγγις ὅμως τοῦ φοβεροῦ Μογγόλου κατακτητοῦ Ταμερλάνου, ὅστις εἶχε κατακτήσει τὸ Χαλέπιον, τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Βαγδάτην, νικήσῃ τοὺς Τούρκους καὶ φονεύσῃ τὸν υἱὸν τοῦ Βαγιαζίτου, ἠνάγκασε τὸν τελευταῖον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ταμερλάνου. Ὅμως ἠττηθεὶς ὁ Βαγιαζίτης παρὰ τὴν *Αγκυραν* (1404) συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος, καθὼς καὶ ὁ κατὰ τῆς Κίνας ἐκστρατεύσας Ταμερλάνος δύο ἔτη μετὰ ταῦτα. Οὕτως ἡ Κωνσταντινούπολις ἐσώθη πρὸς καιρὸν, οἱ δὲ Τούρκοι ὑπὸ τὸν διάδοχον τοῦ Βαγιαζίτου Μωάμεθ τὸν Α'. ἀνέλαβον τὰς δυνάμεις των.

Ὁ Μανουὴλ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανάλαβε τὸν θρόνον καὶ ἔζη ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τοῦ Μωάμεθ, οὐχὶ ὅμως καὶ μετὰ τοῦ διαδόχου τοῦ Μωάμεθ Μουράτου τοῦ Β' (1421—1451), ὅστις ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ *ἔλαμε κατ'* αὐτῆς ἔφοδον, ἥτις ὅμως ἀπεκρούσθη.

Ὁ μόνος ἄνθρωπος, ὅστις ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἀκαταγώνιστον δύναμιν τῶν φοβερῶν τότε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰσχυροτάτους τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνας Τούρκων, εἶνε ὁ Ἕλλην Γεώργιος Καστριώτης εἴτε Σκενδέρβεϋς, υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλ-

βανίας (Γιλλυρίας) Ἰωάννου τοῦ Καστριώτου τοῦ φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Μουράτου, μετὰ τριῶν αὐτοῦ υἱῶν. Ὁ Μουράτης φεισθεὶς τοῦ τετάρτου αὐτοῦ υἱοῦ (Γεωργίου) ἀνέθρεψεν αὐτὸν εἰς τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν ἀξιόλογον στρατιωτικὸν ἀξίωμα καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἰσκενδέρβ Βέγ, σημαῖνον Ἀλέξανδρον ἡγεμόνα. Ἄλλ' οὗτος, ὅστις δὲν ἐλησμόνει οὔτε τὴν καταγωγὴν, οὔτε τὴν πατριον πίστιν, φυγὼν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου, ἐπανελάβε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἔγεινε κύριος τῆς Κροΐας, ἥτις ἦτον ἡ πρωτεύουσα τῆς πατρικῆς αὐτοῦ κληρονομίας, ἐπεχείρησε μακρὸν καὶ ἐνδοξον ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως ἀγῶνα καὶ ἐφημίσθη διὰ τὰ κατορθώματά του πανταχοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1443—48 τὰ κατορθώματα αὐτοῦ ἦσαν πολλὰ καὶ τεράστια· διὸ τὸ 1449 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως κατ' αὐτοῦ ὁ Σουλτάνος μετὰ φοβεροῦ στρατοῦ. Ὁ Σκενδέρβεϋς ἀσφάλισας τὴν Κροΐαν προσέβαλε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον Σβιατογράδον καὶ μετὰ μεγάλην φθορὰν τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὸ 1450 ἐπανελάβε πάλιν ὁ Μουράτης τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Κροΐας μετὰ πολυαριθμοτέρου στρατοῦ καὶ πολιορκητικῶν μηχανῶν, ἀλλ' ὁ Σκενδέρβεϋς χωρὶς νὰ κλεισθῆ ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ἐπιτιθέμενος ἔξωθεν κατὰ τῶν πολιορκούντων Τούρκων, ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθορὰν. Ἐπὶ τέλους ὁ Μουράτης προτείνας εἰς αὐτὸν νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ἡγεμόνα τῆς χώρας ἐπὶ πληρωμῇ μικροτάτου φόρου καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ἀνεχώρησε καὶ πάλιν ἄπρακτος εἰς Ἀδριανούπολιν.

Ἀποθανόντος τοῦ Μανουὴλ τὸ 1425, κατώρθωσεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης ΣΤ' νὰ μείνῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου πληρόνων ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Τούρκους. Πρὸς τούτοις τὸ μικρὸν ἤδη καταστὰν κράτος ὑποδιηρέθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ, διότι, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀλίγους μόνον ἔτι τόπους κατεῖχεν, ὁ ἐπόμενος, ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔλαβε τὴν Μεσημβρινὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸ ὄνομα δεσπότης τῆς Λακωνίας καὶ ὁ τρίτος (Ἀνδρόνικος) τὴν βορείαν. Ἡ Ἥπειρος, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία ἀπετέλουν ἰδίαν δεσποτείαν, αἱ Ἀθῆναι δὲ καὶ ἡ Βοιωτία μετὰ τῆς Θεσσαλίας

ἴδιον δουκάτον ὑπὸ τὸν οἶκον τῶν Ἀγκυαίουουλίων, οἵτινες εἶχον διαδεχθῆ τοὺς Καταλωνίους ἀρχηγούς.

Ἰωάννης ὁ ΣΤ' ἐζήτησε νὰ σώσῃ τὸ κράτος διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐγένετο σύνοδος ἐν Φεβρῶν (1438), ἣτις εἶτα μετνήχθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ἡ ἔνωσις ταχέως ἐκηρύχθη, ἀλλὰ καὶ ταχέως οἱ ἐπανελθόντες ἐκ τῆς συνόδου ἐπίσκοποι ἠρνήθησαν αὐτὴν, διότι καὶ ἡ περιμενομένη παρὰ τῆς δύσεως βοήθεια δὲν ἐπραγματοποιήθη.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἰωάννου ἄπαιδος (1448), ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ δεσπότης τῆς Ἀθωνικῆς καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Δραγάτης, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ὁποίου τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν διεπιλονέκησε κατ' ἀρχάς ὁ νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς Δημήτριος. Τὸν δὲ σουλτανικὸν θρόνον εἶχε καταλάβει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουράτου (1451) ὁ υἱὸς του Μωάμεθ ὁ Β', ὅστις εἶχε τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ καταστήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Μιταίως ὁ Κωνσταντῖνος ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τοῦ Πάπα Νικολάου τοῦ Ε', ὑποσχεθεὶς τὴν πλήρη ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ δεχθεὶς πρὸς τοῦτο τὸν κερδινάλιον Ἰαίδωρον ὡς ἐξίρχον αὐτοῦ καὶ ἐπιτετραμμένον ν' ἀφνήστη ἅπαντα τὰ ἔγνη τῆς διαρροῆς αὐτῶν ὅμως ὁ πλεῖστος κληρὸς καὶ τὸ ἔθνος ἐσκέπτοντο ἄλλως καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ὑποστῶσι πᾶσαν θυσίαν διὰ νὰ ἀποφύγῃσι τὸν ἐκ τῆς εἰς τὸν Πάπην ὑποταγῆς κίνδυνον. Ἀλλὰ καὶ οἱ πλούσιοι τοῦ κράτους ἔκρυπτον τοὺς θησαυροὺς των καὶ δὲν παρεῖχον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὰ μέσα νὰ στρατολογήσῃ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων.

Ὁ Σουλτάνος, ὅστις ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1452 ἠτοιμάζετο πρὸς τὴν πολιορκίαν, ἔκαμεν ἑναρξιν ταύτης τὴν 6 Ἀπριλίου 1453 καὶ μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις μετ' ἀνδρείαν ἄμυναν τῶν 4973 προμάχων αὐτῆς, βοηθημένων ὑπὸ τινων Γενοατῶν, τὴν 29 Μαΐου 1453. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ ἔπεσε μαχόμενος ἥρωικῶς καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ προσνήχθη εἰς τὸν πορθητὴν.

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Ἑλλη-

νική γλῶσσα ἔλαβε μὲν τροπολογίας, ἀλλὰ διετήρησε κατὰ μέγα μέρος τὴν γραμματικὴν καὶ τὰς λέξεις τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Ἐν γένει ὅμως ἡ παιδεία ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους συμφορὰς, τὸ ὅποιον ὄχι ὀλίγον συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν· διότι ἡ ἀληθινὴ παιδεία συνοδεύεται μεθ' ὅλων τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, δι' ὧν συντηρεῖται ἡ ἐλευθερία, ἡ δ' ἀπαιδευσία ἄγει τὸν ἄνθρωπον εἰς δουλείαν. Δὲν ἔλειψεν ὅμως καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ πρὸς τὰ γράμματα εὐφυΐα καὶ ἐπιμέλεια τοῦ ἔθνους. Ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων λογίων, ἀναφερομένων ἐν σελ. 140 τοῦ δευτέρου τεύχους, προσθέτομεν ἐνταῦθα τὸν Πητριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φώτιον (858—891), τὸν λεξικογράφον Σοῦϊδαν (970), Γρηγόριον τὸν Κορίνθιον (1150), Ἐμμανουὴλ τὸν Μοσχόπουλον (1354), Ἐμμανουὴλ τὸν Χρυσολωρᾶν (1390), Θεόδωρον τὸν Γαζῆν, τὸν Βησσαρίωνα (1430) καὶ τοὺς Κωνσταντινοῦ καὶ Ἰωάννην Λασκάρις.

BIBLION Γ.

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1453—1821).

Κατάστασις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§. 41 Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος διάφορα Ἐνετικὰ δουκᾶτα καὶ φρούρια (τῆς Ἐπτανήσου, τῆς Ναυπλίας, τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης, τῆς Πύλου, τῆς Μονεμβασίας, τῆς Ναυπάκτου, τῆς Κρήτης, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Κύπρου), τὰ ὅποια πάντα σχεδὸν ἀλλεπάλληλα οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν. Ὡσαύτως κατέκτησαν καὶ τὰ ἐν Πε-

λοποννήσῳ κράτη τῶν Παλαιολόγων, τοῦ Θωμᾶ δηλ. καὶ Δημητρίου, καὶ μόνον τὸν Σκενδέρβεϋν δὲν κατώρθωσαν ἔτι νὰ ὑποτάξωσι. Τὸ 1454 ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν ὁ Σουλτάνος εἰρήνην ἐπὶ μετρίῳ φόρῳ, ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος οὗτος ἀνὴρ, ἀποκρούσας τὴν πρότασιν, ὠχύρωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν Κροΐαν καὶ δις κατετρόπωσε τὸν ἐπιχειρήσαντα τὴν πολιορκίαν αὐτῆς Τουρκικὸν στρατόν.

Τὸ ἔτος 1461 ἐπετέθησαν οἱ Τούρκοι καὶ κατὰ τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι κράτους τοῦ τελευταίου αὐτοῦ τῶν Κομνηνῶν, τὸ ὁποῖον ὑπέταξαν ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἀλλὰ καὶ τὰς ὀλίγας ἔτι ἐν Ἑλλάδι ὑπολειπομένας κτήσεις τῶν Ἑνετῶν ἀπεφάσισεν ὁ Μωάμεθ νὰ κυριεύσῃ. Διὸ τὸ ἔτος 1463 ἐκίνησε κατ' αὐτῶν πόλεμον, ὅστις ἔληξε τὸ 1479, παραχωρησάντων τῶν Ἑνετῶν εἰς τὸν σουλτάνον πολλὰς τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, Ἀλβανίᾳ καὶ Αἰγαίῳ πελάγει κτήσεων αὐτῶν. Ὑστερον δὲ, ἐξασφαλισθεὶς ὁ σουλτάνος ἐντελῶς, ἐπανελάβε τὸ 1465 τὴν κατὰ τοῦ Σκενδέρβεϋ ἐκστρατείαν μετὰ 200000 στρατιωτῶν καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν Κροΐαν, ἀλλ' ἐκυρίευσεν αὐτὴν μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος, συμβάντα τὴν 14 Ἰανουαρίου 1467. Ἡ δ' ἀπόπειρα τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὴν Ῥόδον ἀπὸ τοὺς Ἰωαννίτας ἰππότητας ἀπέτυχεν.

Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Μωάμεθ *Βαγιαζίτου* τοῦ Β' (1481—1512) δὲν ἐγένοντο πλέον κατακτήσεις· ἐπὶ τοῦ ἐπομένου ὁμως σουλτάνου *Σελίμη* τοῦ Β' (1512—1520) κατεκτήθη τὸ πλεῖστον τοῦ Κουρδιστάν καὶ τῆς Μεσοποταμίας, ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ὑπὸ *Σολιμάνου* Α' τὸν *Μεγαλοπρεπῆ* (1520—1566) ἐκυριεύθη ἡ Ῥόδος, ἣν ὑπερασπίσθησαν 600 ἰππῶται καὶ 5000 ἄλλοι στρατιῶται κατὰ 200000 Τούρκων, ὧν οἱ ἡμίσεις ἔπεσον κατὰ τὴν πολιορκίαν. Ἐπὶ τούτου τὸ Τουρκικὸν κράτος ἔσχε τὴν μεγίστην ἑκτασιν, διότι ἐκτεινόμενον πρὸς Β' μέχρι τῆς ἀνω Οὐγγαρίας, κατέστη ὁ τρόμος τῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σολιμάνου *Σελίμου* τοῦ Β' (1566—1574) συνεκροτήθη καὶ ἡ περὶ *Ναύπακτον* μεγάλη ναυμαχία (1571), καθ' ἣν 200 Ἑνετικὰ καὶ ἄλλα Χριστιανικὰ πλοῖα, ἀγωνισθέντα πρὸς 300 Τουρκικὰ, συνέτριψαν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Τούρκων, ἐξ ὧν ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ περὶ τὰς 3000· οἱ δὲ πεσόντες ἐνταῦθα ὑπὲρ τῆς Χριστιανωσύνης Ἕλληνες ἐγένοντο οἱ

πρόδρομοι τῶν ἡρώων, οἵτινες ἔμελλον μετὰ 250 περίπου ἔτη νὰ ἀναδείξωσι τοσοῦτον ἔνδοξον τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα κατὰ θάλασσαν. Τὴν πρὸς τὰ κάτω ῥοπὴν τῶν Τούρκων ἀνεχαιτίσεν ὕστερον πρὸς καιρὸν ὁ ἐπιτήδειος βεζύρης Μωχαμέτ Σόκκολης, ὅστις κατέκτησε τὴν Ἰεμενὴν καὶ τὴν Κύπρον κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, καὶ οὕτως ἀντεστάθμισε τὴν ἐν Ναυπάκτῳ καταστροφὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.

Ἐπὶ τῶν ἐπομένων σουλτάνων ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ Τουρκικοῦ κρατοῦς, εἰ καὶ πρὸς καιρὸν αὕτη ἀνεχαιτίζετο ὑπὸ ἐπιτηδείων σουλτάνων ἢ βεζυρῶν καὶ ἰδίως τῶν Κιουπρουλῆ πατρὸς καὶ υἱοῦ (Μωάμεθ καὶ Ἀχμέ). Ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτων ἐκυριεύθη μετὰ 30στῆ σχεδὸν πόλεμον ἡ Κρήτη (1669), κατεχομένη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Ἡ ἄλωσις τῆς Κρήτης συνεπλήρωσε τὴν ἀπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν ὅλων σχεδὸν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Ἑνετοὶ κατ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μωάμεθ Δ' ἔγειναν πάλιν κύριοι πολλῶν χωρῶν τῆς Πελοποννήσου διὰ τοῦ ἐνδόξου αὐτῶν στρατηγοῦ *Μοροζίνη*, ὅστις διὰ τὰ κτωρθώματά του ἐνόμαθη *Πελοπονησιακός*. Οὗτος κατὰ τὰ ἔτη 1635 καὶ 1686 κατέκτησεν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον ἐκτὸς τῆς Μονεμβασίας, βοηθούμενος ὑπὸ Ἑλλήνων, οἵτινες ὅμως ὑπὸ τῶν ξένων τούτων οὐδέποτε ἀντημείβοντο. Τὸ 1687 ἐκυριεύσε καὶ τὰς Ἀθήνας, ἐνθα δυστυχῶς ἐόμβη Ἑνετικὴ, ῥιφθεῖσα ἐκ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου καὶ πεσοῦσα ἐπὶ τὸν Παρθενῶνα, τὴν πυριτοθήκην τότε τῶν Τούρκων, ἐκολόβωσε τὸ σωζόμενον ἕως τότε ἀκέραιον ἀριστοτέχνημα τοῦτο. Ἡ πρόοδος αὕτη τῶν Ἑνετῶν δὲν διετηρήθη, διὸ κατὰ τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Τούρκων τὸ 1699 εἰρήνην μόνον ἡ Πελοπόννησος ἔμεινεν εἰς αὐτούς· ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐστερήθησαν τὸ 1715, ἀνακτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ', καὶ ἔκτοτε μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκειντο εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ δὲ Ἑνετοὶ κατεῖχον τὰς Ἴονιους νήσους, τὴν Πρέβεζαν, τὴν Βόνιτσαν καὶ τὸ Βουθρωτόν, ἀλλ' ἀργότερον καὶ αἱ τρεῖς τελευταῖαι πόλεις περιελήφθησαν εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος.

Τύχη τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοὺς Τούρκους.

§. 42. Ἡ ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν τύχη τῶν Ἑλλήνων ἦτον σκληρά· διότι οὗτοι δὲν εἶχον ἀσφάλειαν οὔτε ζωῆς, οὔτε τιμῆς, οὔτε ἰδιοκτησίας, οὐδὲ ὠρισμένους νόμους διείπε τὰς τύχας αὐτῶν. Τὸ πνεῦμα ὁμῶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διατηρεῖτο ἀκμαῖον παρὰ τοῖς ὑποδεδουλωμένοις Ἕλλησι, τοὺς ὁποίους οἱ Τούρκοι περιφρονοῦντες, παντάπασι δὲν ἐσκέπτοντο νὰ τοὺς ἐξοντώσωσιν. Εἰς τὴν ζωογόνησιν τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων συνετέλουν τὰ μέγιστα ἡ θρησκεία, τὰ κατὰ τόπους σχολεῖα (τοῦ Πατριαρχείου, τῆς Κρήτης, τῆς Χίου, τῆς Σαύρης, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Κοζάνης, τοῦ Ἄθω, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Πάτμου, τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, τῆς Δημητσάνης, τῆς Κερκύρας, κτλ.), ἡ φυσικὴ τῶν Τούρκων πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ γράμματα ἀπέχθεια, αἱ τοπικαὶ διοικήσεις (δημογερονταὶ, κτλ) οἱ ἀρματωλοὶ (μάχιμοι ὄρειοι κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πηλίου, τοῦ Πίνδου, τῶν Ἀγρᾶφων, κτλ.) καὶ οἱ κλέφται (γενναῖοι ἄνδρες ἀποσυρόμενοι εἰς ἀπροσίτους τόπους καὶ ἐπιχειροῦντες ἐκεῖθεν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν Τούρκων) καὶ οἱ μεγάλοι διερμηνεῖς, τοὺς ὁποίους οἱ ἀμαθεῖς Τούρκοι μετεχειρίζοντο εἰς τὰς πρὸς τοὺς ξένους διαπραγματεύσεις των. Ἡ κιβωτὸς αὕτη τοῦ ἔθνους πολλάκις ἐξήγερε τὸ αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των καὶ πάμπολλα ὑφίσταντο δεινὰ, ἀλλ' αἱ προσπᾶθειαι αὐτῶν ἐματαιοῦντο.

Τὸ 1768 ἐπὶ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' ἡ Τουρκία ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, τῆς ὁποίας ἐδωκίλευεν ἡ μεγαλοφυῆς Αἰκατερίνα Β'. Αὕτη, θέλουσα νὰ περισπᾷ τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, ὑπεκίνει, ὅπου ἠδύνατο, ἐπαναστάσεις κατ' αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτο εὗρισκε πάντοτε προθύμους τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες προσηλωμένοι πάντοτε εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των ἐπίστευον ἀδιστακτικῶς ὅτι συμπράττοντες μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ὁμοδόξου κράτους τῶν Ῥώσων εὐκολώτερον ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ ὄνειρόν των· ἀλλ' αἱ ἐλπίδες αὐτῶν ἦσαν μάταιαι, διότι ἡ Ῥωσσία, ὡς εἶδος, σπανιώτατα ἐνῆργει ἐπαναστάσεις ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ κυριώτερος αὐ-

τῆς σκοπὸς ἦτο νὰ μεταχειρίζηται τοὺς Ἕλληνας κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ ὑποτάξῃ αὐτοὺς, εἰ δυνατόν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς. Ὅθεν Θετταλὸς τις, διατελέσας ἄλλοτε εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσσίας, ἀπὸ τοῦ 1766 ἐξάλη μετὰ πλουσίων δώρων διὰ τὰς ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐκκλησίας εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ κίνημα. Οὗτος ἔλαβεν ὑπόσχεσιν παρὰ τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς Πελοποννήσου, ὅτι θέλουσιν ἐπαναστατήσῃ, ἅμα οἱ Ῥῶσοι στείλωσι πλοῖα καὶ ὄπλα πρὸς αὐτοὺς.

Τὸ 1769 ὁ Ῥῶσσος ναύαρχος Ἀλέξιος Ὀρλώφ, κατελθὼν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον θάλασσαν μετὰ τριῶν δικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν καὶ ἀποβιβάσας μικρὸν σῶμα στρατοῦ προσεκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν. Οὗτοι ἐπαναστάντες ἐκυρίευσαν τὸν Μιστράν καὶ ὠργάνισαν ἰδίας ἀρχάς· ἡ χαρὰ ὅμως αὐτῶν ἦτον βραχεῖα, διότι πολυάριθμα στίφη Μωαμεθανῶν Ἀλβανῶν, εἰτελάσαντα κατὰ πρόσκλησιν τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἤρχισαν νὰ φονεύσιν ἀδιακρίτως πάντας τοὺς Χριστιανούς, ὁ δὲ Ὀρλώφ δὲν ἔδειξεν οὐδεμίαν ἰκανότητα, οὐδὲ ἀντέστη εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης ἐπέβη ἐπὶ τῶν πλοίων ἐν Ναυαρίνῳ, μὴ δεχθεὶς ἐντὸς αὐτῶν οὐδὲ τοὺς καταφυγόντας εἰς αὐτὸν διὰ νὰ σωθῶσιν ἀπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Τούρκων. Οἱ ἀναχωρήσαντες ἐκ τῆς Πελοποννήσου Ῥῶσοι κατέστρεψαν τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουλίου 1770 τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν κατὰ τὰ παρὰ τὴν θάλασσαν στενὸν ὄρμον τοῦ Τσετμέ διὰ πυρπολικῶν, ἠγωνίσθησαν ὅμως εἰς τὴν συνομολογηθεῖσαν τὸ 1774 μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνην νὰ προφυλάξωσι τοὺς ἀποδεκατισθέντας ἤδη Ἕλληνας ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων, ἧτις καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην ἐξηκολούθησεν οὐ μόνον εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς νήσους, ὅσαι ἐδέχθησαν τοὺς Ῥῶσσοις, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας. Τὰ ἐμβαλόντα εἰς τὴν Πελοπόννησον Ἀλβανικὰ στίφη ὑπερέβαλον κατὰ τὴν ἀγριότητα καὶ αὐτοὺς τοὺς προσκαλέσαντας αὐτὰ Τούρκους. Οἱ Ἀλβανοὶ οὗτοι, ἀφοῦ ἠρήμωσαν τὸν τόπον, δὲν ἤθελον οὐδὲ νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι δὲν ἔλαβον τοὺς

μισθούς των. Ἡ Πύλη, ἣτις μέχρι τινὸς ἐπεδίωξε τὴν ἐξόντων-
 σιν τοῦ Ἑλληνικοῦ διὰ τῶν Ἀλβανῶν, ἀπέστειλε (1779) τὸν
 ἀρχιναύαρχον Χασάν Πασσάν, ὅστις λαβὼν συνεργούς τοῦ ἐπι-
 χειρήματος καὶ τοὺς ὀρεινοὺς κλέφτας, τοὺς ὁποίους ἡ ἀπελλι-
 σία τότε ἐπολλαπλασίασε, κατετρόπωσε ἐξῶθεν τῆς Τριπό-
 λεως τοὺς Ἀλβανούς, ὧν ὀλίγοι ἐξῆλθον τῆς Πελοποννήσου ζῶν-
 τες. Τοιοῦτον πέρας ἔλαβεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1769, καθ'
 ἦν τὸ ἔθνος ἔπαθε συμφορὰς ἀπεριγράπτους. Τότε πολλοὶ τῶν
 κατοίκων τῆς Πελοποννήσου ἀπεδήμησαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν
 καὶ εἰς τὰς νήσους, ἔνθα διὰ παντὸς ἀποκατεστάθησαν αὐτόθι.

Τὸ 1787 ἐпанελήφθη ἡ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας πόλεμος,
 ὅστις ἐπήνεγκε μετ' ὀλίγον νέα κινήματα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Λεβα-
 δεὺς δηλ. Λάμπρος Κατσώνης, ὀπλίσας ἐν Τεργέστη τὸ 1790
 δώδεκα πλοῖα, ἐπεχείρησεν, ὑποστηριζόμενος κρυφίως καὶ ὑπὸ
 πλουσίων ἐμπόρων τῆς Σμύρνης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ναυ-
 τικὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν ἀδιακρίτως προσέβαλε καὶ ἐμπορικὰ καὶ
 πολεμικὰ Τουρκικὰ πλοῖα. Ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐπὶ δυσπροσίτων
 βράχων κατοικοῦντες Σουλιῶται ἐπεχείρησαν περὶ τοὺς αὐτοὺς
 χρόνους ἥρωικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ πολυμηχάνου καὶ αἰμοβόρου
 δεσπότη τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ Πασᾶ, εἰς ὃν ἔλαβον μέρος καὶ πολ-
 λοὶ μάχιμοι ἄνδρες τῆς ἄλλης Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἐν οἷς
 καὶ ὁ διάσημος ἄρματωλὸς ἐξ Ἀταλάντης Ἀνδρουτσοῦ ὁ παν-
 ταχοῦ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Σουλιῶται, παρα-
 τείναντες τὸν πόλεμον μέχρι τοῦ 1803, ἀφοῦ πολλάκις κατετρό-
 πωσαν τὸν ἐχθρὸν, συνωμολόγησαν ἐπὶ τέλος μετ' αὐτοῦ
 συνθήκην, δι' ἧς ἐπετράπη αὐτοῖς νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐλευθέ-
 ρως, ὅπου θέλουσιν, εἴτε ἐντὸς, εἴτε ἐκτὸς, τῆς Ἠπείρου. Ὁ
 Ἀλῆ Πασᾶς, γενόμενος ἐκσπονδος, ἐθανάτωσε πολλοὺς τῶν ἀνα-
 χωρούντων, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν καὶ εἰς
 τὰς Ἰονίους νήσους, ὅθεν ἔπειτα εἰς πολλὰς μάχας ἐξεδικήθησαν
 τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων. Οἱ Ῥῶσοι ἀπὸ τοῦ 1792 συνω-
 μολόγησαν νέαν εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους, καθ' ἣν ὁ μὲν
 Λάμπρος, ἐγκαταλιπὼν τὰ πλοῖα αὐτοῦ, κατέφυγεν εἰς τὴν Μά-
 νην, ὁ δὲ Ἀνδρουτσοῦ, ἰδὼν ὅτι ὁ ἀγὼν δὲν ἀπέβη γενικὸς,
 ἐμελέτησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ῥωσίαν διὰ τῆς Ἑνετίας, ἀλλὰ

συλληφθείς παραδίδεται ὑπὸ τῆς ἐξηττημένης τότε Ἑνετικῆς κυβερνήσεως εἰς τοὺς Τούρκους καὶ φονεύεται ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὐδεμίαν λαβὼν παρὰ τῆς Ρωσσίας προστασίαν.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὰ δεινὰ ταῦτα τὸ ἐν τῇ κιβωτῷ πῦρ οὐδέποτε ἐσβέσθη· Ῥήγας ὁ Φεραῖος, ἐμπορευόμενος κατ' ἀρχὰς ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐγκαταλίπων τὸν Ἑρμῆν, ἐγκολπώθη τὰς Μούσας· διὸ συλλαβὼν τὸν μέγαν τῆς ἀπελευθερώσεως σκοπὸν, ἤρχισε νὰ συνεννοῆται μετὰ διαφόρων ἐπισήμων ὁμογενῶν, καθὼς καὶ μετὰ τοῦ Πασσᾶ τοῦ Βιδδινίου καὶ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ τότε στρατηγοῦ Βονα ἀρτου ὅ,τι δὲ πρὸ πάντων ἀνύψωσε τὸ φρόνημα καὶ ἀνεζωπύρησε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων ἦσαν τὰ δημιώδη ἄγματα αὐτοῦ. Ἄλλὰ μεταβαίνων ἀπὸ τῆς Τεργέστης εἰς τὴν Ἑνετίαν διὰ νὰ λάβῃ καὶ προσωπικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Βοναπάρτου, συνελήθη ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ παραδοθεὶς εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς ἀπηγχονίσθη (1797) ἐν τῷ ἐν Βελιγραδίῳ δεσμωτηρίῳ. Μετὰ ταῦτα ἐπαρουσιάσθη ἕτερος ἀπόστολος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς, ὅστις γράφων, νοσητῶν καὶ ὀδηγῶν ἐκήρυξεν ὅτι εἶνε ἀδύνατον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος νὰ διατελῇ πλέον ὑπὸ τὴν δουλείαν. Ἐτέρα συγκυρία πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἦτον ἡ ἐπίδοσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καὶ ἰδίως τῶν νήσων Ἰδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, καὶ ἡ γύμνασις τῶν ναυτικῶν τούτων Ἑλλήνων εἰς τὰς κταδιώξεις τῶν πειρατῶν τῆς βορείας Ἀφρικῆς. Ἐπὶ τέλους παρεσκευάσε τὴν γενικὴν ἐπανάστασιν ἡ ἐν Ὀδησσῷ (1814) μυτικὴ ἐταιρεία, τῶν *φιλικῶν* λεγομένη, συγκροτηθεῖσα ὑπὸ νέων Ἑλλήνων, φλεγομένων ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἐλευθερίας. Ἀφοῦ δὲ οὕτω πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες παρεσκευάσθησαν εἰς τὸ ἐπιχειρημα, εἶχεν ἤδη ἡ ἐταιρεία εἰς τοὺς κόλπους τῆς πολυαρίθμου, λογίους, ἐμπόρους, ἀρματωλοὺς, κλέρτας, ναυτικούς, ἀρχιερεῖς, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδρας, καὶ πάσαι μὲν Ἑλληνικαὶ χῶραι ἀπὸ τοῦ Ἰστρου μέχρι τῶν Μιλεῶν, καὶ ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήτων μέχρι τῆς Ἑλλάσσοος Ἀπίας συνεκινουῦντο καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς τὸν ἱερὸν τῆς ἀνεξαρτητικῆς ἀγῶνα, ἡ δὲ Τουρκικὴ κυβέρνησις, μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας ἐκοιμᾶ-

το νήδυμον ὕπνον. Ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιχειρήματος καὶ γενικὸς πληρεξούσιος καὶ ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἀνηγορεύθη τὸ 1820 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, ὅστις πρότερον διετέλεσεν ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας. Οὗτος ὑπηρετήσας εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσίας καὶ προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ δι' ἀνδραγαθίαν ἐν μάχῃ (1813) μεταξύ Γάλλων καὶ Ῥώσων, καθ' ἣν ἀπώλεσε καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα, διετέλει τότε ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Ἀποῦ λοιπὸν τὸ 1820 συνεννοήθη μεθ' ὄλων τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, εἰσηλθεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821 εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ ἔδωκεν ἐκεῖθεν τὸ σύνθημα τῆς ἐπανάστασης.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1821—1865).

A) Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐν ταῖς Παραδουναβίαις ἡγεμονίαις.

§. 43. Ὁ Πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, συγκεντρώσας ἐν Βεσσαραβία σῶμα ἐξ Ἑλλήνων, ἀνευ ἀντιστάσεως τῶν Ῥωσικῶν ἀρχῶν διέβη τὸν Προῦτον τὴν 27 Φεβρουαρίου 1821 καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Δημητρίου καὶ Νικολάου εἰσηλθεν εἰς τὸ Ἰάσσιον καὶ ἐκήρυξε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τῆς τυρρανίας τῶν Τούρκων. Ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἀπὸ μέρους τῶν Παραδουναβίων χωρῶν δὲν εὗρεν οὐδεμίαν ὑποστήριξιν, διότι ὄχι μόνον οἱ πλείστοι εὐγενεῖς τῶν ἡγεμονιῶν κατέφυγον εἰς τὰ ὅρια τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας Μιλόστης, καταδιώκων τὸν ἀγῶνα, δὲν ἐσυγχώρει νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ Ἕλληνες. Ἡ Πύλη μαθοῦσα τὴν ἐπανάστασιν, διέταξε τοὺς πατάδας τῆς Ἰβραήλας καὶ Σιλιτρίας νὰ εἰσελάσωσι μετὰ στρατοῦ εἰς τὰς ἡγεμονίας, ἔνθα ἦτον τὸ κέντρον τῆς ἐπανάστασης. Ἡ ἀνδρεία φρουρὰ τοῦ Γαλαζίου μεθ' ἥρωικὴν ἀντίστασιν ἐξωλοθρεύθη καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι, προβάντες εἰς τὰ ἐνδοτέρω, ἤρχισαν διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Βλάχου Βλαχδιμιρέσκου περὶ παραδόσεως τοῦ Βουκουρεστίου, τοῦ ὁποῦ ἡ ὑπεράσπισις εἶχεν ἀνα-

τεθῆ εἰς αὐτὸν· ἀλλ' ὁ ἀνδρῆϊος Γεώργιος Ὀλύμπιος, ὅστις ἀπὸ πολλοῦ ὑπωπτεύετο τὴν προδοσίαν τοῦ Βλαδιμιρέσκου, συλλαβὼν αὐτὸν τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον.

Ὁ Ὑψηλάντης βλέπων, ὅτι παντάπασι δὲν ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ὁ ἀγὼν, ἀπεσύρθη εἰς τὰ ὄρη τῆς Βλαχίας τὰ χωρίζοντα αὐτὴν ἀπὸ τῆς Τρανσυλβανίας, ἣ δὲ ἐλθοῦσα αὐτόθι εἶδῃσις ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρος κατέκρινε τὴν ἐπανάστασιν, ἐπήνεγκε μὲν τὴν ταραχὴν εἰς τοὺς Ἑλληνας, οὐχὶ ὅμως καὶ δειλίαν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ὑψηλάντης παρὰ τὸ χωρίον Δραγατσάνιον συνεπλάκη μετὰ τῶν Τούρκων, ἔνθα ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν Βλάχων στρατιωτῶν τοῦ ἀπίστου Βλαδιμιρέσκου μόνος μετὰ τοῦ ὀνόματι καὶ πράγματι ἱεροῦ λόχου, τοῦ πολεμήσαντος ἥρωικώτατα καὶ οὐδόλως ὑποχωρήσαντος, ἀλλ' ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πεσόντος. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης κατέφυγε μετ' ὀλίγων ἀξιωματικῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἔνθα ὅμως αἰχμαλωτισθεὶς ἐκρατεῖτο ἐν Μουγκατσῶ ἐπὶ ἕξ ἔτη, καὶ καταβληθεῖσῶν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Τὰ δὲ ὀλίγα τῶν Ἑλλήνων λείψανα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Μολδαυίαν, ἔνθα μετὰ πεισματώδεστάτην μάχην, γενομένην εἰς τὸ παρὰ τὸ Ἰάσσιον Σκουλένιον, κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν διπλασίων Τούρκων· ὁ δὲ Γεώργιος Ὀλύμπιος, κλεισθεὶς εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέχκου, ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ πυρίτιδα, τὸ ὅποιον οὐ μόνον αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν πολεμίων κατέκαυσε.

B) Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐν τῇ ἰδίῳ Ἑλλάδι.

§. 44. 1) Τὸ ἔτος 1821. Οἱ Ἕλληνες, ὑψώσαντες κατὰ πρῶτον ἐν Καλαβρύτοις τὴν 25 Μαρτίου τοῦ 1821 τὴν σημαίαν τῆς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐπαναστάσεως αὐτῶν, ἠνάγκασαν τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν νὰ παραδοθῆ καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας προσέβαλον τὰς Πάτρας. Καταβάντων δὲ καὶ τῶν Λακωνικῶν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον Μαυρομιχάλην εἰς Καλάμας, προσωρινῆ κυβέρνησις, συνελθοῦσα αὐτόθι, ἐκάλεσε πάντας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Αἱ περὶ τὸ Βαλτέτσιον καὶ αἱ περὶ τὰ Βέρβαινα καὶ Δολικινὰ ἐκ τοῦ συστάδην

κατὰ τῶν Τούρκων πρῶται μάχαι ἀνέδειξαν πολλοὺς τῶν Πελοποννησίων, οἵτινες καὶ εἰς τὰς μετὰ ταῦτα μάχας διέπρεψαν. Τὴν 6 πρὸς τὴν 7 Ἀπριλίου κατελήφθησαν αἱ Ἀθῆναι καὶ οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, τὴν δὲ 13 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπανέστησαν αἱ Θῆβαι καὶ οὕτως ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη βαθμηδὸν καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Οἴτης καὶ εἰσέδυσεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ὁ σουλτάνος, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐν ταῖς Παραδουναβίαις ἡγεμονίαις ἐπανάστασιν, λίαν ἐξεπλάγη, νομίσας ὅτι συγχρόνως θέλουσιν εἰσβάλλει εἰς τὸ κράτος τοῦ Ῥωσσοῦ στρατός, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἤλθεν εἰς ἔκστασιν, μαθὼν ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ συνωμοσία τολμηρῶν Ἑλλήνων προσέθετο νὰ πυρπολήσῃ τὸν ναύσταθμον, νὰ φονεύσῃ αὐτὸν, πορευόμενον εἰς τὸ τσαμίον, νὰ κυριεύσῃ τὸ πυροβολικὸν καὶ νὰ ὀπλίσῃ ἅπαντας τοὺς Ἑλληνας. Ἀγγελθείσης δ' αὐτῷ καὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως, τοσοῦτον ἐξεμάνη, ὥστε διετάχθη γενικὴ καὶ ἀγρία καταδίωξις τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους Ἑλλήνων. Ὁθεν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) ἄγριον στίφος Ὁθωμανῶν, εἰσελθὼν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν πατριαρχεῖον, συνέλαβε τὸν προβεβηκότα πατριάρχην Γρηγόριον Ἐ' μετὰ πολλῶν ἀρχιερέων καὶ τοὺς ἀπηγχόνησε πρὸ τῆς πύλης τοῦ πατριαρχείου· μετὰ ταῦτα δὲ ἐτρέπη εἰς τοὺς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ προκρίτους Ἑλληνας, τοὺς ὁποίους καὶ ἀπεκεφάλισε, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ ὄχλος περιφερόμενος τὰς ὁδοὺς ἐφόνευε τὸν προστυχόντα. Τὸ παράδειγμα τῆς πρωτεύουσῃς ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Τούρκοι καὶ μάλιστα οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει, Θεσσαλονίκῃ, Σμύρνῃ, Κύπρῳ, κτλ, διότι ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς σφαγῆς καὶ τῶν δημεύσεων δύνανται νὰ καταστείλωσι τὴν ἐπανάστασιν. Τὸ μέτρον ὁμως τοῦτο ἀπεδείχθη ἐσφαλμένον, διότι οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες ὅτι δὲν εἶνε πλέον δυνατὸν νὰ συμβιώσωσι μετὰ τῶν δυναστῶν τῶν, ἐπροτίμησαν μᾶλλον ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι, ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν ἐκ νέου εἰς αὐτούς. Πλοῖα Ὑδραϊκὰ καὶ Σπετσιοτικὰ, περιπλέοντα τὸ Αἰγαῖον, ἐκάλουν εἰς ἐπανάστασιν πάντας τοὺς κατοίκους τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων πόλεων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ὁ δὲ καταδιώκων αὐτὰ Τουρκικὸς στό-

λος, μὴ δυνῆθεις νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἄπρακτος. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου αἱ πλεῖστα ὄχυραὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Πελοποννησίων, καθὼς καὶ ἡ καθέδρα τοῦ Πασᾶ Τρίπολις, ἣτις ἠλώθη ἐξ ἐφόδου· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα τὰ αὐτὰ τρόπαια ἔστησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐὰν ὁ Ἕλληνικὸς ἀγὼν ἐξακολουθεῖ πάντοτε μετὰ τῆς αὐτῆς ὁμοιοῦς, αἱ συνέπειαι αὐτοῦ δὲν ἤθελον εἶσθαι οὕτω περιορισμέναι.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὡς πληρεξούσιος τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις, εἰ καὶ ἀτρόμητος καὶ ἔτοιμος πρὸς πᾶσαν θυσίαν, καθὼς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλεξάνδρος, δὲν ἦτον ὅμως καὶ ὁ ἱκανὸς νὰ διευθύνῃ τοσοῦτο μεγάλην ὑπόθεσιν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου μετὰ τὴν κυρίευσιν τῶν ὄχυρῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου συνῆλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ πρώτη τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις, ἣτις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐψήφισε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα, καθ' ὃ ἤρχισε νὰ ὀργανίζεται ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ πολιτεύματος τούτου ἡ βᾶσις ἦτον δημοκρατικὴ, διότι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς μοναρχίας δὲν ἦτον δυνατὴ, ἐλλείποντος καὶ τοῦ ὑποψηφίου τοῦ στέμματος. Οὕτω λοιπὸν ἐ συστήθησαν ἐν Βουλευτικὸν συνέδριον διὰ νὰ βουλευῆται περὶ τῶν σπουδαιοτέρων ὑποθέσεων, ἐν Ἐκτελεστικὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασιζομένων, καὶ ἐν Ὑπουργικὸν συμβούλιον διὰ νὰ βοηθῆ τὸ ἐκτελεστικὸν εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ. Πρόεδρος τοῦ μὲν Βουλευτικοῦ διωρίθη ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, τοῦ δὲ Ἐκτελεστικοῦ ὁ Ἀλεξάνδρος Μαυροκορδάτος, τοῦ δὲ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Πολλαὶ δυνάμεις καὶ μάλιστα ἡ Αὐστρία, ἀρνούμεναι τὸν θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, παρίστανον αὐτὴν ὡς ἔργον φιλοταράχου καὶ φιλοδοξίου φατρίας.

2) Τὸ ἔτος 1822. Ἡ Πύλη, ἀφου κατετρόπωσε διὰ τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἄγριον δυνάστην τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασᾶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου μεγάλην κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκστρατείαν καὶ κατὰ γῆν

καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὄθεν ἀπὸ τῆς Θρακίης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰστρου τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας· συγχρόνως δὲ ἠτοιμάζοντο καὶ οἱ στόλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βαρβαρίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἔνεκα δὲ τῶν ἀγρίων ἐν ἀρχῇ καταδιώξεων καὶ σφαγῶν ὁ πόλεμος ἤγετο πλέον μετ' ἀμοιβαίων ὠμότητων καὶ δὲν προσεδοκῆτο οὐδεμίᾳ διαλλαγῇ.

Ἐν ἀρχῇ ἔτι τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἕλληνες ἀπέσειλαν τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην μετὰ Πελοποννησίων διὰ τὴν κυριεύσῃ τὰ φρούρια τῆς Χαλκίδος καὶ Καρύστου καὶ οὕτως ἐξασφαλισθῆ ἡ Ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. Οὗτος ἀποβίβασθεις εἰς τὴν Κάρυστον καὶ προσέληθεις ὑπὸ ἰσχυροῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἠττήθη, καὶ οἱ μὲν στρατιῶται αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν, αὐτὸς δὲ κλεισθεις μετ' ὀλίγων εἰς μύλον τινὰ ἐξηκολούθει ἀμυνόμενος, ἐν ὅσῳ χρόνῳ εἶχε πολεμεφῶδι· ἰδὼν ὅμως ὅτι πάντες οἱ ἀκολουθήσαντες αὐτὸν καὶ κλεισθέντες ἐν τῷ μύλῳ ἔπεσον, καὶ ὅτι οἱ Τούρκοι ἠτοιμάζοντο ἀ τὸν συλλήψασθαι ζῶντα, ἐξορμήσας ξιφῆρας ἐφρονέυθη. Ἀπεξημιώθησαν ὅμως οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν συμφορὰν ταύτην, γεόμενοι τὴν 10 Ἰουνίου κύριοι τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν μετὰ ἐπτάμηνον καρτερικὴν πολιορκίαν.

Ἡ ἐπαναστάσις τὸν Φεβρουάριον Χίος δὲν ὠπλίσθη καὶ με ἀρκετάς δυνάμεις πρὸς ἀμυναν· διὸ, ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου ὁ Καπετὰν Πασᾶ· ἐνεφανίσθη μετὰ τοῦ στόλου πρὸ τῆς νήσου καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως ἔκαμιν ἀπόβασιν εἰς αὐτήν, οἱ Τούρκοι καὶ τὰ προστεθέντα εἰς αὐτοὺς ληστρικὰ καὶ δολοφονὰ ἐκ τῆς Ἀσίας στίφη μετήλθον κατὰ τῶν ἀόπλων κατοίκων τῆς νήσου ἀνηκούστου ἀπανθρωπίας· ἐπειδὴ ἐν τῷ ὀλίγων ἡμερῶν κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς ἐκ τῶν 100000 περίπου κατοίκων αὐτῆς 25000 ἐφρονέυθησαν καὶ 45000 ἀπῆχθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐνῶ πάντα τὰ κτήματα αὐτῶν κατεστράφησαν καὶ ἡ λαμπρὰ νῆσος μετεβλήθη εἰς ἔρημον. Οἱ ἀνδρεῖοι κάτοικοι τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, ἐκδικούμενοι τὰ παθήματα τῶν κατοίκων τῆς Χίου, ὠπλίσαν τὰ πλοῖα αὐτῶν, 56 τὸν ἀριθμὸν, μετὰ 6 πυρπολικῶν. Καὶ τῆς μὲν μοῖρας τῶν Ψαριανῶν προΐστατο ὁ Νικόλαος Ἀπο-

στόλης, τῆς δὲ τῶν Σπετσειωτῶν ὁ Γεώργιος Ἀνδρουτσος, τῆς δὲ ὅλης δυνάμεως ὁ Ἀνδρέας Μικούλης, ὅστις, ναυαρχῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν ἀγῶνα, ἀνεδείχθη ἔργῳ ὁ διασημότετος μεταξὺ τῶν ναυτικῶν. Οἱ ἀτρόμητοι λοιπὸν οὗτοι ναυτικοὶ ἔσπευσαν κατὰ τοῦ παρὰ τὴν Χίον ἔτι εὐρισκομένου Τουρκικοῦ στόλου, συγκειμένου ἐξ 6 δικρότων, 10 φρεγατῶν καὶ 12 μικροτέρων πλοίων, καὶ κατὰ τὰς γενομένας τὰς ἐσπέρας τῆς 19 καὶ 20 Μαΐου ναυμαχίας μεταξὺ Χίου καὶ Ἐλάσσονος Ἀσίας δὲν διεκρίθη ἡ νίκη· ὅτε ὅμως ὁ Καπετὰν Πασᾶς ἔλαβεν δέκα ἔτι πλοῖα ἐπικουρίαν καὶ περιέμενεν ἑτέραν Αἰγυπτιακὴν μοῖραν νὰ ἐνωθῆ μετ' αὐτοῦ, τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου δύο Ἑλληνικὰ πυρπολικὰ πλοῖα ὑπὸ τοὺς ἀτραμήτους πυρπολιστὰς Κωνσταντῖνον Κανάρην καὶ Γεώργιον Πιπῖνον, συνοδευόμενα μακρόθεν καὶ ὑπὸ 6 πολεμικῶν, παρεισδύσαντα εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον, ἐπήνεγκον κατ' αὐτοῦ μεγάλην βλάβην, διότι ἐκτὸς ἄλλων ζημιῶν ἡ ναυαρχὴ μετὰ 2100 περίπου ἀνδ. μετεβλήθη εἰς στήλην πυρός. Καὶ αὐτὸς ὁ Καπετὰν Πασᾶς πληγωθεὶς καιρῶς ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου, εἰς ὃν τοσούτων θυμάτων ἐγένετο πρόξενος. Τὸ τολμηρὸν τοῦτο τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνδραγάθημα ἔτι μᾶλλον ἀνεζωπύρησε τὸ φρόνημα τῶν νησιωτῶν τούτων καὶ οὕτως, ὡς ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνετο ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς θαλάσσης. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, καταδιώξας ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὸν Τουρκικόν, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Τουρκικὸς λαβὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νέαν ἐπικουρίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἀφιχθέντος Αἰγυπτιακοῦ, διετάχθη νὰ μεταβῆ εἰς Πάτρας, διὰ νὰ παραλάβῃ τὸν ἐκεῖ στρατηγὸν Καρᾶ Μαχμέτ, ὅστις διωρίσθη Καπετὰν Πασᾶς.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ γῆν τὸ ἔτος τοῦτο κατωρθώματα τῶν Ἑλλήνων, εἰ καὶ δὲν ἦσαν ἀποφασιστικά, δὲν ἀπελείποντο πολὺ τῶν θαλασσίων. Ὁ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν καταβαλὼν Χουρσίτ Πασᾶς, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς διαταγὰς διετέλουν οἱ διασημοὶ στρατηγοὶ Μαχμούτ Πασᾶς (Δράμαλης) καὶ Ὁμέρ Βρυώνης, διετάχθη νὰ καταβάλῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Διὸ εἰς μὲν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπέστειλε τὸν Μαχμούτ Πασᾶν

μετὰ 30000 περίπου ἀνδρῶν, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη ἐτρέπη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες ἐπανελθόντες ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὸ 1820 συνεμάχησαν μετὰ τοῦ πρώην ἐχθροῦ των Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ οὕτως ὄχι μόνον τὴν πατρίδα των ἀνέκτησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν πολὺ συνέδραμον, παρατείναντες ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν εἰς τοὺς Τούρκους ἀντίστασιν τοῦ ἐπικινδύνου ἐκείνου πολεμίου αὐτῶν. Οἱ Σουλιῶται γενναίως ἀπέκρουσαν τὸν κατὰ τὸν Μάϊον ἐπελθόντα κατ' αὐτῶν πολυἀριθμον στρατὸν καὶ πολλάκις κατετρόπωσαν τὸν τε Ὁμέρ Βρυώνη καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοπροσώπως ἐκστρατεύσαντα Χουραϊτ Πασᾶν, ὅστις μετ' ὀλίγον μετέβη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀναθεὶς τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βρυώνη. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, συντρέχουσα τὸν ἀγῶνα τῶν Σουλιωτῶν, ἀπέστειλε τὸν μὲν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, εἰς ὃν εἶχεν ἐπιτραπὴ ἢ ὑπερτάτη διοίκησις τῶν κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα πραγμάτων, ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου διὰ Ξηρᾶς εἰς τὸ Σοῦλι, τὸν δὲ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ Μανιατῶν καὶ Ἀρκάδων διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Θεσπρωτίαν τῆς Ἠπείρου. Καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον Ἑλληνικὰ τάγματα περὶ τὰς 3000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ 700 περίπου τακτικοί, οἱ πολλοὶ φιλέλληνες, περικυκλωθέντα εἰς Πέτα ὑπὸ τετραπλασίας Τουρκικῆς δυνάμεως κατετροπώθησαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην ἐμποδίσθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἠπείρου. Ἄλλ' οὗτος ὀχυρωθεὶς εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν θέσιν πολλάκις ἀπέκρουσε τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσεν οὐδὲ νὰ σωθῆ ἐπὶ τέλους, διότι τὴν 4 Ἰουλίου ἔπεσε γενναίως μαχόμενος. Ἐνῶ δὲ ὁ Δράμαλης ἐπῆρχετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οὗτοι ἀμφισβητοῦντες δυστυχῶς περὶ πρωτείων καὶ ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους εὕρισκοντο εἰς ἀπραξίαν. Διὸ ὁ Πασᾶς οὗτος, ὑποτάξας τὰς Θήβας, ἔφθασεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκεῖθεν περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου κατελθὼν εἰς τὴν Ἀργολίδα διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὅποιον ἦτον ἔτοιμον νὰ παραδοθῆ. Εἰς τὴν δεινὴν ταύτην θέσιν περιελθοῦσαν τὴν Ἑλλάδα ἔσωσε πρὸ πάντων αὐτὴν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

μετά τοῦ Νικίτα Σταματελοπούλου, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, κτλ., οἵτινες συγκεντρώσαντες ἰκανὰς δυνάμεις Πελοποννησίων ἐπήνεγκον τὴν 27 Ἰουνίου φοβεράν φθοράν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, διότι ἐκ τῶν 30000 στρατιωτῶν αὐτοῦ ἄλλοι μὲν ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ, ἄλλοι δὲ ἀπέθανον ἐκ τοῦ λιμοῦ καὶ τῶν ἀσθενειῶν, καὶ μόνον ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Οἱ Ἕλληνες ὕστερον ἐπανελάβον τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον ἤλθε νὰ βοηθήσῃ καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Πέτα οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς Μεσολόγγιον, οἱ δὲ Σουλιῶται ἀντέσχον μὲν ἔτι ἐπὶ τινα καιρὸν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους, στερούμενοι τῶν ἐφοδίων, παρέδωκαν (4 Σεπτεμβρίου) τὸ Σούλιον εἰς τοὺς Τούρκους, αὐτοὶ δὲ μετὰ τῶν ὄπλων, τῶν ἀποσκευῶν, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν διεβιβάσθησαν εἰς τινὰς τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπὸ τῶν ὁποίων μετ' ὀλίγον πολλοὶ ἤλθον εἰς τὸ Μεσολόγγιον.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ὁμέρ Βρυώνης εἰσήλασεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν μετὰ 12000 περίπου λογάδων Ἀλβανῶν καὶ ἰκανοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἰππικοῦ καὶ φθάσας πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου (ἐντὸς τοῦ ὁποίου, ἔχοντας μόνον 14 σιδηρὰ παλαιὰ κανόνια καὶ τείχη ἀσθενῆ, ὑπῆρχον 380 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον) ἐπολιορκήσεν αὐτὸ κατὰ γῆν, καθὼς καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τριῶν πλοίων σαλέντων ὑπὸ τοῦ ἐν Πάτραις στρατηγοῦ Ἰουσοῦρ Πισᾶ. Οἱ ἐν Μεσολογγίῳ εὐάριθμοι Ἕλληνες, οἵτινες ἐγνώριζον τὴν σπουδαιότητα τῆς θέσεως, ἀποφασίσαντες νὰ μὴ μετακινήθωσι, διεβουκόλουν τοὺς πολιορκοῦντας δι' ὑποσχέσεων παραδόσεως, μεχριστοῦ ἔλαβον τὴν ἀπὸ πολλοῦ περιμενομένην ἐπικουρίαν. Αὕτη συγκειμένη ἐξ 7 Ὑδρῆικῶν πλοίων καὶ ἐκ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἐκ 3000 ἀνδρῶν, ἐλθόντος ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ὑπὸ τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, Ἀνδρέαν Λόντον, Τσόγκαν, Μακρῆν, κτλ., ~~διέλυσε~~ τὴν πολιορκίαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, διότι οἱ Τούρκοι κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ τοῦ χειμῶνος, ἔκαμον μὲν ἔφοδον τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ἀπεκρού-

σθησαν ὁμῶς μετὰ φθορᾶς μεγάλης, καὶ ὑποχωρήσαντες μετὰ τινὰς ἡμέρας ἔπαθον καθ' ὁδὸν ὄχι ὀλίγα δεινά.

Ὁ δὲ ἐξ 84 πολεμικῶν πλοίων συγκείμενος Τουρκ. στόλος, ὅσος ἔπλεε πρὸς τὰς Πάτρας, καταστραφέντος ἤδη τοῦ μετὰ τοῦ Δράμαλη στρατοῦ, κατήγετο τὴν 8 Σεπτεμβρίου ἀπὸ Μαλεῶν ὑπὸ τὸν νέον ναύαρχον πρὸς τὰς νήσους Ὑδραν καὶ Σπέτσας. Ἡ ἐπιτηδεῖα παράταξις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συγκειμένου ἐξ 60 ἐμπορικῶν σκαφῶν καὶ ὁ καταλαβὼν τοὺς Τούρκους τρόμος ἐκ τῶν πυρπολικῶν τοσοῦτον ἐξέπληξαν αὐτοὺς, ὥστε ἐπὶ 4 ἡμέρας ἴσταντο μετέωροι μεταξὺ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· τὴν δὲ δωδεκάτην ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὸ πολιορκούμενον Παλαμῆδιον, ἀλλ' ἐκπλαγέντες ἐκ τοῦ παρακολουθοῦντος Ἑλλ. στόλου, τὸ μὲν φρούριον, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο τὴν 30 Νοεμβρίου παρεδόθη, ἀφῆσαν ἀνευ ἐπικουρίας, αὐτοὶ δὲ ὀπισθοδρομήσαντες ἀπῆλθον ἀπρακτοὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἐκαίθεν εἰς τὴν Τένεδον. Ἐντεῦθεν, ἔνθα δύο πυρπολικά ἐπυρπόλησαν τὸ περιέχον τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου πλοῖον μεθ' ὅλου τοῦ πληρώματος, ὁ μὲν Τουρκικὸς στόλος, καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ φόβου, κατέφυγεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανάηλθον εἰς τὰ ἴδια.

Ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθει εὐδοκιμοῦσα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ εἰς τὴν Κρήτην· ἀπέτυχεν ὁμῶς εἰς τὸν Ὀλυμπον, καθὼς εἶχεν ἀποτύχει τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

3) Τὸ ἔτος 1823. Κυριώτερα γεγονότα τοῦ ἔτους τούτου εἶναι ἡ συγκροτηθεῖσα τὴν 9 Μαρτίου ἐν Ἀστρεί δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις, ἣτις, ἐπενεγκοῦσα μικρὰς τινὰς τροπολογίας εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, διελύθη. Μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διωρίσθησαν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης, ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, γενικὸς δὲ γραμματεὺς ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Ἡ δὲ 20 ἡμέρᾳ Βρυώνης, ὅστις κακῶς ἔχων ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, εἰσήλασεν ἐκ νέου εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ τῆς Σκόδρας, συνεπαγομένου πολυαρίθμους Ἀλβανούς. Κατὰ τῶν προελαυνόντων τούτων

ἐχθρῶν ἐξεστράτευσεν ὁ μεγαλόψυχος Σουλιώτης Μάρκος Βότσαρης μετὰ 1200 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ τινες Σουλιῶται ἐκ τῶν γεννηθέντων, ἀνατραφέντων καὶ ζησάντων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνδοξοτέρων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγώνων. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Πασᾶ τῆς Σκόδρας ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ζελαδιμβεῦν ἐκ 5000 μαχιμωτάτων Ἀλβανῶν κατεῖχε τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς κήπους τοῦ Καρπενησίου. Ὁ Μάρκος Βότσαρης, ὅστις καὶ ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ παρατείνῃ τὸν πόλεμον, συγκαλέσας τὴν 8 Αὐγούστου τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς εἰς συμβούλιον προέτεινε νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ζητήσωσιν εἰς κρίσιμον ἔφοδον τὴν νίκην ἢ τὸν θάνατον. Ἐπιδοκιμασθείσης ὑπὸ πάντων τῆς ἡρωικῆς ταύτης προτάσεως, διηρέθη ὁ στρατὸς εἰς τρία σώματα, ὧν ὁ Βότσαρης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ Σουλιωτῶν συγκεκλιμένου κέντρου· συνεφωνήθη δὲ ν' ἀρχίσῃ ἡ ἔφοδος 5 ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου. Εἰ δὲ καὶ δὲν ἔβλεπεν ὁ Βότσαρης τὴν ὠρισμένην ὥραν τὰς δύο πτέρυγας κινουμένας, ὤρμησεν ὅμως αὐτὸς μετὰ 350 ἀνδρ. ξιφῆρης εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν κοιμωμένων ἐχθρῶν καὶ κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἐφονεύθησαν ἐκ μὲν τῶν Τούρκων πλέον τῶν 800, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὄχι πλείονες τῶν 50, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐνδοξος Μάρκος Βότσαρης, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπεχώρησαν τὴν πρωίαν εἰς ἣν ἦσαν τὴν προτεραιάν θέσιν. Ἄν ἠκολούθουν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τοὺς ἀρχηγοὺς των, ἡ νίκη ἤθελεν εἶσθαι ὀλοσχερῆς. Μετὰ ταῦτα οἱ Ἕλληνες μὴ δυνηθέντες πλέον νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων, περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου διεσκορπίσθησαν καὶ ἄλλοι μὲν κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ Μεσολόγγιον.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου οἱ ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶν Ἀλβανοὶ ἔφθασαν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, ἔνθα, ἐνωθέντες καὶ μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην Τούρκων, ἀπετέλεσαν στρατὸν ἐκλεκτὸν πλέον τῶν 15000. Οἱ Τούρκοι στρατηγοί, ἐνθυμούμενοι τὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀποτυχίαν τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ἐπετέθησαν πρῶτον κατὰ τοῦ Ἀνατολικῆς κειμένης πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ νησιδίου, νομίζοντες ὅτι εὐκολώτερον ὕστερον ἠδύνατο νὰ κυριεύσωσι καὶ τὸ Μεσολόγγιον. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ πυροβολῶσιν ἐπιμόνως κατὰ

τοῦ φρουρίου, καὶ ἐπειδὴ ὑφίσταντο πολλὰ δεινὰ καὶ ἐκ τοῦ χειμῶνος καὶ ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ἠναγκάσθησαν τὴν 18 Νοεμβρίου ν' ἀπέλθωσιν ἄπρακτοι εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ νὰ ἀφήσωσιν ἱκανὰ πολεμφοδὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ζήλος τῶν Ἑλλήνων ἔρχισεν ἔκτοτε νὰ χαλαροῦται, διότι ἡ μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν διχόνοια αὐξηθεῖσα ἐγένετο πρόσκομμα εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῶν.

4) Τὸ ἔτος 1824. Ἡ Πύλη, βλέπουσα ὅτι διὰ τῶν ἰδίων τῆς δυνάμεων δὲν δύναται νὰ καταβάλη τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ ν' ἀποστείλῃ στρατὸν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς ἀποζημιώσιν παρεχώρησεν αὐτῷ τὴν Κρήτην καὶ διώρισε τὸν πρόγονον αὐτοῦ Ἰβραῆμ Πασᾶν διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου. Οὗτος, παραδεχθεὶς τὰς προτάσεις, ἀπέστειλεν ὑπὸ τὸν πρόγονόν του στρατὸν Εὐρωπαϊκῶς ὀργανισμένον καὶ ὑπὸ Εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διοικούμενον. Ὁ ἐμπειροπόλεμος καὶ σκληρὸς Ἰβραῆμ Πασᾶς ἐξέπλευσε τὸ θέρος τοῦ 1824 ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, συνεπαγόμενος τακτικὸν στρατὸν καὶ πυροβόλα, διὰ νὰ ἐνωθῇ ἐν τῷ Αἰγαίῳ μετὰ τοῦ Καπετᾶν Πασᾶ τῆς Τουρκίας. Οἱ δὲ Ἕλληνες, εἰ καὶ κατετρύχοντο ἀπὸ τὰς ἐξ ἀφροσύνης καὶ πλεονεξίας πολλῶν ἀρχόντων αὐτῶν διαιρέσεις, οὐχ ἦττον ἀντέστησαν κατ' ἀρχὰς πανταχοῦ ἀποτελεσματικῶς.

Ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς καὶ στόλος ἐπιτεθεὶς τὴν 6 Ἰουλίου κατὰ τῆς Κᾶσου, τῆς ὁποίας οἱ μάχιμοι κάτοικοι ὑπεστήριζον διὰ τοῦ ναυτικοῦ τῶν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης καὶ ἐπεχείρουν ἀπαύτως ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένας νήσους, γενόμενος κύριος αὐτῆς, ἀπήγαγεν αἰχμαλώτους εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν πολλοὺς τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς, ἔλαβε 15 μεγάλα καὶ 40 μικρὰ πλοῖα καὶ πολλὴν ἄλλην λείαν. Μοῖρα τοῦ Ὑδραϊκοῦ στόλου, ἐλθοῦσα μετὰ τὰ διαδραματισθέντα ἐν Κᾶσῳ, δὲν ἠδυνήθη νὰ προσενέγκῃ οὐδεμίαν συνδρομὴν.

Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἔτους ὁ σουλτάνος ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν ἀρχιναύαρχον αὐτοῦ νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐμπροσθοφυλακὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὰς νήσους Ψαρὰ καὶ Σάμον, διότι ὄχι μόνον διετήρουν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄνειδος τοῦ

Ἰθωμ. κράτους ἐπεχείρουν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάσσοος Ἀσίας ἐπιδρομὰς. Ὁ ἀρχιναύαρχος Χοσρέφ Πασᾶς ἐξέπλευσεν ἀπὸ τῆς Μιτυλήνης τὴν 19 Ἰουνίου καὶ τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν 5 ὥραν Μ.Μ. περιέζωσε τὰ Ψαρά διὰ τοῦ στόλου του συγκειμένου ἐκ 200 περίπου πλοίων, δικρότων, φρεγατῶν, κορβεττῶν καὶ πολλῶν μικροτέρων πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν, καὶ περιέχοντος ὑπὲρ τὰς 14000 περίπου στρατοῦ ἐκ Γενιτσάρων καὶ ἄλλων. Διαφωνούτων δὲ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἀμύνης τῶν κατοίκων τῆς νήσου (ἧτις, κατοικουμένη ὑπὸ 6000 ψυχ. καὶ μετὰ τῶν εἰς αὐτὴν κατοφυγόντων Χίων, Μιτυληναίων, Κυθωνιέων, κτλ., ἐκ 15000 περίπου, εἶχε 4000 ἐνόπλους καὶ 1000 μισθοφόρους Ὀλυμπίους), ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ πρωΐας τὴν 24 Ἰουνίου ἤρχισε σφοδρὸν πυροβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως καὶ τῶν κυριωτέρων πρὸς τὸ μέρος τοῦτο πυροβολοστασιῶν, ἐνῶ τὰ φορτηγὰ ἀπεβίβασαν τὸν πεζὸν στρατὸν ἄνευ δυσκολίας, καὶ περὶ τὴν 7 ὥραν τῆς πρωΐας ἔστησαν οἱ Τούρκοι τὰς σημαίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐπιχειμένων ἐπὶ τῆ πόλει λόφων. Φρίκη κατέλαβε καὶ τοὺς πρόσφυγας καὶ αὐτοὺς τοὺς γενναιοτέρους τῶν Ψαριανῶν, οἵτινες ἰδόντες τὴν πόλιν των περιζωσμένην πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν ἀπῆλπίσθησαν περὶ τῆς σωτηρίας των. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες ὤρμησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ἀκάτια ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν ἧ πολλοὶ ἐπνίγησαν· δέκα ἐννέα δὲ βρίκια, ἠγκυροβολημένα εἰς τὰ Ἄντιψαρά, ἀνεκλύσαντα τὰς ἀγκύρας αὐτῶν, κατῴρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὸν στόλον, συνεπαγόμενα τοὺς προὔχοντας, τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, μέρος τῶν ναυτῶν καὶ τοὺς φυγάδας τοὺς δυνηθέντας ἢ ἐπὶ τῶν ἀκατίων ἢ κολυμβῶντας νὰ φθάσωσιν εἰς αὐτά. Οἱ δὲ Τούρκοι εἰσήλασαν εἰς τὴν πόλιν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μετὰ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ πυρός. Δὲν παρῆλθεν ὅμως οὔτε ἄδοξος, οὔτε ἄνευ ἐκδικήσεως ἢ πτώσεως τῆς νήσου, διότι ἐξακόσιοι τῶν Μακεδόνων προλαβόντες κατέλαβον τὸ δι' 26 πυροβόλων ὠχυρῶμα ἰον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἰς ὃ εἶχον μετακομίσει καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας. Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως ὤρμησαν καὶ κατὰ τοῦ ὠχυρώματος τούτου, ἀλλὰ πάντοτε ἀπεκρούσθησαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δύο τρίτα

τῆς ἡρωικῆς φρουρᾶς εἶχον πέσει, οἱ δὲ λοιποὶ εἶχον ἀποκάμει καὶ ἐλπίς βοηθείας δὲν ὑπῆρχεν, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ ταύτῃ ἀπεφασίσθη νὰ βάλωσι πῦρ εἰς τὴν ἐξώθεν τοῦ μοναστηρίου μεγάλην ὑπόγειον πυριτοθήκην, ὅτε ξιφῆρεις οἱ Τοῦρκοι ἀνέβαινον ἐπὶ τῶν τειχῶν. Ἡ φοβερά αὕτη ἐκρηξίς, ἀνασείασα ὅλην τὴν νῆσον καὶ τὴν περίξ θάλασσαν, ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Ἀγ. Νικολάου 4000 Τοῦρκων μετὰ τῶν ἀτρομήτων προμάχων. Ἐκ μὲν τῶν Ψαριανῶν διεσώθησαν μόνον 3600 ψυχ. ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων σχεδὸν οὐδεὶς καὶ ἐκ τῶν προσφύγων ὀλίγοι. Ὁ Καπετὰν Πασᾶς, καταλιπὼν ἐπὶ τῆς νήσου φρουρὰν 2000 ἀνδρ., ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μιτυλήνην, διὰ νὰ παρασκευασθῆ πρὸς τὴν ἄλωσιν τῆς Σάμου.

Περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου πολυάριθμος Τουρκικὸς στρατὸς ἦτον κατεσκευασμένος εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Σάμου παραλίαν τῆς Ἐλλάσσοнос Ἀσίας, περιμένων τὸν Τουρκικὸν στόλον διὰ νὰ ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν νῆσον· ἀλλὰ καὶ Σάμιοι 12000 περίπου κατέλαβον τὰ παράλια τῶν καὶ στόλος Ἑλληνικὸς, ναυαρχούμενος ὑπὸ τοῦ ἀντιναυάρχου Γεωρ. Σαχτούρη, προτῆλθε διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ πολλὰς ἀποπειράς οἱ Τοῦρκοι ὄχι μόνον δὲν κατώρθωσαν ν' ἀποβιβάσωσι στρατὸν ἐπὶ τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ ἰκανὰς ζημίας ὑπέστησαν, ἀνέβαλον τὸ σχέδιόν τῶν καὶ ἀποσυρθέντες εἰς τὴν Κῶ περιέμενον τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον, συγκεῖμενον ἐκ 54 πολεμικῶν πλοίων καὶ ἐκ 350 φορτηγῶν. Ἡ ἀγγελία τῶν νικῶν τοῦ Σαχτούρη ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμῷ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες παρασκευάσαντες νέα πυρπολικά καὶ ἄφθονα ἐφόδια, ἀπέστειλαν τὸν ναύαρχον Μιαούλην, ὅστις συνεπαγόμενος τὴν δευτέραν τῶν Ὑδραίων μοῖραν καὶ ἐνωθεὶς τὴν 22 Αὐγούστου περὶ τὴν Πάτμον μετὰ τοῦ Σαχτούρη ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν. Σύμπασα ἡ δύναμις τοῦ μὲν Ἑλληνικοῦ στόλου συνέκειτο ἐκ 5000 ναυτῶν καὶ 700 πυροβόλων, τοῦ δὲ Τουρκικοῦ ἐξ 80000 ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ 2500 πυροβόλων.

Οἱ Ἕλληνες τὴν 23 ἐξέπλευσαν πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡγουμένου τοῦ ναυάρχου αὐτῶν ἐπῆρχοντο μετὰ θαυμαστοῦ θάρρους. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἰδόντες ὅτι δὲν δύνανται νὰ

πλεύσωσι τὸ Αἰγαῖον, ἔχοντες παρ' αὐτοῖς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, μετὰ πολλὰς συνδιασκέψεις ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσι κοινὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἔφοδον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γενομένην τὴν 28 Αὐγούστου ναυμαχίαν παρὰ τὴν Ἀτάλειαν, οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν γενναίως, καὶ ἡ μὲν ναυμαχία κατέπαυσεν, ὁ δὲ Τουρκικὸς καὶ Αἰγυπτιακὸς στόλος κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπῆλθεν εἰς Κάλυμναν, ἔπειτα δὲ πάλιν εἰς Ἀλικαρνασσόν. Ἀποφασίσαντες δ' οἱ Τούρκοι νέαν κατὰ τῆς Σάμου ἔφοδον μετὰ 200 πολεμικῶν πλοίων, διαψευθέντες καὶ αὖθις τῶν ἐλπίδων των, παρήτησαν τὸ σχέδιον αὐτῶν καὶ ἔπλεον περὶ τὴν Νάξον καὶ τὴν Μύκονον· ὁ δὲ Μιαούλης, καταλιπὼν τὸν Σαχτούρημ περὶ τὴν Σάμον διὰ νὰ ματαιώη τὰς περὶ ἀποβάσεως ἀποπειρας τοῦ εἰς τὴν ἀπέναντι Ἀσιανὴν παραλίαν ἠθροισμένου Τουρκικοῦ στρατοῦ, παρηκολούθει τὸν μέγαν Τουρκικὸν στόλον. Ἀλλ' ἡ ἐπελθοῦσα τὴν 15 Σεπτεμβρίου σφοδρὰ τρικυμία διεσκόρπισε τῆδε κακίσει τοὺς Τούρκους, οἵτινες μετὰ τὴν κόπασιν αὐτῆς συνηθροίσθησαν πάλιν εἰς Μιτυλήνην. Ἀθυμήσας ὁ Καπετὰν Πασᾶς διὰ τὰς ἀδικλείπτους συμφορὰς καὶ παραιτηθεὶς ἀπὸ τοῦ σχεδίου τῆς ἀποβάσεως εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον· ὁ δὲ Ἰβραήμ Πασᾶς, ἔχων ἀξιόλογον μέρος τοῦ στόλου, ἔπλεε πρὸς τὴν Ἀλικαρνασσὸν ἔφορμήσαντος ὅμως τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ καύσαντος ἐν βρίκιον καὶ μίαν κορβέτταν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Μιτυλήνην. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, ὅτι δὲν ἦτον πλέον καιρὸς νὰ περάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν Κρήτην. Ὅμως ὁ Μιαούλης μαθὼν τὰ σχέδιά του, δὲν ἔπαυσε καταδιώκων αὐτὸν καὶ τὴν 1 Νοεμβρίου, ναυμαχήσας καὶ ἐκ τοῦ συστάδην, τὸν ἠνάγκασε ν' ἀνακάμψῃ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας. Παρατηρήσας δ' ἐπὶ τέλους ὅτι εἰς μὲν τοὺς πολεμίους ἦτον ἀδύνατος ἐπιχείρησις σπουδαίου τινός, εἰς αὐτὸν δὲ δύσκολον νὰ παραμείνῃ πλέον ἐν τῷ πελάγει ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἐπανεῆλθεν εἰς Ὑδραν.

5) Τὸ ἔτος 1825. Οἱ ἐξ Ὑδρας Γεώργιος καὶ Λάζαρος Κουντουριῶται ἦσαν ἐκ τῶν περιφανεστέρων πολιτῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξεκένωσαν ἅπαντας σχεδὸν τοὺς πλουσίους αὐτῶν θησαυ-

ρους εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἡμῶν ἱερὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ μὲν περιώνυμος διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ Ἀάζαρος οὔτε κατὰ τὸν ἀγῶνα, οὔτε μετ' αὐτὸν ἐξῆλθε τῆς νήσου Ὑδρας, ὁ δὲ Γεώργιος πάντοτε σχεδὸν προεκάθητο εἰς τὰς ὑψηλοτέρας θέσεις τῆς Πατρίδος. Ἐκλεχθεὶς δὲ τὸ ἔτος τοῦτο πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, εἰς ὃ εἶχε μέρος καὶ ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ὡς γενικὸς γραμματεὺς, ἐκίνησε τὴν ἀντιζήλιαν τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους αὐστηρῶς καταδιώξας περιώρισεν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἦταν μὲν ἡ κυβέρνησις αὕτη ἰσχυροτέρα πασῶν τῶν πρὸ αὐτῆς καὶ ἠνύπορει ἀπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ συνομολογηθέντων θαναίων, ὅμως, καταγινομένη εἰς τὴν κυρίευσιν τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔτι κατεχομένου φρουρίου τῶν Πατρῶν, δὲν ἐφρόντισεν ὅσον ἔπρεπεν, ἢ δὲν ἠδυνήθη, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον διαπεραίωσιν τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ.

Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, διαπεραιωθείς ἀκωλύτως μετὰ 50 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, ἀπεβίβασε τὴν μὲν 11 καὶ 12 Φεβρουαρίου παρὰ τὴν κατεχομένην ἔτι ὑπὸ τῶν Τούρκων Μεθώνην 4000 πεζοὺς καὶ 400 ἰππεῖς, τὴν δὲ 5 Μαρτίου, 7000 ἄνδ., ἐνοῖς καὶ 400 ἔτι ἰππεῖς. Διὰ τούτων ἔνθεν μὲν ἐπολιόρχησε τὴν Πύλον, ἔνθεν δὲ ἐτροφοδότησε διὰ θαλάσσης τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν ἔπεμψε δὲ καὶ αὐθις τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς Σούδαν τῆς Κρήτης διὰ νὰ παραλάβῃ ἄλλον στρατόν.

Τὰ ἐν Ἀχαΐᾳ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, ἐλθόντα εἰς Μεσσηνίαν, ἐπεχείρησαν νὰ προσβάλωσι κατὰ νῶτον τοὺς Ἀραβας, ἀλλ' ἀνθορμήσαντος τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ μετὰ 3000 πεζῶν καὶ 400 ἰππέων καὶ τεσσάρων πυροβόλων, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὸν τακτικῶς ὀργανισμένον Ἀραβικὸν στρατόν καὶ ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας. Ὁ δὲ Μιαούλης, ἐκπεμφθεὶς ἠγωνίσθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν νέων στρατευμάτων ἀπὸ Κρήτης καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν κατώρθωσε τὸν σκοπὸν του, διὸ ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεβίβασεν ἔτι εἰς Μεθώνην 4000 ἄνδ. καὶ πλῆθος πυροβόλων. Διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ δὲ ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς τὴν παράδοσιν τῆς Πύλου, προσέβαλε κατὰ πρῶτον τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, τῆς ὁποίας ἡ φρουρὰ ἅπασα σχεδὸν ἔπεσε μαχομένη γενναίως. Ἐκ τῶν ἐν τῷ λιμένι 8 Ὑδρα-

ἰκῶν πλοίων τὰ μὲν ἑπτὰ, βοηθούμενα ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου, διήλ-
 θον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, τὸ δὲ πολυθρύλη-
 τον βρίκιον ἢ Ἀθηναῖ τοῦ Τσαμαδοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ἀπο-
 φράδα ἐκείνην ἡμέραν ἔπεσεν εἰς τὴν Σφακτηρίαν μετὰ τοῦ
 Ἀναγνωσταρᾶ, Σαχίνη, Σανταρόζα, κτλ, παρέμεινεν ἐν τῷ λι-
 μένι, διότι τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἠλπίζεν εἶτι νὰ σώσῃ τὸν πλοί-
 αρχόν του ὅμως μετὰ ἐξάωρον ἀγῶνα πρὸς 36 πολεμικὰ ἐχθρι-
 κὰ πλοῖα συμπεπυκνωμένα εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐξεβί-
 ασεν ὡς ἐκ θαύματος τὸν ἔκπλουον αὐτοῦ. Ὁ ναύαρχος τῶν Ἑλ-
 λήνων, ἐκδικούμενος τὸ δυστύχημα τῆς Σφακτηρίας, εἰσβάλλει
 εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ διὰ 6 πυρπολικῶν ἔκαυσε 4
 φρεγάταν, 3 κορβέττας, 3 πολεμικὰ βρίκια καὶ τινα φορτηγὰ
 μετὰ τινος παρὰ τὴν παραλίαν ἀποθήκης πλήρους τροφῶν. Μετ'
 οὐ πολὺ δὲ ἡ πανταχόθεν πολιορκηθεῖσα Πύλος ἠναγκάσθη νὰ
 παραδοθῆ, ἀλλὰ τὸ κακὸν πάλιν ἐμετριάσθη διὰ νέου ναυτικοῦ
 θριάμβου· ὁ ἐξ Ἑλλησπόντου δηλ. ἐκπλεύσας τὴν 12 Μαΐου ὑπὸ
 τὸν Χοσρέφ Πασᾶν Τουρκικὸς στόλος ἐξ 4 δικρότου, 2 φρεγά-
 τῶν, 8 κορβεττῶν καὶ 50 βρικίων καὶ ἄλλων φορτηγῶν πλοίων
 καὶ κύριον σκοπὸν ἔχων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρὸ ὀλίγου ἀρχίσα-
 σαν νέαν τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίαν κατεδιώχθη ὑπὸ τῆς
 δευτέρας μοίρας τοῦ Ἑλλ. στόλου ἐξ 20 βρικίων καὶ 8 πυρπο-
 λικῶν, διευθυνομένης ὑπὸ τοῦ ἀντιναυάρχου Σαχτούρη, διότι ἐ-
 πιτεθεῖσα αὕτη περὶ τὸν Καφηρέα, ἐπυρπόλησε τὸ δικροτον καὶ
 μίαν φρεγάταν καὶ συνέλαβεν 8 φορτηγὰ, φέροντα πολλὰ πο-
 λεμοφόδια, καὶ μίαν κορβέτταν ναυαγίσασαν εἰς τὴν Σῦρον ἐκ
 τῆς καταδιώξεως δύο Ἑλληνικῶν πλοίων. Ἐκ τῶν ἄλλων Τουρ-
 κικῶν πλοίων τὰ μὲν 20 κατέφυγον εἰς τὴν Κάρυστον, τὰ δὲ
 36 μετὰ τοῦ Χοσρέφ Πασᾶ εἰς τὴν Σοῦδαν τῆς Κρήτης.

Μετὰ ταῦτα, ἐνωθεῖσῶν τῶν μοιρῶν τοῦ ναυάρχου καὶ ἀντι-
 ναυάρχου, ἀπεφασίσθη νὰ πυρποληθῆ ὁ ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ εἰς
 Σοῦδαν συμπεπιεσμένος Αἰγυπτιακὸς καὶ Τουρκικὸς στόλος·
 προδοθέντος ὅμως τοῦ σχεδίου ὑπὸ ἀλλοφύλλου πλοίου, μόνον
 μία κορβέττα ἐκῆν τὴν 2 Ἰουνίου. Τὸν αὐτὸν μῆνα ἐγένετο καὶ
 ἄλλη ἀπόπειρα, ἣτις ὅμως ἐπίσης ἀπέτυχεν. Ἀγγελθέντος δὲ
 ὅτι ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐτοιμάζει νέον καὶ πολυάριθμον κατὰ

τῆς Ἑλλάδος στόλον μετὰ τριῶν τακτικῶν συνταγμάτων, οἱ Ἕλληνες σχεδιάζουσι νὰ καύσωσι τὸν στόλον ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐπὶ τούτῳ ἀποστέλλουσι ἐξ Ὑδρας τὴν 23 Ἰουλίου μετὰ τριῶν πυρπολικῶν δύο πολεμικὰ, ὧν τὸ μὲν διεύθυνεν ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, τὸ δὲ ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς, ὅστις δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος παρηκολούθει τὸν ναύαρχον εἰς ὅλους τοὺς θριάμβους αὐτοῦ. Ἀριχθέντων ἀπάντων τὴν 29 πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, προήλασαν τὰ τρία πυρπολικὰ δι' οὐρίου ἀνέμου εἰς τὸν λιμένα τὴν 3 ΜΜ. ὥραν, ἀλλ' ὁ αἶφνης πνεύσας ἐναντίος ἀνεμος ἐματαίωσε τὸ σχέδιον ἐπ' αὐτῆς τῆς πραγματοποιήσεως· ἐκάη μὲν τὸ πυρπολικὸν τοῦ ἀτρομήτου Κανάρη, ἀλλ' ἀνὸ φελῶς.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Πύλου ὁ Ἰβραήμ. Πασᾶς ἐπιδραμῶν πολλὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου μετὰ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ πυρὸς, τὴν 15 Ἰουνίου ἐπλησίασε μέχρι τοῦ Ναυπλίου, ἐν ᾧ εὐρίσκετο ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ πλῆθος ἄπειρον Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὰ πρὸς τὴν πολιορκίαν τοῦ μεγάλου τούτου φρουρίου ἀναγκαῖα, ἐπανέκαμψεν εἰς Τρίπολιν μετὰ τινὰ ζημίαν, ἣν ὑπέστη εἰς Μύλους. ἀρχηγοῦντος τοῦ Δ. Ὑψηλάντου. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀπελπισίᾳ περιελθούσα ἀνέθηκε τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, ὅστις μετὰ πολλῆς δραστηριότητος καὶ περινοίας ἐπραξεν ὅ,τι αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον αὐτῷ, δὲν ἠδύνατο ὁμοῦ καὶ ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ, ἔχοντας στρατὸν πολυαριθμότερον καὶ τακτικῶς ὠργανισμένον. Ὁ Κολοκοτρώνης συνεκέντρωσεν εἰς τὰ παρὰ τὴν Τρίπολιν ὄρη Τρίκορφα τὸν ὅλον αὐτοῦ στρατὸν ἐκ μυρίων ἀνδρῶν, διὰ ν' ἀγωνισθῇ ἐκ τοῦ συσάδην καὶ ἡ μάχη ἤρχισε τὴν 23 Ἰουνίου καὶ ἐπὶ δύο ὥρας ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Ἑλλ. καρτερικῶς ὑπερασπίσθη, ἀλλὰ 150 ἄνδρες αὐτῆς προσέλασαντες πέραν τοῦ δέοντος, κατεστράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου. Ἐντεῦθεν, διαβραγείσης τῆς τῶν Ἑλλήνων παρατάξεως, ἤρχισεν ἡ τροπὴ αὐτῶν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε τὸ μέχρι τῆς ἄκρας τῶν Τρικόρφων κατὰ νῶτον προσεπιδραμὸν ἱππικὸν τῶν πολεμίων. Ὁ Ἰβραήμ. Πασᾶς μετὰ ταῦτα διὰ νέων ἐπιδρομῶν μετὰ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ πυρὸς κατέστρεψεν ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ, συναθροίσας πλείστους αἰχ-

μαλώτους, ἐπανάηθην εἰς Μεθώνην, ἔνθα περιέμενον ἐξ Αἰγύπτου δυνάμεις· καθ' ὅλας δὲ ταύτας τὰς ἐπιδρομὰς, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀδιαλείπτως, ἠνωχλεῖτο ὑπ' αὐτοῦ.

Εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα καθ' ὅλον τοῦτο τὸ ἔτος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου τὸ κυριώτερον ἔργον διεδραματίσθη ἐν Μεσολογγίῳ. Ὁ Ῥεσίτ Ἀχμέτ Πασᾶς ἡ Κιουταχῆς, ἀνώτερος ὄλων τῶν προηγουμένων στρατηγῶν τῆς Τουρκίας καὶ ἱκανώτατος ἴσως ὄλων τῶν πολεμικῶν στρατιωτικῶν ἀνδρῶν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κιουπρουλῆ, συγκεντρώσας μετὰ πολλῆς δραστηριότητος τὸν στρατὸν αὐτοῦ περὶ τὴν Ἄρταν, εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν 13 Ἀπριλίου ἐστρατοπέδευσεν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ ὁποῦ τοῦ τὰ ὀχυρώματα ἐβελλιῶθησαν μὲν μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν, οὐχὶ ὅμως καὶ μὲ πολλὴν ἐντέλειαν· τὸ δὲ πυροβολικὸν αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ 48 ἀθλίων σιδηρῶν μικρῶν καὶ μεγάλων πυροβόλων καὶ ἡ φρουρὰ ἐκ 5000 ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, προϊσταμένου τοῦ γέροντος Νότη Βότσαρη.

Ὁ στρατὸς τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ ἠριθμεῖτο περὶ τὰς 20000, ἀλλὰ καὶ ὁ Χοσρέφ Πασᾶς, ὅστις ἐλθὼν τὴν 28 Ἰουνίου μετὰ 55 πλοίων καὶ ἀναγκάσας 7 Ὑδραϊκὰ πλοῖα, εὕρισκόμενα εἰς τὸν λιμένα νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀπεβίβασεν εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον ἄλλην ἐπικουρίαν μετὰ πυροβόλων καὶ παντὸς εἶδους πολεμοφοδίων. Τὴν 16 Ἰουλίου ἐπεχείρησαν οὗτοι τὴν πρώτην ἔφοδον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Τὴν δὲ 21, ἐπειδὴ ἐφάνη ὁ Ἑλ. στόλος, ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς ἐπανελάβεν ἀπὸ πρωΐας τὴν ἔφοδον, ἐλπίζων νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ στόλου· ἀλλὰ, καὶ τοὶ προελάσαντες οἱ Τοῦρκοι μετὰ πολλοῦ θάρρους, ἀπεκρούσθησαν καὶ αὖθις. Τὴν 23 ἀγωνισθεὶς ὁ Ἑλ. στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἐκ παρατάξεως πρὸς τὸν Ὀθωμανικόν, ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ, διαλυθείσης τῆς κατὰ θάλασσαν πολιορκίας, εἰσῆχθησαν αἱ ἀναγκαῖαι τροφαί. Τὴν ἐσπέραν τῆς 25 μίαν ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἥλιου 1000 λογάδες τῆς φρουρᾶς ὀρμήσαντες ξιφῆρεις εἰς τὰ χαρακώματα τῶν πολεμίων καὶ διώξαντες αὐτοὺς ἀπὸ

τέσσαρα πυροβολοστάσια, ἐπανήλθον μετὰ 3 $\frac{1}{2}$ ὥρων αἵμα-
τηρὸν ἀγῶνα, συνεπαγόμενοι ὄπλα, σημαίας καὶ αἰχμαλώτους.
Τὴν 28 ὁ Μιαούλης καταλιπὼν μοῖράν τινα τοῦ στόλου, ἀνε-
χώρησε πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ὁ Ἐρεΐτ Πασᾶς, μὴ δυνη-
θεὶς νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν οὔτε ἐξ ἐφόδου, οὔτε διὰ τοῦ λιμοῦ,
ἐπεχείρησε νὰ διασπᾶσῃ τὰ τείχη διὰ κολοσιαίου προχώματος
καὶ ἐγένετο μετ' ὀλίγον κύριος τοῦ πυροβολοστασίου Φραγκλί-
νου (ἀλλὰ πυροβολοστάσια ἔφερον τὰ ὀνόματα τοῦ Κοραΐ, Ῥή-
γα τοῦ Φεραίου, τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κυριακούλη
καὶ τοῦ Νορμαννοῦ), ἀλλὰ τὴν 19 Αὐγούστου ἡ φρουρὰ διὰ
πεισματώδους ἀγῶνος ἀνέκτησε τὴν κυρίαν ἐκείνην θέσιν καὶ
τὴν ἐπιούσαν, ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης, ὅχι μόνον ἀπέκρου-
σαν τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐξηφάνισαν τὸ πρόχώμα ἐκεῖνο. Ὁ
Ἐρεΐτ Πασᾶς, ὅστις ἤδη παρηνωχλεῖτο κατὰ νότον ὑπὸ τοῦ
Γεωργίου Καραϊσκάκη, ἀμιλλώμενος πρὸς τὴν καρτερίαν τῆς
φρουρᾶς, παρεσκευάσθη εἰς νέαν ἔφοδον, τὴν ὁποίαν ὠσαύτως
οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν 19 Σεπτεμβρίου· τὴν δὲ 1 Ὀκτω-
βρίου διὰ νέας ἐξόδου ἐπροξένησαν πολλὴν εἰς τὸν ἐχθρὸν ζη-
μίαν. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἐρεΐτ Πασᾶς διέκοψε τὰς ἐπιθετικὰς ἐρ-
γασίας καὶ περιχαρακωθείς ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματός του ἀπεφά-
σισε νὰ διαχειμάσῃ ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου· οἱ δὲ Ἕλλη-
νες, λαβόντες νέας ἐπικουρίας καὶ ἀνορθώσαντες τὰ γενόμενα
εἰς τὰ τείχη ρήγματα, ἐβουλεύοντο νὰ ἐκπολιορκήσωσι τοὺς
πολιορκούντας αὐτοὺς καὶ ἤθελον τὸ κατορθώσει, ἂν δὲν ἤρχε-
το εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὁ Ἰβραῆμ Πασᾶς μεθ' ὅλου τοῦ στό-
λου τῆς Τουρκίας, Αἰγύπτου καὶ Βαρβαρίας.

Ὁ Ἰβραῆμ Πασᾶς, ὅστις ἔλαβεν ἤδη ἐξ Αἰγύπτου νέαν
ἐπικουρίαν μυρίων ἀνδρῶν, ἔπεμψε μετὰ τοῦ στόλου μέγα
μέρος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, αὐτὸς
δὲ μετὰ τοῦ ὑπολοίπου μετέβη τὸν Νοέμβριον διὰ ξηρᾶς εἰς
τὰς Πάτρας καὶ ἐκεῖθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς διεπέρασε τὸ
κύριον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς τὴν Αἰτωλικὴν παραλίαν· τὸν
ἐπόμενον δὲ μῆνα προσελθὼν καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Μεσολόγγιον
ἠτοιμάζετο εἰς νέαν πολιορκίαν. Ὁ Μιαούλης, εἰσαγαγὼν μετὰ
πολλὰς πρὸς τὸν ἐχθρικὸν στόλον συμπλοκὰς περὶ τὰ τέλη τοῦ

Νοεμβρίου νέας τροφάς εἰς τὴν πόλιν, ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν, ἔνθεν παρασκευασθεὶς ἐπανῆλθε καὶ ἠγκυροβόλησε τὴν 9 Ἰανουαρίου μετὰ 15 Ὑδραϊκῶν, 3 Σπετσιοτικῶν καὶ 4 Ψαριακῶν εἰς τὸ Βασιλάδιον. Μετὰ δὲ τρεῖς ναυμαχίας, γενομένας τὴν 10, 15 καὶ 16 τοῦ Ἰανουαρίου, καθ' ἃς καὶ φθορὰν καὶ τροπὴν οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν, ὁ Μιαούλης, εἰσαγαγὼν δίμηνον τροπὴν εἰς τὴν πεινῶσαν φρουρὰν, ἀπῆλθεν αὐθις εἰς Ὑδραν διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ νέων βοηθημάτων. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου, ἥτις πολλάκις ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ τῆς πείνης καὶ εἶχε θάψει περὶ τοὺς 1500 ἀποθανόντας ἀπὸ τῶν πληγῶν ἢ τῶν κόπων, βλέπουσα ἑαυτὴν μὲν ἐκτεθειμένην εἰς τὰς ἐπηρείας δριμυτάτης τοῦ ἔτους ὄρους, τὴν δὲ πόλιν μεταβληθεῖσαν εἰς σωρὸν ἐρειπίων, πέριξ δ' αὐτῆς δισχυρίους καὶ πεντακοσίους ἐχθροὺς τακτικοὺς καὶ ἀτάκτους, στρατηγουμένους ὑπὸ περιωνύμων στρατηγῶν καὶ ἔχοντας πυροβολικὸν ὀγκωδέστατον, πρὸς δὲ καὶ στόλον πολυάριθμον, φράττοντα τὴν θάλασσαν, ὅμως οὐδέποτε ἀπέβαλε τὸ μεγαλόψυχον αὐτῆς καὶ τὰς προτάσεις τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ περὶ παραδόσεως μετὰ σαρκασμοῦ ἀπέρριπτεν.

Ἀποπερατώσαντες οἱ πολέμιοι ἀπάσας αὐτῶν τὰς παρασκευάς, ἐπεχείρησαν τὴν 12 Φεβρουαρίου καταπληκτικὸν πυροβολισμόν καὶ τὴν 15 ἐγένοντο κύριοι ἐξωτερικοῦ τινος τῆς πόλεως προτειχίσματος, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἀντεπεξελθόντες ἀνέκτησαν. Προελαυνόντων δ' αὐτοπροσώπως ἀμφοτέρων τῶν Πασάδων καὶ ἀναγκαζόντων τὰ τάγματα νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὴν ἔφοδον, οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν γενναίως καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν πολεμίων τὴν ὑστεραίαν ἀπήγαγον καὶ ὄπλα καὶ αἰχμαλώτους. Ἀπελπισθέντες δ' οἱ Πασάδες ὅτι θὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου, ἐξηκολούθουν ἀπαύστως πυροβολοῦντες καὶ φέροντες πλησιέστερον τὰς πολιορκητικὰς αὐτῶν μηχανὰς κατὰ τῶν ἀνταγωνιζομένων καὶ ἀντιμηχανωμένων Ἑλλήνων. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ κυριεύσωσι τὰ εἰς τὰ τεναγώδη ὕδατα τοῦ Μεσολογγίου διάφορα νησίδια, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς ἐπιθαλάσιοι προμαχώνες. Γενόμενοι δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου μετὰ αἰματηροῦς ἀγῶνας κύριοι τοῦ Βασιλαδίου, τοῦ Δολμᾶ καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἐπεχείρησαν τὴν 25 Μαρτίου τὴν ἔφοδον καὶ κατὰ

τοῦ νησιδίου τῆς Κλεισόβης, ἔχοντας 4 μικρὰ κανόνια καὶ φρουρούμενου ὑπὸ 130 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν. Μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἐφοδον, καθ' ἃς Τοῦρκοι καὶ Ἄραβες ὑπὲρ τοὺς 1000 ἐπέπλεον ἐπὶ τῶν περίξ ὑδάτων, καὶ ὁ μὲν Ῥεσίτ Μεχμέτ Πασᾶς ἐπληρώθη, ὁ δὲ κηδεστής τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ Χουσεϊνθεῦς καὶ ἄλλοι ἔγκριτοι πολέμιοι ἔπεσον, ἐξορμᾷ ὁ Τσαβέλλας ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος καὶ κυριεύει ἑπτὰ τῶν πολυμίων ἀκάτια καὶ πολλὰ ὄπλα καὶ λόγχας.

Ὁ Μιαούλης ἐκπλεύσας τὴν 19 Μαρτίου ἀπὸ τῆς Ἰόδρας ἐπορεύθη πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος· ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν νήσων εἶχον ἤδη ἐξαντλήσει τοὺς πόρους των καὶ τὸ ταμεῖον τῆς κυβερνήσεως εὕρισκετο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, ἢ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα ἦτον ἀσθενῶς ἐξωπλισμένη· ὅμως κατὰ τὴν συναφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τὴν 3 Ἀπριλίου ναυμαχίαν μετὰ 6 μόνον βρικίων πρὸς 15 βάρειας φρεγάτας καὶ κορβέτας ἡ νίκη δὲν διεκρίθη. Ὅσον ἐπιμελῶς καὶ ἂν ἐπετήρουν οἱ πολέμιοι τὴν τεναγώδη παραλίαν τοῦ Μεσολογγίου, κατώρθουν τολμηροὶ καὶ ἐπιτήδαιοι ναυδάται καὶ κολυμβηταὶ νὰ παρεισάγωσιν εἰς τὸ φρούριον μικρὰς τινας προμηθείας αἰτοῦ· ἀφοῦ ὅμως ἐκλείσθη καὶ αὕτη ἡ θύρα, ὁ Μιαούλης εἶχεν ἤδη ἀποφασίσει νὰ ἐξοπλίσῃ ἀκάτια καὶ νὰ διελάσῃ διὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν πόλιν φέρων ἄλευρα· ἡ τύχη ὅμως τοῦ Μεσολογγίου ἐματαιώσε τὸ σχέδιον αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου ἐξέλιπε πᾶσα διανομὴ τροφῆς εἰς τὴν φρουράν, τὸ ἀδιάλειπτον πῦρ εἶχε φυγαδεύσει ἀπὸ τὰ περίξ ὕδατα τοὺς ἰχθῦς, γάται, ποντικοὶ, δέρματα καὶ φύκη ἦσαν ἡ τροφή τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἡ γῆ ἐκαλύπτετο ὑπὸ νοσοῦντων, τετραυματισμένων καὶ λιμωπτόντων (ἃς βλέπωσιν οἱ νεώτεροι διὰ ποίων θυσιῶν καὶ σερήσεων οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν), διὰ νὰ μανθάνωσι, τί ποιοῦντες νῦν καὶ τί μετὰ ταῦτα, ἀνδρούμενοι, δύνανται νὰ συνενέγκωσιν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῆς. Καὶ ἐν τοιαύτῃ θέσει ὄντες οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ δὲν ἐμικροψύχησαν, ἀλλὰ μεκαταφρόνησιν ἀπέβριπτον τὰς προτάσεις τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ, ὑποσχομένου νὰ τοῖς χάρισῃ τὴν ζωὴν καὶ πολλὰ ἄλλα, εἰάν παραδώσωσι τὰ ὄπλα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ παράτασις τῆς ἀμύνης διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τρο-

φῶν ἦτον ἀδύνατος, ἐν συμβουλίῳ ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ διελάσωσιν ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς 10 Ἀπριλίου ἐνδύσαντες καὶ τὰς γυναῖκας ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ ὀπλίσαντες αὐτάς, καθὼς καὶ τοὺς παῖδας, ἐγκαταλιπόντες δὲ τοὺς μὴ θέλοντας ἢ καὶ μὴ δυναμένους διὰ τὴν ἡλικίαν, τὰς πλιγὰς ἢ τὴν ἀσθένειαν νὰ παρακολουθήσωσι τὴν ἐξοδὸν, ὤρμησαν ξιφῆρεις καὶ οὔτε τάφροι, οὔτε προτειχίσματα, οὔτε οἱ κεραυνοὶ τῶν πυροβόλων καὶ τῶν ὀπλων, οὔτε αἱ λόγχαι τῶν Ἀράβων ἠδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ἐνθουσιώδη αὐτῶν ἔφοδον, διότι ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν τὰ χαρᾶκώματα ἐκυριεύθησαν καὶ τὰ ἐχθρικὰ τάγματα διεσπάρησαν. Ὁ ἐχθρὸς, ὅστις προεγνώριζε τὴν ἔφοδον ἐξ ἐπικαταράτου τινὸς Βουλγάρου αὐτομολήσαντος εἰς αὐτὸν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐξόδου καὶ ἔπραξεν ἀμέσως, ὅσα ἠδύνατο διὰ νὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιον, μείνας ἐμβρόντητος ἐκ τῆς ἀκαταγωνίστου ἐκείνης ὀρμῆς, ἠνέωξεν εὐρείαν ἐνώπιον τῶν ἐξερχομένων ὁδὸν· δυστυχῶς ὅμως μέγα πλῆθος πολιτῶν ὑπὸ ἀποφράδος τινος φωνῆς «ὀπίτω εἰς τὸ φρούριον» ἀπατηθέντες ὀπισθοδρόμησαν εἰς τὴν πόλιν, εἰς ἣν εἰσέβαλον ἀμέσως καὶ οἱ ἐχθροί. Οἱ μείναντες Ἕλληνες, βλατώντες πῦρ εἰς τὰς πυριτοθήκας ἀνέτρεπον καὶ ἐαυτοὺς καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐχθρούς. Πρὸ τῆς ἐξόδου οἱ ἐν τῷ Μεσολογγίῳ ἠριθμοῦντο περὶ τὰς 9000 ψυχ, ὧν 500 ἔπεσον ἐν τῇ ἐξόδῳ, 600 ἀπέθανον μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ 1800 διεσώθησαν, ἐν οἷς 200 γυναῖκες, τῶν δὲ μεινάντων ἐν τῇ πόλει 3000 ἐθνατώθησαν καὶ 3000 περίπου γυναῖκες καὶ παῖδες ἠχμαλωτίσθησαν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου, τὴν ὁποίαν, ἐπενεγκοῦσαν βαρεῖαν βλάβην εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἡμῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐθαύμασαν.

Πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἐκλαυσεν ἡ Ἑλλὰς καὶ ἄλλην συμφορὰν, τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπὶ τὴν Κάρυστον στρατείας τοῦ γενναίου Γάλλου φιλέλληνος Φαβιέρου, ὅστις ἔχων ὑπ' αὐτὸν τὸ τακτικῶς ὀργανισμένον Ἑλληνικὸν σῶμα ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς Εὐβοίας Ὁμέρ Πασᾶ μετὰ μεγάλης φθορᾶς.

Ἐκτὸς τοῦ Ἴσθμοῦ οἱ Ἕλληνες ἀσφαλῆς φρούριον ἐξουσίαζον μόνον τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηῶν, ἐντὸς δὲ τοῦ Ἴσθμοῦ οἱ πολέμιοι ἦσαν κύριοι τῶν Πατρῶν, ὅλων τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων καὶ τῆς Τριπόλεως· μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογίου διεπεραιώθη αὐθις εἰς τὴν Πελοπόννησον γαυριῶν ὁ Ἰβραῆμ. Πασᾶς.

Ἡ τρίτη ἐθνικὴ συνέλευσις συγκροτηθεῖσα ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν 6 Ἀπριλίου, προεδρεύοντος τοῦ γέροντος Πανούτσου Νοταρᾶ, ἐκπλαγεῖσα ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογίου καὶ τῆς περὶ τὴν Κάρυστον τροπῆς τοῦ Φαβιέρου, διέκοψε τὰς συνεδριάσεις τῆς καὶ ἀνέθηκε τὴν ὅλην τύχην τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο ἐπιτροπὰς, τὴν *Διοικητικὴν* (συγκειμένην ἐξ 11 ἀνδρῶν καὶ προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέα Ζαήμη) καὶ τὴν *ἐπιτροπὴν τῆς συνελύσεως*, συγκειμένην ἐκ 13 μελῶν καὶ προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Εἰς τὴν πρώτην ἀνετέθη ἡ ὅλη κυβέρνησις τῶν Ἑλλ. πραγμάτων καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐπετράπη νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας Κάνιγγος τὰς συμφορωτέρας εἰς τὸ Ἑλ. ἔθνος διαπραγματεύσεις. Οὕτω λοιπὸν τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, ἣτις ἦτον τόσῳ δεινότερα, ὅσῳ αἱ ἐπάρατοι καὶ πατροπαράδοτοι ἐμφύλιοι ἔριδες, αἱ ἐνίοτε καὶ εἰς δεινοὺς σπαραγμοὺς ἀποβαίνουσαι, δὲν ἔπαυον μαστίζουσαι τὸν τόπον οἰκτρῶς.

Ὁ Ἰβραῆμ Πασᾶς, ὅστις ἐπανελθὼν εἰς Πάτρας μετὰ 3500 ἀντὶ τῶν 10000, οὗς διεδίδασεν εἰς Αἰτωλίαν, ἐν διαστήματι 5 $\frac{1}{2}$ μηνῶν διέπραξε φοβερὰς λεηλασίας εἰς τὰ Καλάβρυτα, τὴν Γορτυνίαν, τὴν Λακεδαίμονα καὶ τὴν Μάνην, ἐπανῆλθε τὴν 2 Νοεμβρίου εἰς τὴν Μεθώνην διὰ νὰ παραχειμάσῃ αὐτόθι. Ἐπήνεγκε μὲν ἐν Πελοποννήσῳ ἀνυπολόγιστον φθορὰν, ἀλλ' ἐκτὸς τῶν φρουρίων, τὰ ὅποια κατεῖχεν, οὐδὲ σπιθαμῆς γῆς δὲν ἔγεινε κύριος· διότι οἱ καρτερικοὶ κάτοικοι τῆς χερσονήσου κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη, καὶ οὕτως ὄχι μόνον ἀπέφευγον τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας, ἀλλὰ καὶ ἐπικείμενοι κατὰ νῶτον τοῦ Ἰβραῆμ Πασᾶ ἐφόνευσον τοὺς ἀπομακρυνομένους καὶ ἐκυρίευσον τὰς τροφὰς καὶ τὰ ἄλλα ἐφόδια αὐτῶν. Ἄν ἡ κατάστασις τῆς

Πελοποννήσου ἦτον λυπηρά, δὲν ἦσαν ὅμως εὐχάριστα καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰβραήμ. Πασᾶν· διότι ἐκ τῶν 24000 Ἀράβων τῶν ἐκπλευσάντων ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, μόλις ἐσώζοντο ἐν Πελοποννήσῳ 8000, καὶ τούτων 1500 ἦσαν εἰς τὰ νοσοκομεῖα, αἱ δὲ ἀποθῆκαι αὐτοῦ καὶ τὸ ταμεῖον ἦσαν κενά. Ἐλαβε μὲν τὴν 20 Νοεμβρίου ἐξ Αἰγύπτου ἄφθονα ἐφόδια καὶ χρήματα, οὐχὶ ὅμως καὶ στρατιώτας. Ἐκ τούτου ἔμεινεν ἄπρακτος εἰς τοὺς σταθμούς του μέχρι τοῦ προσεχοῦς Ἀπριλίου.

Ὁ Καπετάν Πασᾶς, ὅστις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐξέπλευσε περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ τσοσάκις ἀποτυχὸν κατὰ τῆς Σάμου σχέδιόν του. Ὁ Ἑλλ. στόλος ἐξέπλευσε τὴν 14 Ἰουλίου ἐξ Ὑδρας καὶ συνέκειτο ἐκ 33 πολεμικῶν πλοίων καὶ 8 πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σαχτούρην, τὴν δὲ 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς συνεπλάκη περὶ τὸν Κώρυκον, ἀκρωτήριον τῆς Κιλικίας, μετὰ Τουρ. μοίρας, ὅμως δὲν διεκριθῆ ἡ νίκη. Ἄλλ' ὅτε σύμπας ὁ τῶν πολεμίων στόλος, συγκεῖμενος ἐκ 2 δικρότων, 27 φρεγ. καὶ κορβετ. καὶ 7 βρικίων, ἐπεχείρησε ν' ἀποκόψῃ τινὰ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἀντιπαραταχθέντες καὶ οἱ ἡμέτεροι προέπεμψαν ὑπὸ τὸν Κανάρην εἰς τὸ πυκνότερον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου πυρπολικόν, τὸ ὁποῖον κεραυνοβόληθῆν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀνευ ἀποτελέσματος ἤρχισε νὰ βυθίζεσται, ὅμως τὸ πῦρ μεταδοθὲν εἰς τὸ ἕτερον τῶν Τουρκικῶν ἀκατίων, τὰ ὁποῖα εἶχον ὀρμήσει κατ' αὐτοῦ, ἔκαυσεν αὐτό. Μετὰ τὴν συμπλοκὴν ταύτην ὁ Καπετάν Πασᾶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μιτυλήνην. Ἐλθὼν δ' ἐξ Ὑδρας ὁ Μιαούλης τὴν 23 Αὐγούστου μετὰ 20 πλοίων καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν, παρέστη τὴν 28 πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Μιτυλήνης, ἔνθα οἱ Τούρκοι ἦσαν ἠγκυροβολημένοι κάτωθεν τοῦ φρουρίου. Τὴν ὑστεραίαν, ἐξελθόντων τοῦ λιμένος 22 Τουρκικῶν πλοίων, συνέστη ἀγών πεισματωδέστατος, καθ' ὃν τὰ μικρὰ σκάφη τοῦ ἡμετέρου στόλου μετὰ τοσοῦτου θάρρους ἀντεπεξῆλθον πρὸς τὰς πελωρίους ναῦς τῶν πολεμίων, ὥστε κατέπληξαν τοὺς γενομένους θεατὰς τῆς ναυμαχίας Γάλλους Ῥιγνῦν (ναύαρχον) καὶ Γυλλερινῶτον (στρατηγόν). Ἐκτοτε οἱ Τούρκοι τσοσαύτην ἔδειξαν δειλίαν, ὡ-

στε τὴν 25 Σεπτεμβρίου 40 μεγάλα πλοῖα αὐτῶν ἀπέφυγον νὰ ναυμαχήσωσι πρὸς 14 Ἑλληνικά σκάφη. Κατὰ δὲ τὸν Νοέμβριον ὁ μὲν Χοσρέφ Πασσᾶς ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ἴδια χαίροντες, διότι τετάρτην ἤδη φορὰν ἔσωσαν τὴν Σάρον καὶ κατίσχυσαν τῆς ὅλης ναυτικῆς δυνάμεως τοῦ σουλτάνου.

Ὁ Ῥεσίτ Πασσᾶς, διοργανώσας μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐπεχείρησε περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου τὰς προπαρασκευαστικὰς τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν ἐργασίας, συνεπαγόμενος ἐπὶ τούτῳ μυρίους πεζοὺς καὶ ἵππεις, 20 μεγάλα τηλεβόλα, 4 βομβοβόλα καὶ 2 ὀλμοβόλα καὶ ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ τῆς Εὐβοίας. Ἀποθανόντος ; τὸ 1824 τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου, ὅστις κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως ἦτον ὁ διασημώτατος τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὀπλαρχηγῶν, ἐκλείσθη ἐν τῇ ἀκροπόλει μετὰ 400 ἀνδρῶν καὶ 18 μηνῶν τροφῶν ὁ διαδεχθεὶς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ Γούρας ; εἰσῆλθαν ὅμως κατόπιν καὶ 70 ἔτι ἄνδρες μετὰ τοῦ ὑπονομοποιοῦ Κώστα, ὅστις πολὺ εἶχε φημισθῆ ἐν Μεσολογγίῳ. Οἱ Ἀθηναῖοι, εἰ καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἦτον ἀσθενές καὶ διὰ τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ ἀπῆται φρουρὰν πολυάριθμον, ἔδειξαν πολλὴν καρτερίαν καὶ ἀντέσχον ἐπὶ μῆνα ὀλόκληρον εἰς τὰς ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Ῥεσίτ Πασσᾶς, θεωρῶν ἀπαραίτητον νὰ γείνη πρῶτον κύριος τῆς πόλεως, ἐπεχείρησε τὴν 2 Αὐγούστου μέγαν κατ' αὐτῆς πυροβολισμόν καὶ κατέβαλε τὸ πλεῖστον τοῦ τείχους, τὴν δ' ἐπιούσαν διέταξε γενικὴν ἐφοδον, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ δὲ Γεώργιος Καραϊσκάκης, ὅστις καὶ προηγουμένως ἠγωνίσθη γενναίως ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Διοικητικῆς ἐπιτροπῆς στρατηγὸς τῆς ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ δυνάμεως καὶ ἐνωθεὶς ἐν Ἐλευσίνι μετὰ τοῦ Κριεζώτου, Βάσου καὶ Πανουριᾶ καὶ τοῦ νεωστὶ αὐθις ὀργανισθέντος τακτικοῦ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον σώματος, κατέλαβε τὴν 5 Αὐγούστου τὴν ὄχι μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν θέσιν τοῦ Χαϊδαρίου, καὶ ἀφοῦ τὴν 6 ἀπέκρουσε τὸ κατ' αὐτοῦ σταλὲν ἀπόσπασμα, ἠναγκάσθη τὴν 8, ἐπεξελθόντος αὐτοπροσώπως

τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ, νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ αἱματηρότατον ἀγῶνα εἰς Ἐλευσίνα.

Ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς, βλέπων ὅτι αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλίπωσιν, αἱ δὲ προσπάθειαι αὐτοῦ τοῦ ν' ἀντρεύσῃ τὰ ὀχυρώματα δι' ὑπονόμων ἐμχταιοῦντο ἐκ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ Κώστα, ἐπεχείρησεν ἔφοδον, ἀλλ' αὕτη ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα, καθ' ὃν πολλοὶ ἔπεσον ἐκατέρωθεν. Εἰς τὴν ἐλαττωθεῖσαν φρουρὰν ὡς ἐκ τῶν ἀπύστων ἀγῶνων προσήλθον νέοι ἐπικούροι μετὰ τοῦ Κριεζώτου, Μαμουρῆ καὶ Λέκα τὴν 11 Ὀκτωβρίου καὶ ἐπροξένησαν εἰς μὲν τοὺς ὑπερμάχους τῆς ἀκροπόλεως μεγάλην χερὰν, εἰς δὲ τὸν Ῥεσίτ Πασᾶν πολλὴν ἀγανακτησιν. Αὐτοῦ δὲ ὁ στρατάρχης τῶν Ὀσμάνων εἶδε ματαιούμενα ὑπὸ τῶν ἀντενεργειῶν τοῦ Κώστα τὰ σχέδια αὐτοῦ τοῦ ν' ἀνατρέψῃ δι' ὑπονόμων τὴν ἀκρόπολιν, ἐγκαταλιπὼν πᾶσαν ἐνεργητικὴν πολιορκίαν, ἀπεφάσισε νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν ἀπανταχοθεν ἀποκλεισμόν τῆς ἀκροπόλεως καὶ νὰ διαχειμάσῃ ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ φρουρὰ τῶν Ἀθηνῶν συνέκειτο ἔτι ἐκ 1000 ἀνδρῶν καὶ εἶχε μὲν τροφὰς δι' ἓν ἔτος, ἀλλ' εἶχεν ἀνάγκην ἐπικουρίας καὶ πολεμοφοδίων. Ὁ Φαβιέρως, εἰς ὃν ἡ προσωρινὴ διοίκησις ἀνέθηκε νὰ εἰσαγάγῃ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐφόδια, διήλθεν ἀναμύεσον τῶν ἐχθρικῶν χαρρακωμάτων τὴν 1 Δεκεμβρίου μετὰ 650 λογάδων ἀνδρῶν, ὧν ἕκαστος ἔφερεν ἀνά ἓνα σάκκον πυρίτιδος, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, φονευθέντων ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν 6 καὶ πληγωθέντων 14.

Ὁ δὲ Καραϊτκάκης ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Στερεὰν ἐκστρατείαν καὶ διὰ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἐπανάστασιν καθ' ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ διὰ νὰ κατακλείσῃ τοὺς πολιορκητάς εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Ἀθηνῶν, ἀποκόπτων ἀπ' αὐτοὺς πᾶσαν ἐπικουρίαν. Ὄθεν καταλιπὼν τὸν Βάσον ἐν Ἐλευσίνῃ, ἐξώρμησε τὴν 25 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἔνθα ἔκαμε πρὸς τοὺς Τούρκους διαφόρους συμπλοκάς. Ἐκεῖθεν ἔπεμψε τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν διὰ νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀράχωβαν. Αὐτόσε ἐπορεύοντο καὶ πολέμιοι ἐκ 1500 λογάδων Ἀλβανῶν, εἰς οὓς ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς εἶχεν ἀναθέσει τὴν

φροντίδα νὰ ἐξασφαλίζωσι τὰ νῶτα αὐτοῦ. Οὗτοι ἐν ἀγνοίᾳ ἐνέπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ πανταχόθεν καταπυροβολούμενοι ἀπεφασισαν νὰ διαφύγωσι διὰ τοῦ ὑπὸ πολλῆς χιόνος κεκαλυμμένου Παρνασοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπεγνωσμένη αὕτη ἀπόφασις ἐπῆνεγκε τὴν πανωλεθρίαν αὐτῶν, διότι ἐκ τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς καταδιώξεως ὀλίγιστοι ἐσώθησαν.

Ὁ Ῥεσίτ Πισᾶς, φοβούμενος μὴπως ἀποκλεισθῆ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔπεμψε τὸν Ὀσμὰν Πατᾶν μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς τὴν Δαυλίδα καὶ προσεκάλεσε τὸν Ὀμὲρ Πισᾶν, ἵνα ἐκστρατεύσας σῶσῃ τὰ φρούρια τῆς Λεβαδίας καὶ τῆς Ἀμφίσσης. Ὁ Καρχισκάκης ἀπινθήσας εἰς τὰς Θερμοπύλας τὰ κατερχόμενα ἐκ Λαμίας ἐφόδια, φονεύει ἰδίᾳ χειρὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς συνοδευούτης αὐτὰ φρουρᾶς καὶ κυριεύει 1000 φερτηγὰ ζῶα, ἔπειτα, ἐνισχύσας τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τὸ πολιορκοῦν τὴν Ἀμφίσσαν, αὐτὸς διελαύνει διὰ τοῦ Λοιδωρικίου καὶ τῶν Κραβίρων, καὶ τὴν 2 Ἰανουαρίου τοῦ 1827 διώκει ἀπὸ τὴν Ναύπακτον τὴν Τουρκικὴν φρουράν. Οὕτως ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἐκυμάτιζεν ἀπὸ τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Ἡ κατ' ἐρίαν, εὐφυΐα, ἀνδρεία καὶ τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀν' ἐξικριθῶσι τὰ δεινὰ τὰ προελθόντα ἐκ τῶν ἐρίδων, τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς ἀτελείας τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἀντηχῆσαντα πανταχοῦ τῆς γῆς, ἐκίνησαν τὴν συμπάθειαν πολλῶν λαῶν καὶ ἐπῆνεγκον ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως τὴν σύστασιν φιλελληνικῶν ἐταιριῶν. Ἡ συμπάθεια αὕτη μετὰ τὰ παθήματα τοῦ Μετολογγίου ἐτρέπη εἰς ἀληθῆ ἐνθουσιασμόν, διότι μόνον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ τὰ 2 ἑκατομμύρια δραχμῶν εἰς χρήματα καὶ πράγματα. Ἐκ τῶν ἐπιφανῶν φίλων τῆς Ἑλλάδος ἀνεδείχθη καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βυχαρίας Λουδοβίκος, ὅστις εὐηργέτησεν αὐτὴν ὄχι μόνον γράφων καὶ πέμπων ἐπανειλημμένας καὶ πλουσίας χρηματικὰς δωρεάς, ἀλλ' ἀποστέλλων καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὑπασπιστὴν Εἰδεκ μετὰ 12 ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν, ὅστις ἐφάνη πολυειδῶς χρήσιμος. Τὸν Σεπτέμβριον καὶ Νοέμβριον τοῦ ἔτους τούτου κατέπλευσαν καὶ τὰ κατασκευασθέντα διὰ χρημάτων τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ συνομολογη-

θέντος δανείου πλοία, ἡ ἀτμοκίνητος κορβέττα *Καρτερία* καὶ ἡ φρεγάτα *Ἑλλάς*. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὁ ἐνθουσιασμός τῶν λαῶν ἐκίνησε καὶ τὰς κυβερνήσεις τῶν μεγαλειτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν νὰ σκέπτωνται περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος· διότι ἡ Ἀγγλία ἀπεφάσισεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ῥωσσίας νὰ διαπραγματευθῆ μετὰ τῆς Πύλης περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ πρὸς τοῦτο εἶχεν ἀποστείλει ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1825 εἰς μὲν τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Στρατφόρδον Κάνιγγα, εἰς δὲ τὴν Πετρούπολιν τὸ 1826 τὸν λόρδον Οὐέλινγκτῶνα, ὅστις ὑπέγραψεν αὐτόθι μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Ῥωσσίας Λιεβίνου καὶ Νεσελόδου πρωτόκολλον, δι' οὗ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία ἀνελάμβανον νὰ ἐνεργήσωσι τὴν κατάπαυσιν τοῦ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πολέμου· τὸ δὲ πρωτόκολλον τοῦτο ἀνακοινώσασαι καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις τῶν ἄλλων δυνάμεων, ἐπροσκάλουν αὐτὰς νὰ συνεργήσωσιν εἰς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου.

6) Τὸ ἔτος 1827. Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ τρίτη ἐθνικὴ συνέλευσις, ἥτις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἀνέβαλε τὰς ἐργασίας τῆς, προσεκλήθη τὴν 2 Αὐγούστου νὰ συνέλθῃ εἰς Αἴγινα, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς συνέσεως διήρσεσε τοὺς πληρεξουσίους, καὶ οἱ μὲν συνῆλθον εἰς Ἐρμιόνην, οἱ δὲ εἰς Αἴγινα καὶ ἐπὶ τέλους μετὰ μακρὰς ἐριδας εἰς Τριζήνα (19 Μαρτ. 1827). Αὕτη προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Σισσίνη, ἐψήφισε πολιτεύμα καλλίτερον τῶν προηγουμένων, διότι συνεχέντρωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας ἐνὸς ἄρχοντος, Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος καλουμένου, ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη· ὡς τοιοῦτον δ' ἐχειροτόνησε τὸν *Ἰωάννην Ἀν. Καποδίστριαν* Κερκυραῖον, ὅστις ἦτον εἰς τῶν μεγαλειτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐχρημάτισεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου καὶ πληρεξούσιος αὐτοῦ ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βιέννης. Ἀπόντος δ' αὐτοῦ, ἡ μὲν κυβερνήσις ἀνετέθη εἰς τριμελῆ *Ἀρτικυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν*, ἡ δὲ ὑπερτάτη ἐξουσία τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεων εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς *Λόρδον Κόχραν* (τῆς θαλάσσης) καὶ *Ριχάρδον Γσώρτε* (τῆς ξηρᾶς), οἵτινες,

συνειθισμένοι νά κυβερνώσι τακτικόν στρατόν, δὲν ἦσαν οἱ κατὰλληλοι εἰς τὰς ἐπικειμένας περιστάσεις.

Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἡ Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ εἶχεν ἀποφασίσει νά διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Διὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1827 συνεκέντρωσε περὶ τὴν Ἐλευσίνα καὶ Σαλαμίνα στρατόν ἐξ 6000 ἀνδρῶν, ὑποστηριζόμενον καὶ ὑπὸ ναυτικῆς μοίρας τεταγμένης ὑπὸ τὸν Ἀστιγγα. Ἡ πρὸς κατάληψιν τοῦ Φαλήρου ὠρισμένη μοῖρα ἐκ 2700 ἀνδ. ὑπὸ τὸν Ἀγγλον Γόρδωνα, ἀποδιβασθεῖσα εἰς τὴν Μουνηχίαν τὴν 24 Ἰανουαρίου ὠχυρώθη αὐτόθι, τὴν δ' ἐπιούσαν ὁ Ἀστιγξ, εἰσελθὼν εἰς τὸν Πειραιᾶ κατεपुरοβόλησε τὸ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατεχόμενον μοναστήριον τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἡ ἑτέρα μοῖρα ἐκ 3500 ἀνδ. ὑπὸ τὸν Κεφλλῆνα Βούρβαχην, τὸν Βάσον καὶ τὸν Παναγ. Νοταρᾶν προήλασε μέχρι τοῦ παρὰ τὸ Μενίδιον Καματεροῦ. Ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς, κατελθὼν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν εἰς Πειραιᾶ μετὰ πεζικοῦ, ἰππικοῦ καὶ δύο πυροβόλων, ἐδίωξεν ἐκ τοῦ λιμένος τὸν Ἀστιγγα διὰ πυροβολισμοῦ. Ἀφοῦ δὲ ὠχύρωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ μοναστήριον καὶ ἐτοποθέτησε 300 ἀνδρας εἰς ἕτερον ἀσφαλές μέρος παρὰ τὸν λιμένα, ὤρμησε τὴν 27 μετὰ 2000 πεζῶν, 600 ἰππέων καὶ 2 πυροβόλων κατὰ τῆς ἐν Καματεροῦ μοίρας, ἧτις ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Σαλαμίνα. Τὴν 29 ἐπιτεθεὶς μετὰ 4000 ἀνδ. καὶ 6 πυροβόλων κατὰ τῶν ἐν Μουνηχίᾳ ὠχυρωμένων καὶ ἀγωνισθεὶς πεισματωδῶς ἐπὶ 5 ὥρας, ἐπὶ τέλους ἀπεκρούσθη, ἀπολέσας περὶ τοὺς 100 ἀνδρας. Ἀπέκρουσεν ὁμῶς δύο ἐφόδους Ἑλλήνων περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου, ὧν ἡ μὲν ἐγένετο πρὸς κατάληψιν τοῦ Ὠρωποῦ, ἡ δὲ κατὰ τὰς Θερμοπύλας.

Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ἐπανελθὼν εἰς Ἐλευσίνα μετὰ 1000 ἀνδ. καὶ προσλαβὼν τὸν ὑπὸ τὸν Βάσον καὶ Π. Νοταρᾶν στρατόν προήλασε τὴν 3 Μαρτίου εἰς τὸ πρὸς Δ. τοῦ Πειραιῶς Κερασίρι. Ἀντεπεξελθὼν δὲ ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς μεθ' ὄλου τοῦ ἰππικοῦ, δύο σωματίων πεζικοῦ καὶ τινων πυροβόλων, ἠναγκάσθη μετὰ αἱματηρὸν ἀγῶνα νά ὑποχωρήσῃ. Ἐκτοτε ἔπαυσε τὰς ἐπιθέσεις καὶ μετακομίσας κατὰ μικρὸν, ὅσα εἶχε πυροβόλα εἰς τὰ ἐν Πειραιεὶ ὠχυρώματα καὶ εἰς τὰ ἐγεσθέντα ἐπὶ τοῦ Κορυδαλοῦ

χαρακώματα, ἐπὶ ὃ ἑβδομάδας διέκοψε πᾶσαν κατὰ γῆν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν ἐν Μουνηχίᾳ καὶ ἐν Κερατσίνι Ἑλληνικῶν στρατοπέδων. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου προσῆλθον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσώρτς.

Ἡ φήμη τῶν ἀνδρῶν τούτων συνεκίνησε τοὺς Ἕλληνας καὶ πολλοὶ ἔσπευσαν νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰ διαδραματιζόμενα περὶ τὰς Ἀθήνας· διὸ ὁ κατὰ γῆν στρατὸς ἠριθμεῖτο περὶ τὰς 10000 ἀνδ. Μετὰ διαφόρους δὲ ὀχυρώσεις καὶ ἀψιμαχίας, γενομένης κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐφόδου τὴν 31 Ἀπριλίου ἀπὸ τοῦ Φαλήρου, τῆς Θαλάσσης καὶ τοῦ Κερατσίνι, κυριεύονται περὶ τὸν Ἀγ. Σπυρίδιωνα 9 τῶν πολεμίων χαρακώματα καὶ ὁ Ἑλ. στρατὸς παρατάττεται ἄνευ διακοπῆς ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Μουνηχίας μέχρι τοῦ Κρουδαλοῦ, τὸ δὲ μοναστήριον ἀπεκλείσθη πανταχῶθεν στενῶς. Ἐνῶ λοιπὸν ἡ ἄλωσις τοῦ μοναστηρίου καὶ ἡ διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως ἐφαίνοντο ἀναπόδραστοι (διότι καὶ οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ Τοῦρκοι, στερούμενοι ἄρτου καὶ ὕδατος, ἤτοιμάζοντο νὰ παραδοθῶσι καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ, περιζωσμένοι μεταξὺ τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἑλ. στρατοῦ καὶ ἔχοντες ὀλίγας τροφὰς ἠπειλοῦν στάσιν), ἡ ἀφροσύνη ἀνέτρεψεν ἀπάσας τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας. Ὁ στόλαρχος, ὅστις ἀπεφάνισεν ἐξ ἐφόδου νὰ κυριεύσῃ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ καμμίαν ἐναντίαν παρατήρησιν, οὔτε τοῦ Καρχῖσκάκη, οὔτε τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, καὶ ἐπὶ τέλος ἠπειλεῖ, ὅτι ἂν δὲν ὑπακούσῃσι, θέλει ἀναχωρήσει μεθ' ὅλης τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Ἐναντιομένου δὲ τοῦ Καρχῖσκάκη εἰς τὴν περαιτέρω πρόοδον ἄνευ τῆς παραδόσεως τοῦ μοναστηρίου, ὁ Τσώρτς διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἔριν συνήνεσε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἐξοδος τῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ φρουρᾶς μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν σκηνῶν· ἀλλ' ἡ κατεστυμένη αὕτη ἀπόφασις ἐκίνησε τὴν ὀργὴν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, οἵτινες ἐλαυνόμενοι καὶ ἐκ τῆς πλουτίας λείψ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐξερχομένων ἐνώπιον τοῦ ἔξω φρενῶν διὰ τὴν ἀσεβῆ ταύτην παραβίασιν γενομένου Καρχῖσκάκη καὶ μετὰ κινδύνου προσπαθοῦντος ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν φόνον. Ἐκ τῶν ἐξεληθόντων 200

ἔπεσον καὶ μόλις 70 διεσώθησαν εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον. Ἐνῶ λοιπὸν καὶ μετὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ Καραϊσκάκης ἀντίστατο εἰς τὸ σχέδιον, τοῦ στολάρχου ἐπιμένοντος εἴπερ ποτε εἰς τὴν βιαίαν κατὰ τῶν πολεμίων ἔροdon, τὴν 22 Ἀπριλίου Κρητές τινες καὶ Ὑδραῖοι ἐπιτίθενται αὐτογνωμόνως κατὰ τὸν τῶν Τουρκικῶν ὄχυρωμάτων καὶ τὸ κίνημα τοῦτο παρακολουθεῖ ἀπρομελετήτως τὸ πλεῖστον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος. Μετὰ τὴν ὑπεχώρησιν τῶν Τούρκων καταλαμβάνουσιν οἱ Ἕλληνες Τουρκικὰ ὄχυρώματα, ἀλλὰ προσβληθέντες ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ ἀπαθῶνται. Ὁ κατακείμενος ἐν τῇ σκηνῇ ἀσθενὴς Καραϊσκάκης, ἀκούσας τὸν πυροβολισμὸν ἀναπηδᾷ ἐκ τῆς κλίνης καὶ ἐλαύνει εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἐνθα ἠγωνίσθη ἡ ἀθροίσθη τοῦ φεύγοντας. Ἐνῶ δὲ διετέλει αὐτόθι ἀμυνόμενος λαμβάνει καιρίαν πληγὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων εἰς τὴν γαστέρα καὶ τὴν ἐπιούσαν μετακομισθεὶς εἰς Ἑλληνικὸν πλοῖον ἐκπνέει. Οἱ δὲ ἐκλεκτότεροι τῶν ἐν τῷ Κερατσίνι καὶ Μουνυχίᾳ Ἑλλήνων ἀποβιβασθέντες τὸ μεσονύκτιον τῆς 23 Ἀπριλίου κατὰ διαταγὴν τοῦ στολάρχου εἰς τὴν παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Φαλήρου Κωλιάδα ἄκραν κατεγίνοντο κατὰ τὸ σχέδιον τῶν Εὐρωπαϊῶν φιλελλήνων δι' ἀλληπαλλήλων ὄχυρωμάτων νὰ φθάσωσιν εἰς τοὺς κατ' ἀντικρὺ τῆς ἀκροπόλεως λόφους. Ἄμα ἀνατείλαντος τοῦ Ἡλίου, ὁ Ρεσίτ Πασσᾶς παρατάττει τὸ πεζικὸν παρὰ τῷ Μουσείῳ καὶ πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς· μετὰ δὲ ταῦτα 600 ἀκαθεκτοὶ ἱππεῖς κεκρυμμένοι εἰς χαράδραν ἐξώρησαν κατὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῶν Ἑλλήνων, ἧτις ὑπέστη ἀκλόνητος τὴν ἔροdon· ἀλλ' ἀρξάμενου τοῦ ἀγῶνος οἱ Ἕλληνες διὰ τὸ ὑπεράριθμον τῶν ἐχθρῶν κατεκόπησαν αὐτόθι καὶ κατεδιώχθησαν πρὸ πάντων ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, καθ' ἣν ἡ δεξιὰ πτέρυξ σχεδὸν ἠφανίζετο, οἱ τοῦ κέντρου καὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἴσταντο ἀκίνητοι καὶ ἄπρακτοι. Οὐδέποτε ἡ Ἑλλὰς ὑπέστη τροπὴν μᾶλλον πολυδάκρυτον, διότι ἀπέβαλε 1500 τοῦλάχιστον τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς πολεμιστῶν, ἐννέα πυροβόλα καὶ πολλὰς σημαίας. Αἰχμάλωτοι 240, παραταχθέντες εἰς γραμμὴν, ἀπεκεφαλίσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐκδικουμένων τὸ πάθημα τῶν ἐξελθόντων ἀπὸ τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος.

Μετά τὴν μάχην τῆς 24 ὁ Κόχραν μετὰ τοῦ στόλου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ὑδραν, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ πεζοῦ στρατοῦ διελύθη, ὁ δὲ Τσώρτε, παρέμεινεν εἰς τὸ Φάληρον μετὰ 2000 ἀνδρῶν τὴν δὲ 24 παρεδόθη καὶ ἡ φρουρὰ τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ λιμοῦ εἰς τὸν πολιορκουῦντα αὐτὴν Ῥεσίτ Πασᾶν ἢ Κιουταχῆν, ἐξῆλθεν ὁμοως μετὰ τῶν ὄπλων αὐτῆς. Ἦδη πᾶσαι αἱ ἀγαθαὶ ἐλπίδες ἐματαιώθησαν καὶ ἡ Ἑλλάς περιέστη εἰς ἀμηχανίαν, ἅπανσα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἦτον εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων, κυβέρνησις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχε, καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον ἐπεκράτουν ἐλεειναὶ ἐριδες. Ὁ Κόχραν ἀπέπλευσεν εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκείθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, διὰ ν' ἀναχαιτίσῃ τετάρτην μεγάλην κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἀποτυχῶν δὲ νὰ πυρπολήσῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς ἐσκόπει, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήτου καθ' ὅλους δὲ τοὺς διάπλους τούτους κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ μετὰξὺ Κυλλήνης καὶ Ἀράξου τὴν 20 Ἰουλίου ταχύπλου μεγάλην Κορβέτταν, ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα δὲν ἦτον μέγα ὡς πρὸς τὸ πλοῖον, οἷον ἦτον ἡ Ἑλλάς.

Ὁ Ἰσραήμ Πασσᾶς μετὰ πεντάμηνον ἀπραξίαν ἐπεχείρησεν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου νέας δηώσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν 6 Ἰουνίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μεθώνην, ἔνθα περιέμενε νέας ἐπικουρίας διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ὑδραν καὶ οὕτω νὰ καταλύσῃ τὸν πόλεμον. Τὴν 26 Αὐγούστου ἔφθασεν εἰς Πύλον ἡ περιμενομένη ἐπικουρία, ἧτις συνίστατο ἐκ δύο δικρότων, 12 μεγάλων πλοίων, 6 πυρπολικῶν, 41 φορηγῶν μετὰ 1 συντάγματος πεζικοῦ καὶ 100 ἰππέων καὶ ἔφερε παντὸς εἶδους ἀφθονα ἐφόδια καὶ χρήματα. Ἐνῶ δ' οὗτος ἐφάνετο ἀκαταγώνιστος, ἡ θεία πρόνοια ἔδωκεν ἄλλην τροπὴν εἰς τὰ πράγματα, διότι ἐκ συμφώνου οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας ἀπήτησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1827 παρὰ τῆς Πύλης τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Καὶ ἡ μὲν Πύλη ἀπέβαλε τὰς προτάσεις τῶν δύο δυνάμεων, ἀλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία, εἰς ἃς προσετέθη μετὰ πολλῆς προθυμίας καὶ ἡ Γαλλία, υπέγραψαν ἐν Λονδίῳ τὴν 24 Ἰουλίου 1827 πρωτόκολ-

λον, δι' οὗ ἀπεφασίσθη, ἵνα, ἂν ἐντός μηνός ἡ Πύλη δὲν ἀποδεχθῆ τὴν περὶ εἰρήνης μεσολάβησιν τῶν τριῶν δυνάμεων, αὗται ἐπιχειρήσωσιν ἀμέσως ἐπισήμους πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεις καὶ ἐπιβάλωσιν εἰς τοὺς διαμαχομένους τὴν ἀνακωχὴν, ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπεδέχθησαν, οἱ δὲ Πύλη πάλιν ἀπεποιήθη.

Ἐκ τούτου οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων (ὁ τῆς Ἀγγλίας Κοδριγκτόν, ὁ τῆς Γαλλίας Ῥιγνὺς καὶ ὁ τῆς Ῥωσσίας Ἀϊδεν) ἐνωθέντες ἔμπροσθεν τῆς Πύλου καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν λιμένα ἐπανελάβον τὰς προτέρας αὐτῶν προτάσεις καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἰβραήμ Πασᾶν ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἢ τοῦλάχιστον νὰ παύσῃ τὰς δηώσεις. Εἰσερχομένων δὲ περὶ μεσημβρίαν καὶ τῶν στόλων εἰς τὸν λιμένα, οἱ Τούρκοι ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν συμμαχῶν, καὶ τοῦτο ἐπήνεγκε τὴν καταστροφὴν τοῦ ἠνωμένου Τουρκικοῦ καὶ Αἰγυπτιακοῦ στόλου. Ἐκ μὲν τῶν συμμαχῶν, τῶν ὁποίων ὁ στόλος συνέκειτο ἐκ 10 δικρότων, 10 φρεγατῶν καὶ 6 μικροτέρων φερόντων 1324 πυροβόλα, ἔπεσον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ 175 καὶ ἐπληρώθησαν 450, ἐκ δὲ τῶν πολεμίων, τῶν ὁποίων ὁ στόλος συνέκειτο μετὰ τῶν φορτηγῶν ἐξ 120 πλοίων φερόντων 2240 πυροβόλα, ἔπεσον 6000 καὶ ἐσώθησαν μόνον 20—30 κορβέτται καὶ βρίκια ἐκ τῶν 79 πολεμικῶν. Βαθεῖα ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη πρὸς τὰς τρεῖς δυνάμεις, αἵτινες ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς καταστροφῆς, καὶ αἰωνία ἔστω ἡ μνήμη πρὸς τοὺς τρεῖς ναύαρχους καὶ τοὺς γενναίους αὐτῶν συναγωνιστάς.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Πύλη καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην δὲν παρεδέχετο τὴν εἰρήνην, ἐπανελάβον καὶ οἱ Ἕλληνες τὰς ἐχθροπραξίας. Ὁ ἀρχιστρατήγος, περαιωθεὶς μετὰ 1200 ἀνδ. ἀπὸ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, κατέλαβε διαφόρους ὄχυράς θέσεις· περαιωθέντος δὲ καὶ ἐτέρου σώματος ὑπὸ τὸν Κώσταν Βότσαρην, ἤρχισε ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ ἐκυριεύθη τὸ Βασιλάδιον. Εἰς δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ τὴν 20 Μαΐου 1828 ἔπεσεν εἰς ἐκ τῶν ἀφιλοκερδестέρων καὶ χρησιμωτέρων φιλελλήνων ὁ Ἄστιγξ, ὁ καταναλώσας τὸ πλεῖστον τῆς μικρᾶς αὐτοῦ περιουσίας εἰς τὸ νὰ συντηρῆ τὴν Καρτερίαν κατὰ τοὺς τελευταίους. ἐξ μῆνας. Ὁ δὲ

Κόχραν, παραδούς τὴν ναυαρχίδα εἰς τὸν Μιαούλην, ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1827.

7) Τὰ ἔτη 1828 καὶ 1829. Ὁ Καποδίστριας, ὅστις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος πολὺ εἰργάσθη, διατρίβων τότε ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας, ἀπεδέχθη τὴν ἐκλογὴν καὶ μεταβάς εἰς τὴν Πετρούπολιν, τὸ Λονδίνον καὶ τοὺς Παρισίους διὰ νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ παρασκευάτῃ χρηματικούς τινας πόρους, κατῆλθε τὴν 12 Ἰανουαρίου 1828 εἰς Νάυπλιον καὶ ἐκείθεν εἰς Αἴγινα. Ἀναλαβὼν δὲ τὰς ἡνίας τοῦ ὑπερτάτου ἀξιώματος εἰργάσθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ὅλης παραλελυμένης κυβερνήσεως καὶ ἰδίως τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων.

Ὁ δὲ Ἰβραήμ Πασᾶς μετὰ τὰ προβῆθέντα συμβάντα περιῆλθεν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν, διότι καὶ πᾶσα συγκοινωνία μετὰ τοῦ πατριοῦ του διεκόπη ὑπὸ τῶν παραπλεόντων τὴν Πελοπόννησον στόλων τῶν συμμάχων καὶ ὑπὸ τῆς Πύλης, κατὰ τῆς ὁποίας ἡ Ῥωσσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὴν 14 Ἀπριλίου 1828, οὐδεμίαν περίεμενε βοήθειαν καὶ μοῖρα Γαλλικοῦ στρατοῦ ἐκ 14000 στρατ. ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαιζῶνα ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατ' ἀπόφασιν τῶν συμμάχων διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ. Διὸ ἐπιβίβασθεις εἰς τὰ πλοῖα ἀπέπλευσε τὴν 22 καὶ 23 Σεπτεμβρίου ἐκ τῆς Πελοποννήτου· τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος ἀπέπλευσε καὶ ὁ Γαλλικὸς στρατὸς καὶ μόνον μοῖρὰ τις αὐτοῦ παρέμενε μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως.

Εἰς δὲ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδι ἐξηκολούθουν αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Καποδιστρίου, ὅστις τῆς μὲν Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος στρατάρχην διώρισε τὸν Δημ. Ὑψηλάντην, τῆς δὲ Δυτικῆς τὸν Ριχάρδον Τσώρτε. Οὗτοι κατώρθωσαν ν' ἀποβάλωσι τοὺς Τούρκους ἀφ' ὧν σχεδὸν τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας χωρῶν κατείχοντο δὲ ἔτι μόνον αἱ Ἀθηναί, ἡ Λαμία καὶ ἡ Εὐβοία ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἡ μᾶλλον ἀξιωματικὸς μάχη καὶ ἡ ἐτχάτη τοῦ ὅλου ἀγῶνος εἶνε ἡ ἐν Πέτρα τῆς Βοιωτίας, καθ' ἣν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, λαμπρῶς ἀγωνισθεὶς μετὰ 3000 ἀνδ. κατὰ 8000 πολεμίων, ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ἡ τύχη ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῆς ἠθέλησε νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ τελευταῖον τοῦτο τοῦ Ἑλ. ἀγῶ-

νος ἄθλον εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου, ὅστις πρῶτος ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Ἐν τούτοις αἱ Δυνάμεις συνέταξαν ἐν Λονδίῳ τὴν 10 Μαρτίου 1829 πρωτόκολλον, δι' οὗ ὤρισαν ἵνα πᾶσαι αἱ πρὸς Μ. τοῦ Παρλασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου Ἑλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Κυκλάδων ἀποτελέσωσι κράτος ὑποτελὲς μὲν τῇ Τουρκίᾳ, ὅμως κυβερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ καὶ Χριστιανοῦ ἡγεμόνου. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ ἡ τετάρτη συγκροτηθεῖσα ἐν Ἀργεῖ ἐθνικὴ συνέλευσις ἔκαμον εὐλόγους ἐνστάσεις κατὰ τοῦ πρωτοκόλλου τούτου διότι ὄχι μόνον αἱ πλείσται Ἑλ. χῶραι παρεδίδοντο αὐτῆς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι δὲν ἀνεγνωρίζοντο ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι. Διὰ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει ὅμως μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Πύλης συνθήκης τῆς 2 Σεπτεμβρίου 1829, ὅτε καὶ ἔπαυσε πᾶσα ἐχθροπραξία, ὑπεχρεώθη αὕτη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ ἐν Λονδίῳ τῆς 24 Ἰουλίου 1827 πρωτόκολλον τῶν τριῶν δυνάμεων, καθ' ὃ ὁ Καποδίστριας βλέπων τὰ διὰ τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830 ἀποφάσεως τῶν τριῶν δυνάμεων στενὰ τῆς Ἑλλάδος ὄρια διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ὁροθετήσεως καὶ παρέστησεν ὡς ἀπελπιστικὴν τὴν θέσιν εἰς τὸν συγχρόνως προχειρισθέντα ὑπ' αὐτῶν κυρίαρχον ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος πρίγκηπα ἡγεμόνα τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδου, τὸν ἀποδεχθέντα τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος, ἐλπίζων ὅτι διὰ τῶν προπαθειῶν αὐτοῦ θέλει ἐπιτευχθῆ ἡ ἑκτασις τῶν ὁρίων, ἀλλὰ τοῦτο μόνον τὴν παροίτησιν αὐτοῦ ἐπήνεγκε τὴν 9 Μαΐου 1830.

Ὁ Καποδίστριας, ὅστις πρὸς πολλὰς δυσχερείας ἐπάλαυσε, βλέπων ὅτι λαὸς τετρακόσια περίπου ἔτη διαμείνας ὑπὸ δουλείαν δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν ν' αὐτοκυβερνηθῆ ἄνευ προηγουμένης πολιτικῆς ἀνατροφῆς καὶ ἠθικῶν χαλινῶν, ἐπέστησεν ὅλην αὐτοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πρώτων ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους, μετῆλθε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ μὲ ἀξιοθάρμαστον σύνεσιν καὶ ἦτον μοναδικὸν παράδειγμα λιτότητος, ὅμως εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀργάνων του δὲν ἔδωκεν ἴσην προσοχὴν. Ἐπειδὴ ὅμως ἕνεκα τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων τινὲς μὲν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀπώλεσαν τὴν προ-

τέραν ἐπισημότητα αὐτῶν, τινὲς δὲ ἀπὸ ἀκαιρον συνταγματικὸν πνεῦμα κινούμενοι ἀπηρέσκοντο εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐκατηγορήθη ὡς ἐχθρὸς τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἔθνους ὑπ' αὐτῶν, οἵτινες ἐζήτησαν τὴν συγκρότησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἣν εἶχεν ὑποσχεθῆ ἅμα ἀναλαβὼν τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως, ὅτε καὶ διέλυσε τὴν βουλήν καὶ ἐτροποποίησεν ἢ μᾶλλον κατήργησε τὸ τῆς Τροϊζήνος σύνταγμα. Τὴν συνέλευσιν ταύτην συνεκάλεσε τέλος ὁ Καποδίστριας τὸ θέρος τοῦ 1829 ἐν Ἀργεῖ, καὶ δι' αὐτῆς ἔλαβε διάφορα θεσπίσματα, ἐν οἷς καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς παρατάσεως τοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε καθιερώσει ἐν Αἰγίνῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐγκαθιδρύσεώς του. Ἡ ἀντιπολίτευσις ὁμῶς κατὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῆ ἐκορυφοῦτο ὁσημέραι καὶ κατήντησεν εἰς τὸ ἔπακρον. Πολλοὶ τῶν δυσηρεστημένων τούτων συνεκεντρώθησαν ἐν Ὑδρᾷ καὶ ἐκείθεν ὡς ἐξ ἀσύλου ἠρεθίζον τὸν λαὸν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Ῥώσος ναύαρχος Ῥικάρδος καὶ οἱ πιστοὶ εἰς τὸν Καποδίστριαν (κυβερνητικοὶ) ἤρχισαν τὰς κατὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων (συνταγματικοὶ) ἐπιθέσεις, οὗτοι διὰ ν' ἀποφύγῃσι τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτοῦ κίνδυνον ἔκαυσαν τὰ ἐν Πόρῳ Ἑλληνικὰ πλοῖα. Ἐπὶ τέλους δύο ἐκ τῶν μελῶν τῆς Μαυρομιχαλικῆς οἰκογενείας, ἐπειδὴ ἐκρατεῖτο ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς ἐν φυλακῇ εἰς τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου, ἀπεφάσισαν καὶ ἐξετέλεσαν τὸν φόνον τοῦ Κυβερνήτου τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831 ἐν Ναυπλίῳ, ἐνῶ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἐπῆλθεν ἐν Ἑλλάδι ἡ μεγαλειτέρα ἀναρχία, διότι ἡ ὑπὸ τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ πρώην Πανελληνίου διορισθεῖσα προσωρινὴ κυβέρνησις, συγκειμένη ἐκ τοῦ Αὐγουστίνου Καποδιστρίου (ἀδελφοῦ τοῦ Ἰωάννου) τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνου καὶ Ἰωάννου Κωλέττου, δὲν ἐδυνήθη νὰ στηριχθῆ ἐπὶ πολὺ. Ἐπειδὴ, συνελθούσης νέας ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐν Ἀργεῖ, καὶ διαιρεθείσης εἰς δύο μερίδας, ὧν ἡ μὲν ἀνεγνώριζεν ὡς μόνον κυβερνήτην τὸν Αὐγουστίνον Καποδίστριαν, ἡ δὲ ἄλλη δὲν ἐσυμφώνει εἰς τοῦτο, μετὰ τινὰς διαπληκτισμοὺς καὶ αἱματοχυσίαν τινὰ ἢ τελευτήρια μερὶς ἀπεχώρησεν εἰς Μέγαρον καὶ ἐκείθεν μετ' ὀλίγον εἰσελάσασα διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς

Πελοπόννησον και προβάσα μέχρι Ναυπλίου κατώρθωσε να καταδιώξη τον Αύγουστινον, ὅτε και συνεκροτήθη κυβέρνησις ὑπὸ τῶν Γεωργίου Κουντουριώτου, Δημ. Ὑψηλάντου, Α. Ζαΐμη I. Κωλέττου, κτλ.

Παραιτηθέντος τοῦ Λεοπόλδου, αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις προσήνεγκον τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Ὁθωνα και παρέχουσαι νέον δείγμα τῆς εὐμενείας αὐτῶν διὰ τῆς ἀπὸ 25 Ἀπριλίου 1832 συνθήκης ἀνεβίβασαν τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς βασιλείον ἀνεξάρτητον, ἀνηγόρευσαν τὸν μονάρχην αὐτοῦ βασιλέα και ἐπέξετειναν τὰ ὅρια τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ και Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀποδεχθείσης τῆς Πύλης τὰ νέα ταῦτα ὅρια διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 9 Ἰουλίου 1832 πρωτοκόλλου και ἀναγνωρισάσης συγχρόνως και τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπεκύρωσε και τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῶν ἐν Προνοίᾳ συνηγμένων ἀντιπροσώπων του τὴν 27 Ἰουλίου 1832 τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ὁθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συνελευσις αὕτη ἠθέλησε νὰ προβῇ εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Γερουσίας και νὰ ψηφίσῃ ἀνεῦ τῆς παρουσίας και συγκαταθέσεως τοῦ βασιλέως, ὡς ἀπήτουν και οἱ πρέσβεις τῶν 3 συμμάχων δυνάμεων σύνταγμα, διελύθη διὰ τῆς βίας.

8) *Τὰ ἐπὶ Ὁθωνος.* Ἀποβιβάσθέντος τοῦ Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833, οἱ Ἕλληνες, ὑποστάντες μύρια ὄσα δεινὰ ὑπὸ 380 ἐνικυτῶν δουλείαν, μετ' ἀγαλλιάσεως ἀνεκφράστου και βραδείας πρὸς τὸν ὑψιστον εὐγνωμοσύνης εἶδον τοὺς πόθους των ἐκπληρουμένους, τὴν καρτερίαν των βραβευομένην και τοὺς ἀγῶνας τεσσάρων σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων στεφανουμένων. Ὁ βασιλεὺς Ὁθων ἐβράδυνε ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ Μονάχου, περιμένων νὰ περατωθῶσιν αἱ μετὰ τῆς Πύλης περὶ νέας ὁροθεσίας διαπραγματεύσεις και ἡ συνομολόγησις δανείου και νὰ προπαρασκευασθῇ ἐπικουρικὸς Βαυαρικὸς στρατός. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτον ἀνήλικος, συνώδευσεν αὐτὸν ἀντιβασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκλεχθεῖσα ἐκ τριῶν μελῶν, τοῦ κόμητος Ἀρμανσβέργου, τοῦ συμβούλου τῆς ἐπικρατείας Μάουρερ και τοῦ στρατηγοῦ Εἶδεκ μετὰ τοῦ πρέδρου Ἄβελ, ὑπουργικοῦ

συμβούλου. Ἡ ἀντιβασιλεία αὕτη, ἥτις διέμεινε μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ βασιλέως (20 Μαΐου 1835), ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστειὰν πάντων τῶν πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ἔπαυσε τὴν ληστείαν, ἐξήσφαλισε τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ πολίτου διὰ τῆς συστάσεως τακτικῶν δικαστηρίων. κα ἤρχιτε τὰς τακτικὰς τῶν φόρων εἰσπράξεις. Ὁμολογούμενως ἐκτὸς ἀναποδράστων ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἁμαρτημάτων ἢ ἀντιβασιλείᾳ ἐν βραχέϊ χρόνῳ, ὑπερπηδήσασα πολυτίμημα ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα κακῆ θέλησις ἢ μυωπία ἐντέτασεν εἰς αὐτὴν, ἔπραξε πλείστα ἀγαθὰ. Ἡ ἐπελθοῦσα δὲ καὶ μετὰ τῶν μελῶν αὐτῆς διαίρεσις ἐτήνευκε τὴν εἰς Μόναχον ἀνίκνησιν τοῦ Μιχουερ (ὅτι ὠν οἰκονόμος τῶν ἄλλων ἐποικίωσε τὴν Ἑλλάδα μετ' ἐμφρονα νομοθεσίαν) τοῦ Ἐίδεκ καὶ τοῦ Ἀβελ.

Ἐν τῶν γεγονότων τῆς περιόδου ταύτης ἀξία σημειώσεως εἶνε, 1) ἡ ὑπὸ Ἑλληνικῶν στρατευμάτων τὸν Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1833 κατάληψις τῆς Ἀττικῆς, Εὐβοίας καὶ Λαμίας, κατεχομένων ἔτι ὑπὸ Τούρκων μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, 2) ἡ εἰς Ἀθήνας τὴν 1 Ἰανουαρίου 1835 μετὰθεσις τῆς πρωτεύουσας, 3) ἡ τὴν 10 Νοεμβρίου 1836 νύμφευσις τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς Ἀμαλίας, θυγατρὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου, 4) ἡ βιαιὰ συγκάλεσις τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐν Ἀθήναις τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843, ἥτις ἀπεπεράτωσε τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὑπογραφὴν τὴν 18 Μαρτίου 1861 σύνταγμα καὶ 5) ἡ καθάρσις τοῦ Ὄθωνος τὴν 10 Ὀβρίου 1832 Ὁ Ὄθων ἀναλαβὼν τὰς ἡνάς τοῦ κράτους διώρισε τὸν Ἀρμανιέρεγγον ἀρχικαγγελάριον μέχρι τοῦ 1837, ὅτε διεδέθη αὐτὸν ὁ Βαυκρὸς Ρουτχάρδος, ὅστις, εἰ καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι διεκρίνετο καὶ ὡς ὑπάλληλος καὶ ὡς ρήτωρ τῆς βουλῆς, ἐν Ἑλλάδι δὲν εὐδοκίμησεν· ἐπανερχόμενος δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπέθανεν ἐν Τεργέστη.

Ὁ βασιλεὺς Ὄθων, πιστεύων κατὰ πεποιθήσιν ὅτι αἱ πολλαὶ τοῦ ἔθους ἐλευθερίαι, ἐλλειπούσης ἔτι τῆς πολιτικῆς ἀνατροφῆς, δὲν εἶνε ὠφέλιμοι εἰς τὴν νέαν πατρίδα, τὴν ὁποίαν ἀπὸ καρδίας ἠγάπησε, κυριώτατον μέλημα εἶχε τὴν ἀνύψωσιν αὐ-

τῆς εἰς θέαν ἀξίαν τοῦ ὀνόματός της. Εἶχε μὲν καὶ οὗτος ὡς ἄνθρωπος τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ καὶ δύναται νὰ κατακριθῆ διὰ τὴν ὀπιάν εἰς πτωχὸν ἔθνος εἰσῆγαγε πολυτέλειαν, τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιείκειαν, τὰς ἀτελευτήτους μελήσεις, τὴν ἐν γνώσει ἀνοχὴν καταχρωμένων ὀργάνων του, καὶ τὴν νόθευσιν τοῦ συντάγματος, ὅμως ὁμολογουμένως ἐργαζόμενος ὀηκεῖως πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους, πᾶν ὅτι ἔπραττεν εἰς τοῦτο ἀπέβλεπεν. Ἡ δὲ κατ' αὐτοῦ ἐγερθεῖσα ἀντιπολίτευσις, καθὼς καὶ ἡ συμπολίτευσις, περιεῖχε μὲν ὁμολογουμένως πρόσωπα εἰλικρινῶς ἀγαπῶντα τὴν πατρίδα καὶ τὰς συνταγματικὰς ἀρχάς, οἱ πλείονες ὅμως ἠλαύνοντο ἐξ ἰδιοτελείας, φατρισμοῦ καὶ φιλαρχίας. Αἰτία δὲ πάντων τῶν κακῶν ἦτον, εἶνε καὶ θε ἦνε κατὰ πρῶτον τὰ περιωρισμένα τῆς Ἑλλάδος ὄρια, εἶτα ἡ ἐπιπόλαιος ἐκπαίδευσις, ἡ εἰς τὰ δημόσια ἐπαγγέλματα δυστυχῶς ἀτένησις τῶν νέων καὶ ἡ πολυτέλεια, ἥτις καὶ τὰς εἰλικρινεστέρας καὶ σταθερωτέρας φύσεις δύναται νὰ διαφθεῖρη.

Ἐκθρονισθέντος τοῦ Ὀθωνος τὴν 10 8βρίου 1862 ἐκ συμφώνου αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πρίγκηπα τῆς Δανίας Γουλιέλμον Γεώργιον, ὃν ἐψήφισεν ἡ δευτέρα ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴ συνέλευσις τὴν 18 Μαρτίου 1863 ὑπὸ τὸ ὄνομα Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ἐνωθεισῶν συγχρόνως καὶ τῶν Ἰονίων νήσων μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, αἵτινες προσηνέχθησαν αὐθορμήτως ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐγκρίσει καὶ τῶν δύο ἄλλων προστατίδων δυνάμεων. Ἡμεταπολίτευσις αὕτη ἐπρόοικισεν μὲν τὴν Ἑλλάδα μὲ πολλὰς ἐλευθερίας, ὅμως εἶνε ἀμφίβολον, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀδύνατον, ἂν δι' αὐτῶν ἀπλῶς θὰ κατορθωθῆ νὰ παγιωθῆ ἰσχυρὰ κυβέρνησις καὶ νὰ εἰσαχθῆ ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια. ἐξ ὧν θὰ δυνηθῆ νὰ προέλθῃ καὶ ἡ εὐμερία τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Περὶ τῆς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην Ἑλληνικῆς φιλολογίας
ἰδὲ ἐν σελ. 168 τοῦ τρίτου τεύχους.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

§. 1. Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, 2 αἱ ἀρχαιόταται Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, 3 ἥρωικοί χρόνοι, 4 μεταναστάσεις Ἑλληνικῶν φυλῶν, 5 μορφή τοῦ πολιτεύματος κατὰ τοὺς ἥρωικούς χρόνους, 6 ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ τυραννίς, 7 Σπάρτη, 8 Ἀθῆναι, 9 Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, 10 οἱ Περσικοὶ πόλεμοι, 11 ὁ τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος, 12 ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους, 13 ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, 14 ἡγεμονία τῆς Σπάρτης, 15 ὁ μεταξὺ Θηβῶν καὶ Σπάρτης πόλεμος, 16 ὁ Φωκικὸς ἢ ἱερὸς πόλεμος, 17 ὁ κατὰ Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας πόλεμος, 18 πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων, 19 Μακεδονικὴ ἱστορία μέχρι Φιλίππου τοῦ Β' (359—336), 20 Φίλιππος ὁ Β' (336—323), 21 Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας (323—323), 22 διαμελισμὸς τοῦ βασιλείου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ 304, 23 τὰ ἐκ τῆς Μακεδονικῆς μοναρχίας γεννηθέντα κράτη, 24 ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους (323—30 π. Χ), 25 τὸ Συριακὸν βασιλεῖον ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας (312—64), 26 αἱ δύο πρῶτοι κατὰ Φιλίππου τοῦ Γ' βασιλείως τῆς Μακεδονίας πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων (214—197), 27 ὁ κατὰ Ἀντιόχου τοῦ Γ' βασιλείως τῆς Συρίας πόλεμος (192—189), 28 ὁ τρίτος Μακεδονικὸς πόλεμος (171—168), 29 οἱ τελευταῖοι πόλεμοι τῆς Ῥώμης κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος (148—146), 30 ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

ΜΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

§. 31. Ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος μέχρι τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, 32 οἱ εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες, 33 Μακεδόνες αὐτοκράτορες, 34 Κομνηνοί, Δοῦκαι καὶ Φράγκοι αὐτοκράτορες, 37 ἐπάνοδος τῶν Κομνηνῶν, 38 αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγελῶν (1185—1204), 39 Λατινικὴ αὐτοκρατορία, 40 Παλαιολόγοι αὐτοκράτορες.

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

§. 41. Κατάστασις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 42 τύχη τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοὺς Τούρκους, 43 Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐν ταῖς Παραδουναβίαις ἡγεμονίαις, 44 Ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐν τῇ ἰδίῳ Ἑλλάδι.

Πολιτισμός - τῶν Ἰσδαίων, τ. α' σ. 65) τῶν φοινίκων
(τ. α' 67) Βαβυλωνίαν ἔξ Ἀσσυρίαν. τ. α' σ. 74)
Μήδων ἔξ Περσῶν. σ. 83) Αἰχυδιῶν σ. 94)
Καρχυδιῶν σ. 101) τῶν Ἑλλήνων σ. 149)
τῆς Μακεδονικῆς ἑξαρχικῆς σ. 168)
τῶν Ῥωμαίων σ. 234)

(Τεύχος Β!) Τῆς ἀρχαίας Γερμανίας σ. 3)

τῶν 18 μεσαιῶνος Γερμανικῶν κρατῶν σ. 29)
Πολιτισμός ἀπάλαν τῶν ἐν Ἑυρώπῃ ἔθνῶν
κατὰ τὸν Μεσαιῶνα σ. 130-148)

Τεύχος Γ! Πολιτισμός ἀπάλαν τῶν ἐν Ἑυρώπῃ
ἔθνῶν τῶν νεωτέρων χρόνων σ. 161-178.

